

การศึกษาและรวบรวมตำรายาพื้นบ้านชลบุรี

โดย

ภาวดี มหาจันทร์

เสนอต่อ กองวิจัยและวางแผน
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

2533

คำนำ

ในทศวรรษที่ผ่านมา นักวิชาการสนใจศึกษาเรื่องของท้องถิ่นมากขึ้น นับเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในวงวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ กล่าวคือ การศึกษาวิจัยเรื่องของท้องถิ่น เป็นการแสวงหาความรู้ พื้นฟู สร้างสรรค์กระบวนการศึกษาที่มองชีวิตของคน และชุมชนอย่างแท้จริง การศึกษาคงกล่าวช่วยให้เข้าใจท้องถิ่นเสมือนเป็นประชาคมที่มีชีวิตจิตใจ มีจินตนาการ และมีแรงปรารถนาที่จะพัฒนา นอกจากนั้นผลงานวิจัยยังมีส่วนเชื่อมโยงความรู้เกี่ยวกับภูมิภาคและท้องถิ่นจากอดีตมาสู่ปัจจุบันอีกด้วย

การศึกษาและรวบรวมคำรายพินยานชลบุรี เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในค่านิยมปัญญาของท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยให้ทราบความคิด ความเชื่อ เทคโนโลยี และภูมิปัญญาของท้องถิ่น ในการบำบัดรักษาโรคลายไข้เจ็บของประชาชนเพื่อความสมบูรณ์สุขของท้องถิ่น

งานวิจัยนี้จะไม่เกิดขึ้นและสำเร็จจนได้เลยหากมิได้รับการสนับสนุนในค่านเงินทุนจำนวนหนึ่ง จากกองวิจัยและวางแผน สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และความกรุณาจากแพทย์พื้นบ้านชลบุรีทั้ง 88 ท่าน ที่กรุณาสละเวลาอันมีค่าของท่านให้สัมภาษณ์ ให้ความรู้ ให้ข้อชี้แนะ และให้คัดลอกคำรายไทยแผนโบราณ ทั้งที่ยังใช้บำบัดรักษาโรคลายไข้เจ็บในปัจจุบัน และคำรายที่เป็นเอกสารโบราณ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

อนึ่ง ขอขอบคุณ นายแพทย์สมยศ ศรีสุวรรณ คุณณรงค์ เนตรสาริก ดร.จรัล ฉกรรจ์แดง รศ.บุญเดิม พันธอม ผศ.ศรุต สกุดรัตน์ คุณปรานี สุเมธีวัฒนกุล และคุณกาญจนา ทรงความสง่า ที่กรุณาให้คำแนะนำ และแนะนำให้รู้จักแพทย์พื้นบ้านบางท่าน ช่วยขอยืม และคัดลอกคำรายพื้นบ้านบางส่วน ตลอดจนช่วยสัมภาษณ์แพทย์พื้นบ้านบางท่าน และจัดพิมพ์งานวิจัยนี้

ภรที มหาพันธ์

สารบัญ

	หน้า
บทนำ :	1
บทที่ 1 : ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับตำรายาและแพทย์แผนโบราณของไทย	5
1. คัมภีร์แพทย์ พระตำรา พระตำราหลวง	6
2. ประวัติตำรายาไทยแผนโบราณ	7
3. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับยาไทยแผนโบราณ	15
3.1 รูปแบบของยาไทยแผนโบราณ	16
3.2 น้ำกระสายยา	21
3.3 สี กลิ่น และรสของยาไทยแผนโบราณ	23
3.4 มาตรฐานในการปรุงยาไทยแผนโบราณ	27
3.5 ยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณ	30
3.6 ข้อควรปฏิบัติในการบำบัดรักษาโรคด้วยยาไทยแผนโบราณ	32
3.7 ข้อดี และข้อเสียของการบำบัดรักษาโรคด้วยยาไทยแผนโบราณ	33
บทที่ 2 : ประวัติความเป็นมาของจังหวัดชลบุรี แพทย์พื้นบ้าน ตำรายาพื้นบ้านชลบุรี	35
1. ชลบุรี อดีต - ปัจจุบัน	35
2. แพทย์พื้นบ้าน ตำรายาพื้นบ้านชลบุรี	39
2.1 ประวัติแพทย์พื้นบ้านชลบุรี	39
2.2 ที่มกของตำรายาพื้นบ้านชลบุรี	42
2.3 ลักษณะของตำรายาพื้นบ้านชลบุรี	48

บทที่ 3 : อุปกรณ์การปรุงยาพื้นบ้านชลบุรี	55
1. อุปกรณ์ที่ใช้ในการหั่น, สับ	57,58,59
2. อุปกรณ์ที่ใช้ในการตำ	54,59,60
3. อุปกรณ์ที่ใช้ในการบด	57,60,61
4. อุปกรณ์สำหรับร่อนยาผง	57,66
5. อุปกรณ์สำหรับทำยา เม็ด	57,63
6. อุปกรณ์สำหรับชงยา	57,64
7. อุปกรณ์การต้มยา	65,66,67
8. อุปกรณ์สำหรับตากยา	65
บทที่ 4 : ตำรายาพื้นบ้าน แพทย์พื้นบ้าน และสมุนไพรที่ใช้ในตำรายาพื้นบ้านชลบุรี	69
1. ตำรายาพื้นบ้านชลบุรี	69
1.1 ตำรายาพื้นบ้านที่รวบรวมได้จากการสัมภาษณ์	69
1.1.1 ตำรายาแก้ไข้	73
1.1.2 ตำรายาแก้ท้องเสีย	78
1.1.3 ตำรายาขับโลหิต	80
1.1.4 ตำรายาแก้ไอ	92
1.1.5 ตำรายาแก้ท้องอืดเฟ้อ	93
1.1.6 ตำรายาแก้ลม	93
1.1.7 ตำรายาแก้ชาง	98
1.1.8 ตำรายาอื่น ๆ	102
1.2 ตำรายาพื้นบ้านที่รวบรวมได้จากเอกสารโบราณ	130
1.2.1 ตำรายาแก้ไข้	135

	หน้า
1.2.2 คำราชาแกทองเสี	144
1.2.3 คำราชาขบโลหิต	144
1.2.4 คำราชาแกไอ	149
1.2.5 คำราชาแกทองอืดเฟอ	149
1.2.6 คำราชาแกลม	152
1.2.7 คำราชาแกขาง	154
1.2.8 คำราชาอื่น ๆ	161
2. แพทย์พื้นบ้านชลบุรี	197
2.1 ทำเนียบแพทย์พื้นบ้านอำเภอเมือง	198
2.2 ทำเนียบแพทย์พื้นบ้านอำเภอนนทบุรี	201
2.3 ทำเนียบแพทย์พื้นบ้านอำเภอบางบาล	202
2.4 ทำเนียบแพทย์พื้นบ้านอำเภอบางใหญ่	203
2.5 ทำเนียบแพทย์พื้นบ้านอำเภอหนองใหญ่	205
2.6 ทำเนียบแพทย์พื้นบ้านอำเภอบางบาล	206
2.7 ทำเนียบแพทย์พื้นบ้านอำเภอบางบาล	208
2.8 ทำเนียบแพทย์พื้นบ้านอำเภอบางบาล	209
2.9 ทำเนียบแพทย์พื้นบ้านอำเภอบางบาล	210
2.10 ทำเนียบแพทย์พื้นบ้านกิ่งอำเภอบางบาล	211
3. สมุนไพรที่พบในคำราชาพื้นบ้านชลบุรี (เรียงตามลำดับอักษร)	212
บทที่ 5 : บทสรุป	299

	หน้า
บรรณานุกรม.....	307
ภาคผนวก.....	313
บทคัดย่อ.....	321
Abstract	323

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางแยกประเภท วิธีใช้ และลักษณะยาที่ได้จากการสัมภาษณ์	70
1. ตารางแสดงประเภทยาและวิธีใช้	70
2. ตารางแสดงประเภทและลักษณะยา	72
ตารางแสดงประเภท วิธีใช้ และลักษณะยาที่ได้จากเอกสาร	131
1. ตารางแสดงประเภทยาและวิธีใช้	131
2. ตารางแยกประเภทและลักษณะยา	133
ตารางแสดงจำนวนแพทย์พบบานชดบุรี จำแนกตามพื้นที่และเพศ	197

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพคำร่ายยาที่เป็นลายลักษณ์อักษร	51
1. ภาพคำร่ายยาที่จารลงในใบลาน	51
2. ภาพคำร่ายยาที่จารลงในใบลาน	52
3. ภาพคำร่ายยาที่จารลงในสมุดข่อยดำ	52
4. ภาพคำร่ายยาที่จารลงในสมุดข่อยขาว	53
5. ภาพรวมคำร่ายยาทั้ง 4 รูปแบบ	53
ภาพอุปกรณ์ที่ใช้ในการปรุงยา	58
1. ภาพขวาน มีด เขียง	58
2. ภาพมีดหินยาที่มีฐาน	59
3. ภาพครกดินเผา (ใช้ตำยา)	59
4. ภาพครกหิน (ใช้ตำยา)	60
5. ภาพครกบดยา	60
6. ภาพหินบดยา	61
7. โกรงบดยา (ใช้แรงคน)	61
8. ภาพเครื่องบดยา (ใช้เครื่องจักร)	62
9. ภาพเครื่องบดยา (ใช้เครื่องจักร)	62
10. ภาพเครื่องกลึงยาแท่งยาเม็ด	63
11. ภาพเครื่องบ่มเม็ดยา	63
12. ภาพตำร้งแม่โบราณ	64
13. ภาพตำร้งแม่ 2 งาน	64
14. ภาพกระด้ง ถาด สำหรับตากยา	65

	หน้า
15. ภาพหมอกตมยา.....	65
16. ภาพแสงสำหรับรอนยาผง.....	66
17. ภาพแนวมือเสือ.....	66
18. ภาพแนวรูปดาว.....	67

บทนำ

การวิจัยพัฒนาเภสัชภัณฑ์ โรคมะเร็งใช้เข็ม เป็นสิ่งที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา เป็นเวลานานแล้ว แม้ในปัจจุบันพัฒนาการทางการแพทย์จะก้าวไปอย่างกว้างขวางและรวดเร็ว มีการนำเอาเทคโนโลยี และยาแผนปัจจุบันมาใช้ในการรักษาคนไข้อย่างกว้างขวางแล้วก็ตาม การวิจัยพัฒนาเภสัชภัณฑ์ โรคมะเร็ง เป็นที่นิยมกันมากในขณะนี้ แสดงให้เห็นว่าค้ำยาพัฒนาซึ่งมีส่วนประกอบของสมุนไพรที่เป็นทั้งพืช สัตว์ และสารต่าง ๆ ยังมีคุณค่าในการบำบัดรักษา โรคมะเร็งใช้เข็มได้

ปัจจุบันการบำบัดรักษา โรคมะเร็งยาแผนปัจจุบัน กำลังเป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลาย ทำให้ประเทศต้องสูญเสียเงินตราต่างประเทศเพื่อซื้อค้ำยาจากต่างประเทศปีละเป็นจำนวนมาก นอกจากนั้น ยาแผนปัจจุบันแม้จะบำบัดรักษา โรคมะเร็งได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ยาบางชนิดก็ทำให้เกิดอาการข้างเคียงได้เช่นกัน ผิดกับยาแผนโบราณซึ่งนอกจากจะมีสรรพคุณในการรักษา โรคมะเร็งอย่างสมบูรณ์แล้ว ยังไม่มีอาการข้างเคียง ทั้งยังเป็นการใช้ทรัพยากรภายในประเทศ เป็นการสงวนเงินตราของประเทศได้เป็นจำนวนมาก ยิ่งกว่านั้นปัจจุบันการศึกษาทางค้ำวิทยาศาสตร์ ได้เจริญก้าวหน้าไปมาก หากได้มีการค้นคว้าวิจัยต่อไป อาจสกัดค้ำยาจากสมุนไพรในค้ำยาแผนโบราณ เพื่อนำมาปรุงเป็นยาแผนปัจจุบัน นำไปใช้ในการบำบัดรักษา โรคมะเร็งใช้เข็มต่อไป

ปัจจุบันตำรายาแผนโบราณได้สูญหายไปเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้เพราะเหตุว่า ไม่ได้มีการจดบันทึกตำรายาไว้ เป็นหลักฐานอย่างเป็นระบบ ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งคือไม่มีผู้สนใจศึกษาอย่างจริงจัง ประกอบกับเจ้าของตำรายามักจะหวงแหนตำราไม่เต็มใจที่จะเผยแพร่ ดังนั้น เมื่อเจ้าของตำรายาสิ้นชีพลง ความรู้เรื่องยาจึงสูญไปตกมเจ้าของตำรานั้น เป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่งที่ความรู้อันมีคุณค่าที่เป็นมรดกสืบทอดกันมาหลายชั่วชีวิตคน ต้องมาสูญไป เนื่องจากไม่มีผู้สืบทอด หรือไม่มีมีการจดบันทึกไว้เป็นหลักฐาน ทุกวันนี้จะหาผู้ที่มีความรู้เรื่องตำรายาแผนโบราณ หรือผู้ที่ครอบครองตำรายาแผนโบราณ แม้ให้ความมีมอบคนเต็มที่ นอกจากผู้ที่มีอายุ

มาก ๆ และมีความสนใจเกี่ยวกับคำร่ายยาเท่านั้น เมื่อบุคคลเหล่านี้สิ้นชีวิตไป ซึ่งคงไม่เกิน 10 - 20 ปีข้างหน้า ความรู้เกี่ยวกับยาแผนโบราณก็คงจะต้องสูญไปด้วย

อย่างไรก็ตามหากได้ลงมือรวบรวมและศึกษาเสียแต่บัดนี้ก็คงจะยังไม่สายเกินไปในการอนุรักษ์คำร่ายยาและวิธีการรักษาโรคตามคำร่ายยาแผนโบราณ เท่าที่ยังมีอยู่ในท้องถิ่นชลบุรี ยังพอจะรวบรวมไว้เป็นหลักฐาน เพื่ออนุชนรุ่นหลังจะได้ศึกษาค้นคว้าต่อไป ไม่ให้ความรู้ความนี้ สูญไปจากท้องถิ่น เช่นเดียวกับมรดกทางวัฒนธรรมบางด้านสูญเสียไปแล้ว คำร่ายยาแผนโบราณบางคำร่ายก็สูญไปแล้ว เช่น ยารักษาโรคกระดูกอักเสบ ซึ่งแพทย์แผนปัจจุบันรักษาไม่ได้ เป็นต้น ความรู้ด้านอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมากที่มีคุณค่าและเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของไทยต้องสูญไป เนื่องจากไม่มีการสืบทอดและไม่มีการจดบันทึกไว้ เป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อเป็นการเก็บรวบรวมคำร่ายยาแผนโบราณและวิธีการรักษาโรคตามคำร่ายยาแผนโบราณในภาคตะวันออกไว้ เป็นหลักฐานมิให้สูญหายไป ผู้วิจัยจึงจะทำการวิจัยเรื่องนี้ โดยเริ่มต้นจากพื้นที่ในจังหวัดชลบุรี

ความมุ่งหมายของการค้นคว้า

1. เพื่อรวบรวมคำร่ายยาไทยแผนโบราณไว้ เป็นหลักฐาน
2. เพื่อแยกประเภทของยาไว้ เป็นหมวดหมู่ ตามสรรพคุณ ส่วนประกอบ และแหล่งข้อมูล
3. เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ส่วนประกอบของตำรายาทางคานวิทยาศาสตร์ต่อไป
4. เพื่อรวบรวมวิธีการรักษาตามคำร่ายยาไทยแผนโบราณไว้ เป็นหลักฐาน

ความสำคัญของการค้นคว้า

1. เป็นการอนุรักษ์คำร่ายยาไทยแผนโบราณไว้ เป็นหลักฐาน สำหรับการศึกษาค้นคว้าของอนุชนรุ่นหลังต่อไป

2. เป็นกรสืบหาคความรุ้เกี่ยวกับยาไทยแผนโบราณให้แก่อุชนรุ่นหลัง
3. เป็นแนวทางสำหรับกรศึกษาค้นคว้า เกี่ยวกับคำราชาไทยในท้องถิ่นอื่นต่อไป
4. เป็นแนวทางในกรวิเคราะห์ส่วนประกอบของศิลาทางคณวิทาศาสตร์ต่อไป
5. ได้เรียนรู้ความเชื่อและวัฒนธรรมในกรรักษาโรคภัยไข้เจ็บของคณในท้องถิ่น

ขอบเขตของกรรคณควา

1. รวบรวมคำราชาไทยแผนโบราณในจังหวัดชลบุรี (จากอำเภอกง ๆ) ในจังหวัดชลบุรี
2. ศึกษาคณสรพคณ ส่วนประกอบของศิลา การปรุง และวิธีกรใช้ ตลอดจนแหล่งข้อมูล

ประโยชน์ที่คควาจะได้อรับ

1. ทำให้ทราบถึงคำราชาไทยแผนโบราณที่ใช้กันใจังหวัดชลบุรี โดยละเอียด
2. ทำให้ทราบถึงสรพคณ ส่วนประกอบ การปรุง และวิธีใช้ยา
3. ทำให้ทราบถึงชนิดและอาการของโรคและความเจ็บป่วยที่ยารชนิดนั้น สามารถบำบัดรักษาได้
4. ทำให้ทราบชนิดและสรพคณของสมุนไพรในคาวชาพื้นบ้านชลบุรี
5. ทำให้ทราบถึงแหล่งของข้อมูล (คำราชา และแพทย์แผนโบราณ) ที่มีอยู่ในจังหวัดชลบุรี

วิธีการศึกษาและรวบรวมข้อมูล

1. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นต้นและชั้นรอง
2. สัมภาษณ์แพทย์ที่นั่น พระที่ปรุงยา และเจ้าของร้านยาไทยแผนโบราณใน
จังหวัดชลบุรี
3. จัดหมวดหมู่ตำรายาที่บ้านชลบุรีที่รวบรวมมาได้ แล้วนำเสนอโดยวิธีพรรณนา
วิเคราะห์
4. ทำทำเนียบนามและสรรพคุณของสมุนไพรที่พบในตำรายาที่บ้านชลบุรีที่รวบรวม
มาได้
5. รวบรวมและจัดหมวดหมู่อุปกรณ์ที่ใช้ในการปรุงยาที่บ้านชลบุรี แล้วนำเสนอ
โดยใช้ภาพประกอบการพรรณนาวิเคราะห์
6. ทำทำเนียบแพทย์ที่บ้านชลบุรี จำแนกตามเพศและท้องถิ่น

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับตำรายาและแพทย์แผนโบราณของไทย

คณะกรรมการ เผยแพร่ เอกลักษณ์ไทย ได้กล่าวถึงยาไทยและแพทย์ไทยแผนโบราณไว้อย่าง
น่าฟังว่า

"อันคุณค่ายาไทยนั้นใตญ่ยิ่ง
จัดเป็นสิ่งจำเป็นเห็นชัดแจ้ง
กอนได้ยาคำรานอกนอกคกัแพง
ไทยมีแหล่งสมุนไพรให้คุณครบ"

การแพทย์แผนโบราณชำนาญเวช
สรรพคุณยาวิเศษประสิทธิสรรพ
รักษาโรคอายุยืนช้วน
ความสำคัญประจักษ์ใจไทยทั้งมวล"¹

การแพทย์เป็นเรื่องที่มีความสำคัญและจำเป็นสำหรับชีวิตของคนตั้งแต่เกิดจนตาย การแพทย์ไทยเป็นเรื่องของประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของคนไทยอย่างแน่นแฟ้น และมีการถ่ายทอดต่อเนื่องกันมาตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี เรื่องยาแผนโบราณและการรักษาโรคแผนโบราณของไทยได้ถูกละเลยไป เมื่อการตรวจรักษาแผนปัจจุบันได้แพร่หลายเข้ามาแทนที่ แต่โรคบาง

¹คณะกรรมการ โครงการ เผยแพร่ เอกลักษณ์ไทย กระทรวงศึกษาธิการ หมอไทยยาไทย
โบราณปก

โรคก็ยังคงอาศัยยาและการรักษาแผนโบราณของไทยอยู่บ้าง ประกอบกับคนไทยในชนบทบางส่วน ก็ยังมีความเชื่อถือในยาและการรักษาแผนโบราณอยู่มาก

คัมภีร์แพทย์ พระตำรา พระตำราหลวง

ตำรายาไทยแผนโบราณนี้มีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน เช่น เรียกว่า พระคัมภีร์แพทย์บาง พระตำราย่าง ที่เป็นเช่นนั้นเพราะในสมัยหนึ่ง มีการจารอักษรของโรค วิธีการรักษาโรค และสรรพคุณยาสมุนไพรลงในใบลานผูกเป็นเล่มเช่นเดียวกับพระคัมภีร์ของพุทธศาสนา ประกอบกับตำรายาและวิธีบำบัดรักษาตามแบบโบราณของไทย มีรากฐานมาจากการแพทย์แผนอินเดียที่เรียกว่าอายุรเวท (Ayurveda) ผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิม และความรู้อันสูงส่งของอินเดียที่เข้ามาสู่ประเทศไทยนั้นส่วนหนึ่ง เป็นการถ่ายทอดผ่านมาจากพุทธศาสนา จึงนิยมเรียกตำรายาในลักษณะนี้ว่า คัมภีร์แพทย์ ต่อมา เมื่อมีการคัดลอกและจัดบันทึกความรู้กันลงสมุดข่อยจึง เรียกว่า ตำรา ส่วนคำว่าพระที่เติมลงไปข้างหน้า เป็นการแสดงความสำคัญและความศักดิ์สิทธิ์ของตำรายานั้น และเพื่อเป็นการแสดงความยกย่อง ความเคารพบูชา นอกจากนั้น เจ้านาย พระราชวงศ์ชั้นสูงยังทรงสนพระทัยวิชาการแพทย์ ทรงรวบรวมตำรายาที่มีผู้นำมาถวายไว้เป็นจำนวนมาก ตำราเหล่านี้เมื่อพระราชทานให้ใคร่ไปผู้ใดก็เรียกขานยกย่องว่าพระตำรา พระมหากรุณาธิคุณทรงมีคล้าย คลึงพระตำรา ซึ่ง เรียกว่า คลังพระตำราหลวง ซึ่งพระที่ พระตำรา พระตำราหลวง และคัมภีร์แพทย์ ล้วนหมายถึงตำรายาแผนโบราณของไทยทั้งสิ้น

¹โรงเรียนแพทย์แผนโบราณ ประมวลหลักวิชาแพทย์แผนโบราณ หน้า ง - ๕

ประวัติการยาไทยแผนโบราณ

ยาแผนโบราณและการบำบัดรักษาแผนโบราณนี้ เป็นแบบแผนการแพทย์ที่คนไทยใช้รักษาพยาบาลและส่งเสริมสุขภาพของคนไทยมาแต่ครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี และเชื่อกันว่ามีรากฐานมาจากการแพทย์แผนอินเดีย หรืออายุรเวท ผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมของท้องถิ่น ทั้งนี้ คัมภีร์แพทย์ของไทยจึงมีคำกล่าวสรรเสริญ หรือบูชาชิวโกโมมารกัจจันในฐานะครูแพทย์¹ ชิวโกโมมารกัจจันเป็นแพทย์ประจำราชสำนักของพระเจ้าพิมพิสาร และในขณะเดียวกันก็เป็นแพทย์ประจำพระองค์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยเรื่องราวของการรักษาพยาบาล และความสามารถของชิวโกโมมารกัจจันปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก ทั้งนี้ความรู้ทางการแพทย์ของอินเดียที่เข้ามาสู่ประเทศไทยนั้น ส่วนหนึ่งคงจะเป็นการถ่ายทอดผ่านทางพุทธศาสนา คงปรากฏความสอดคล้องของความเชื่อในเรื่องสาเหตุของความเจ็บป่วยและการบำบัดรักษาในคัมภีร์แพทย์กับความเชื่อในเรื่องเดียวกันนี้ในคัมภีร์ของพุทธศาสนา กล่าวคือ ทางกถกล่าววาร่างกายของมนุษย์ประกอบด้วยธาตุทั้ง 4 คือ 1) ดิน (ปถวีธาตุ) 2) น้ำ (อาโปธาตุ) 3) ลม (วาโยธาตุ) และ 4) ไฟ (เตโชธาตุ) มนุษย์จะมีสุขภาพดีเมื่อธาตุทั้ง 4 อยู่ในลักษณะสมดุล แต่เมื่อใดธาตุใดธาตุหนึ่งผิดปกติ เกิดความไม่สมดุลขึ้น จะทำให้เกิดอาการป่วยด้วยโรคต่าง ๆ² ทั้งนี้แพทย์แผนโบราณจึงແจกแจง โรคจากความบกพร่องของธาตุทั้ง 4 และยาที่รักษาต้องมีส่วนเกี่ยวพัน

¹ยุวดี ฅนนิยกร วิวัฒนาการของการแพทย์ไทย ตั้งแต่สมัยเริ่มตนจนถึงสิ้นสุครีรัชกาล
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า 7 อ้างจาก หอสมุดวชิรญาณ เอกสารรัชกาล
ที่ 5 หมู่เวชศาสตร์ ฉบับเฉลิมศักดิ์ ร 1/2 "คัมภีร์ชาตุวิภังค์"

²ก. หน้า 8

กับชาตุง 4 นอกจากนั้นความรู้ในเรื่องกายวิภาค และเรื่องการปฏิสนธิของเด็กทารกที่ปรากฏในคัมภีร์แพทย์แผนโบราณกับคัมภีร์ศาสนา และหนังสือไตรภูมิพระร่วง ล้วนมีความสอดคล้องกันทั้งสิ้น

ในสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ไม่พบตำรายาหรือหลักฐานทางด้านการแพทย์โดยตรง พบแต่ชื่อโรคภัยไข้เจ็บ¹ หินบดยา และแหล่งสมุนไพรที่เขาหลวง และเขาตกรพริก ในเขตอำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย ตามที่จารึกไว้ในศิลาจารึก

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีตำรายาบางเล่มยังหลงเหลืออยู่จนถึงปัจจุบันนี้ ฉบับที่เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางก็คือ ตำราพระโอสถพระนารายณ์ ซึ่งประกอบไปด้วยตำรายาหลายขนาน รวมทั้งชื่อแพทย์หลวง และวันที่คิดสร้างตำรายาขึ้นโดยชัดแจ้ง เชื่อกันว่าตำราพระโอสถนี้เป็นตำรายาที่ปรุงถวายสมเด็จพระนารายณ์มหาราช แต่ได้รวบรวมเข้าเป็นคัมภีร์ (ตำรา) ในสมัยพระเพทราชา²

ในสมัยรัตนโกสินทร์พบหลักฐานทางด้านการแพทย์แผนโบราณมากกว่าสมัยที่ผ่านมา มีการรวบรวมตำรายาเพื่อเก็บรักษา และจารึกไว้เป็นหลักฐานที่ถาวร การดำเนินการในด้านการรวบรวมและเก็บรักษาตำรายาไทยแผนโบราณเป็นไปอย่างต่อเนื่อง โดยเริ่มตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ประมุขกษัตริย์แห่งบรมราชจักรีวงศ์ได้โปรดเกล้าฯ ให้ปฏิสังขรณ์วัดโพธาราม แล้วยกฐานะขึ้นเป็นพระอารามหลวงชั้นเอก และพระราชทานนามว่า

¹ ยุวดี คมพิมายกร วิวัฒนาการของการแพทย์ไทย ตั้งแต่สมัยเริ่มค้นจนถึงสิ้นสุโขทัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า 8 อ้างจากไตรภูมิพระร่วง หน้า 79

² มณฑิรา คัลล์เกยูร และโสภิต ชนมอารี การพัฒนาสมุนไพรตามตำราเภสัชสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ หน้า 8

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ในการปฏิสังขรณ์ครั้งนั้นทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จารึกคำร่ายยา และทำฤกษ์กัณฑ์ไว้เป็นทานด้วย¹

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 แห่งบรมราชจักรีวงศ์ ทรงมีพระราชปรารภว่า คำร่ายยาในโรงพระโอสถยังขาดตกบกพร่องอยู่ จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระพจนานุกรมราชินิกุล พระโอรสในพระบาทสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ซึ่งรับราชการเป็นใหญ่อยู่ในกรมหม่อม รัชพระกระแสนี้ไปสืบถามถามพระราชาคณะ และข้าราชการตลอดจนราษฎรว่าผู้ใดมีคำร่ายยาขอให้จงดสรพคุณยานี้แก่ถวาย เพื่อจะได้ตรวจสอบและจัดลงเป็นคำร่ายไว้ในโรงพระโอสถ ปรากฏว่ามีผู้จกคำร่ายยาที่เคยใช้กันมาถวายตามพระราชประสงค์ กรมหม่อมหลวงคงจะได้ตรวจสอบและเลือกขนานที่เชื่อได้จัดลงไว้ในคำร่ายหลวงสำหรับโรงพระโอสถ² สำหรับคำร่ายพระโอสถในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาคำรงราชานุภาพ ทรงอธิบายว่า เป็นหนังสือสองเรื่องต่อกัน เรื่องหนึ่งคือคำร่ายยาในโรงพระโอสถ อีกเรื่องหนึ่งคือคำร่ายพระโอสถ เรื่องแรกได้จากกรรวบรวมคำร่ายยาที่มีผู้ทูลเกล้าฯ ถวายตามพระราชโองการ ส่วนคำร่ายพระโอสถนั้นเป็นพระโอสถที่เคยประกอบถวายจริง บางขนานยังได้จกไว้ที่ทั้งพระโอสถ คำร่ายพระโอสถนี้ ต้นฉบับเป็นสมุดไทยขนาดกลาง 3 เล่ม แต่ใช้ได้เพียง 2 เล่ม เพราะอีกเล่มหนึ่งมีบางส่วนชำรุดหายไป จึงยกทั้งเล่มทั้งเล่ม คำร่ายนี้เดิมเป็นของกรมหลวงวงษาธิราชสนิท เป็นมรดกอยู่กับพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ ทอมรดกทอดมาถึงพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมขุนชัยนาทนเรนทร ซึ่งทรงประทานมายังท้าวพระสมุทวิจิตรญาณ ส่วนคำร่ายในโรงพระโอสถนั้น พระวรวงศ์เธอกรมพระ

¹สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาคำรงราชานุภาพ นิทานโบราณคดี หน้า

²พรสมิตวิชชากร "ประวัติการแพทย์ไทยแผนโบราณ" ใน หมอไทยยาไทย

สมเด็จพระพันปีฯ ได้ประทานมาให้หอพระสมุดวชิรญาณ คัดลอกเฉพาะตำราที่มีผู้ถวายปรากฏอยู่
ตีพิมพ์ไว้ในหอพระสมุดนี้ ตำรายา หอพระโอสถที่รวบรวมเป็นเล่มจากหอพระสมุดทั้งหมด 64
ชาน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาคำรงราชานุภาพทรงเพิ่มเติมไว้อีก 2 ชาน คือ
ตำรายาหอมเพมมงคล และตำรายาหอมอิทธิโอสถ ของนายพันโทหม่อมเจ้ากรรมสิทธิ์¹

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นสมัยแห่งการฟื้นฟูตำราแพทย์แผน
โบราณของไทย

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีนโยบายที่จะอาศัยวัดเป็นสถาบันการ
ศึกษาเผยแพร่วิทยาการสาขาต่าง ๆ และคุณธรรม พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้
ปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
พระราชอภัยยกให้ ได้ทรงปฏิสังขรณ์ไว้ครั้งหนึ่ง ไห้คงงามและมีคุณค่ายิ่งขึ้น โปรดเกล้าฯ
ให้เสาะหา เลือกรวบรวมสรรพตำราที่จะนำมาเป็นคัมภีร์ และโปรดเกล้าฯ ให้แต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญ
เป็นกรรมการตรวจสอบวิชาการและสาขาก่อนที่จะจารึกลงบนแผ่นศิลาประดับไว้ใ้ในบริเวณวัด
พระเชตุพนวิมลมังคลาราม ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการแพทย์แผนโบราณได้แก่ ตำราแผนมอญ
หมวดบริหารร่างกาย จารึกคำโคลงฤกษ์คัตคนมีภาพไม้ประดอม จารึกบอกสมุฏฐานของโรค
วิธีรักษา โรคเด็กโรคผู้ใหญ่ ตำรายาต่าง ๆ และวิชาเภสัช เรื่องสมุนไพรอย่างครุฑมูล นอก
จากนั้นยังโปรดเกล้าฯ ให้ปลูกพืชสมุนไพรสำหรับใช้ปรุงยาที่หาได้ยากไว้ทั่ววัดนี้เป็นจำนวนมาก²
ในปี พ.ศ. 2500 ได้มีการจัดตั้ง โรงเรียนแพทย์แผนโบราณขึ้นที่บริเวณพระเมรุ เจดีย์ประจำ
รัชกาล 4 พระองค์

¹พรสมิตวิชชากร "ประวัติแพทย์ไทยแผนโบราณ" ใน หมอไทยยาไทย หน้า 6

²สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาคำรงราชานุภาพ นิทานโบราณคดี หน้า

นอกจากวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามแล้ว วัดที่มีความสำคัญในฐานะเป็นแหล่งอนุรักษ์
คำราชาไทยแผนโบราณอีกแห่งหนึ่งคือ วัดราชโอรสาราม พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จารึกคำราชาไทยแผนโบราณลงบนแผ่นศิลาอนุรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า
กว้างประมาณ 30 เซนติเมตร ประดับไว้บนกำแพงวิหารพระพุทธไสยาสน์ และที่ศาลารายเล็ก
ที่ปลูกติดกับกำแพงแก้วหน้าพระอุโบสถเพื่อเป็นวิทยาทานแก่พสกนิกร ที่จะนำไปใช้ประโยชน์ใน
การรรักษา และเป็นการอนุรักษ์คำราชาไทยแผนโบราณมิให้สูญสิ้นไป ดังปรากฏในคำประพันธ์
ของ ม.ร.ว.แสงสุรีย์ ลลิตวาลัย และอาจารย์ธนะปะนีย์ นาคทรพรพ วา

"บางสถานสมทบค้ำ	วิทยา หลากนอ
จารึกรอยศิลา	บอกแจ้ง
ฤกษ์ประจำทิวา	มีบวค นันนา
เริ่มแทนวคชาแข็ง	ทำทั้งกายสภนธ
ฉวยลถนท่วแล้ว	จคจำ
ฮาจฝีกฮา จหัดทำ	แมนแมน
ทั้งคำรบิเวชกรรวม	บราณแพทย์
ปางกอนไทยท่วแคว้น	ทวนไชยาไทย
ลวงสมัยยังซาบซึ้ง	คุณประโยชน์
ถึงกล่าวชานจรโรจ	เทิดถอย
เป็นวิทยาลัยอุโฆ	แบบเบ็ด
เรียนแปลเงินภกน้อย	บคองจ่ายครู

ภูษิต์สถาปณแล้ว	ทรงอุทิศ
ถวายบรมพิตร	ปู่เจ้า
ไม่ถือว่า เป็นสิทธิ	เป็นส่วน พระองค์เฮ
ปภิษาน "พระนั่งเกล้า"	วิเศษล้วนกรรมนุสรณ์" ¹

และอีกบทหนึ่งว่าดังนี้
 อภิวาทพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

"น้อมศิริ ไรคมสักการภามัญชิต
 พระทรงฤทธิจักรวรางศอกศตาม
 ภูษพระ เศวทกระเคื่อง เสด็จพระนาม
 จอมสยามค่างรัฐวิวัฒนา

พระเมทกษเทรราชภูษากทพิง
 ยามป่วยไข้โรซึ่งหนองรักษา
 โปรคเกล้าฯ ให้จารึกคำรา
 เป็นวิชาล้ำเลิศเกิดคุณกรัน
 ณ วังคราร โอรสปรกฏกรัก
 จินฉมโสมนัสสว่าง โศภศัลย
 ช ทรงเห็นการณเฑไลในครั้งนั้น
 ปัจจุบันยังทรงคุณคุณนชีวิน

¹ม.ร.ว.แสงสูรย์ ลดาวัลย์ "เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติ" ใน มหาเชษฐ
 บดินทรานุสรณ์ หน้า 30

พระมหากษัตริย์คุณไท่
เนืองใหญ่ทรงมุ่งคุณศิลป์
อนุรักษย์ไทยไว้ในแผ่นดิน
ไทยดิลเทิดพระนามงามนิรันดร"¹

ระปะนีย์ นาคทรรพ

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นรัชสมัยที่ประเทศไทยกำลังเริ่ม
ปรับตัวเข้าสู่ยุคใหม่ เลิกนโยบายเจริญรอยตามแบบกรุงศรีอยุธยา หันมารับวิทยาการแบบ
ตะวันตก วิชาการแพทย์แผนตะวันตกที่เข้ามาสู่ประเทศไทยตั้งแต่รัชสมัยพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
เริ่มได้รับความสนใจและสนับสนุนในรัชสมัยนี้ แกร่นั้นพระชาชนกยังศรัทธาและนิยมการรักษ
พยาบาลตามแบบไทยโบราณอยู่

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงพิจารณาเห็นความจำเป็น
ที่จะต้องทบทวนการรักษ์แพทย์ให้ เป็นหลักฐานและแพร่หลายต่อไปเพื่อประโยชน์สุขของราษฎร จึง
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประชุมแพทย์หลวงทั้งที่เป็นเจ้านาย ขุนนาง ข้าราชการ ให้
นำคัมภีร์แพทย์ต่าง ๆ ที่มีอยู่มากตรวจสอบให้ถูกต้อง โดยคณะแพทย์หลวงที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
แต่งตั้ง เมื่อจัดการสอบชำระคัมภีร์แพทย์ทั้งหลายให้เป็นที่ถูกต้องตรงกันแล้ว จึงโปรดให้จัดพิมพ์
ไว้เป็นหลักฐานในหอสมุดหลวง แต่โดยมากก็ยังคงใช้กันอยู่เฉพาะในหมู่แพทย์หลวงเท่านั้น²

¹สมพร หิรัญรามเกษ การสำรวจการใช้สมุนไพรของแพทย์ไทยแผนโบราณ หน้า 4
ไม่อ้างแหล่งที่มา

²มณฑิรา กัตต์เกยูร และโสภิต ชรรมาณี การพัฒนาสมุนไพรแก่นสารของสุสมัย
กรุงรัตนโกสินทร์ หน้า 19

ในปี พ.ศ. 2450 พระยาพิศมัยประภัสสรเวช (อาจารย์คง) อาจารย์โรงเรียน
 ราชแพทยาลัย ผู้ทรงคุณวุฒิในวิชาแพทยไทย มีความเห็นว่า ประชาชนที่ประสบความเจ็บไข้
 ครรจะรู้จักวิธีบำบัดรักษาและการใช้ยากน้อยอย่างแพร่หลายความพระดำริของพระบาทสมเด็จพระ
 จุฬจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แลตำราแพทย์ที่มีอยู่เวลานั้นมีจำนวนน้อย มีโรคก็อยู่เฉพาะในหมู่แพทย์
 หลวงเป็นส่วนใหญ่ ท่านเจ้าคุณมีความประสงค์จะเล็ดหนุนความรู้และความศักดิ์สิทธิ์ของพระคัมภีร์
 แพทย์ไทยไว้ให้เป็นมรดกตกทอดแก่สาธารณชน จึงกราบทูลขอพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้า
 วมวงศ์เชอกรมพระยาคำรงราชานุภาพ องค์ประธานจัดการหอพระสมุดหลวงในเวลานั้น เพื่อ
 ขอพิมพ์คัมภีร์แพทย์หลวงออกเผยแพร เมื่อพิมพ์แล้วจึงชื่อว่า "ตำราแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์
 ฉบับหลวง" ความยาว 2 เล่มจบ เป็นตำราแพทย์ไทยแท้ ๆ ต่อมาในปี พ.ศ. 2451
 พระยาพิศมัยประภัสสรเวช ได้จัดพิมพ์ "ตำราแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์" หรือที่เรียกว่า "เวช
 ศาสตร์" ขึ้นอีก 1 ชุด แบ่งเป็น 3 เล่ม เพื่อให้ง่ายแก่ผู้ศึกษาเล่าเรียนและประชาชนทั่วไป
 ตำราทั้ง 5 เล่มนี้กระทรวงสาธารณสุขได้ประกาศให้เป็นตำราหลวง แพทย์และเภสัชกรแผน
 โบราณ มีสิทธิใช้ปรุงยาได้โดยไม่ต้องไปจดทะเบียนตำรายาไทย หนังสือชุดนี้เป็นมรดกตกทอด
 มาจนถึงปัจจุบันนี้จริง แต่ก็ยังคงใช้กันอยู่เฉพาะหมู่แพทย์แผนโบราณเท่านั้น มีผู้นำไม่ใช้กัน
 อย่างแพร่หลายในฐานะมรดกของสาธารณชน ตามเจตนาเดิม ส่วนตำราแพทย์แผนโบราณ
 อื่น ๆ ก็มีได้มีการพิมพ์ออกจำหน่ายหรือเผยแพร จึงเป็นการยากที่จะค้นหาตำรายาไทยแผน
 โบราณซึ่งนับวันจะถูกละเลยและเสื่อมสลายไป¹

¹พรสมิทวิชชาการ "ประวัติการแพทย์ไทยแผนโบราณ" ใน หมอไทยยุคไทย

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับยาไทยแผนโบราณ

ตำรายา	สมุนไพร	ของง่ายง่าย	ใช้มานาน
ยาฝีมือ	ยากดบ้าน	แค่โบราณ	ใช้กันมา
แก้โรคภัย	หายหมดสิ้น	ใช้กันกิน	บ้างฝนทา
รู้เอาไว้	ใครรักษา	บอกทักยา	ทอดไป
เราใ้บุญ	ใ้จุนเจือ	ใ้ช่วยเหลือ	รักษาใ้
ตำราที่	มีเอาไว้	ยามจะใ้	ใ้เอาบุญ

"โสสโก กิขุ"

การบำบัดรักษาโรคด้วยยาไทยแผนโบราณถือเป็นการบำบัดรักษาที่เป็นหลักของการแพทย์แผนโบราณของไทย ยาไทยแผนโบราณ หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า "ยาสมุนไพร" สมุนไพรที่ใช้ทำยารักษาโรคของไทยมีที่มาจากพืชเป็นหลัก (แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของการแพทย์แผนอายุรเวทของอินเดีย ซึ่งเน้นการใช้พืชสมุนไพร แทบจะไม่มีตัวยาที่ทำจากสัตว์เลย) ส่วนที่เป็นสัตว์วัตถุ และซากวัตถุมีน้อย พืชสมุนไพรที่นำมาใช้ทำยานี้ อาจจะนำมาจากเฉพาะส่วนใดส่วนหนึ่ง หรือทุกส่วน เน้มน้ำมัน เปลือก แก่น ใบ ดอก ผล และยาง ทั้งที่เป็นพืชพื้นเมืองของไทย เช่น จันทน์แดง สมอ มะขามป้อม ใบมะกา และพืชที่มาจากต่างประเทศ เช่น โกงกั้ว เตียน ดอกจันทน์เทศ โสภ เป็นต้น พืชที่มาจากต่างประเทศนี้ เราเรียกว่า "เครื่องเทศ"¹ ส่วนสมุนไพรจากสัตว์ก็มีตั้งแต่ ขน นม เลือด กี้ กระดูก นอ เขา แม้กระทั่งมูลของสัตว์ นิลโคดาส แชรเวส ไค้ถาว์ถึงกรวใ้รักษาจากสัตว์วา

¹ พระองค์เจ้าศรีเสาวภางค์ "เรื่องแพทย์-หมอ" ใน ลัทธิธรรมนิยมทาง ๗

ภาค 4 หน้า 207

"...ทุกสรรพทางค์ของสัตว์ชนิดนี้ (แรก) ไซ้ห้ายาไค้ทั้งนี้: เฉพาะนอ
นั้น มีสรรพคุณแก้ยา เบื่อยา เมา... เดือคของมันก็ไซ้ประโยชน์ได้... ไซ้ประกอบ
เป็นยาแก้เจ็บหน้าอก และอาการ โรคคือ ๆ อีกมาก..."¹

นอกจากนี้และสัตว์แล้ว ยาไทยแผนโบราณยังมีกัญยาที่มาจากแร่ธาตุ เช่น จุนดี
กิมประสิวขาว กินดอพอง สารส้ม ปรงห เกือบสิ้นเขาว และทองคำเปลว เป็นต้น²
แร่ธาตุเหล่านี้ไซ้เป็นส่วนผสมในกรปรุงยา ซึ่งในตำรายาไทยมีไซ้ไม่มากนัก

1. รูปแบบของยาไทยแผนโบราณ

สมุนไพรจากพืช สัตว์ และแร่ธาตุต่าง ๆ เมื่อนำมาปรุงเป็นยาแล้ว จะมีรูป
แบบสำคัญ 4 รูปแบบด้วยกัน คือ

1.1 รูปของเหลว ได้แก่ยาน้ำต่าง ๆ ยาไทยโบราณประเภทนี้เข้าเป็นส่วน
ประกอบ เมื่อปรุงเสร็จแล้วจึงนำไปไซ้รับประทาน หรืออาบ แช่ ชะ ส่วน การปรุงยาน้ำ
มีหลายวิธี เช่น

- 1.1.1 คั้นรึนนำรึนรับประทาน
- 1.1.2 คองหรือแช่สุราหรือน้ำทา รึนคั้นนำรึนรับประทาน
- 1.1.3 ไซ้กัคยหัวสุรา แล้วหยคเคิมนำรึนรับประทาน
- 1.1.4 เมาเป็นถน แช่เอาน้ำคองรึนรับประทาน

¹นิโคลาส แกร์วาล ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและกร เมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม
หน้า 31

²พ.ค.อ.ชดอ อุกฤษณ์ "การไซ้สมุนไพรต่าง ๆ เพื่อปรุงยารักษาโรคต่าง ๆ"
ใน หมอไทยยาไทย หน้า 77

- 1.1.5 กลิ่นเอาแต่น้ำเหงื่อรบกวน
- 1.1.6 หงุดหงิดน้ำมัน ไร้ทาปากแผล
- 1.1.7 ต้มเอาน้ำใช้อมบ้วนปาก
- 1.1.8 ต้มเอาน้ำใช้เช็ด
- 1.1.9 ต้มเอาน้ำใช้ชะ (ชะแผล)
- 1.1.10 ต้มเอาน้ำใช้สวน (เช่น เวลาท้องผูก)
- 1.1.11 ต้มเอาน้ำใช้อาบ¹

การปรุขน้ำ โดยทั่วไป ไม่มีหลักการดังนี้ คือ

ยาต้ม การต้มยาเป็นการสกัดตัวยาออกจากพืชสมุนไพรด้วยความร้อน เป็นวิธีการปรุขน้ำไทยแผนโบราณที่นิยมใช้กันมากที่สุด ถ้าเราพบตำรายาแผนโบราณที่ไม่ระบุวิธีปรุขน้ำนั้นไว้ เพียงแต่บอกว่าใช้พืชสมุนไพรอะไรรักษาโรคนั้น ให้สันนิษฐานว่าปรุขน้ำวิธีต้ม เพราะเป็นวิธีพื้นฐาน ที่ใช้กันอยู่โดยทั่วไป วิธีต้มมีข้อดีคือ สะอาดปลอดภัยจากเชื้อโรค วิธีทำยาต้ม เอาตัวยาสกัดหรือแห้งคมที่ระบุไว้ในตำรา มาล้างทำความสะอาด แล้วสับเป็นท่อน เป็นชิ้นหรือหั่นเป็นแผ่นบางใส่น้ำ* ใส่น้ำ 3 ส่วน ใช้ใบทองหรือผ้าขาวบาง หรือผ้าเย็บปิดปากหม้อ

¹นิรันดร พงษ์สร้อยเพชร และ พ.ต.ท.ปราโมทย์ ศรีภิญโญ "เภสัชกรรมไทย"

ใน หมอไทยยาไทย หน้า 60 - 61

* หม้อ หม้อที่นิยมใช้ต้มยาไทยแผนโบราณคือ หม้อดิน ที่นิยมใช้หม้อดินก็เนื่องมาจากความเชื่อที่ว่าความเจ็บไข้ได้ป่วย เกิดจากความไม่สมดุลของธาตุทั้ง 4 ในร่างกายได้แก่ ธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ ฉะนั้นการบำบัดรักษาจึงนิยมใช้ยาต้ม หรือยาหม้อเป็นหลัก เพราะการปรุขน้ำยาต้มแล้วจะได้ธาตุทั้ง 4 ครบ กล่าวคือ ได้ธาตุดินจากหม้อดิน มีน้ำเป็นส่วนผสมหลักของยาต้ม ธาตุลมก็คือควันหรือไอที่เกิดจากการต้ม ไฟเป็นธาตุที่ต้องใช้ให้ความร้อนในการต้ม

ปักค้ายเฉว* คัมเคี้ยวไหววกเหลือเพียง 1 ส่วน แล้วจึงรินน้ำให้คัม คัมก่อนอาหารวันละ 3 เวลา (ยาไทยแผนโบราณแทบทุกขนานใช้รับประทานก่อนอาหาร เพราะยาไทยแผนโบราณ มีฤทธิ์อ่อน หรือมีฤทธิ์ตามธรรมชาติ รับประทานหลังอาหาร นิ่งลำไส้ นิ่งกะเพาะจะ คุ้มชิมยา เข้าไปในกระเส้โลหิตไคนอย เพราะคุ้มชิมอย่างอื่นเขาไปก่อนแล้ว ยาไทยแผนโบราณ ที่รับประทานหลังอาหารมีน้อยมาก มีเฉพาะยาจำพวกที่มีฤทธิ์ขงเบือเมา ที่ใช้รักษาโรคผิวหนัง และอาการเป็นพิษต่าง ๆ) ครั้งละ 1 ถ้วยชาจีน หรือ 2 - 3 ช้อนโต๊ะ ในสมัยโบราณนิยม ใช้เชษสทางคณุกคอดหมอกิน 1 - 2 - 3 สทงค้ เมื่อรับประทานยาจนหายแล้วก็เอาเขาไป จำเวญ (โทหัง) เอาเชษสทางคไปซื้ออาหารทำบุญใส่บาตร เพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่เจ้าของ คำรายา หรือเป็นการทำบุญสะเทาะเคราะห์ของผู้เจ็บป่วยอีกโสดหนึ่งด้วย

ยาของ การคงยา เป็นอีกวิธีหนึ่งที่นิยมกันมากในการปรุงยาไทยแผนโบราณ ส่วนใหญ่ใช้ของกับสุรา วิธีปรุง เอายาสดหรือยาแห้งมาตำหรือบดให้เป็นผง ใช้เขาขาวบางห่อ ใส่โหลแก้ว เสร็จวางเขาให้ท่วมค้ายาสักเล็กน้อย หรือวางขนานกำหนดให้ใช้สุรา 1, 2 หรือ 3 ขวด ใส่แฉ่ว 3 วัน 7 วัน หรือ 15 วัน แล้วรินเอาสุรามารับประทานครั้งละ 1 ถ้วย ตะไล หรือถ้วยชาเล็ก (ในสมัยโบราณจริง ๆ ใช้เบ็ดดอกหอยแครงทองรับประทานครั้งละ 2 - 3 ช้อนหอยหรือตามที่กำหนดไว้ในคำรายาขนานนั้น) ยาของสุรานี้ส่วนมากใช้รักษาโรคเกี่ยวกับ

* เฉว เป็นเครื่องรางที่ทำด้วยคอกหักขี้กั๊กเป็นมูมตั้งแต่ 3 มูมขึ้นไปถึง 8 มูม ใช้ ปักปากหม้อยา เฉวที่ปักปากหม้อยาจะต้องมีการลงอักขระ เช่น เฉว 3 มูม จะลงอักขระ "มะ อะ อุ" ส่วนเฉว 5 มูมจะลงอักขระ "นะ โม พุทธา ยะ" ส่วนเฉว 8 มูมจะลงอักขระ "อิติปิโส แผลทิส" เพื่อทำให้ยาหมอนั้นศักดิ์สิทธิ์ และเพื่อป้องกันเพชรพญูธร มาชิงสุบเอา สรวพคุณยาไปทรมควันที่พุ่งออกมาจากหม้อยา

กรรมย์ ปวดเมื่อย โรคสตรีรับประชนหลังการคลอดบุตร ชันน้ำควมปลา ทำให้มกลูกเข้าอุ
 ต้าเป็นชายใจรับประชนแก่ปวดเมื่อย บำรุงกำลัง¹

ยาของบางชนิดคงค้ำยน้ำค้ำย ร็ยภาคองน้ำ บางขนานคงค้ำยน้ำมะกรุก
 ใช้รับประชนแก่จุกเสียด ปวดท้อง ท้องขึ้น เจริญอาหาร ชันลม ผายลม นอกจากคง
 ค้ำยน้ำค้ำยและน้ำมะกรุกแล้ว ยังมีการคงค้ำยน้ำค้ำยเกลือไทย ซึ่งในสมัยโบราณมักค้ำย ๆ
 มักจะคงใส่ค้ำยหรือใส่โองไว้แจกขยให้ขรวบ้านไปรับประชนโดยไม่ค้ำยค้ำย ยาของชนิดนี้มี
 สรรพคุณแก่กรรมย์เกยพรค้ำย

ยาของอีกชนิดหนึ่ง คงค้ำยน้ำค้ำยค้ำย ส่วนมากเป็นยาที่ใจอุทภยนอก แก
 เคล็ด ชัก ยอก ข้ำวม แกปวดเมื่อย เส้นแพลง ไม่ใช้รับประชน และใช้เวลาคง
 นานเป็นเดือน²

1.2 รูปของแข็ง โค้แกยาเม็ด ยาแท่ง การปรุงยาเม็ด และยาแท่ง มีความ
 ชันชันกว่ายาน้ำ กล่าวคือ คองนำค้ำยที่โค้จากพืชสมุนไพรร สัตว์ค้ำย หรือชาค้ำยค้ำย มาทำ
 ความสะอาด แล้วนำไปค้ำยให้แห้ง จากนั้นจึงนำมาสับหรือค้ำยเป็นค้ำย เป็นแวนขาง ๆ นำ
 มาปรุงบค้ำยให้เป็นผงละเอียด แล้วจึงนำมำนั้นเป็นเม็ด หรือใช้ค้ำยค้ำยของเคลือบค้ำยออกมา เป็น
 เม็ด หรือใช้เครื่องบ้นเม็ด ยาเม็ดขนานคองแทรกน้ำกระสาย* คองนั้นเป็นเม็ดหรือแท่ง
 บางขนานเมื่อทำเป็นเม็ดแล้วยังคองนำมำบค้ำยค้ำยค้ำย

¹นิรันคร พงษสรอยเพ็ชร และ พ.ค.ค.ปราโมทย์ ศรีภริมย์ "เภสัชกรรมโบราณ"
 ใน หมอไทยยาไทย หน้า 62 -- 63

²ค. หน้า 63

* คุรายละเอียดในเรองน้ำกระสาย

ส่วนยาปลูกกลอนนั้น เมื่อปรุงเสร็จและนำมาบดเป็นผงละเอียด จากนั้นจึงนำ น้ำผึ้งมา เป็นน้ำกระสายยาคูกให้เข้ากัน แล้วจึงปั้นเป็นลูกกลอน ขนาดเท่าเม็ดถั่วเขียว ถั่วดำ หรือถั่วลิสง หรือใหญ่เท่าเม็ดพุทรา ยาปลูกกลอนนี้มักใช้รับประทานเป็นยาอายุวัฒนะ มีศึกษา ที่มีสรรพคุณในการขับลม ระบาย ช่วยย่อยอาหาร เจริญอาหาร บำรุงกำลัง ประกอบด้วย ศึกษามีรสร้อน ยาปลูกกลอนบางชนิดก็ไม่ใช้ยาอายุวัฒนะ แต่ใช้น้ำผึ้ง เป็นน้ำกระสายยาคูกในการปั้น เพื่อให้รับประทานง่าย เพราะศึกษามีรสและกลิ่นที่ไม่ชวนรับประทาน เช่น ยาที่เอามาทำหึงค์ ยาทำ และรงทอง เป็นต้น

1.3 รูปเป็นผง ยาผงมีลักษณะเป็นผงละเอียด ศึกษานำมาใช้ปรุงยาผงก้อน ใหม่ สะอาด ไม้ผุ หรือเสื่อมคุณภาพ นำมาหกกแกลบให้แห้งกรอบ จากนั้นจึงนำมาสับ หรือ หนักให้เป็นชิ้นเล็ก ๆ แล้วนำไปปรุงได้หลายวิธี ดังต่อไปนี้

1.3.1 ตำเป็นผงแล้วบดให้ละเอียด ใช้ละลายน้ำกระสายรับประทาน

1.3.2 เผาหรือคั่วให้ไหม้ ตำเป็นผง บดให้ละเอียด ละลายน้ำ

กระสายรับประทาน

1.3.3 ผสมแล้วทำเป็นผง กวนให้ละเอียด ใส่กล่องยา เป่าเข้า

ทางจมูกและคอ เช่น ยานัตถ *

1.3.4 ผสมแล้วใช้เป็นยาสูม

1.3.5 ผสมแล้วใช้เป็นยาทา

* ยานัตถ คือการเอายาใส่หรือยาแห้งปรุงบดให้เป็นผงละเอียดมาก ๆ เป่าเข้าจมูก โดยกล่องยานัตถ หรือใช้สูดดมอย่างแรง เข้าทางรูจมูก ใช้รักษาโรคริดสีดวงจมูก ริดสีดวง คัดจมูก ทาฝ้าพาง ทำให้น้ำมูกไหล โลงจมูก หายวิงเวียงแสร้ง

1.3.6 ผสมแล้วทำเป็นรูปประคบ

1.3.7 ผสมแล้วใช้ทำเป็นยาพอก

ในบางตำราจะระบุว่า ยานานนี้บดละเอียดจนเป็นผง แล้วละลายน้ำกระสาย
รับประทาน

ความแตกต่างระหว่างยาผงกับยาเม็ด และยาแท่ง คือ ยาผงจะใช้รับประทาน
กับน้ำกระสาย ส่วนยาเม็ดและยาแท่งใช้น้ำกระสายขณะที่ผสมรวมกับยาเข้าด้วยกัน¹

1.4 รูปของควัน ยาประเภทนี้มีลักษณะพิเศษกว่าประเภทอื่น ๆ คือ จะมี
ลักษณะเป็นควันลอยมา แล้วใช้สูดดม หรือรม มีวิธีปรุงหลายวิธี ดังต่อไปนี้

1.4.1 ผสมแล้วต้มเอาไอรรม

1.4.2 ผสมแล้ววนเป็นเมฆหรือสูบ หรือเอาควันเป็นยาสูบ ยานิกนี้นิยม

ใช้รักษาโรคหืด โรคหอบหืด

1.4.3 ผสมแล้วคิกไฟ ไชกลอง เบ้า เข้าปากแผล

1.4.4 ผสมแล้วห่อผ้าบรรจุลงในกลักแล้วใช้ดม หรือประคบ

2. น้ำกระสายยา

น้ำกระสายยานี้ โดยปกติจัดอยู่ในเครื่องปรุงรungskay ตามตำรายาที่เป็นยาเม็ด
ยาแท่ง หรือยาผง มักจะระบุให้ใช้น้ำกระสายเสมอ น้ำกระสายนั้นได้มากโดยวิธีบีบ กั้น คั้น คัม
ฝน คั่ว หรือแช่ เอาน้ำออกมาจากสมุนไพรจำพวก พืช สัตว์ หรือแร่ธาตุ แล้วเอาน้ำ

¹คำให้สัมภาษณ์ของ คุณอนันต์ อนันตสมพงษ์ เจ้าของร้านอนันต์โฮสเทล และอาจารย์
สอนธรรมแพทยแผนโบราณวัดใหญ่อินทาราม เมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม 2531

กิ่งกล้านี้มาละลายผสมกับยาผง เพื่อบั่นเป็นเม็ด เป็นแท่ง หรือเอามาละลายยาเม็ด ยาผง หรือยาแท่ง รับประทานน้ำกระสาย นอกจากจะช่วยให้รับประทานยาได้สะดวกแล้ว ยังช่วยเสริมสรรพคุณยา ให้มีประสิทธิภาพในการบำบัดรักษายิ่งขึ้น

ประเภทของน้ำกระสาย

2.1 น้ำกระสายมะนาว น้ำกระสายชนิดนี้ได้จากผสมมะนาว วิธีการคือ ผ่าผสมมะนาวแล้วคั้นเอาเฉพาะน้ำ น้ำกระสายชนิดนี้นิยมใช้กับยาสำหรับเด็ก เหนียวแก้โรคทางโรคใจ เป็นต้น วิธีที่นิยมคือ นำน้ำมะนาวมาผสมกับยากิ่งกล้านี้ แล้วใช้กวาดคอเด็ก

2.2 น้ำกระสายน้ำข้าวขาว ได้มาจากการข้าวขาวสาร มีลักษณะเป็นน้ำสีขาวขุ่น มักนำมาใช้ผสมกับยาเขียว แล้วพ่นแก่เด็กกำพร้า

2.3 น้ำกระสายน้ำผึ้ง เป็นน้ำกระสายที่มีรสหวานอร่อย มักใช้กับยาหอม หรือยาลมเป็นส่วนใหญ่ วิธีการให้เอายาหอมหรือยาลมมาบดให้ละเอียดเป็นผง แล้วนำน้ำผึ้งมาผสมคลุกให้เข้ากัน จากนั้นจึงนำมาบั่นเป็นเม็ด ขนาดเท่าตัวเขียว ถักคำ หรือเม็ดพุทรา เรียกว่า ลูกกลอน

2.4 น้ำกระสายสุรา น้ำกระสายชนิดนี้ไม่ค่อยสมมติในการ เร่งให้ตัวยาออกฤทธิ์เร็วขึ้น สุราที่ใช้นี้มักจะเป็นสุราขาว เพราะสุราขาวมีคุณสมบัติ กลิ่นคือ ไม่ทำให้ยาที่ผสมเสื่อมคุณภาพ ยาที่ใช้น้ำกระสายสุราส่วนมากเป็นยาบำรุงกำลัง หรือยาสตรีหลังคลอดบุตร

2.5 น้ำกระสายดอกไม้เทศ เป็นน้ำกระสายที่ทำมาจากดอกไม้ที่มีกลิ่นหอม เช่น ดอกมะลิ ดอกกุหลาบ เป็นต้น วิธีการก็คือ นำดอกไม้ที่มีกลิ่นหอมมาลอยในน้ำสะอาดซึ่งอยู่ในภาชนะที่มีฝาปิด เวลาจะใช้ก็รินน้ำที่มีกลิ่นหอมนี้มาผสมยารับประทาน¹

¹นรินทร์ พงษ์สร้อยเพชร และ พ.ศ.ศ.ปราโมทย์ ศรีภิรมย์ "เภสัชกรรมโบราณ"
ใน หมอไทยยาไทย หน้า 60

ในการปรุงยาแต่ละครั้งนั้น สิ่งที่จะขาดไม่ได้คือ น้ำกระสาย ถ้าขาดน้ำกระสาย ยาจะขาดคุณสมบัติที่ดี เช่นคัวยาจะไม่เข้ากัน หรืออาจขาดประสิทธิภาพในการรักษา ยาแต่ละขนานจะเลือกใช้น้ำกระสายให้เหมาะสมกับยานั้น ๆ ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ต้องเลือกน้ำกระสายให้เข้ากับวัย และเพศของผู้ป่วยด้วย ยานานได้ยากนั้นอาจจะใช้น้ำกระสายต่างกัน ระหว่าง เด็กกับผู้ใหญ่

3. สี กลิ่น และรสของยาไทยแผนโบราณ

3.1 สี สีของยาไทยแผนโบราณไม่ว่าจะอยู่ในลักษณะ น้ำ เม็ด หรือผง จะมีสีใกล้เคียงกัน คือ ส่วนมากจะเป็นสีน้ำตาลอ่อนจนถึงน้ำตาลแก่ บางขนานจะมีสีคล้ายนกลายเป็นสีดำ เพราะก่อนที่จะนำมาปรุงเป็นรูปแบบต่าง ๆ จะต้องผ่านขั้นตอนการตากแดดให้แห้ง เสียก่อนเป็นส่วนใหญ่ บางขนานก็ใช้วิธีสุ่มหรือคั่วก่อน การทำเช่นนี้จะช่วยให้เก็บยาไว้ได้นาน และช่วยป้องกันเชื้อราได้ ถ้ายาขนานใดใช้พืชสมุนไพรสดจะมีสีเขียว และบางขนานเมื่อปรุงเสร็จแล้วจะปิดทองคำเปลว ขนานนี้จะมีสีทองปนอยู่ด้วย นอกจากนี้สีของยาไทยก็ขึ้นอยู่กับยาคัวที่นำมาผสม ถ้าผสมกำมะถัน รงทอง เขาก็จะมีสีออกมาทางสีเหลือง ถ้าผสมยาคำก็จะมีสีดำเป็นต้น

3.2 กลิ่น ยาไทยแผนโบราณส่วนใหญ่จะมีกลิ่นรุนแรง กลิ่นของยาจะบอกให้รู้ส่วนผสมของยาคัวได้ เช่น ยาที่มียาคัวจำพวกอำพันแดง ชะมดเขียว กฤษณา อบเชย แก่นจันทร์เทศ และกะหรคอกไม้ผสมอยู่ จะมีกลิ่นหอมของส่วนผสมนั้น ๆ ส่วนยาที่มียาคัวจำพวกมหาหิงค์ ยาคำ* ผสมอยู่ จะมีกลิ่นเหม็น

*ยาคำ ยาคำซึ่งแพทย์แผนโบราณของไทยนำมาใช้ปรุงยาระบายนั้น ได้มาจากยางของต้นว่านหางจระเข้ เมื่อสะกัดออกมา เป็นยาคำแล้ว จะมีสรรพคุณเป็นยาระบาย

3.3 รุส คัมภีร์โบราณโคกสาวถึงรสของยาไทยแผนโบราณไว้ว่า

"...ท่านบรรณาธิกหลาย มีเรื่องเรียงทิวขรณ์ รสกลิ่นมีเกา
ประการ เค็ม ขม หวาน เปรี้ยว ผาด มัน ร้อนนั้น เบื่อ เม้า ค่อม เก้ารส
พร้อมกันมีฤทธิ์ร้าย โรคทั้งหลายเปรียบคือกา เปรียบรสยาคั้งขุ จะคุด
สังหารกัน คุณอนผันตามโรคร้าย แพทย์ทั้งหลายควรเรียนรู้ กล่าวมีอยู่สาม
คัมภีร์ สรรพคุณมีมากคณา สัตว์เกิดมาคั้งตามธาตุ หยอนและธาตุนั้นคั้ง
จึงโรคสั่วนั้นแปรปรวนอาการที่ควรแก้กัน ตามธาตุอันจะแปรไป สรรพยาไว้
คั้ง ๆ นี้ พึงปัดไว้เป็นเคิมเทศ"¹

นอกจากนี้คัมภีร์สรรพคุณยังกล่าวถึงรสยาไว้สอดคล้องกันว่า

"อันท้าวมหาพรหม ประดิษฐานวานยาไว้ให้รักษา โรคมนุษย์ และสัตว์
ทั้งปวงเป็นหมวดหมู่ อันมีอยู่ในชั้นพรหม ภูษาห้วย หนองน้ำ โกรกน้ำ พระ
มหาสมุทร อันเกิดอยู่ในมนุษย์ สัตว์เดือยธานไว้ มี 9 โภภี 9 แสนชนิด มี
รสอยู่ 9 ประการ คือ เค็ม ขม หวาน เปรี้ยว ผาด มัน ร้อน เบื่อเม้า และ
หอม"²

สรรพคุณของยาที่มีรสคั้ง ๆ 9 รส

รสผาด แก้วโรคอุจจาระพิการ โรคทางเคินอาหาร ท้องร่วง เสมหะพิการ
สมานแผล แผลเมื่อย กัดเนอร้าย แก้ววม คุณธาตุ แก้วค้มูกเลือด รสผาดนี้แสดงกับโรคไอ

¹นิรันดร พงษ์ธรรยเพชร และ พ.ศ.ค.ปราโมทย์ ศรีภักดิ์ "เภสัชกรรมโบราณ"
ใน หมอไทยยาไทย หน้า 53 - 54

²ค. หน้า 54

ท้องผูก โรคลม เตะโซ ชาติพิการ ทำให้กระหายน้ำ โรคพรอติก

รสหวาน แก้โรคไอ แก้เสมหะแห้ง ทำให้ชุ่มคอ ชิมซาบไปตามเนื้อ ทำให้
สลดในบริบูรณ์ บำรุงกล้ามเนื้อ บำรุงหัวใจ ชุ่มคอ ชุ่มคอ แก้เสมหะแห้ง ยารสหวานนี้
แสดงกับโรคพิษณุ อาเจียน โรคเบาหวาน น้ำเหลืองเสีย ทำให้แผลขึ้น อูจจาระพิการ

รสเบื่อเมา แก้โรคทางฮาโปพิการ (เสมหะ ก็ โลหิต) คัมพิชโลหิต แก้พยาธิ
ผิวหนัง โรคผื่นคัน แก้พิษสัตว์กัดต่อย ขับพยาธิไส้เดือน พิษฝี พิษกาฬ ยารสเบื่อเมานี้
แสดงกับโรคหัวใจ โรคไอ และโรคที่ผิดปกติทางสทิอารม

รสขม แก้โรคทางโลหิต กำเคา แก้ไข ไขจับสัน ไขหวัด บำรุงน้ำคี่
โรคคี่ชาน เจริญอาหาร ช่วยย่อยอาหาร ยารสขมนี้แสดงกับโรคลมในลำไส้ ลมนอกลำไส้
จุกเสียด แน่น โรคเกิดแต่หัวใจ

รสมัน แก้โรคทางเส้นเอ็นพิการ บำรุงไขข้อ บำรุงไขมันในร่างกาย บำรุง
เส้นเอ็น บำรุงไขข้อในกระดูก ยารสมันนี้แสดงกับโรคหอบ ไอ อูระเสมหะ คอเสมหะ
โรคใช้ร้อนใน กระหายน้ำ ไข้พิษ ไข้กำเคา

รสหอมเย็น แก้โรคกระหายน้ำ บำรุงกำลังคัม ปอด บำรุงหัวใจ บำรุงครรภ์
ทำให้ชื่นใจ คัมพิชโลหิต แก้อ่อนเพลีย ยารสหอมเย็นนี้แสดงกับโรคลมปวง ชาติพิการ โรค
โลหิตเมื่อหลังคลอดคัมคัมเป็นพิษ ลมในลำไส้ และลมนอกลำไส้

รสเค็ม แก้โรครรพคิก ไข้ตายชวาระน้ำเหลือง เมือกในลำไส้ ฟอกโลหิต
โรคปถวิพิการ คัมพิชร้อน ชิมซาบไปตามผิวหนัง ทำให้ผิวหนังสลด แก้วามะขนาด แก้
เสมหะเหนียว ยารสเค็มนี้แสดงกับโรคอูจจาระพิการ โรคมักมูกเลือด กูคเสมหะพิการ
กระหายน้ำ

รสเปรี้ยว แก้โรคเสมหะเหนียว แก้อไอ กักเสมหะ คอเสมหะ อูระเสมหะ
ทำให้ชุ่มคอ บำรุงเสียง แก้กระหายน้ำ ฟอกโลหิตคคี ยารสเปรี้ยวนี้ แสดงกับโรคใช้จับ
ไข้พิษ ไข้กาฬ โรคท้องเสีย

รสเผ็ดร้อน แกล้ม แก้ปวดท้อง ท้องขึ้น จุกเสียด แกล้มในลำไส้ แกล้ม
ในกองธาตุ บำรุงไขมัน ช่วยย่อยอาหาร ขับเหงื่อ ยารสเผ็ดร้อนนี้แสดงกับโรคไข้หวัด ไข้
เพื่อโลหิต ไข้เพื่อกำเภา โรคไอ หอบ ร้อนใน โรคจักษุ กระทำให้เหงื่อตกมาก¹

ในตำราเวชศึกษาของคัสตราจารย์ พิศนุประสาทเวช กถาวา ระบุว่าไทยควรมีรสจืด
แก้ไข้ ขับปัสสาวะ แก้ทางเตโชธาตุพิการอีกด้วย

เภสัชวัตถุทั้ง 9 รสนี้ เมื่อนำมาปรุงเป็นยาสำเร็จแล้ว จะมีเหลือเพียง 3 รสหลัก
เท่านั้น คือ ยารสเย็น ยารสร้อน และยารสชุ่ม เรียกว่ารสประธาน

ยารสเย็น ยารสเย็นเป็นยาที่ปรุงขึ้นด้วยส่วนต่าง ๆ ของพืชสมุนไพร เช่น ใบ
ราก กิ่ง
เมื่อปรุงจนเป็นยาแล้ว ใช้เป็นยารักษาไข้ ถอนพิษต่าง ๆ เช่น ยามหานิลแห่งทอง ยา
กวาดแสงหมึก ยาเขียวใหญ่ ยาจักรวาลฟ้าคราม ยาอินทโอสถแห่งทอง ยาแก้ไข้พิษ แก้
โรคนางต่าง ๆ ของเด็ก

ยารสร้อน ได้แก่ยาที่ปรุงด้วยสมุนไพรสร้อน เช่น ตรีภักดิ์ เบญจกูล หัสสุณ
เมื่อปรุงออกมาแล้วจะเป็นยาประเภทที่มีรสร้อน เช่น ยาประสะกานเสถีย ยาขจรลี้น้หมาถู หรือ
ยาตรีสันหมาถู ยาไฟประสะยักดัย ฯลฯ ยาเหล่านี้เป็นยาแก้ลม ขับลม บำรุงธาตุ และแก้
ทางโลหิต เป็นยาตรีหลังคลอดบุตร เป็นต้น

ยารสชุ่ม ได้แก่ยาซึ่งปรุงด้วยสมุนไพรที่มีรสชุ่มต่าง ๆ ได้แก่ โกฎทั้ง 9
เทียนต่าง ๆ กฤษณา กะลำพัก ขอนคอก ชลูด อบเชย ชะเอมเทศ ชะมกเข็ก ชะมกเขียง
เป็นต้น ยาเหล่านี้เมื่อปรุงออกมาแล้ว จะมีรสชุ่ม เช่น ยาหอมอินทจักร ยาสว่างอารมณ์

1 นรินทร พงษ์สุวอเพ็ชร และ พ.ศ.ค.ปราโมทย์ ศรีภิรมย์ "เภสัชกรรมโบราณ"
ใน หมอไทยยาไทย หน้า 55 - 56

ยากดอสมานอน ยาสังขวิชัย ฯลฯ ยาเหล่านี้ใช้รักษาคนไข้ที่ใช้ยาอื่นหรือยาเย็นรักษาไม่ได้ เช่น บ่อยเป็นไข้ทับตุ้ม แก้วโลหิตไม่ปกติ แก้วลม แก้วโรคหัวใจ โรคทางต่าง ๆ เป็นต้น¹

4. มาตรการทองในการปรุ้งยาไทยแผนโบราณ

การปรุ้งยาคุมตำรายาไทยแผนโบราณ แพทย์แผนโบราณจะ เน้นเรื่องความถูกต้อง และความแน่นอนในการผสมตัวยาแต่ละชนิด ถัดซึ่งหรือทองผิดๆ อาจจะมีผลให้ตัวยาบางตัวออกฤทธิ์มากเกินไปเกินความต้องการ แต่บางตัวอาจมีคุณสมบัติค่อยลงไป ซึ่งจะทำให้เกิดผลเสียแก่ทั้งสองฝ่าย กล่าวคือ แพทย์จะเสียชื่อเสียงเพราะรักษาโรคไม่ได้ผล ส่วนผู้ป่วยก็อาจจะไม่หาย หรือเกิดอาการแทรกซ้อนอย่างอื่น ๆ

ในสมัยที่เรายังไม่มีการชั่ง แพทย์แผนโบราณจะต้องใช้ความชำนาญประมาณหรือคาดคะเน ตำรายาเก่าครั้งนั้นจะไม่ระบุน้ำหนักของตัวยาแต่ละชนิด แต่จะบอกไว้ว่าใช้ส่วนละเท่า ๆ กัน หรือตัวยาน้ำหนักเสมอกัน ต่อมาจึงมีการใช้เครื่องชั่ง เครื่องชั่งสมัยแรก ๆ เป็นตาชั่งจีน เรียกว่าตาเค็งจีน* ต่อมาจึงใช้ชั่งชั่งขนาดกลางแบบที่ใช้ในร้านขายของรูปทรงวงรีใช้หน่วยของเงินตราในสมัยนั้นเป็นหน่วยเรียกปริมาณของตัวยา ได้แก่ ชั่ง ตำลึง บาท สลึง เฟื้อง ไพ

¹พ.ศ.อ.ชโล อุตทภทชน "การใช้สมุนไพรต่าง ๆ เพื่อปรุ้งยารักษาโรคต่าง ๆ" ใน หมอไทยยาไทย หน้า 84 - 85

*ตาเค็งจีน เป็นเครื่องชั่งแบบคานมีหางยาว ข้างหน้ามีหัว ข้างหลังเป็นถาดทอง เหลือง มีหูเชือกผูกเป็นเสาแทรก 3 ขา โยงมาเกี่ยวกับจุดศูนย์กลางที่หัวตาเค็ง และมีลูกถ่วงห้อยอยู่ เชือกกับคานชั่ง มีจุดและขีดบอกน้ำหนักอยู่ที่คานชั่ง มีอยู่ 3 ขนาด คือ เล็ก กลาง และใหญ่

สูตรมาตราโบราณเทียบกับมาตราเมตริก¹

1	ซั่ง	หนักเทากัม	20	คำลิ่ง	เทากัม	1,200	กรัม
1	คำลิ่ง	หนักเทากัม	4	บาท	เทากัม	60	กรัม
1	บาท	หนักเทากัม	4	สสิ่ง	เทากัม	15	กรัม
1	สสิ่ง	หนักเทากัม	2	เฟื่อง	เทากัม	3	กรัม
1	เฟื่อง	หนักเทากัม	4	ไฟ	เทากัม	1	กรัม
1	ไฟ	หนักเทากัม	2	อัฐ	เทากัม	$\frac{1}{4}$	กรัม

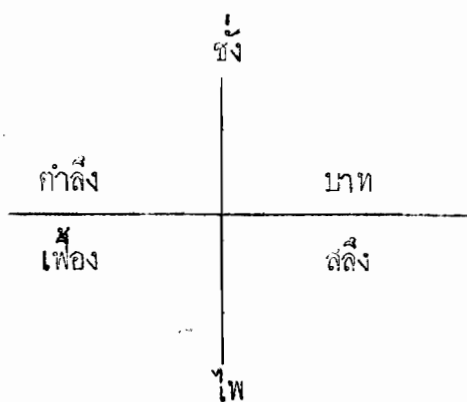
สูตรมาตราสำหรับทองของเหลว²

1	ทะหนน	เทากัม	1	ลิตร	เทากัม	100	ซึ้
15	หยค	เทากัม	1	ซึ้			
1	ซ็อนกแพ	เทากัม	4	ซึ้			
1	ซ็อนหวาน	เทากัม	8	ซึ้			
1	ซ็อนขาว	เทากัม	15	ซึ้	($1\frac{1}{2}$ ซ็อนแกง)		
1	ถยชา	เทากัม	30	ซึ้	(3 ซ็อนแกง)		

ปริมาณหยกที่บ่งชี้ไว้ในคำราชาไทยแผนโบราณ มักจะใช้เครื่องหมายตีนก + แต่ละช่องของ เครื่องหมายตีนก มีความหมายดังนี้คือ

¹ คุนยข้อมูลสมุไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหิดล ก้าวไปกับสมุไพร หน้า 7

² ก.

ตัวเลขที่บอกปริมาณของทักษ์ในคำรายนั้น จะไม่เขียนในรูปของเครื่องหมาย
 ตัณฑุ เต็มรูป แต่จะเขียนในรูปของส่วนที่ต่องการระบุเท่านั้น¹ ตัวอย่าง เช่น

-
 หมายความว่า ทักษ์หนัก 1 บาท
-
 หมายความว่า ทักษ์หนัก 1 บาท 2 สิ่ง
-
 หมายความว่า ทักษ์หนัก 1 กำลัง 1 เฟื่อง
-
 หมายความว่า ทักษ์หนัก 1 เฟื่อง
-
 หมายความว่า ทักษ์หนัก 2 ไฟ
-
 หมายความว่า ทักษ์หนัก 1 ชิ่ง

¹ ๒๒๒๒ พยากรณ์ สมุนไพรในชีวิตประจำวัน หน้า 103 และศูนย์ข้อมูลสมุนไพร
 คณะเภสัชศาสตร์ มหิดล กวไปกับสมุนไพร หน้า 7

5. ยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณ

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศไทยต้องเผชิญกับปัญหาขาดแคลนยารักษาโรค กระทรวงสาธารณสุขจึงมีนโยบายที่จะนำเอาสมุนไพรต่าง ๆ ในประเทศ มาผลิตเป็นยารักษาโรค และได้ขอศึกษาค้นคว้าวิจัย ดร.ชารเลอ ผู้เชี่ยวชาญด้านสมุนไพรของบิษัทเมเยอร์แห่งประเทศเยอรมันมาทำการศึกษาคุณสมบัติของสมุนไพรไทย เพื่อนำมาผลิตเป็นยารักษาโรคต่าง ๆ เพื่อลดปัญหาการขาดแคลนยาแผนปัจจุบัน พร้อมกับให้รัฐบาลไทยได้สร้างส่วนสมุนไพรขึ้นที่เขาสอยดาว อำเภอโขงเจียม จังหวัดจันทบุรี ศาสตราจารย์ ดร.ชารเลอ ได้วิจัยคุณสมบัติของสมุนไพรไทยไว้เกือบ 400 ชนิด หลังจากนั้นไม่นานก็เกิดการก่อกำเนิดในการศึกษาเกี่ยวกับสมุนไพร เพื่อเอามาใช้บำบัดรักษาโรค นอกจากเพื่อแก้ปัญหาคาดแคลนยาแผนปัจจุบันแล้ว ยังมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจของราษฎรในชนบทที่มีรายได้น้อย ไม่สามารถจัดหาเอามาบำบัดรักษาความเจ็บไข้ได้ป่วยได้¹

ในปีพุทธศักราช 2498 คณะกรรมการควบคุมการชขายยา ได้พิจารณาทำหรับยาไทยแผนโบราณและอนุมติให้เป็นยาสามัญประจำบ้านได้ 16 ชนิดด้วยกัน ได้แก่

- 5.1 ยามหานิลแดงทอง
- 5.2 ยาเทพมงคล
- 5.3 ยาเขียว
- 5.4 ยาประสะกะเพรา
- 5.5 ยาเหลืองปี่สุทฺร
- 5.6 ยาอำมฤควาที

¹ มณฑิรา กัณฑ์เกตุร และโสภิต ธรรมนารี การพัฒนาสมุนไพรกันสาธารณสุขสมัย
กรุงรัตนโกสินทร์ หน้า 28 - 30

- 5.7 ยาประสะมะเว้ง
- 5.8 ยาตรีหอม
- 5.9 ยาจันทร์ลีลา
- 5.10 ยาประสะจันทน์แดง
- 5.11 ยาหอมอินทจักร์
- 5.12 ยาหอมมว โกรฐ
- 5.13 ยาวิลัมพยาใหญ่
- 5.14 ยาประสะไพล
- 5.15 ยาชาคุมรรจบ
- 5.16 ยาประสะกานพลู¹

ยาทั้ง 16 ขนานนี้ ต้องใช้วัตถุดิบประกอบรวมตลอดทั้งคำอธิบายของพระยาพิศณุประกาศัตร์ เวช และตำราแพทย์ศาสตร์สังเคราะห์ฉบับหลวงทุกประการ ยาทั้ง 16 ขนานนี้ อาจจัดกลุ่มตามคุณสมบัติในการบำบัดรักษาได้ 7 กลุ่ม คือ

ยาแก้ไข้ ไค้แก ยามหานิดเทิงทอง ยาเขียวจันทร์ลีลา และยาประสะจันทน์แดง
ยาแก้ท้องเสีย ไค้แกยาเหลืองปิดสมุทร ยาชาคุมรรจบ
ยาขับโลหิต ไค้แก ยาประสะไพล
ยาแก้ไข้ ไค้แก ยาประสะมะเว้ง
ยาแก้ท้องขึ้นอกเพื่อ ไค้แก ยาวิลัมพยาใหญ่ ยาประสะกานพลู

¹มณฑิรา คัมภีร์เกยูร และโสภิต ธรรมอารี การพัฒนาสมุนไพรต้านสารพิษสมัย
 กรุงรัตนโกสินทร์ หน้า 32 - 33

ยาแก้ลม ไค้แก ยาหอมอินทจักร
ยาแก้ชาง ไค้แก ยาเทพมงคล¹

6. ข้อควรปฏิบัติในการบำบัดรักษาด้วยยาไทยแผนโบราณ

- 6.1 ระหว่างการรักษารักษาคนไข้ และ เครื่องมือ ใช้เป็นทุกรณี
- 6.2 ห้ามคนไข้ ออกกำลังกาย น้อย 1 เดือน
- 6.3 10 วันแรกของการรักษา ผู้ป่วยจะไ้รับน้ำขากคม หรือน้ำเกลือทาง
เส้นเลือด
- 6.4 งดคนไข้ไม่ถย งดรสขม รสเปรี้ยว รสเค็ม รสขมเปรี้ยว เกลือ และน้ำ
- 6.5 รับประทานยาไม่น้อยกว่าวันละ 20 กรัม
- 6.6 รับประทานวันละ 3 เวลา ก่อนอาหาร
- 6.7 หลัง 10 วันไปแล้วให้รับประทานอาหารอื่น ๆ ได้
- 6.8 ไม่ควรรับประทานผลไม้ระหว่างการรักษา²

¹ มณฑิรา คันทะเกยูร และ โสภิตา ธรรมอารี การพัฒนาสมุนไพรพื้นบ้านรักษาโรคหลอดเลือดหัวใจตีบตัน โทสินทร หน้า 32 - 33

² คำให้สัมภาษณ์ของหมอดกิด ฉ่ำเวช แพทย์แผนโบราณอำเภอสรรคบุรี ให้อิมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2531

7. ข้อดีและข้อเสียของการบำบัดรักษาโรคด้วยยาไทยแผนโบราณ

7.1 ข้อดี

7.1.1 เป็นการนำยาที่บริสุทธิ์มาใช้

7.1.2 การรักษายาไทยแผนโบราณจะไม่เกิดอาการแพ้ยา

7.1.3 มีให้เลือกหลายขนาน สามารถเลือกใช้ได้ตามความเหมาะสม

ของเพศ วัย และท้องถิ่น

7.1.4 มีประสิทธิภาพในการรักษาสูง แม้แต่โรคบางโรคที่ยาแผนปัจจุบันรักษาไม่ได้ผล ยาไทยแผนโบราณยังสามารถรักษาให้หายได้ เช่น โรคแผลอะอัสปากหนู โรคไขข้อ (คอติบ) โรคมะเร็งบางชนิด โรคพิษจากแมงกะพรุนไฟ โรคงูสวัด เป็นต้น

7.1.5 ยາบางขนานสามารถรักษาโรคได้หลายโรค

7.1.6 ยาบางขนานใช้ได้ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ทั้งกันเพียงแก้ปริมาณ

เท่านั้น

7.1.7 ราคาถูก

7.1.8 ไม่ทำให้เสียเงินตราต่างประเทศ

7.2 ข้อเสีย

7.2.1 การปรุงยาต้องใช้เวลาอน เพราะมีหลายขั้นตอน

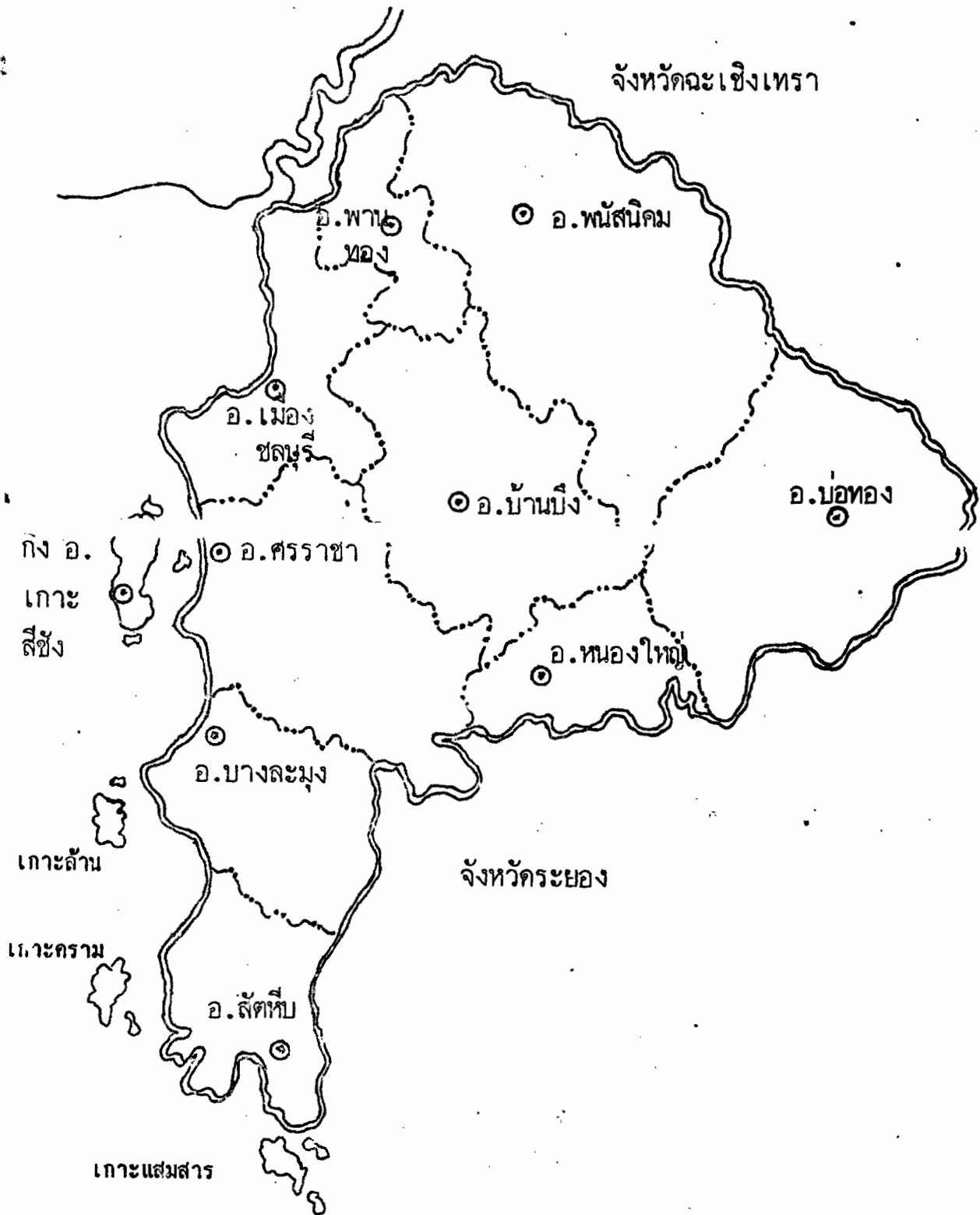
7.2.2 ระยะเวลาในการรักษานานกว่าจะรู้ผล

7.2.3 สมุนไพรที่ปรุงยามีหลายชนิด บางชนิดก็หายาก ราคาค่าหน้ายาไทยแผนโบราณก็มีน้อย จึงไม่ค่อยสะดวกในการซื้อหา

7.2.4 ยาไทยแผนโบราณมีรสชาติและกลิ่นรุนแรง ไม่ชวนรับประทาน

7.2.5 ยาไทยแผนโบราณมีรูปแบบให้เลือกน้อย ไม่พอใจให้รับประทาน

แผนที่จังหวัดชลบุรี

ประวัติความเป็นมาของจังหวัดชลบุรี แพทย์พยาน คำรายนบ้านชลบุรี

ชลบุรีอดีต - ปัจจุบัน

ชลบุรีเป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ทางชายฝั่งทะเลตะวันออกของชาวไทย ห่างจากกรุงเทพฯ ประมาณ 65 กิโลเมตร รูปทรงของพื้นที่ เป็นรูปสามเหลี่ยมผืนผ้า มีชายอยู่ทางด้านทิศเหนือและทิศตะวันออกติดต่อกับจังหวัดฉะเชิงเทรา ทิศตะวันออกและตะวันออกเฉียงใต้ติดต่อกับจังหวัดระยอง ส่วนทิศตะวันตกจรดชายฝั่งทะเลของชาวไทย แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 9 อำเภอ กับอีก 1 กิ่งอำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอพานทอง อำเภอพนัสนิคม อำเภอหนองใหญ่ อำเภอบ้านฉาง อำเภออโศก อำเภอศรีราชา อำเภอบางละมุง อำเภอสัตหีบ และกิ่งอำเภอเกาะสีชัง¹ ลักษณะภูมิประเทศ ทิศเหนือเป็นที่ราบ มีลำน้ำพานทอง ซึ่งเป็นสาขาของแม่น้ำบางปะกงไหลผ่าน (ไหลผ่านอำเภอพนัสนิคม และอำเภอพานทอง เป็นระยะทาง 25 กิโลเมตร) ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา และทำไร่ในส่วนที่เป็นที่ดอนทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือเรื่อยลงมาถึงตะวันออกเฉียงใต้เป็นที่เนินและภูเขา เดิมเป็นป่าไม้เบญจพรรณ ปัจจุบันเป็นที่โล่งใช้เพาะปลูกพืชไร่จำพวกมันสำปะหลังและอ้อยนำตาลเป็นหลัก พื้นที่ดังกล่าวได้แก่เขตอำเภอบ้านฉาง อำเภออโศก อำเภอหนองใหญ่ และบางส่วนของอำเภอศรีราชา และอำเภอบางละมุง ส่วนด้านตะวันตกเป็นพื้นที่ชายฝั่งทะเลยาวจากเหนือจรดใต้เป็นที่ตั้งของอำเภอ 4 อำเภอ กับอีก 1 กิ่งอำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอศรีราชา

¹สำนักงานจังหวัดชลบุรี ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาค : จังหวัดชลบุรี หน้า 1 - 3

อำเภอบางละมุง อำเภอสัตหีบ และกิ่งอำเภอเกาะสีชัง ราษฎรที่อาศัยอยู่ทางชายฝั่งทะเล ประกอบอาชีพการประมง ค้าขาย ส่วนที่อาศัยอยู่บนฝั่งทะเลตอนใน ประกอบอาชีพทำสวน มะพร้าวและทำไร่ และเนื่องจากชายฝั่งทะเลของจังหวัดชลบุรีมีหาดทราย งาม และเกาะแก่งที่สวยงาม มีอากาศดี ทั้งยังอยู่ไม่ห่างไกลจากกรุงเทพฯ มากนัก จังหวัดชลบุรีจึงกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวและพักผ่อนที่สำคัญของประเทศ อาชีพบริการและค้าขายจึง เป็นอาชีพที่สำคัญ อีกอาชีพหนึ่งของจังหวัดชลบุรี

ในคานประวัติศาสตร์และโบราณคดี ชลบุรี เป็นดินแดนที่มีผู้อยู่อาศัยมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ นักโบราณคดีได้พบร่องรอยของชุมชนโบราณยุคก่อนประวัติศาสตร์ (ยุคหินใหม่) ที่ตำบลโคกพนมดี อำเภอพนสนิมคม ส่วนชุมชนที่พัฒนาเป็นบ้านเป็นเมืองสำคัญในยุคแรก ๆ ของประวัติศาสตร์ในเขตจังหวัดชลบุรี ได้แก่ เมืองพระรถที่บ้านหน้าพระธาตุ อำเภอพนสนิมคม และเมืองพญาเร่ ที่ตำบลบ่อทอง อำเภอบ่อทอง ทั้งสองเมืองนี้เป็นเมืองสมัยทวารวดี ส่วนเมืองศรีพโล ซึ่งตั้งอยู่ที่ตำบลหนองไม้แกง อำเภอเมือง เป็นเมืองที่เจริญรุ่งเรืองอยู่ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น ที่ตั้งของเมืองทำให้เกิดความเข้าใจว่า ศรีพโลน่าจะเป็นชุมชนเมืองที่เกี่ยวข้องกับการค้า¹ ในสมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้น ชลบุรีเป็นเมืองจัตวา สังกัดกรมท่า เจ้าเมือง เป็นคนตระกูลสมุทธานนท์ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระอินทอาษา ได้พาชาวนคร เวียงจันทน์ที่ไม่เข้าค้ำกับเจ้าอนุวงศ์ เข้ามาขอพึ่งพระบรมโพธิสมภาร พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้พระอินทอาษาและชาวนคร เวียงจันทน์ไปตั้งภูมิลำเนาอยู่ระหว่างเมืองชลบุรีกับจะเข้เชิงเทรา ต่อมาจึงตั้งขึ้นเป็นเมือง เรียกว่าเมืองพนสนิมคม ให้พระอินทอาษา (กนสกุลทุมมานนท์) เป็นผู้สำเร็จราชการเมือง²

¹ ภากรดี มหาพันธ์ ชลบุรีในประวัติศาสตร์ หน้า 13 - 22

² ก.

เนื่องจากชลบุรี เป็นเมืองที่ตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าระหว่างไทยกับต่างประเทศ ชลบุรี จึงเจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว มีชาวต่างประเทศเข้ามาอยู่อาศัยเป็นจำนวนมาก ประกอบกับเป็นที่ที่มีอากาศดี ชาวต่างประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวตะวันตกนิยมมากพักผ่อน และพักผ่อนหลังเจ็บป่วย

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชวงศ์ชั้นสูงนิยมมากพักผ่อนและพักผ่อนที่เกาะสีชัง ศรีราชา และอ่างศิลา เช่น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งยังดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ามหาชิรวรุช สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ เมื่อครั้งยังดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระวรราชเทวีในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าอัญญาศุภางค์ (กรมหลวงนครราชสีมา) เสด็จมาประทับรักษาพระองค์ที่เกาะสีชัง ในปี พ.ศ. 2431 และ 2433¹ ตามลำดับ ส่วนที่อำเภอศรีราชาบริเวณที่เป็นที่ตั้งโรงพยาบาลสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชเทวีในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จมาประทับรักษาพระองค์ และเมื่อทรงทราบว่าข้าราชการบริพารที่ตามเสด็จมาจากกรุงเทพฯ ทลอดจนราษฎรที่ตำบลศรีราชาและบริเวณใกล้เคียง มีอาการเจ็บป่วยกันมอญ ๆ และไม่มีแพทย์ที่จะดูแลรักษา สมเด็จพระนางเจ้าฯ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แพทย์หลวงที่ตามเสด็จมาอภิบาลพระองค์ ช่วยดูแลรักษาข้าราชการบริพาร และชาวบ้านที่เจ็บป่วย ทรงจัดแพทย์เคลื่อนที่ออกไปช่วยรักษาชาวบ้านที่อยู่ห่างไกลออกไปเป็นครั้งคราว ต่อมาทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระอนุชา (สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอกรมพระสวัสดิศุภางค์) จัดสร้างสถานพยาบาลขึ้นที่ริมทะเลใกล้กับที่ประทับ สถานพยาบาลแห่งนี้แล้วเสร็จ และทำพิธีเปิดในวันที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2445 ซึ่งตรงกับวันคล้ายวันประสูติของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ขช 8.1/35 การก่อสร้างที่เกาะสีชัง

บรมราชเทวี หลังจากเปิดสถานพยาบาลแห่งนี้ได้ไม่นาน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า
 อยู่หัว เสด็จมาทรงเยี่ยมสมเด็จพระนางเจ้าฯ และทรงพระราชทานนามสถานพยาบาลแห่งนี้ว่า
 "โรงพยาบาลสมเด็จ ศรีราชา"¹ เพื่อเป็นศิริมงคลและเป็นเกียรติแก่สมเด็จพระศรีสว่างรินทร
 บรมราชเทวี สมเด็จพระนางเจ้าฯ ทรงเอาพระทัยใส่หนุนบำรุง โรงพยาบาลนี้ให้เจริญขึ้น โดย
 ลำดับทั้งในค่าน้ำดื่ม บริการ และวิธีการบำบัดรักษาโรค

จากเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ที่กล่าวมาจะช่วยให้พิจารณาเห็นว่า ชลบุรี เป็นแหล่งที่
 รวมของวิทยาการในด้านการบำบัดรักษาผู้ป่วย ทั้งตามคำรับแผนโบราณและแผนปัจจุบัน ทั้งที่มี
 อยู่ในท้องถิ่น และที่มาจากท้องถิ่นกับกลุ่มชนที่มาอยู่อาศัยและมาพักพิงหรือพักรักษาตัว ซึ่งมีทั้ง
 กลุ่มคนลาว คนจีน ชาวตะวันตก และเจ้านายจากราชธานี

ปัจจุบันชลบุรีเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว และถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่พัฒนาตามแผนพัฒนา
 พื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก เพื่อให้เป็นภูมิภาคที่สามารถรองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่กระจาย
 จากกรุงเทพมหานคร และเพื่อปรับโครงสร้างอุตสาหกรรมของประเทศสู่อุตสาหกรรมใหม่ และ
 กระจายการผลิตให้มากยิ่งขึ้น โดยใช้ทรัพยากรในภาคตะวันออกและภูมิภาคใกล้เคียง ตลอดจน
 จนความได้เปรียบของแหล่งที่ตั้ง

พื้นที่เป้าหมายในจังหวัดชลบุรี ได้แก่

1. บริเวณแหลมฉบัง กำหนดให้เป็นนิคมอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก และอุตสาหกรรม
 ที่ไม่มีปัญหาคาน้ำสิ่งแวดล้อม เป็นที่ตั้งท่าเรือพาณิชย์หลัก สำหรับการขนถ่ายสินค้าประเภทบรรจุ
 (คอนเทนเนอร์)

¹สมภพ จันทระภา สมเด็จพระศรีสว่างรินทรบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า

2. เมืองชลบุรี เป็นศูนย์กลางธุรกิจการค้าและการบริหารงานภาครัฐบาล

3. เมืองพิทยา เป็นศูนย์กลางธุรกิจการค้าควบคู่ไปกับศูนย์กลางการทองเหี้ยว

เมื่อเป็นเช่นนี้ย่อมเป็นที่คาดการณ์ล่วงหน้าได้ว่าวิถีชีวิตของชาวชลบุรีจะเปลี่ยนไป ไม่เฉพาะแต่คนกรุงประกอบอาชีพเท่านั้น แม้แต่โครงสร้างของประชากร ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม ประเพณี ความเชื่อ และค่านิยมจะเปลี่ยนแปลงไป รวมทั้งค่านิยมและความเชื่อเกี่ยวกับการบำบัดรักษาโรคด้วย

* * * * *
แพทยพินนากัน คำราชาพินนากัน ชลบุรี

1. ประวัติแพทยพินนากันชลบุรี

แพทยพินนากัน หรือแพทยแผนโบราณที่มีชื่อเสียงในกษัตริย์รักษาโรคตามคำราชาพินนากัน ในจังหวัดชลบุรีในอดีตที่สืบคนมาได้มีอยู่ 2 ท่าน ท่านหนึ่งมีบทบาทในการบำบัดรักษาอยู่ในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อีกท่านหนึ่งมีบทบาทในสมัยต่อมา ดังนี้คือ

1) หมอสุก เป็นแพทยพินนากันที่มีความสามารถเป็นเยี่ยมในการบำบัดรักษาโรคตามคำราชาพินนากันจนได้รับสมญานามว่า "หมอเทวดา"¹ หมอสุกเป็นชาวตำบลบ้านสวน

* แพทยพินนากัน คือ ผู้ที่บำบัดรักษาโรค ปรงุยา สั๊งยา ตามคำราชาพินนากันที่มีไข้อยู่ในท้องถึง ที่ได้รับสืบทอดมาหรือศึกษามา

** คำราชาพินนากัน หมายถึงคำราชาสนุนไพร่ที่มีชีวิตกรปรงุ และกรใช้บำบัดรักษาตามแบบแผนโบราณที่มีอยู่และใช้กันทั่วไปในท้องถึง

¹ สิบิน สิบสงวน เรื่องเกี่ยวกับจังหวัดชลบุรี หน้า 160 - 185

อำเภอเมือง จัหวัดชัยบุรี เกิดเมื่อวันที่ศุกร์ ปีมะเมีย ร.ศ.40 (พ.ศ. 2364) ใ้รับ การศึกษาตามแบบโบราณจนสามารถอ่านเขียนได้คล่อง จากนั้นจึงได้เรียนวิชาแพทยแผนโบราณ จากผู้ใดไม่ปรากฏ โรคที่หมอสูกเชี่ยวชาญในการบำบัดรักษา เป็นโรคที่เกิดขึ้นภายในทรวงอก ซึ่งคนในสมัยนั้นเรียกว่า "โรคผีในท้อง" คนไข้ที่มาให้หมอสูกรักษาหลายคนเคยรักษากับหม่อื่น แล้วไม่หาย เมื่อหมอสูกสามารถรักษาให้หายได้ คนไข้จึงเลื่อมใสศรัทธาและยกย่องให้ท่านเป็น "หมอสูกเทศา" มีคนกล่าวว่าท่านใช้ตำรายารักษาโรคอยู่ไม่กี่สูตร แต่ทว่าอาศัยการยกย่ำ น้ำกระสาย¹

กิติศัพท์ความเชี่ยวชาญในการบำบัดรักษา โรคของหมอสูกเลื่องลือไปจนถึง เจ้า พระยาเทเวศร์วงษ์วิวัฒน์ (ม.ร.ว.หลาน กุญชร) เจ้าพระยาเทเวศร์วงษ์วิวัฒน์จึงส่งคนมา เชิญหมอสูกไปกรุงเทพฯ เพื่อตรวจรักษาพระโรคสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี เมื่อครั้ง ยังดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนาพระบรมราชเทวีในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หมอสูกได้เล่าวิธีตรวจพระโรคให้สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชเทวี ใ้ผู้ ใกล้ชิดฟังว่า หมอสูกใช้ผ้าเช็ดหน้าวางคลุมลงบนศีรษะของหม่อเอง แล้วกราบมิ่งคมทูตให้ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชเทวีทรงวางข้อพระหัตถ์ลงบนผ้าขาวบนศีรษะของหม่อ เมื่อ หมอได้ฟังซึ่งพระของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชเทวีแล้ว จึงประกอบพระโอสถถวาย ต่อมาพระอาการค่อยดีขึ้นโดยลำดับ แสดงว่าพระโอสถที่ประกอบถวายนั้น ตรงกับพระโรคแล้ว หมอสูกจึงได้กราบมิ่งคมทูตลากลับชัยบุรี

นอกจากหมอสูกจะมีความสามารถในการปรุงยา และบำบัดรักษา โรคแล้ว ท่านยัง เป็นหม่อที่มีเมตตาสูงมาก ท่านจะไม่ยอมรับเงินตอบแทนคยาและค่าบำบัดรักษา โรคที่

¹จากการสัมภาษณ์หม่อสมพงษ์ สุนด์ ชุมรมแพทยแผนโบราณวัดใหญ่อินทาราม เมื่อ วันที่ 15 กันยายน 2531

หมอสูกเชี่ยวชาญในการรักษาโรคในท้องแล้ว ยังชำนาญการรักษาโรคพิษไขว้รอนใน และฝี หมอสูกถึงแก่กรรมด้วยโรครวราในปี พ.ศ. 2453 อายุได้ 89 ปี เป็นแพทย์พื้นบ้านที่ ชาวชลบุรีภาคภูมิใจทั้งในความสามารถ และเมตตาธรรมของท่าน หลวงบำรุงราชนิคมไก่อริจาก เงินจ้างช่างปั้นรูปหมอสูกไว้ เป็นที่ระลึกถึงความสามารถทางการแพทย์แผนโบราณและคุณความดี ของท่าน ปัจจุบันรูปของหมอสูกยังอยู่ที่คอนหลังมณฑลวัดใหญ่อินทาราม คุณสุบิน สืบสงวน ได้ เขียนถึงหมอสูกไว้ว่า

"คนที่ที่จริง ไม่ประวิงกับวาจา อยู่ก็เทวัญ อาสัจจ์เทวา หมอสูก
เทวคา มุขยนานิยมชม"

หมอสูกถึงแก่กรรมลง โดยไม่มีบุตรสืบสกุล นายแก่นมูเป็นญาติห่าง ๆ ของหมอสูก ได้นำตำรายาของท่านซึ่งมีทั้งที่เป็นสมุคชอยและใบลาน รวมทั้งพระพุทธรูปทองคำไปมอบให้ หลวงตากงวัดใหญ่อินทาราม หลวงตากงได้ใช้ตำรายาพื้นบ้านของหมอสูกบำบัดรักษาโรคแก่ ชาวชลบุรีสืบต่อมาจนท่านถึงแก่กรรมภาพ จากนั้นไม่ทราบวาทำรายาของหมอสูกตกไปอยู่กับผู้ใด

2) พระสมุห์บุญยิ่ง วิริโย (ไม่นาม) แพทย์พื้นบ้านชลบุรีอีกท่านหนึ่ง คือ พระสมุห์บุญยิ่ง วิริโย พระสมุห์บุญยิ่ง เป็นบุตรของนายยี นางจ้อย ไม่นาม เกิดเมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2447 (ปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) ณ ตำบลโคกขี้หนอน อำเภอหาคะภูค (อำเภอพานทองในปัจจุบัน) จังหวัดชลบุรี ได้รับการศึกษาเบื้องต้นจากวัดโคกขี้หนอน เมื่ออายุได้ 20 ปี ได้อุปสมบท มีฉายาว่า "วิริโย" อุปสมบทอยู่ เพียงพรรษาเดียวก็ลาสิกขาบทออกมาประกอบอาชีพส่วนตัว จนกระทั่งอายุได้ 24 ปี จึงตัดสินใจ ออกบวชที่วัดโคกขี้หนอนอีกครั้งหนึ่ง ในครั้งนี้ท่านอยู่ในสมณเพศจนถึงแก่กรรมภาพ

พระสมุห์บุญยิ่ง วิริโย เป็นพระที่สนใจศึกษาหาความรู้ทั้งด้านการศึกษาแผน โบราณ ท่านศึกษาจนสามารถสั่งยา ปรุงยา เพื่อบำบัดรักษาโรคภัยไข้เจ็บให้แก่ชาวบ้านใน ตำบลโคกขี้หนอนได้ ต่อมาพระภิกษุ เชื้อสายเขมรในวัดโคกขี้หนอนรูปหนึ่ง ได้ชักชวนพระสมุห์บุญยิ่ง

ให้จาริกไปศึกษาวิชาแพทย์แผนโบราณในประเทศเขมรเพิ่มเติม พระสมุห์บุญยิ่งจึงออกไปเขมร
กับพระภิกษุรูปคังกล่าว เมื่อกลับจากประเทศเขมรแล้ว ท่านได้แสดงความสามารถในการรักษา
โรคภัยไข้เจ็บสมุนไพรประกอบกับศกตาคม ซึ่งได้มาจากการไปศึกษาในประเทศเขมร ชื่อเสียง
ของพระสมุห์บุญยิ่งลือไปทั่ว ทำให้ผู้ป่วยจากตำบลใกล้เคียงพากันมาขอให้ท่านช่วยบำบัดรักษา
เป็นจำนวนมาก

ในปี พ.ศ. 2476 พระสมุห์บุญยิ่งได้ย้ายไปจำพรรษา ณ วัดราษฎร์บำรุง ตำบล
มะขามหยง อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี ท่านได้ใช้วิชาความรู้แพทย์แผนโบราณช่วยบำบัดรักษา
โรคภัยไข้เจ็บแก่ประชาชนและพระภิกษุสงฆ์จำนวนมาก ราษฎรในจังหวัดใกล้เคียงก็มาขอให้
ท่านช่วยรักษา ณ วัดราษฎร์บำรุงนี้ พระสมุห์บุญยิ่ง ได้ถ่ายทอดวิชาแพทย์แผนโบราณให้แก่ศิษย์
ทั้งที่เป็นฆราวาสและพระภิกษุหลายท่าน ที่สำคัญคือ พระครูสุนทรธรรมรส (เรือง) อดีตเจ้า
อาวาสวัดนอก รองเจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี¹

ปี พ.ศ. 2490 พระสมุห์บุญยิ่ง วิริโย ได้ละเลิกงานแพทย์แผนโบราณ ออก
จาริกไปประพาศธรรมบำเพ็ญเพียร (เขากัมมภูฐาน) อยู่ ณ ถ้ำอันสงบบนเกาะสีชัง ไม่ยึดกับ
สังขาร จนกระทั่งเกิดอาพาธต้องเข้าบำบัดรักษา ณ โรงพยาบาลชลบุรี และโรงพยาบาล
จุฬาลงกรณ์ จนกระทั่งถึงแก่กรรมด้วยโรคไตพิการและปอดอักเสบ เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม
พ.ศ. 2500

2. ที่มาจากตำรายาพื้นบ้านชลบุรี ตำรายาพื้นบ้านชลบุรี มีที่มาจากหลายทางและ
หลายแหล่งด้วยกัน กล่าวคือ

1) เป็นมรดกสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ตำรายาพื้นบ้านชลบุรีบางตำรา สืบได้
ว่าได้มาจากปู่ของชวค (ชวคมีอายุ 80 ปีแล้ว) ตำรายาในลักษณะนี้จะมีการจดบันทึกไว้เป็น

¹ คณะศิษยานุศิษย์ หนังสืออนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพพระสมุห์บุญยิ่ง วิริโย หน้า ก - จ

ลายลักษณ์อักษร มีวิธีการปรุงที่ไม่สลับซับซ้อน กล่าวคือส่วนใหญ่จะกำหนดให้นำทัญยาเพียงไม่กี่ชนิดมาต้ม คั่ว บด หรือหุงเพื่อเอาไปกิน พออก ทก แก้วโรคต่าง ๆ ลูกหลานที่ได้รับมรดกตำรายาเหล่านี้ บางคนก็ตั้งตัว เป็นหมอสังยา ปรุงยา บำบัดรักษาผู้ป่วย ผู้ที่มีบรรพการรักษาก็เรียกยกย่องให้เป็นหมอ เป็นผู้สืบทอดอาชีพแพทยแผนโบราณต่อกับบรรพบุรุษ ตัวอย่างเช่น เจ้าของร้านสามัคคีโฮสเทล หรือหมอยอด เป็นแพทยแผนโบราณ เมื่อท่านเสียชีวิตไปแล้ว ลูกสาวของท่านที่ชื่อว่า เพ็ญ ใบเจริญ ดำเนินกิจการต่อจากท่าน ตัวอย่างอีกรายหนึ่งคือ ร้านยอดโฮสเทล ของหมอยอด มาณพ ผู้อำนวยการบำบัดรักษาโรคภัยไข้เจ็บสมุนไพรพื้นบ้าน ท่านไผ่หาความวิเวก จึงละอาชีพแพทยแผนโบราณออกบรรพชาเป็นสามเณร ลูกสาวคนโตของท่าน (น.ส.วิมลดา มาณพ) จึงรับช่วงตำรายาและเทคนิคการปรุงยาและบำบัดรักษาตามตำรายาพื้นบ้านของหมอยอด แต่ลูกสาวของท่านปรุงได้เทียบเท่า ๆ จำพวกยาเขียว ยาแก้ชางเท่านั้น ลูกสาวหมอยอดให้ทรรศนะว่า การจะสืบทอดวิชาแพทยแผนโบราณมิใช่ของง่าย เพราะกว่าจะเป็นผู้จริงได้ จะต้องใช้เวลาและความตั้งใจจริง ประกอบกับจะต้องมีอุปกรณ์ และมีความจริงใจที่จะช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์จึงจะทำให้สำเร็จ เพราะอาชีพนี้นั้น เป็นอาชีพที่มีรายได้ค่อนข้างน้อย การบำบัดรักษาโรคตามแบบโบราณนี้ ได้เคยบูชาคูเพียง 6 สิ่งเท่านั้น ฉะนั้นลูกหลานของแพทยแผนโบราณมิใช่น้อยที่ไม่สืบทอดอาชีพของบรรพบุรุษ เมื่อได้รับมรดกที่เป็นตำรายาแผนโบราณมา ก็จะไปมอบให้วัดหรือให้ผู้ที่คุ้นเคยและสนใจในเรื่องแพทยแผนโบราณ เช่นในกรณีหมอยอดช้วน พิทักษ์วงศ์ ได้รับมอบตำรายาแผนโบราณที่บันทึกไว้ในสมุดข่อยขาว จากเด็กชายช้วน ไม่ทราบนามสกุล เพื่อไว้ใช้รักษาคนไข้ แต่ก็มีทายาทของแพทยแผนโบราณอีกไม่น้อยที่ถึงแม้ว่าตนจะมีได้สืบทอดอาชีพแพทยแผนโบราณจากบรรพบุรุษ แต่ก็ไม่ยอมมอบหรือให้ใครขอยืมตำรายาที่ตนได้มรดกมา¹

¹จากการให้สัมภาษณ์ของ นายประสิทธิ์ อนันตสมวงศ์ ร้านอนันต์โฮสเทล เมื่อวันที่ 16 กันยายน 2531

2) จากการศึกษา แพทย์แผนโบราณที่จังหวัดชลบุรีจำนวนไม่น้อย ที่ได้ทำราย
 ยาแผนโบราณมา จากอาจารย์ของตน ในปี พ.ศ. 2524 ได้มีการจัดตั้งชมรมแพทย์แผนโบราณ
 ชั้นที่วัดใหญ่อินทาราม อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี โดยคุณหมอนั้น วิสานโต ผู้มีเจตนารมย์
 ที่จะเผยแพร่วิชาการแพทย์แผนโบราณของท้องถิ่นชลบุรีให้สูญสิ้นไป เมื่อตั้งชมรมอย่างไม่เป็น
 ทางการขึ้นแล้ว ก็เริ่มรับลูกศิษย์เข้ามาศึกษาอบรม ศิษย์รุ่นแรกมี 15 คน (ในปี 2524)
 ปัจจุบัน (ปี พ.ศ. 2531) มีผู้สนใจเข้ารับการศึกษารวมวิชาแพทย์แผนโบราณ ณ ชมรมแพทย์
 แผนโบราณวัดใหญ่อินทาราม เป็นจำนวนทั้งสิ้น 38 คน แยกเป็น 2 สาขา คือ สาขาโบราณ
 เกสซ์* และสาขาโบราณเวช** มีอาจารย์ที่เป็นผู้สอน 3 ท่านคือ หมอสมพงษ์ สุ่มล อายุ

* สาขา โบราณเกสซ์ คุณสมบัติของผู้ที่มีสิทธิ์สอบวิชาแพทย์แผนโบราณสาขา โบราณเกสซ์
 จะต้องสมัคร เป็นศิษย์ของครูที่มีความรู้ในเรื่องการปรุงยาตามตำรายาแผนโบราณมาแล้วไม่น้อย
 กว่า 5 ปี (ถ้าครูมีประสบการณ์น้อยกว่า 5 ปีจะรับศิษย์ไม่ได้) การรับศิษย์จะกระทำในเดือน
 ธันวาคมของทุกปี เมื่อสมัครเป็นศิษย์แล้ว จะต้องเข้ารับการศึกษารวมอย่างน้อย 1 ปี จึง
 จะมีสิทธิ์ขึ้นทะเบียนขอสอบ เมื่อสอบได้แล้วจึงจะได้รับใบอนุญาตให้ปรุงยาได้โดยไม่มีกฎหมาย

** สาขา โบราณเวช คุณสมบัติของผู้ที่มีสิทธิ์ขอสอบวิชาแพทย์แผนโบราณสาขา เวชศาสตร์
 ควบกับสาขา โบราณเกสซ์ครั้งที่ (จะต้องศึกษากับครูที่มีประสบการณ์ในสาขาวิชา โบราณเวชไม่
 น้อยกว่า 5 ปี) อย่างน้อย 3 ปี จึงมีสิทธิ์ขึ้นทะเบียนขอสอบ เมื่อสอบผ่านแล้วจะได้รับอนุญาต
 ให้รักษาโรคต่าง ๆ ตามแบบแผนโบราณได้โดยถูกต้องตามกฎหมาย

70 ปี หมอทองหยิบ จิตรสุวรรณ อายุ 66 ปี และหมออนันต์ อนันตสมวงศ์ อายุ 56 ปี ผู้เข้ารับการศึกษาอบรม ณ ชมรมแพทย์แผนโบราณวัดใหญ่อินทาราม สอดผ่านหลักสูตรโบราณเภสัช 4 คน (ทั่วประเทศมีผู้สอบผ่าน 82 คน) ส่วนสาขาโบราณเวชไม่มีผู้สอบได้ นอกจากชมรมแพทย์แผนโบราณวัดใหญ่อินทารามแล้ว ที่อำเภอพนสนิมังเปิดโรงเรียนสอนวิชาแพทย์แผนโบราณ และมีผู้สอบได้สาขาโบราณเภสัช 3 คน¹

ตำรายาที่นำมาใช้สอนในโรงเรียนแพทย์แผนโบราณ คือตำราที่เจ้าพระยาพิศณุประสาทเวช (อาจารย์คง) พิมพ์เผยแพร่ในปี พ.ศ. 2451 (ซึ่งได้กล่าวไว้แล้วในตอนที่ 1 และกระทรวงสาธารณสุขประกาศให้เป็นตำราหลวง) ตำรายาของอาจารย์ประเสริฐ พรหมดี และอาจารย์ปริญญา อุดิษลาภานนท์ และตำราอื่น ๆ

ผู้ที่เข้าศึกษาอบรมที่ชมรมแพทย์แผนโบราณวัดใหญ่อินทาราม และโรงเรียนแพทย์แผนโบราณอำเภอพนสนิมัง ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีอาชีพหลักอยู่แล้ว แต่บางท่านต้องการใบอนุญาตประกอบโรคศิลป์ เพื่อเปิดร้านขายยาแผนโบราณ บางท่านก็ต้องการรับจ้างคຸມຮ່ານขายยาแผนโบราณของคนอื่น² ปัจจุบันแนวโน้มของการศึกษาทางด้านการแพทย์แผนโบราณลดน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด ทั้งนี้จะมีสาเหตุมาจากพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการจำหน่ายยาฉบับปี พ.ศ. 2531 ที่อนุญาตให้เภสัชกรชั้น 1 จำหน่ายยาแผนโบราณที่เป็นยาบรรจุเสร็จ ควบคู่ไปกับยาแผนปัจจุบันได้ โดยไม่ต้องมีใบประกอบโรคศิลป์แผนโบราณอีก 1 ใบ ร้านขายยาปัจจุบันจึงไม่จำเป็นต้องจ้างเภสัชกรแผนโบราณคຸມຮ່ານ³ ทำให้ผู้ศึกษาทางโบราณเภสัช หหมดโอกาสที่จะใช้ความรู้ดังกล่าวไปรับจ้างคຸມຮ່ານขายยาอีกต่อไป

¹ คำให้สัมภาษณ์ของนายประสิทธิ์ อนันตสมวงศ์ เมื่อวันที่ 16 กันยายน 2531

² คำให้สัมภาษณ์ของหมอตอง โทธิ์ ชันทอง เมื่อวันที่ 11 กันยายน 2531

³ คำให้สัมภาษณ์ของคุณสุรศักดิ์ สุทธิรักษ์ เจ้าของร้านคຸມຮ່ານ เมื่อวันที่ 12

กันยายน 2531

3) จากกัและสำนักสงฆ์ วัดและสำนักสงฆ์เป็นทั้งแหล่ง เผยแพร่ ำรายาแผนโบราณและแหล่งบำบัดรักษา โรคคมแผนโบราณโดยหมอพระ ในอำเภอมืองชลบุรีมีระสงฆ์ เป็นหมอรักษา โรคคมคำรายาพื้นบ้านอยู่หลายรูป หมอพระที่เป็นที่รู้จักกันดี นอกจากระสงฆ์ บุญยิ่ง วิริโย แล้วยังมีพระครูสุนทรธรรมรส อดีตเจ้าอาวาสักนอก ซึ่งเป็นศิษย์ของระสงฆ์ บุญยิ่ง¹ คุณเจ้า อินทรโสมิต ได้เขียนไว้ในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระครูสุนทรธรรมรสไว้ว่า

"...กระผมเป็นโรคท้อง เพื่อเป็นประจำ ใ้รักษาทางแพทย์แผนปัจจุบัน มาเป็นเวลานานหลายแห่ง คุณเคยกับโรงพยาบาลแทบทุกโรงในกรุงเทพฯ ก็ไม่หาย ครั้นโรคกำเริบแน่นหน้าอกจนป้กว่า เมื่อจะคอยขอให้หายที่วัด...ถึงกับเซซังไปหาท่านพระครูเรือง (พระครูสุนทรธรรมรส) ซึ่งเป็นศิษย์ของอาจารย์ยิ่ง (พระสงฆ์บุญยิ่ง วิริโย) ท่านได้เมตตาตามหัดคุณและจับมือไปดู แล้วยื่นฉลากยาให้ไปเจียค ครั้นได้ยามาแล้วก็มกิน เพียงครั้งแรกก็ถูกกับโรค ก็ใจจนหนักพูดว่า เจอหมอเทวคแล้ว และส่งข่าวไปให้ท่าน ท่านบอกวาทยาเพ็งค้ใจ จะคงกินไปร้อยหม้อจึงจะหาย เมื่อกินไปสิบกว่าหม้อ โรคมันร้ยา เสียแล้วกินไปก็เฉย ๆ ท่านก็เมตตา เมลียนยาอีกอาการก็ดีขึ้นไปเรื่อย ๆ ...เมื่อลูกชายคนเล็กป่วยไข้ ท่านก็ได้เมตตาไปพยาบาลรักษาใ้²

¹ หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระครูสุนทรธรรมรส ณ เมรุวัดนอก

พระครูสุนทร ธรรมรสมีตำรายาพื้นบ้านที่มีสรรพคุณสูงไว้รักษาญาติโยม คมยากจน ไร้ที่พึ่ง ทั้งยาสำหรับบำบัดรักษาผู้ใหญ่ และยาสำหรับรักษาเด็ก ทานถึงแกมรณกาลไปเมื่อมี พ.ศ. 2515 ตำรายาของท่านพระครูสุนทร ธรรมรสนั้น ส่วนใหญ่หลานของท่านนำไปกรุงเทพฯ ที่ยังคงเหลืออยู่ทั่วทุกหนทุกแห่ง ส่วนใหญ่เป็นยาลม ยาหอม ยาเหลือง ต่อมาพระครู อุคมธรรมรสได้ทำแจกญาติโยม

พระที่มีชื่อเสียงในการช่วยบำบัดรักษาโรคด้วยตำรายาพื้นบ้านมีอยู่ 3 รูปคือ พระครูธรรมทร (บุญมา) เจ้าอาวาสวัดอุยานนที ชำนาญการรักษาโรคทางเด็ก พระครูอุคม วิชาการ (อาจารย์เหมือง) เจ้าอาวาสวัดกำแพง และพระอธิการเกลี้ยง มนูญโญ (อาจารย์ เกลี้ยง) เจ้าอาวาสวัดสุทวารสี รักษาผู้ที่ถูกของถูกคุณ ด้วยวิธีไสยศาสตร์ ใจกาถา ขาน นำนมคั้น ฝรั่งใน

4) หมอกกลางบ้าน ตำรายาแผนโบราณที่ได้มาจากหมอกกลางบ้าน มักจะเป็น ตำรายาที่มีส่วนผสมง่าย ๆ ไม่มีสูตรส่วนที่ตายตัว เรียกกันว่า "ยากลางบ้าน" เป็นตำรายา ที่มีไว้บำบัดโรคทั่ว ๆ ไปในหมู่บ้าน หรือในชุมชนใกล้เคียง ยาพวกนี้ส่วนใหญ่จะใช้สมุนไพร ง่าย ๆ ที่มีในท้องถิ่นเป็นส่วนผสม และที่เรียกว่าหมอกกลางบ้านเพราะผู้ปรุงยาส่วนมากมักจะเป็น ผู้อาวุโส หรือพระในท้องถิ่นนั้น ที่พอจะรู้จักพืช หรือวิธีการง่าย ๆ ในการบำบัดรักษาโรค หลาก ๆ โรค

5) ฝีบอก ขยายจากตำรา แพทย์พื้นบ้านปรุงขึ้นจากจิตใต้สำนึก ซึ่งท่านอ้างว่า ญาณของผู้นับบวชให้ในความฝัน ยาฝีบอกส่วนใหญ่จะปรุงจากสมุนไพรง่าย ๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น วิธีการปรุงมักจะมีลักษณะลึกลับตามที่ท่านอ้างว่าฝีบอก หรือมาเข้าฝัน

6) ตำรายาที่ได้มาจากทางดิน ตำรายาจากทางดินนี้ บางทีก็ได้มาเนื่องจาก แพทย์พื้นบ้านท่านนั้นเดินทางไปศึกษาจากแพทย์ที่มีชื่อเสียงที่อยู่ในท้องถิ่นอื่น แล้วนำกลับมาใช้ใน ท้องถิ่นตน เช่นกรณีพระสมุห์บุญยั้ง วิริโย บางตำราก็คิดมากับกลุ่มชนจากทางดินที่อพยพเข้ามา

ซึ่งหลักแหล่งอยู่ในท้องถิ่นนั้นนำมา เผยแพร่ เช่นคำรายาจีนที่คิดมากับกลุ่มคนจีนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในชลบุรี หรือคำรายาที่คิดมากับกลุ่มคนลาวที่พนมสันทิม หรือคำรายาจากกรุงเทพฯ ที่แพทย์แผนโบราณนำมาสอนกันในชมรมแพทย์แผนโบราณ หรือโรงเรียนแพทย์แผนโบราณ ในจังหวัดชลบุรี หรือคำรายาที่ได้เป็นมรดกมาจากทางถิ่น คำรายาจากทางถิ่นเหล่านี้ เมื่อนำมารักษาได้ผลก็จะเกิดเสียงเล่าขานถึงคุณภาพของคำรายานั้น ทำให้แพทย์พหุบ้านสนใจศึกษาและนำมาใช้จนกลายเป็นคำราที่ไซกันทั่วไปในท้องถิ่น

3. ลักษณะของคำรายาพหุบ้านชลบุรี ลักษณะของคำรายาพหุบ้านที่พบในจังหวัดชลบุรี มี 2 ลักษณะคือ ลักษณะที่เป็นลายลักษณ์อักษร และลักษณะที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร

1) ลักษณะที่เป็นลายลักษณ์อักษร การบันทึกคำรายาไทยแผนโบราณไว้ เป็นลายลักษณ์อักษรนี้ มีทั้งในลักษณะที่เป็นรูปเล่มที่แน่นอน เช่นที่เขียนไว้ในใบลาน ในสมุดข่อยขาว และสมุดข่อยดำ และที่แพทย์พหุบ้านคัดลอกไว้ในสมุดลายเส้นธรรมดา ในคำรายาแผนโบราณนั้น จะบันทึกบอกสรรพคุณยา วิธีการปรุงและการใช้บำบัดรักษา ตลอดจนชื่อเจ้าของคำรายาแต่ละชานกำกับไว้ เพื่อให้ทราบที่มาและเป็นเกียรติแก่เจ้าของคำรายา และเวลานำไปใช้บำบัดรักษายังต้องไหว้ครู บูชาครูก่อน คำรายาที่เป็นลายลักษณ์อักษรนี้ มักจะเป็นคำราที่สมบูรณ์และใช้ได้ผลดีก็มาเป็นเวลาช้านานแล้ว จึงจดบันทึกไว้เป็นคำรา เพื่อให้ผู้สนใจได้ศึกษาใ้คนนำไปใช้นำไปเผยแพร่ นอกจากนั้นการเขียนคำรายาแผนโบราณไว้ เป็นลายลักษณ์อักษรยังเป็นการป้องกันการสูญหายของคำรายาอีกด้วย

คำรายาที่มีการบันทึกไว้ เป็นลายลักษณ์อักษรนี้ มักมีส่วนประกอบของตัวยาหลายประเภทและหลายชนิด ซึ่งคำรายาแต่ละชานจะระบุปริมาณของตัวยาแต่ละชนิดไว้ด้วย หน่วยที่ใช้เรียกปริมาณของตัวยาในคำรายาแผนโบราณส่วนใหญ่ มักจะเป็นหน่วยที่ใช้เรียกทองคำ หรือหน่วยที่ใช้เรียกเงินตราโบราณของไทย กล่าวคือ เรียกเป็นชั่ง คำลึง บาท สลึง เฟื้อง และไพ่ ตัวยาที่ปรากฏในคำรายาที่เป็นลายลักษณ์อักษร มักจะเป็นตัวยาที่หายาก ต้องใช้เวลา

ในการรวบรวมศึกษานานกว่าจะครบตามตำรา เพราะในสมัยโบราณ แพทย์จะค้นหาตัวยาที่มีอยู่ตามธรรมชาติด้วยตนเอง แต่ปัจจุบันตัวยาที่หายากมักจะมีจำหน่ายที่ร้านขายยาไทยแผนโบราณ และที่ร้านขายยาไทยแผนโบราณเองก็มักจะมีตำรายาที่ใช้รักษาโรคบางโรคเก็บไว้ สามารถจัดให้ผู้ป่วยที่ไปบอกอาการให้ทราบ โดยที่ไม่มีใบสั่งยาจากแพทย์แผนโบราณ¹

ตำรายาพื้นบ้านชนิดที่คัดลอกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรนี้ ส่วนใหญ่ผู้คัดลอกต่อ ๆ มา จะเขียนพยัญชนะที่ตนเองเข้าใจ เขียนสะกดกตมคำพูด ไม่ได้คำนึงถึงหลักการเขียนภาษาที่ถูกต้อง ทั้งนี้เพราะแพทย์พื้นบ้านสมัยก่อนมิค่อยได้รับการศึกษาสายสามัญในระดับสูง จึงทำให้มีการเขียนชื่อตัวยาบางชนิดผิดเพี้ยน เช่นคำว่า "หัวเข้เย็นเหนือ" ที่ถูกต้องคือ "หัวข่าเย็นเหนือ" เป็นต้น นอกจากนั้นการบอกปริมาณของตัวยาในตำรายาพื้นบ้านยังนิยมใช้สัญลักษณ์เป็นเครื่องหมายรูปคันทกา ทำให้ผู้ที่ไม่มีความรู้หรือประสบการณ์ในการอ่านตำรายาแผนโบราณอ่านไม่รู้เรื่อง ตัวอย่างเช่น หมายถึงน้ำหนัก 1 ซึ่งกับอีก 2 บาท หรือ หมายถึงน้ำหนัก 3 สลึง เป็นต้น ตำรายาที่เป็นลายลักษณ์อักษรบางตำราจะกล่าวถึงอาการของโรคไว้ด้วยว่า อาการแบบนี้ควรใช้ยาอะไร และถ้าใช้ไป 3 - 7 วันไม่ได้ผล ควรจะใช้ตำรายาขนานใดทดแทนต่อไป เป็นต้น

2) ลักษณะที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ตำรายาที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ส่วนมากจะเป็นยาพื้นบ้านที่ใช้กันเฉพาะในท้องถิ่น ปรุงด้วยสมุนไพรที่หาได้ในท้องถิ่น มีวิธีการปรุงแบบง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน และมีส่วนผสมของตัวยาเพียง 2 - 3 ชนิดเท่านั้น ส่วนมากจะเป็นยากัมยาพอก ยาทา ตัวอย่างเช่น ให้เอาตัวยาสุมุนไพโร 2 - 3 ชนิด มาตาก สับ แล้วคัมกับประทาน หรือเอาตัวยาสคมาค้ำหรือบดแล้วนำไปพอกบาดแผล หรือเอาสมุนไพรวัตถุธาตุ 1 - 2 ชนิด มาหุงคัมนำมันใช้ทาโรคแก้เจ็บปวด เป็นต้น ปริมาณของสมุนไพรที่ใช้ก็มีแค่ระบุชั่งเงิน

¹ คำให้สัมภาษณ์ของหมอมจรรุญ แซ่ฮอง เมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม 2532

ใช้วิธีที่ประมาณ คำร่ายาแบบนี้ไม่มีการจับบันทึกไว้เป็นรูปเล่ม การเรียนรู้วิธีการปรุงและ การใช้ยาประเภทนี้ทำโดยการจดจำและปฏิบัติสืบต่อกันมา คำร่ายาในลักษณะนี้มีโอกาสสูญหายไปได้ง่าย

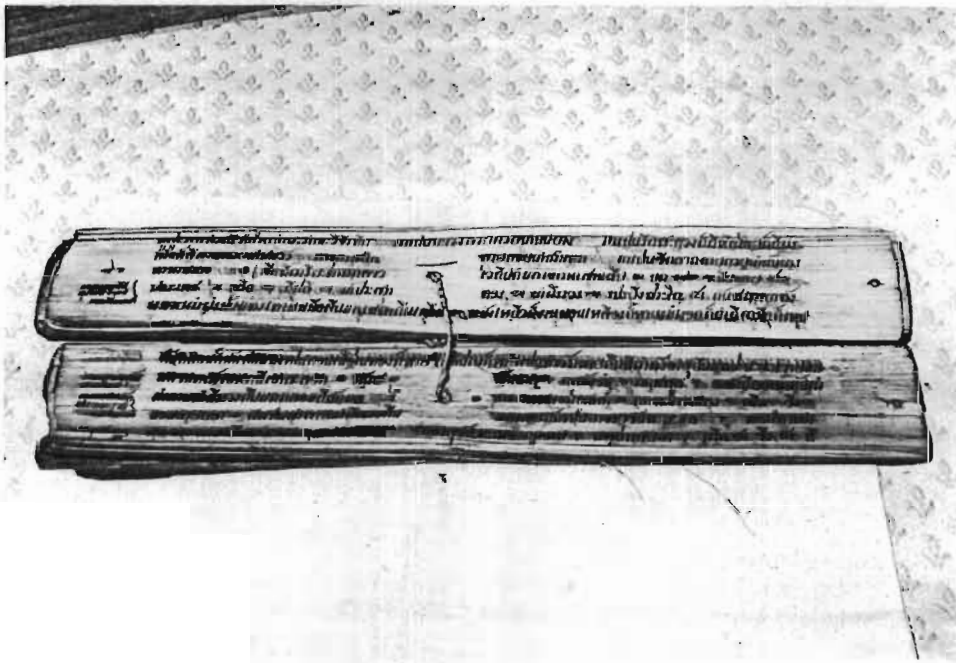
การใช้ยาจากตำราที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรนี้ ส่วนใหญ่ใช้รักษาโรคที่มีอาการไม่รุนแรงนัก และเป็นคำร่ายาที่ใช้รักษาอาการพื้น ๆ เช่นอาการคัน บาดแผล และโรคที่เกี่ยวข้องกับสตรีที่มีอาการไม่รุนแรง เช่นใช้ขี้บระคู การตกขาว เป็นต้น แต่คำร่ายารักษาใช้ขี้บระคู นั้น บางตำราก็บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร

ภาพคำรายาที่เป็นลายลักษณ์อักษรที่พบจากการรวบรวมและศึกษา

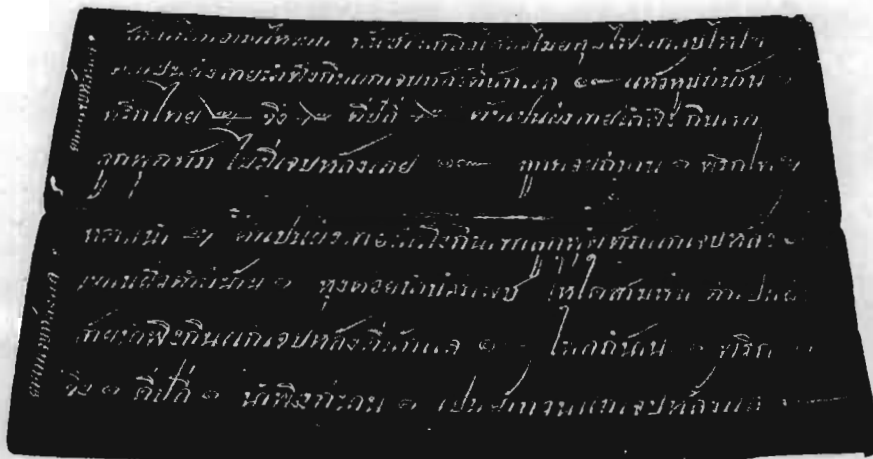
ภาพที่ 1 คำรายาที่จารลงในใบลาน

ภาพที่ 2 คำราชาศัพท์ลงในใบลาน

ภาพที่ 3 คำราชาศัพท์ลงในสมุดข่อยคำ

ภาพที่ 4 คำรายยาที่จารึกลงในสมุคช้อยขาว

ภาพที่ 5 คำรายยาที่จารและเขียนในใบลาน สมุคช้อยดำ สมุคช้อยขาว

อุปกรณ์ รพัญญาพจนานชลบุรี

อุปกรณ์ที่ใช้ในกร รพัญญาแผนโบราณของไทยเป็นอุปกรณ์ง่าย ๆ ที่ใช้ในกรคว้งชีพ ปกติของคนในสมัยนั้น เช่น มีด ขวาน สำหรับฟันหรือสับตัวยาสมนไฟรให้เป็นทอน ครกสำหรับ ตำยา กระตังสำหรับตักยา หินบดยาสำหรับบดยาให้ละเอียด ผ่าขวานบางหรือตะแกรง หรือ กระชอน สำหรับร่อนตัวยาทบคแล้วให้ไต่ผงที่ละเอียด ส่วนเครื่องซึ่งในสมัยโบราณจริง ๆ ยัง ไม่มี จึงใช้วิธีประมาณและคาดคะเนเอา ส่วนภชนะสำหรับต้มยาใช้หม้อดิน

ต่อมาอุปกรณ์ รพัญญาไทยแผนโบราณได้รับการพัฒนาให้สะดวกและมีประสิทธิภาพใน กรใช้ยิ่งขึ้น กล่าวคือ อุปกรณ์ใช้ฟันหรือสับตัวยาสมนไฟรก็เปลี่ยนจากขวานและมีดโต้ เป็น มีดใบใหญ่มีคมสำหรับจับอยู่คนหนึ่ง คันตรงข้ามกับคมตรงไว้กับก้นของแทน* เวลาต้องการ จะฟันหรือตัดตัวยาก็ยกคมขึ้นวางตัวยาระมาณส่วนกลางของคมมีด แล้วจึงกดคมมีดลง คมมีด ก็จะตัดตัวยาคงกล่าว เป็นชิ้นเป็นทอนตามต้องการ ไม่ต้องใช้แรงสับมากเท่าขวานหรือมีดโต้ ทั้งยังสามารถฟันเป็นชิ้นเล็กได้ดีกว่ากรฟันด้วยมีดโต้

ภชนะสำหรับตักยาก็เปลี่ยนจากกระตังที่สานด้วยตอก** มาเป็นถาดโลหะ เช่น ถาดอลูมิเนียม ถาดสังกะสี ถาดกระเบื้อง ถาดทองเหลือง ถาดเคลือบ*** และถาด พลาสติก เป็นต้น.

* คู่มือหน้า 59

** คู่มือหน้า 65

*** คู่มือหน้า 65

อุปกรณ์สำหรับขยายที่พัฒนาจากครกที่ทำด้วยไม้ซุง เป็นครกหิน ครกเหล็ก ครกทองเหลือง นอกจากนั้นยังมีดินบดยา โกร่งบดยาที่ใช้แรงคน รางบดยาที่ใช้เครื่องจักรที่ใช้น้ำมัน และพลังงานไฟฟ้าแทนแรงคน

อุปกรณ์สำหรับร่อนยาผง พัฒนาจากผ้าขาวบาง ตะแกรง กระชอน เป็นแล่งสำหรับร่อนยา

การปรุงยา เมื่อก่อนไม่ต้องใช้อุปกรณ์ใดนอกจากเขาน้ำกระสาย เช่น น้ำผึ้งมาผสมแล้วใช้มือปั้นเป็นก้อนขนาดต่าง ๆ ที่เรียกว่ายาลูกกลอน ต่อมาได้มีการประดิษฐ์อุปกรณ์สำหรับกลึงยาให้เป็นแท่ง และอุปกรณ์สำหรับบีบเม็ดยาด้วยมือ ต่อมาก็มักมีเครื่องบีบเม็ดยาด้วยไฟฟ้า

อุปกรณ์ที่ใช้ในการชั่งชั่งยา พัฒนาจากกะประมาณ เป็นการชั่งด้วยเครื่องชั่งชนิดมีคัมยาวมีจานสำหรับวางตัวยาห้อยอยู่ทางคนหัวคัมยามีลูกคัมยำน้าหนักห้อยอยู่ถัดคัมยาลงไปมากได้คัมยำน้าหนักของของที่ชั่ง ที่คัมยาคงมีซี่คัมยอกขนาดคัมยำน้าหนัก* ทชั่งลักษณะนี้บางท่านเรียกว่าทชั่งจีน ต่อมานิยมใช้ทชั่งชนิดคัมยาคู่ที่มีคัมยอกอยู่ 2 คน** คัมยอกหนึ่งใช้วางยาที่ต้องการชั่งอีกคัมยอกหนึ่งวางคัมยำน้าหนัก ถ้าเข็มที่อยู่ระหว่างจานทั้งสองชี้ตรงกึ่งกลางแสดงว่าคัมยอกของยาเท่ากับคัมยอกคัมยำน้าหนักที่กำหนดไว้ในคัมยอกคัมยอกวางอยู่อีกข้างหนึ่ง (ทชั่งที่ใช้ชั่งทอง) ปัจจุบันเครื่องชั่งพัฒนาไปคัมยอกมาตรฐานสากลใช้เทียบขนาดคัมยอกคัมยอกเป็นมาตราเมตริก ส่วนที่เป็นของเหลวก็มีเครื่องชั่งคัมยอกมาตรฐานสากลเช่นกัน เช่นเทียบทชั่งเป็นลิตร การวัดความยาวซึ่งเคยวัดเป็นคัมยอกเป็นศอก เป็นองคุลิกก็เทียบเป็นมาตราฐานสากลคัมยอกคัมยอกเป็นนิ้ว เป็นเซนติเมตร เป็นคัมยอก

* คูณพันนา 64

** คูณพันนา 64

ภชนะสำหรับต้มยา เคมิไซหม้อคิน* ก็เปลี่ยนเป็นหม้อโลหะ เซ้อเพลิง เคมิไซพื้น
 ใจถ่าน ก็เปลี่ยนไปใช้แก๊ส ไซไฟฟ้า ภชนะสำหรับบรรจุยามึ่งที่ทำด้วยแก้วและพลาสติก เป็นต้น
 นอกจากอุปกรณ์ที่ใช้ในการปรุงยา โดยตรงที่กล่าวมาแล้ว การปรุงยาแผนโบราณยังมี
 อุปกรณ์ที่ช่วยเสริมประสิทธิภาพของการบำบัดรักษาอีกด้วย เช่น เฉลวสำหรับบดหม้อยา ฝ้ายนัต
 สำหรับบดหม้อยา คกตก อักษรระสำหรับล้างฝ้ายนัต และลงที่เฉลวบักยา เป็นต้น

อุปกรณ์การปรุงยาพื้นบ้านชาลบุรี

อุปกรณ์ที่ใช้ในการปรุงยาพื้นบ้านชาลบุรีก็เช่นเดียวกับอุปกรณ์การปรุงยาไทยแผนโบราณ
 โดยทั่วไปที่กล่าวมาแล้ว จากการสำรวจและสัมภาษณ์หมอพื้นบ้าน ร้านขายยาไทยแผนโบราณ
 ในจังหวัดชาลบุรี ก็ได้พบอุปกรณ์การปรุงยาแต่ละประเภทตามที่กล่าวมาแล้ว กล่าวคือ

อุปกรณ์ที่ใช้ในการคัดและหั่นตัวยาสมนุไพร พบว่า แพทย์แผนโบราณในจังหวัดชาลบุรีใช้
 หังชวาน มีดโต้ และมีคั้นยาที่ยึดติดกับแท่น

อุปกรณ์ที่ใช้ตำยาพบครกคินเผา และครกหิน ไม่พบครกไม้ซุง

อุปกรณ์สำหรับบดยา พบหินบดยาแบบโบราณที่มีแผ่นหินและลูกกลิ้งหิน และครกบดยาที่
 ทำด้วยกระเบื้องเคลือบ โกร่งบดยาที่ใช้แรงคน และเครื่องบดยาที่ใช้เครื่องจักรที่ใช้น้ำมัน
 และพลังงานไฟฟ้าแทนแรงคนชนากต่าง ๆ

อุปกรณ์สำหรับร่อนยาผงพบแต่แสงสำหรับร่อนยาผง

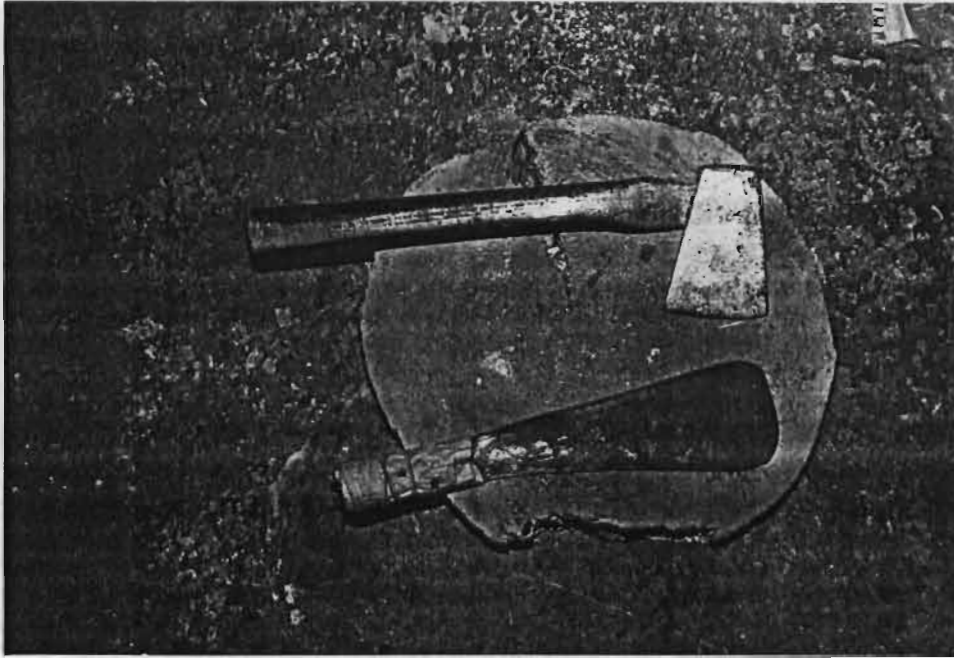
อุปกรณ์สำหรับทำยา เม็ด พบทั้งเครื่องคลึงยาและเครื่องบีบเม็ดยาชนิดใช้มือบีบ

อุปกรณ์การชั่งยาพบทั้งตราชั่งแบบโบราณชนิดมีกานยาวมีจานสำหรับวางถ้วยที่ตองการ
 ชั่งไว้ทางคนหัว และลูกตุ้มที่สามารถเลื่อนไปมาได้อยู่ถัดมา และตราชั่งที่พบมากที่สุดคือตราชั่ง
 แบบที่ใช้ชั่งทอง

* ฎาพหน้า 65

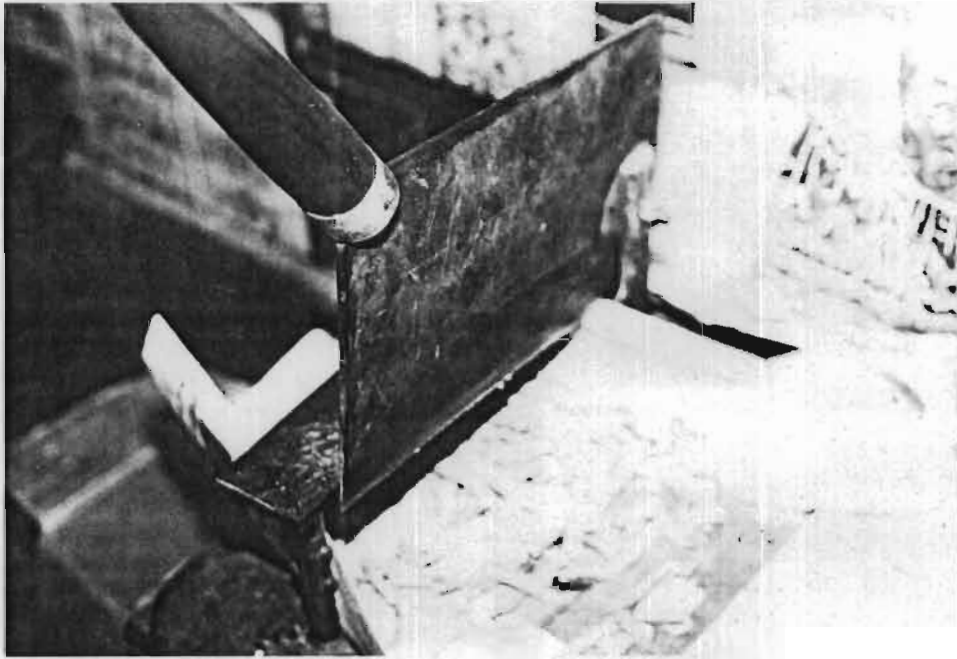
อุปกรณ์สำหรับตกยา หรือฝังยา ทั้งตัวยาสุนไพรร และยาที่บุงแล้ว พบทั้งกระดัง
และภาคเคส้อม ภาคโลหะทอง ๆ

ภาพที่ 1 มีด ขวาน เขียง สำหรับสับยา

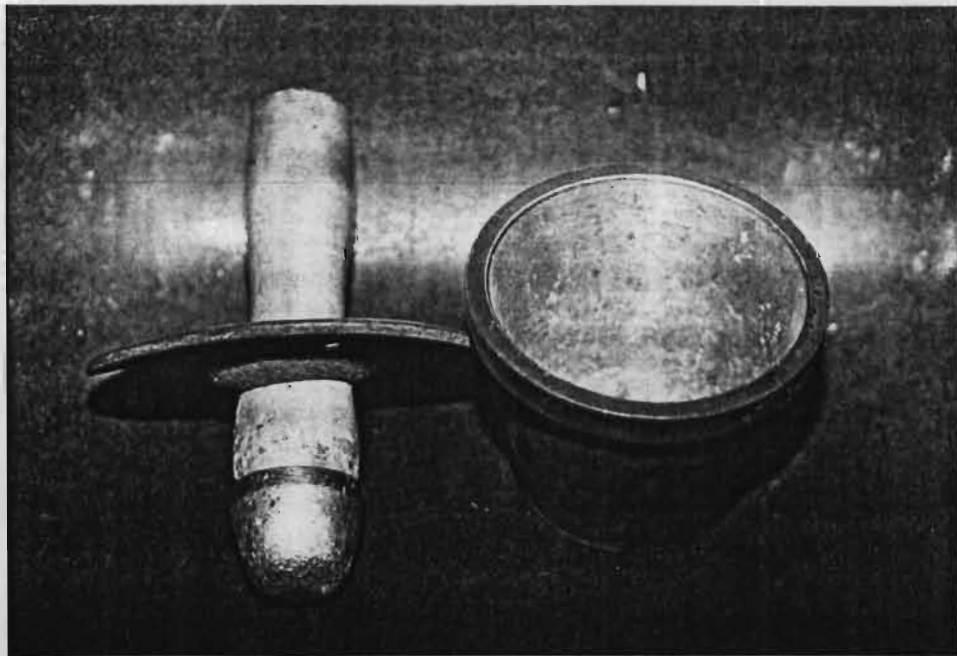

* หมายเหตุ ภาพประกอบในบทนี้ทั้งหมดถ่ายจากแพทย์พื้นบ้าน และร้านขายยาใน
จังหวัดชลบุรีทั้งสิ้น

ภาพที่ 2 มีก้นยา

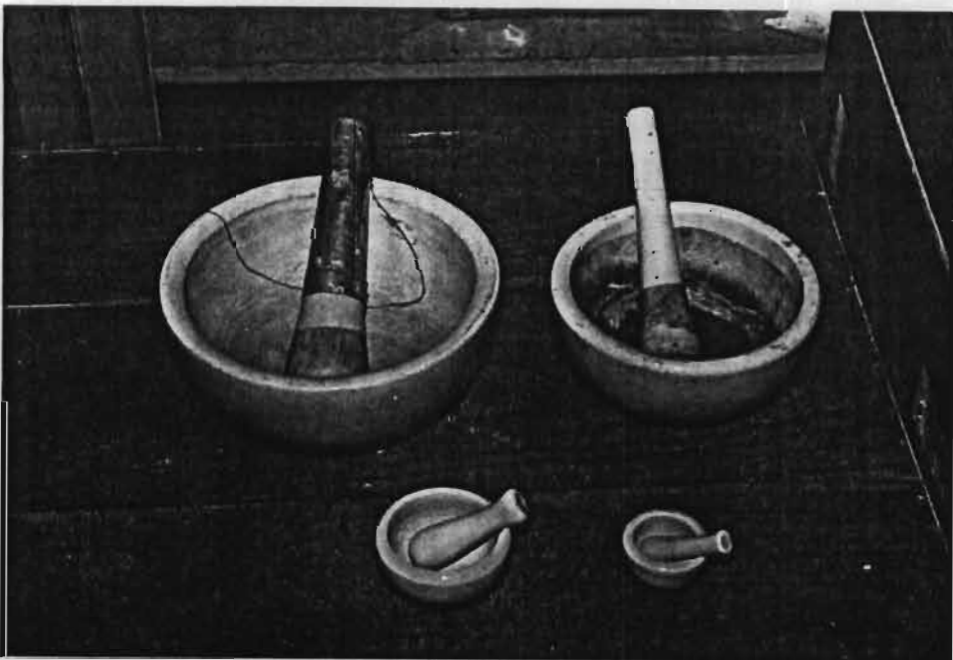
ภาพที่ 3 ครกคินเผา (ใช้ค้ายา)

ภาพที่ 4 ครกหิน (ใช้ตำยา)

ภาพที่ 5 ครกบดยา

← ภาพที่ 6 หินบดยา

ภาพที่ 7 โถร้งบดยาใช้แรงคน →

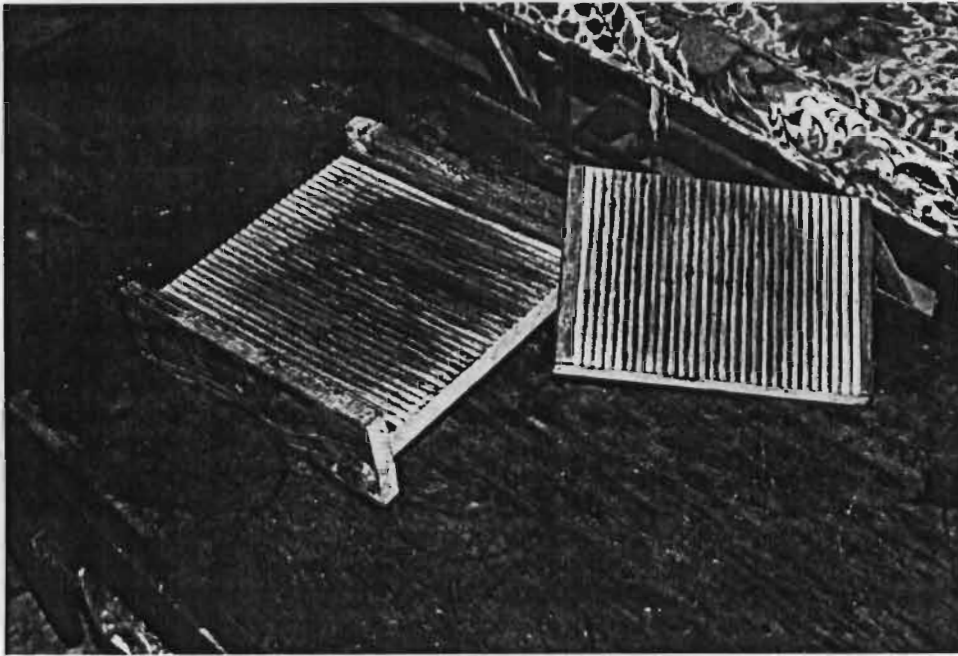

← ภาพที่ ๘ เครื่องบดยาที่เป็นเครื่องจักร

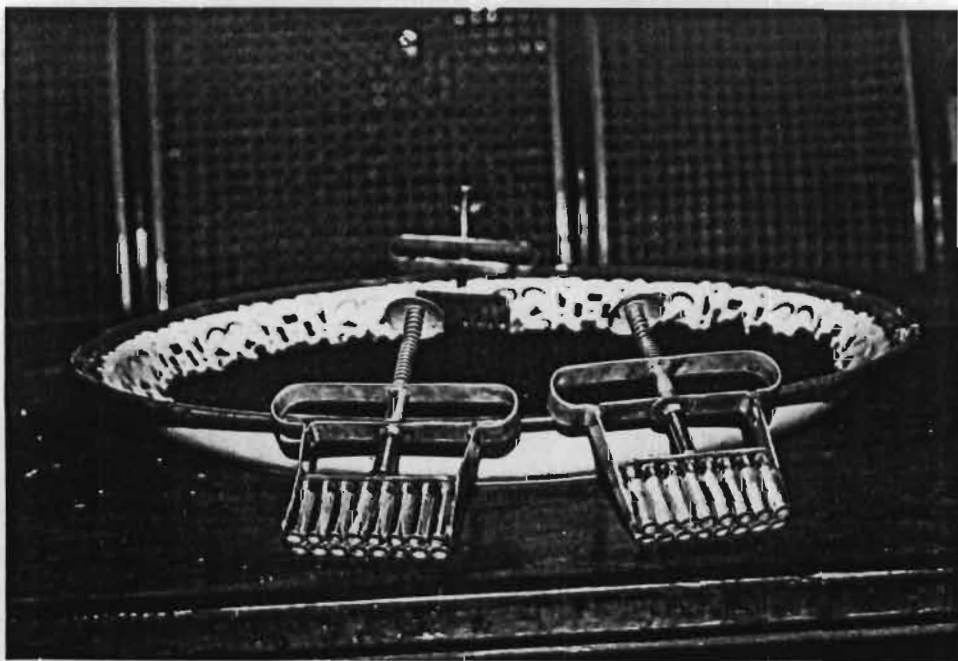

ภาพที่ 9 เครื่องบดยาที่เป็นเครื่องจักร →

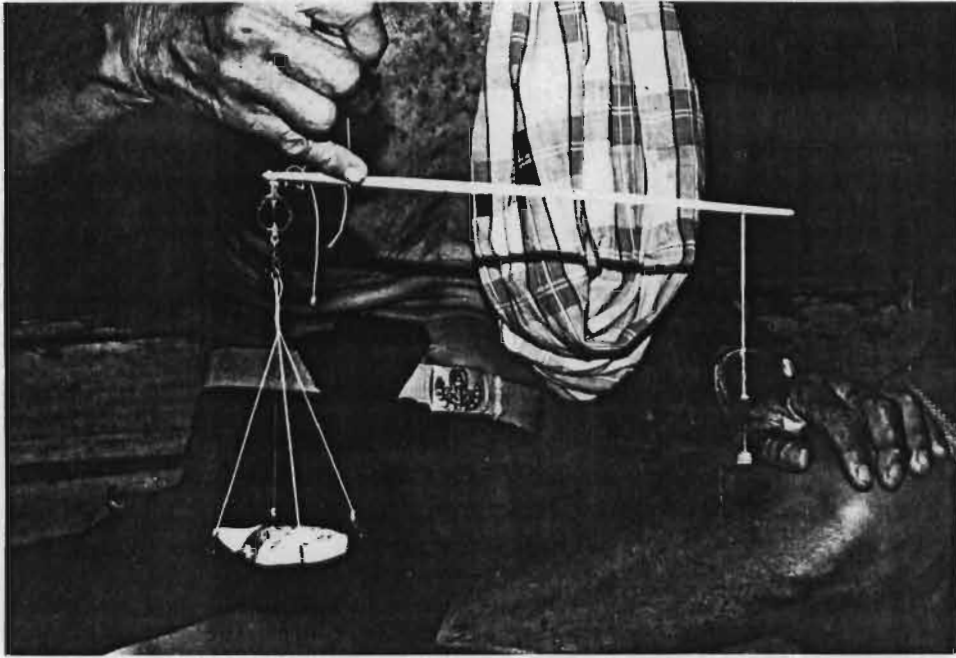
ภาพที่ 10 ที่ถึงยาแพงยาเม็ค

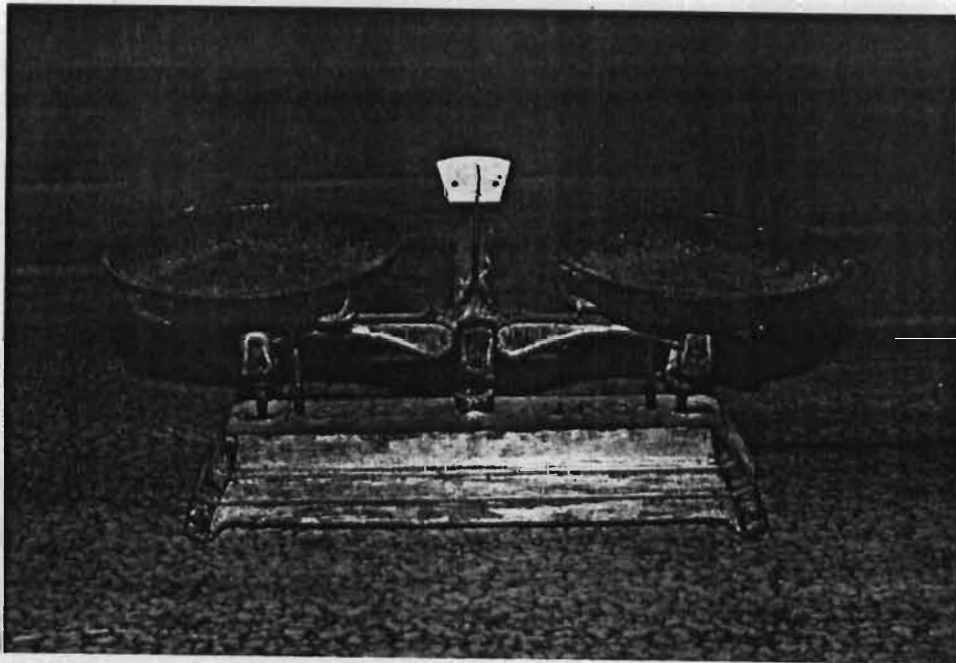
ภาพที่ 11 เครื่องปั๊มเม็คยา

ภาพที่ 12 ตะขังแบบโบราณ

ภาพที่ 13 ตะขังแบบ 2 จาน

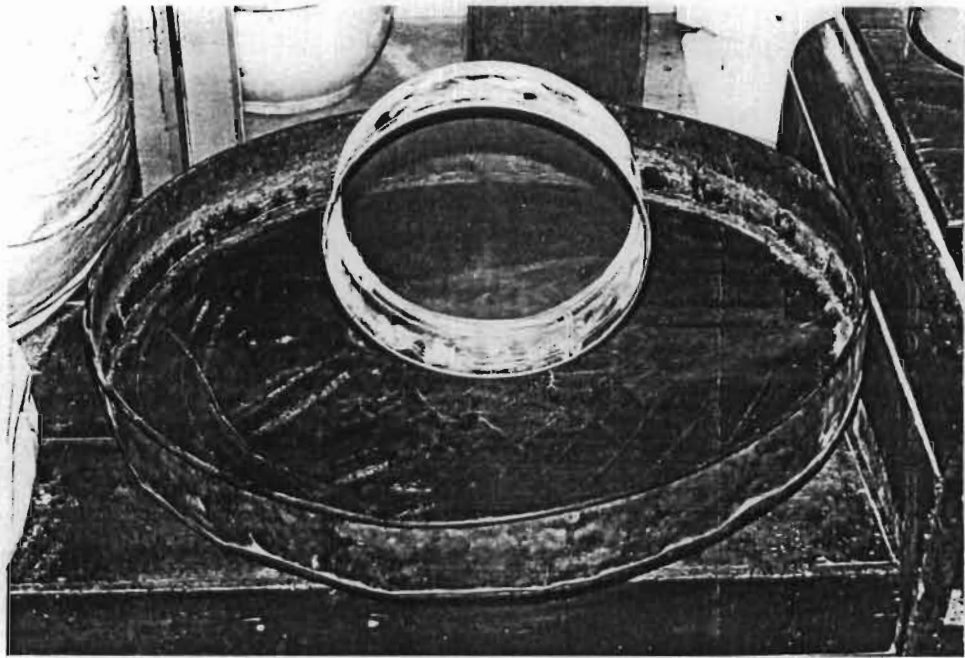
ภาพที่ 14 กระด้ง ตก สำหรับตากยา

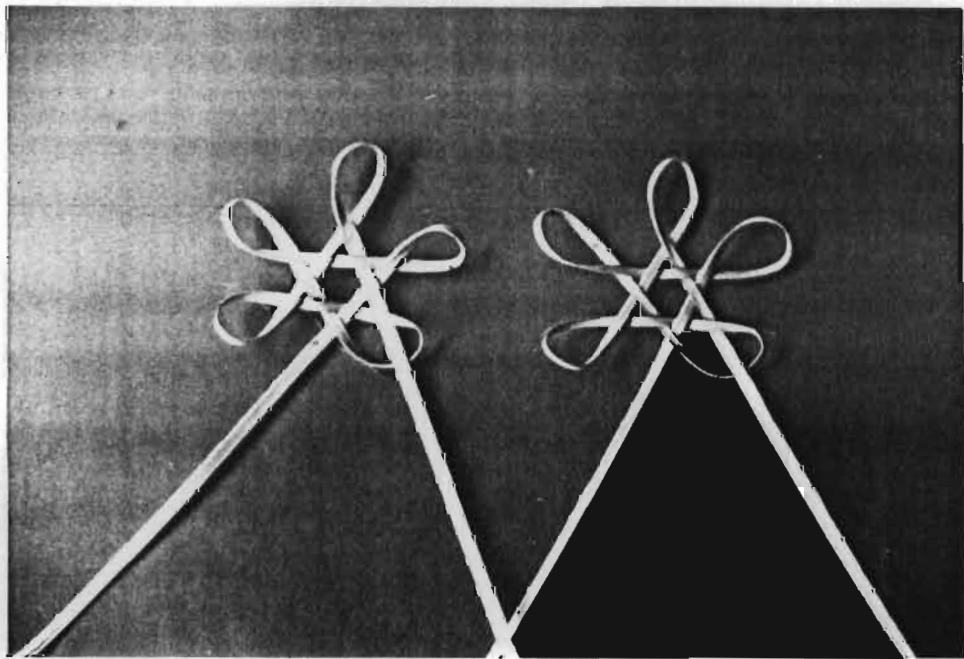
ภาพที่ 15 หม้อต้มยา

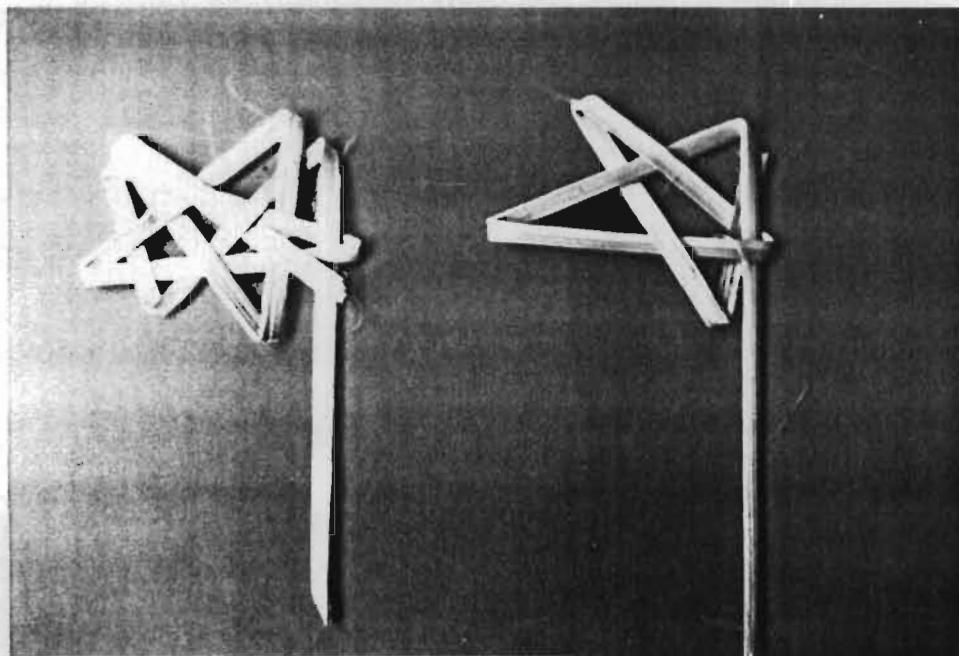
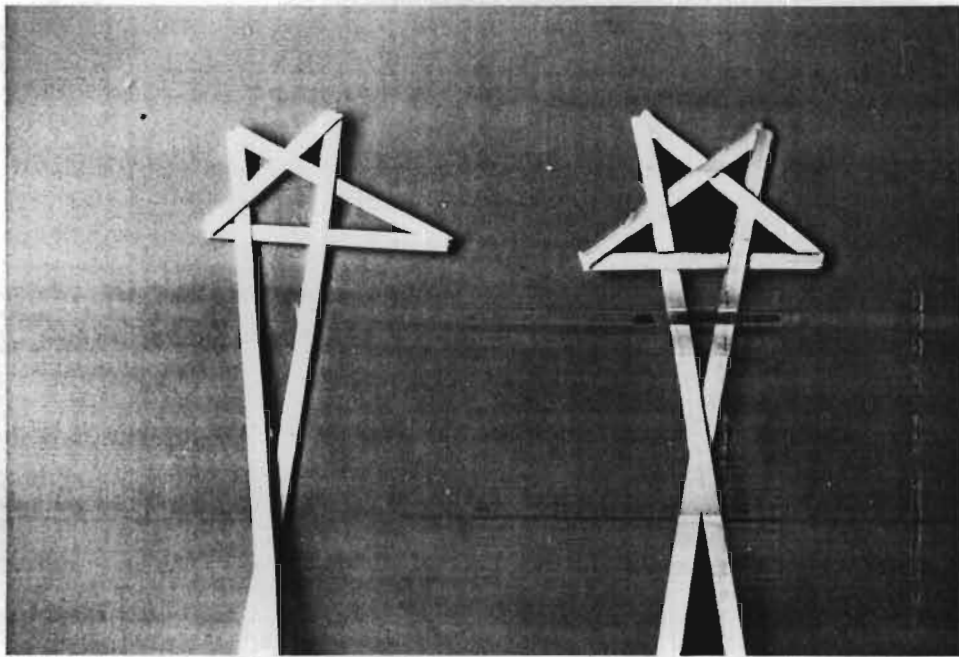
ภาพที่ 16 แฉ่งสำหรับบรอนยาผง

ภาพที่ 17 แนวมือเสือ

ภาพที่ 18 แสดงรูปดอก

ตำรายาพื้นบ้าน แพทย์พื้นบ้าน และสมุนไพรที่ใช้ในตำรายาพื้นบ้านชลบุรี

ตำรายาพื้นบ้านชลบุรี

จากการศึกษาและรวบรวมตำรายาพื้นบ้านในจังหวัดชลบุรี ได้พบตำรายาพื้นบ้าน 318 ตำรา โดยได้จากการสัมภาษณ์แพทย์พื้นบ้าน ที่ใช้ตำรายาพื้นบ้านในทรวงบับัรรักษาผู้ป่วยอยู่ในปัจจุบัน 138 ตำราได้จากเอกสารโบราณ (ใบลาน สมุดข่อยดำ สมุดข่อยขาว) และเอกสารที่พิมพ์เผยแพร่ในโอกาสต่าง ๆ 180 ตำรา แล่นำมาจัดหมวดหมู่ตามหลักการของคณะกรรมการควบคุมการชขายยาพหุศักราช 2498 ตามคุณสมบัติในทรวงบับัรรักษาเป็น 7 กลุ่ม ดังต่อไปนี้

1. ตำรายาพื้นบ้านที่รวบรวมได้จากการสัมภาษณ์แพทย์พื้นบ้าน

1.1	ตำรายาแก้ไอ	12	ตำรา
1.2	ตำรายาแก้ท้องเสีย	6	ตำรา
1.3	ตำรายาขับโลหิต	29	ตำรา
1.4	ตำรายาแก้ไอ	1	ตำรา
1.5	ตำรายาแก้ท้องอืดเฟ้อ	2	ตำรา
1.6	ตำรายาแก้ลม	11	ตำรา
1.7	ตำรายาแก้ชาง	8	ตำรา
1.8	อื่น ๆ	69	ตำรา
	รวมทั้งสิ้น	138	ตำรา

ตารางแสดงประเภทยาและวิธีใช้

ประเภทของยา	วิธีใช้					
	รับประทาน	พอก, ทา หยอด, อุด, พน	สูบ สูด	กราก	ไม่ปรากฏ วิธีใช้	รวม
1. ยาแก้ไข้	10 (83.33)	1 (8.33)	-	-	1 (8.33)	12 (8.69)
2. ยาแก้ท้องเสีย	6 (100.0)	-	-	-	-	6 (4.34)
3. ยาขับโลหิต	28 (96.55)	1 (3.4)	-	-	-	29 (21.01)
4. ยาแก้ไอ	1 (100.0)	-	-	-	-	1 (0.72)
5. ยาแก้ท้องอืดเฟ้อ	2 (100.0)	-	-	-	-	2 (1.44)
6. ยาแก้ลม	9 (81.81)	-	-	-	2 (18.18)	11 (7.97)
7. ยาแก้ช้ำ	5 (62.5)	-	-	1 (12.5)	2 (25.0)	8 (5.79)

ประเภทของยก	วิธีใช้					
	รับประทาน	พอก, ท หยอด; อุด, พน	สูบ สูด	กวาด	ไม่ปรากฏ วิธีใช้	รวม
8. อื่น ๆ	37 (53.62)	24 (34.78)	1 (1.44)	-	7 (10.14)	69 (50.0)
รวม	98 (71.01)	26 (18.84)	1 (0.72)	1 (0.72)	12 (8.69)	138 (100.0)

ตารางแสดงประเภทและลักษณะยา

ประเภทของยา	ลักษณะของยา					รวม
	ยาคม ยาคั่ว	ยาผง หยด ละลาย	ยาเม็ด ยาแท่ง	ยาเหลว (ยาคั่ว)	ไม่ปรากฏ ลักษณะยา	
1. ยาแก้ไข้	8 (66.66)	1 (8.33)	2 (16.66)	- -	1 (8.33)	12 -
2. ยาแก้ท้องเสีย	5 (83.3)	1 (16.66)	- -	- -	- -	6 -
3. ยาขับโลหิต	25 (86.20)	2 (6.8)	2 (6.8)	- -	- -	29 -
4. ยาแก้ไอ	1 (100.0)	- -	- -	- -	- -	1 -
5. ยาแก้ท้องอืดเฟ้อ	1 (50.0)	- -	1 (50.0)	- -	- -	2 -
6. ยาแก้ลม	6 (54.54)	3 (27.27)	- -	- -	2 (18.18)	11 -

ประเภทของยา	ลักษณะของยา					รวม
	ยาต้ม ยาน้ำ	ยาผง หยาบ- ละเอียด	ยาเม็ด ยาแท่ง	ยาเหลว (ยาคำ)	ไม่ปรากฏ ลักษณะยา	
7. ยาแก้ซาง	5 (62.5)	1 (12.5)	- -	- -	2 (25.0)	8 -
8. อื่น ๆ	37 (53.62)	13 (18.84)	5 (7.24)	8 (11.59)	6 (8.68)	69 -
รวม	88 (63.76)	21 (15.21)	10 (7.24)	8 (5.79)	11 (7.97)	138 (100.0)

1.1 ตำรายาแก้ไข้ : 12 ตำรา

1. ชื่อยา : ยาแก้ไข้มาเดเวีย¹

ส่วนประกอบของยา : พลุน้ำ ต้นสะคน กัลมังทา กระจอกแมงคทะเด ชะมคเชียง
ค้ำยาทั้ง 5 ชนิดใช้เท่า ๆ กัน

ขั้นตอนการปรุงยา : นำค้ำยาทั้ง 5 ชนิดมาต้ม

วิธีใช้ : รับประทาน 4 - 5 วันจะหาย

¹จากการสัมภาษณ์นายเวียง คุ้มทรัพย์ วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

2. ชื่อยา : ยาแก้ปวดหัวตัวร้อน¹
 ส่วนประกอบของยา : เถาวัลย์เขียว รากคนท เท้ายายม่อม มะเค็ดชุมพร
 หัวคัส ยาคำ คีเกลือ ฝักคูน ใบมะกัก ต้นสะเค
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 10 ชนิด มาต้มรวมกัน
 วิธีใช้ : รับประทานวันละ 1 ถ้วยชา 7 วัน
3. ชื่อยา : ยาเขียว² (แก้ร้อนในกระหายน้ำ)
 ส่วนประกอบของยา : ใบพรหมมี ใบพิมเสน ใบสันพร้าวหอม ใบสันพร้าวมอญ
 ใบฝ้ายแดง
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 5 ชนิด มาตากแห้ง บดให้ละเอียดเป็นผง แล้วนำ
 มาพิมพ์เป็นเม็ด
 วิธีใช้ : รับประทานเช้า - เย็น 7 วันหาย
4. ชื่อยา : ยาถอนพิษ³
 ส่วนประกอบของยา : พุ่มเรียง เกสรบัวหลวง ดอกพิกุล เท้ายายม่อม โขี้
 ขั้นตอนการปรุงยา : 1) ชั่งน้ำหนักยาตามสูตรที่กำหนด
 2) นำสมุนไพรมาชงให้แห้งเล็กน้อย แล้วนำมากตากให้แห้ง
 3) นำมาบด และร่อนเอาผงที่ละเอียด

¹จากการสัมภาษณ์ นายพิน แหยมสกุล วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

²จากการสัมภาษณ์ นางสาวยุพิน สาคร วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

³จากการสัมภาษณ์ นายถวิล ฉ่ำเวช วันที่ 15 กรกฎาคม 2531

- 4) นำมาคลุกกับน้ำกระสาย แล้วอัดเป็นเม็ดด้วยพิพม์มือ
5) นำไปฝังให้แห้ง

วิธีใช้ : รับประทาน 3 วัน

5. ชื่อยา : ยาแก้อ่อนในกระหายน้ำ¹

ส่วนประกอบของยา : คอกมะลิ 3 สลึง โสม 1 สลึง โกรฐเชียง 2 สลึง ชะเอม
2 สลึง ชีเมลงสาบคั่ว^๒ 1 สลึง

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 5 ชนิดมาต้ม

วิธีใช้ : รับประทาน

6. ชื่อยา : ยาแก้โรคไขข้อ²

ส่วนประกอบของยา : กิ่งไม้แห้ง 5 1 กำมือ หญ้าไต่ใบแห้ง 5 1 กำมือ เกษบระเพ็ด
1 กำมือ รากหญ้าหาง 1 กำมือ ชีเมลงสาบ 7 แวน

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาที่เตรียมไว้มาต้มให้งวด 3 เหา 1

วิธีใช้ : รับประทานวันละ 2 ครั้ง ครั้งละ $\frac{1}{2}$ ช้อนชา

7. ชื่อยา : ยาแก้อ่อนในกระหายน้ำ³

ส่วนประกอบของยา : คอกมะลิ โสม ชะเอม โกรฐเชียง มะขามแห้ง

¹จากการสัมภาษณ์ นายเสมอ อยู่สบาย วันที่ 5 ธันวาคม 2531

²จากการสัมภาษณ์ นายวิจิต เขียวแจ่ม วันที่ 5 ธันวาคม 2531

³จากการสัมภาษณ์ นายทองหล่อ ชุ่มเจริญ วันที่ 5 ธันวาคม 2531

ขั้นตอนการปรุงยา : นำค้ำยาทั้ง 5 ชนิด มาต้มเค็ม น้ำตาลกรวดเล็กน้อย

วิธีใช้ : รับประทาน

8. ซอยยา : ยาแก้ไข้เหนือปมไขป่า¹

ส่วนประกอบของยา : เทียนทั้ง 9 ลูกค้ำเค้ กานพลู โกรฐทั้ง 9 ว่านร้อนทอง
 ลูกสารภี คอกจันทน์ ว่านหางค้ำ ลูกเอื้องอ่อน หนักสิ่งละ
 1 บาท ยาคำ 1 ตำลึง ว่านหางช้าง 1 บาท ลูกกระวาน
 1 บาท คีเกื้อ 5 บาท ลูกจันทน์ 1 บาท รากสีเสียด 1 บาท
 มะค้ำไก่อทั้ง 5 สิ่งละ 1 บาท ขี้เหล็กทั้ง 5 สิ่งละ 1 บาท
 รากมะค้ำ 1 บาท ใบมะค้ำ 1 บาท แสมทั้ง 2 สิ่งละ 1 บาท
 รากค้ำที่ส้อ รากบุณฑาค เปลือกนนทรี ใบมะขาม รากไผ่ป่า
 ใบส้มป่อย ใบส้มเสี้ยว เถาวัลย์เปรียง ขมิ้น้อย ขิง ข่า
 ไพล 13 สิ่งนี้หนักสิ่งละ 1 บาท จันทน์ทั้ง 2 สิ่งละ 1 บาท

ขั้นตอนการปรุงยา : นำค้ำยาทั้ง 33 ชนิด มาทำเป็นยาต้ม ก่อนต้มให้นำเงิน 3 สลึง
 ผูกปากหม้อไว้ด้วย

วิธีใช้ : รับประทาน

¹จากการสัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ อนันต์สมวงศ์ และ นางสาวทองหยิบ จิรสุวรรณ
 วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

9. ชื่อยา : ยาแก้กระษัย ตำรับนายสุน¹
 ส่วนประกอบของยา : เปลือกไซฟัก 7 เปลือก ใบมะคำไก่ ใบมะกา เถาวัลย์เปรียง
 แก่นขี้เหล็ก แสมทั้ง 2 ยาคำ สารส้ม เกล็ดดินขาว
 คินประสิ่ว ทัชยาทั้ง 9 สิ่งหนักเสมอกัน ผักราชพฤกษ์ 3 ผัก
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 11 ชนิดมาต้ม
 วิธีใช้ : รับประทาน
10. ชื่อยา : ยาแก้ไข้สารพัด²
 ส่วนประกอบของยา : โกรฐเขมร 1 เปราะหอม 1 โกรฐพุงปลา 1 โกรฐจุฬาลำพา 1
 รากมะแว้งทั้ง 2 ขิงแห้ง 1 สะเทกคินสอ 1 บอระเพ็ด 1
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 10 ชนิด มาทำเป็นยาต้ม 3 ส่วนเฮา 1 ส่วน
 วิธีใช้ : รับประทาน แก้ไข้สันนิบาต ไข้เสมหะ ฯลฯ
11. ชื่อยา : ยาแก้ปวดหัว³
 ส่วนประกอบของยา : ใบหญ้านาง 1 รานหางจรเข้ 1 ขมิ้นอ้อย 1 ใบผักขาว 1
 ใบเตยคั้น 1 ทั้ง 5 สิ่งหนักเท่า ๆ กัน
 ขั้นตอนการปรุงยา : ตำตัวยาให้ละเอียด
 วิธีใช้ : ใส่อุณหภูมิ (พอก)

¹จากการสัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ อนันตสมวงศ์ และ นางสาวทองหยิบ จิรสวรรณ

12. ชื่อยา : ยาแก้พิษร้อนใน¹

ส่วนประกอบของยา : รากหญ้าหนาง รากคนท รากเท้ายายม่อม รากชิงช้า รากมะเคื่อชุมพร รากมะเฟือง รากมะปราง หนูกแพรก หนูกปากควาย หัวหวายขม หัวคัส ยานลำเพิง ทัชยาทั้ง 12
สิ่งหนักสิ่งละ 1 บาท

ขั้นตอนการปรุงยา : ไม่ปรากฏ (เข้าใจว่าต้ม)

วิธีใช้ : ไม่ปรากฏ (เข้าใจว่ารับประทาน)

1.2 ตำรายาแก้ท้องเสีย : 6 ตำรา

1. ชื่อยา : ยารักษาธาตุหรือกระเพาะ²

ส่วนประกอบของยา : คีปี้ดี หิงแห้ง เจตมูลเพลิง ชะพลู เกดสะคัน ทั้ง 5 สิ่ง
เสมอกัน

ขั้นตอนการปรุงยา : นำทัชยาทั้ง 5 ชนิด มาต้ม

วิธีใช้ : รับประทาน

2. ชื่อยา : ยาแก้บิด³

ส่วนประกอบของยา : เปลือกต้นเฒ่า เปลือกอ้อย เปลือกกระถินไซ่งอน ดอกคีปี้ดี
ขิงแห้ง รากเจตมูลเพลิง รากพลูน้ำ เกดสะคัน โกรฐพุงปลา

¹จากการสัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ อนันตสมวงศ์ และ นางสาวทองหยิบ จิรสุวรรณ
วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

²จากการสัมภาษณ์ นายทรงชัย ตันศิริสมบุญ วันที่ 5 ธันวาคม 2531

³จากการสัมภาษณ์ นายชวน มั่งคั่ง วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 9 ชนิด มาต้มรวมกัน

วิธีใช้ : รับประทาน ประมาณ 15 วัน

3. ชื่อยา : ยาแก้บิดลูกหัว¹

ส่วนประกอบของยา : ฝรั่ง 1 แขนขนนุละมุด 1 แขนแสมทะเล 1 เปลือกส้มลวง 1
รากแห้วหอม 1 ขมิ้นน้อย 1 ขมิ้นชัน 1 กานพลู 1 ใบมะนาว 1
ผลมะกรูด 1 ชา 1 ขิงแห้ง 1 เปลือกโมกขมิ้น 1 มะตูมอ่อน 1
อบเชย 1 บอระเพ็ด 1 สารส้ม 1 สักชี 1 รากเจตพังคี 1
ตัวยาทั้ง 19 ชนิด สิ่งละเท่า ๆ กัน ปูนกินหมากก่อนเท่าหัวแม่มือ
และสลักไถ 3

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 21 ชนิด มาทำเป็นยาต้ม

วิธีใช้ : รับประทาน

4. ชื่อยา : ยาแก้มูกเลือด²

ส่วนประกอบของยา : แขนขนนุ 1 ฝรั่งเส้น 1 เปลือกทองหลางใบมน 1 ขาวเย็น
ทั้ง 2 สิ่งละ 1 น้ำมราชสีห์ 1 ทนกะเม็ง 1 ตัวยาทั้ง 7
สิ่ง ๆ ละ เท่า ๆ กัน

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 7 ชนิด มาต้ม

วิธีใช้ : รับประทานเช้า - เย็น

¹จากการสัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ อนันต์สมวงศ์ และ นางสาวทองหยิบ จิรสวรรณ
วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

²ค.

5. ชื่อยา : มนต์ไพล¹ (แก้ตายเป็นเลือด)
 ส่วนประกอบของยา : ไพล เกือบ สมมะขาม บอระเพ็ด ยาคำ ทั้ง 5 สิ่งหนัก
 สิ่งละ 1 บาท
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 5 ชนิด มาโขลกให้ละเอียด
 วิธีใช้ : รับประทาน
6. ชื่อยา : ยาคมแก้ธาตุพิการ²
 ส่วนประกอบของยา : สะคาน 8 บาท คีปี่ 4 บาท ชิง 4 บาท เจตมูลเพลิง 8 บาท
 สมอพิเภก 16 ลูก ชะพลู 8 บาท มะขามป้อม 8 ลูก สมอคิง
 2 บาท เหวทม มะตูมอ่อน แผลงหอม เกสรบัวหลวง คอกสารภี
 คอกพิกุล จันทน์ขาว จันทน์เทศ ทั้ง 8 สิ่ง หนักสิ่งละ 1 สิ่ง
 พริกไทย 5 บาท
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาต้ม
 วิธีใช้ : รับประทาน

1.3 ตำรายาขับโลหิต : 29 ตำรา

1. ชื่อยา : ยามฤตทิระกฐาว³

¹จากการสัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ อนันตสมวงศ์ และ นางสาวทองหยิบ จิรสวรรณ
 วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

²ค.

³จากการสัมภาษณ์ นายอำววย แนวศรี วันที่ 5 ธันวาคม 2531

ส่วนประกอบของยา : ใบส้มป่อย ใบส้มเสี้ยว เกาสมกบ บานไม่รู้โรยขาว สมอเทศ
สมอไทย สิ่งละเท่า ๆ กัน

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 7 ชนิด มาต้มรวมกัน

วิธีใช้ : รับประทาน

2. ชื่อยา : ยาแก้ไข้พาราเซต¹ (ระควาไซ)

ส่วนประกอบของยา : รากมะแว้งเครือ มะแว้งตน. รากมะเขือขื่น แกนขนุน คอก
ไม่รู้โรยขาว หนักสิ่งละ 1 บาท คอกคำฝอย 2 สลึง ผาง
2 สลึง

ขั้นตอนการปรุงยา : 1) นำตัวยาทั้ง 5 ชนิด ใส่หม้อดิน

2) นำต้นจ๊กรวาพฟ้าครอบ ยาวประมาณ 1 คืบ มีครีบปากหม้อยา
3 เปลาะ

3) บริกรรมคยคาถา

4) ทมตัวยานาน 2 ชั่วโมง

วิธีใช้ : รับประทาน

3. ชื่อยา : ยาแก้ไข้พาราเซต²

ส่วนประกอบของยา : ลูกรังกร่าง ยาคำ ลูกผักชีทั้ง 2 ลูก สมอทั้ง 3 สักรณี
มหาหิงค์ คีปี่ดี คอกบุนนาค เทียนคำ ลูกมะขามป้อม

¹จากการสัมภาษณ์ นายถนอม ทิพสุมนี วันที่ 5 ธันวาคม 2531

²จากการสัมภาษณ์ นายเสมอ อวยสบาย วันที่ 5 ธันวาคม 2531

รากทองแตก คอกพิทุล ลูกมะตูมอ่อน ชมัน้อย เถาคัน
 สะค้านทั้ง 2 คอกส้ม รากชะพลู เจตมุด แกนขี้เหล็ก
 ยาทั้ง 20 สิ่งหนักสิ่งละเท่า ๆ กัน

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาต้ม

วิธีใช้ : รับประทาน

4. ชื่อยา : ยาเบญจโลกวิเชียร¹

ส่วนประกอบของยา : รากชิงช้า รากหญ้านาง รากเท้ายามมอม รากคนทา รากมะเคื่อ
 ชุมพร หนักสิ่งละเท่า ๆ กัน หนักน้อยตามอาการของผู้ป่วย

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาต้ม

วิธีใช้ : ไม่ปรากฏวิธีใช้เข้าใจว่ารับประทาน

5. ชื่อยา : ไช้ทัมระคู²

ส่วนประกอบของยา : ต้นสำคูล รากขหนู กะลาป่าหญ้า ทั่วไม้ไผ่ อย่างละเท่า ๆ กัน

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 4 ชนิด มาต้มนานประมาณ 10 นาที

วิธีใช้ : รับประทานวันละ 3 ถ้วยชา

6. ชื่อยา : ยาแก้ไช้ทัมระคู³

ส่วนประกอบของยา : ตะไคร้ น้ำคอกทรายแดง

¹จากการสัมภาษณ์ นายมศักดิ์ คันศิริสมบูรณ์ วันที่ 10 ธันวาคม 2531

²จากการสัมภาษณ์ นางเวียง คุ่มทรัพย์ วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

³จากการสัมภาษณ์ นางละไม พนมปัก วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

ขั้นตอนการปรุงยา : 1) เอาตะไคร้ 5 ต้น ลงพระเจ้า 5 องค์ แล้วมัดให้แน่น
ใส่ในหม้อดินพร้อมน้ำและน้ำตาลทราย 3 ช้อน
2) ต้มโม 3 จบ ยกขึ้นตั้งไฟต้มให้เค็ลล
วิธีใช้ : รับประทานวันละ 2 ถ้วย

7. ชื่อยา : ยาผีบอก¹ (ขี้ระคูล)

ส่วนประกอบของยา : สารส้ม คอกคำฝอย ผาง ส้มเสี้ยว ส้มป่อย หัวสั้ปะรด
รากผักบุ้ง รากหญ้าศก เกลือ กล้วยแห้ง 9 สิ่งหนักเสมอกัน

ขั้นตอนการปรุงยา : นำกล้วยแห้ง 9 ชนิด มาต้มรวมกัน

วิธีใช้ : รับประทาน

8. ชื่อยา : ยาประทานชีวิต²

ส่วนประกอบของยา : ใบส้มโอ ใบส้มป่อย รากราชพฤกษ์ ใบมะขาม ขมิ้นน้อย
ข้าวเย็นแห้ง 2 รากทองแตก รากชิงชี บอระเพ็ด ส้มอแห้ง 3
รากหวายขม หัวข่า รากหญ้านาง รากพลู รากเต้ายายมอม
ควาปลาแห้ง 2 แกนแสมแห้ง 2 รากมะพร้าว รากศาล จันทน์
แห้ง 2 แกนเปู รากคอไล่ หญ้าแห้วหมู ชุมเห็ดไทย ข้าวฟักหนาม
กล้วยแห้งหมกหนักสิ่งละเท่า ๆ กัน

ขั้นตอนการปรุงยา : นำกล้วยแห้งหมกมาต้มรวมกัน

วิธีใช้ : รับประทาน (ติดต่อกัน 15 วัน)

¹จากการสัมภาษณ์ นางละไม พนมภักดิ์ วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

²จากการสัมภาษณ์ หมอหญิง นาคพุม วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

9. ชื่อยา : ยาเหลือง¹ (ขี้หน้าควาปลาหญิงหลังคลอดบุตร)
 ส่วนประกอบของยา : ไพล สารส้ม ขมิ้นน้อย ชิง ข่า หัง 5 สิ่งหนักเท่า ๆ กัน
 ขั้นตอนการปรุงยา : 1) นำตัวยาหัง 5 ชนิด ไปตากแห้ง
 2) นำมาสับ และบดรวมกัน
 3) ร่อน เอาผงละเอียดแยกเก็บไว้
 วิธีใช้ : โม่ระบุม (เข้าใจารับประทาน)
10. ชื่อยา : ยาชาตุแก่ทกโลหิต²
 ส่วนประกอบของยา : เจตมูลเพลิงหนัก 1 บาท ชะพลู 3 บาท สะค้าน 1 บาท 2 สลิ่ง
 คีปรี 5 บาท 2 สลิ่ง ชิง 2 บาท หญ้าแห้วหมู 1 บาท
 เกสรหัง 5 1 บาท จันทน์หัง 2 1 บาท ใบมะขามอ่อน 1 บาท
 อมเชย 1 บาท
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาแห้งให้แห้ง แล้วนำมาบดให้ละเอียด ผสมน้ำผึ้ง ปั้นเป็น
 ลูกกลอน
 วิธีใช้ : รับประทาน (ตอนมีไข้ห้ามรับประทาน)
11. ชื่อยา : ยาแก้กเลือด³
 ส่วนประกอบของยา : รังมคแดงจากคนสมชา สุราขาว กะพอบประมาณ

¹จากการสัมภาษณ์ นางสาวพิศมัย พิมพ์สกุล วันที่ 15 กรกฎาคม 2531

²จากการสัมภาษณ์ พระอาจารย์ผิว ชันติโต วันที่ 15 กรกฎาคม 2531

³จากการสัมภาษณ์ นางประยงค์ ประสพโชคคี วันที่ 31 ธันวาคม 2531

ขั้นตอนการปรุงยา : 1) ต้มคางคก คั้นกรองเอาน้ำ
2) นำสุราขาวมาผสม
3) บริกรรรมด้วยคากคก

วิธีใช้ : รับประทาน

12. ชื่อยา : ยาอยู่ไฟ¹ (หลังคลอด)

ส่วนประกอบของยา : รังนกคางคกจากต้นมะขาม สุราขาว สารส้ม ใบมะขาม
ใบมะกรูด ใบมะนาว แคละสิ่งกะพอประมาณ

ขั้นตอนการปรุงยา : 1) โขลกคางคก สารส้ม ใบมะขาม ใบมะกรูด ใบมะนาว
รวมกัน

2) นำมากรองเอาน้ำ

3) นำสุราขาวผสม

วิธีใช้ : รับประทาน

13. ชื่อยา : ยาแก้ไข้ผ่านระดู²

ส่วนประกอบของยา : คอกคำฝอย กำยาน เห็ดหูหนูแห้ง เกสรบัวหลวง เลือดแรด
หนักสิ่งละ 1 บาท หัวหมู 2 สลึง จันทน์ทั้ง 2 สิ่งละ 1 บาท

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยทั้งหมดมาต้มในหม้อดิน นานประมาณ 1 - 2 ชั่วโมง

วิธีใช้ : รับประทาน

¹จากการสัมภาษณ์ นางจันทน์ บัวศรี วันที่ 31 ธันวาคม 2531

²จากการสัมภาษณ์ นางแสง สีนมกล วันที่ 10 มกราคม 2532

14. ชื่อยา : ยาแก้ไข้ที่ระดู¹
 ส่วนประกอบของยา : เกสรบัวหลวง จันทน์แดง จันทน์ขาว เหง้าหมู กำยาน
 ดอกคำฝอย เลือดแรด เห็ดหูหนู สิ่งละเท่า ๆ กัน
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 8 ชนิด มาต้มรวมกัน
 วิธีใช้ : รับประทานเช้า - เย็น (ติดต่อกัน 7 วัน)
15. ชื่อยา : ยาบำรุงโลหิต²
 ส่วนประกอบของยา : เทียน 15 กรัม โกรฐ 15 กรัม
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 2 มาต้มรวมกัน
 วิธีใช้ : รับประทานเช้า - เย็น วันละ 3 เวลา ก่อนอาหาร
16. ชื่อยา : ยอดยาแก้สตรีปรกมคูล³
 ส่วนประกอบของยา : พริกไทยล่อน 7 แวน คีปี้ 7 เม็ด กระจับปี่ 7 กลีบ ขิง
 7 ชิ้น โพลสต 7 แวน วานชะมดคูลสด 7 แวน
 ขั้นตอนการปรุงยา : เอาตัวยามาต้มจนทำให้ละเอียด นำไปต้ม
 วิธีใช้ : รับประทานเช้า - เย็น 3 วันหาย

¹จากการสัมภาษณ์ นายสุเทพ สุขเจริญเวช วันที่ 10 มกราคม 2532

²จากการสัมภาษณ์ นางช่อม สุขรุ่ง วันที่ 10 มกราคม 2532

³จากการสัมภาษณ์ เรือโทเชิด หาคแก้ว วันที่ 10 มกราคม 2532

17. ชื่อยา : ยาทองกินแก้ออกตุกในเรือนไฟ¹
 ส่วนประกอบของยา : ครั่ง ผาง แกแล สารส้ม แสมทะเล แสมสาร หนักสิ่งละ
 2 บาท โพล 5 บาท ขมิ้นน้อย 5 บาท กี่ปลี 1 บาท คำฝอย
 2 บาท โสมเกาหลี 5 บาท เหล้าขาว 5 ขวด
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาใส่ภาชนะ (โหลแก้ว) เทสุราขาวลงไป (คอง)
 วิธีใช้ : รับประทาน
18. ชื่อยา : ยาแก้ระดูขาว²
 ส่วนประกอบของยา : โคลกกระสุน 1 บาท หน่ออ้อ 1 บาท รากหญ้าศอก 2 บาท
 ขาวเย็นทั้ง 2 สิ่งละ 5 บาท สารส้ม 2 บาท รากลำเจียก
 คอกบานไม่รู้โรย เหง้าส้มประก จินเทททั้ง 2 อย่างละ 2 บาท
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาต้ม
 วิธีใช้ : รับประทาน (จนกว่ายาจะจืด)
19. ชื่อยา : ยาแก้ปวดท้องขณะมีรอบเดือน³
 ส่วนประกอบของยา : รากคันทน์สี เหง้าตะไคร้แดง แก่นไม้แคสลับ สิ่งละ 1 กำมือ

¹จากการสัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ อนันตสมวงศ์ และนางสาวทองหยิบ จิรสวรรณ
 วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

²จากการสัมภาษณ์ นายชอง มงคลศิลป์ วันที่ 5 ธันวาคม 2531

³จากการสัมภาษณ์ นายวิจิต เขียวแจ่ม วันที่ 5 ธันวาคม 2531

ขั้นตอนการปรุงยา : นำค้ำยาทั้ง 3 ชนิด มาสับรวมกันทำเป็นยาต้ม

วิธีใช้ : รับประทาน ครั้งละ 1 ถ้วยชา ก่อนมีรอบเดือน 3 วัน วันละ 3 เวลา

20. ชื่อยา : ยาแก้ไข้ตับระคูหรือระคูทับไ้¹

ส่วนประกอบของยา : รากตะขบ 2 กำมือ เหล้าขาว 1 ขวด น้ำวิสุทธิ์ 1 ขวด

ขั้นตอนการปรุงยา : นำรากตะขบมาสับให้เป็นชิ้น ๆ นำมาต้มกับน้ำและสุรา

วิธีใช้ : รับประทานวันละ 2 ครั้ง เช้า - เย็น 2 วันหาย

21. ชื่อยา : ยาบำรุงเลือด²

ส่วนประกอบของยา : โกรฐทั้ง 5 (โกรฐจุฬาลำพา โกรฐสอ โกรฐหัวบัว โกรฐเขียง โกรฐเขม) หนักสิ่งละ 5 บาท เกสรทั้ง 5 (สารภี พิกุล บัวหลวง มะลิ บุนนาค) หนัก 5 บาท เทียนทั้ง 5 (เทียนขาว เทียนดำ เทียนศกตักแทน เทียนขาวเปลือก เทียนแดง) หนัก 5 บาท ผาง 3 บาท แผลหอม 3 บาท ชะลูด 3 บาท จันทน์แดง 3 บาท จันทน์เทศ 3 บาท

ขั้นตอนการปรุงยา : นำค้ำยาทั้งหมดมาบดให้เป็นผง

วิธีใช้ : รับประทานกับน้ำอุ่น 3 เวลา

¹จากการสัมภาษณ์ หมอทองหยิบ เนื่องอินทร์ วันที่ 5 ธันวาคม 2531

²จากการสัมภาษณ์ หมอवासนา รุ่งเรืองวิไล วันที่ 5 ธันวาคม 2531

22. ชื่อยา : ยาขับโลหิต¹

ส่วนประกอบของยา : แก่นมะขาง 1 แก่นมะหาด 1 ฝักส้มป่อย 1 ทองเครือ 1

ห้วมหากาฬ 1 จันทน์แดง 1 ทั้ง 6 สิ่งหนักสิ่งละเท่า ๆ กัน

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 6 สิ่งมาแช่สุรา ฝั่ข้าวเปลือกไว้ 3 วัน เอาเงิน
ผูกคอกหม้อไว้ 1 บาทค้ำ

วิธีใช้ : รับประทาน

23. ชื่อยา : ยาถอนน้ำคาวปลา²

ส่วนประกอบของยา : เบญจกูล 1 รากหางไหลเผือก 1 เกววลีแย้เปี้ยว 1

แก่นขี้เหล็ก 1 แก่นเสมหะเด 1 โพล 1 รากทองแตก 1

หัตถ์คนเทศ 1 หางไหลแดง ผลสมอทั้ง 3 สิ่ง ๆ ละ 1

เปล่าน้อย 1 กะลำพักคอกุม 1 แก่นลันทม 1 ข่า 1 กระจ่าง 1

พริกไทย 1 รากส้มกุ้ง 1 ขมิ้นน้อย 1 ใบมะขาม 1

ใบส้มป่อย 1 ใบส้มเสี้ยว 1 ใบมะกา 1 ฝักส้มป่อย 1

มะขามเปี้ยก 1 ยาคำ 1 เปลือกดินเซาว 2 เนื้อฝักราชพฤกษ์

3 ฝัก สารส้ม 1

ขั้นตอนการปรุงยา : ท้มตัวยากับน้ำ

วิธีใช้ : รับประทานเช้า - เย็น ชำระโลหิตเน่าร้ายและขี้คาวปลา

¹จากการสัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ อนันตสมวงศ์ และ นางสาวทองหยิบ จิรสวรรณ
วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

²ก.

24. ชื่อยา : ยาแก้ระดูขาวกระป๋อง¹
 ส่วนประกอบของยา : คอกบัว คำฝอย ครั่ง ผาง แกแล พริกไทย ใพล ขิง
 ขมิ้นน้อย สะค้าน เจตมูลเพลิง ชะพลู ผักเสี้ยนผี กล้วย
 กานพลู เทียนคำ กิแประสีว ยาคำ สารส้ม เถาคันแดง
 ผักคราด หัวแหวน กระจีต วานเปราะหอม รากมะนาว
 ขาวเย็นเหนือ ขาวเย็นใต้ ใบไม้ป่า เหง้าสับปะรด เเคหอม
 หนักสิ่งละ 1 บาท ใบมะกรูด 3 ใบ
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาต้ม
 วิธีใช้ : รับประทาน
25. ชื่อยา : ยาแก้ไข้พิษ²
 ส่วนประกอบของยา : จันทน์ 2 เทียนทั้ง 5 สมุดแว้ง ชะลูด อบเชยเทศ
 กฤษณา เบญจกูล กระจีต หนักสิ่งละเท่า ๆ กัน
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาต้ม
 วิธีใช้ : รับประทาน
26. ชื่อยา : ยาชกัมคูล³
 ส่วนประกอบของยา : เปลือกไม้แดง 1 บาท หัวเตานา 3 หัว หัวเตาเกียด หนัก
 3 บาท ฆาลโคณา 1 อัน เกลือ 3 หยิบ ว่านชกัมคูล 3 แวน

¹จากการสัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ อนันตสมวงศ์ และ นางสาวทองหยิบ จิรสวรรณ
 วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

²ค.

³ค.

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาต้ม ก่อนต้มให้ลงพระเจ้า 5 องค์จน

วิธีใช้ : รับประทาน

27. ชื่อยา : ยาเลือกผู้หญิง¹

ส่วนประกอบของยา : แสมทั้ง 2 สิ่งละ 1 บาท แกนขี้เหล็ก ฝาง รากเท้าชายม่อม
แกนพรหมมี กระจาย กระทือ โพล พริกไทย หัวหอม
กระเทียม ชิง ข่า สารส้ม ผักเป็ดแดง ยาค่า เกลือ
เทียนคำ เทียนขาว คินประสี หนักสิ่งละ 1 บาท ผักกูด
3 ผัก ใบส้มเสี้ยว 1 กำมือ

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 22 ชนิด มาต้ม

วิธีใช้ : รับประทาน

28. ชื่อยา : ยาถ่ายเลือดสตรีที่เลือดเสียไม่มากตามปกติ²

ส่วนประกอบของยา : แคนแสมทั้ง 2 สิ่งละ 1 บาท แกนขี้เหล็ก ฝาง รากเท้าชายม่อม
แกนพรหมมี ใบมะขาม ใบส้มป่อย ใบมะกอก ใบมะคั้น หญ้าไซ
คี่ปลี กระจาย กระทือ โพล พริกไทย หัวหอม กระเทียม
ชิง สารส้ม ผักเป็ดแดง ยาค่า กี่เกลือ เทียนคำ เทียนขาว
ข่า คินประสี ใบส้มเสี้ยว คอกคำผอย ใบไผ่ป่า ตัวยาทั้ง
28 สิ่งหนักสิ่งละ 1 บาท ผักกูด 3 ผัก

¹จากการสัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ อนันตสมวงศ์ และ นางสาวทองหยิบ จิรสวรรณ
วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

²ก.

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 31 สิ่ง มาต้ม

วิธีใช้ : รับประทาน

29. ชื่อยา : ยาแก้ไข้ห้ระคูลุ และไข้ทุกชนิด¹

ส่วนประกอบของยา : สะคาน เถาะพะลุ ส้มสาร ส้มทะเล ไบมะกั เถาว์ลั
เปรียง เถายายมอม บอระเพ็ด รากเต่า แกนซี่เหล็ก
รากพิทข้าว รากหญ้านาง รากเจตมูลเพลิง ไบมะคำไก่
รากชิงซี่ ทัยาทั้ง 15 สิ่งหนักสิ่งละ 1 บาท สมอ 11 ผล
ฝักราชพฤกษ์ 3 ฝัก

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 17 ชนิด มาต้ม

วิธีใช้ : ทั้งอาบและกิน

1.4 ตำรายาแก้ไข้ : 1 ตำรา

1. ชื่อยา : ยาแก้ปวด²

ส่วนประกอบของยา : ต้นสาเล็ด ต้นมะกาเล็ด ต้นสาเหล้า ต้นมะกาเหล้า
หนักสิ่งละเท่า ๆ กัน

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 4 ชนิด มาต้ม

วิธีใช้ : รับประทาน

¹จากการสัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ อนันตสมวงศ์ และ นางสาวทองหยิบ จิรสุวรรณ
วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

²จากการสัมภาษณ์ นายเวียง คุ้มทรัพย์ วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

1.5 ตำรายาแกทองชันอกไฟ : 2 ตำรา

1. ชื่อยา : ยาแกนิคสำแดง¹
ส่วนประกอบของยา : รากคาลห่ม รากผักบุ้ง รากหญ้าคำ ทั้ง 3 สิ่งหนักเท่า ๆ กัน
ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 3 ชนิด มาต้ม
วิธีใช้ : รับประทาน แก่สำแดงอาหาร

2. ชื่อยา : ยาระบายลูกกลอน²
ส่วนประกอบของยา : คีปี้ดี พริกไทย เทียนคำ เทียนตักแทน เทียนแดง ลูกสมอ
 หนักอย่างละ 1 บาท น้ำผึ้ง เป็นน้ำกระสาย
ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 6 ชนิด มาบดด้วยเครื่องบดให้ละเอียด นำผงยา
 มาคดลูกกับน้ำผึ้ง ปั้นเป็นเม็ดเรียกว่า ลูกกลอน
วิธีใช้ : รับประทาน

1.6 ตำรายาแก้ลม : 11 ตำรา

1. ชื่อยา : ยาแก้ลมชัก³
ส่วนประกอบของยา : เปลือกโมกษมัน บอระเพ็ด คีปี้ดี เจตมูล เหง้าหมู ฝรั่ง มัน

¹จากการสัมภาษณ์ หมอหลิ้ง นาคพุ่ม วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

²จากการสัมภาษณ์ แม่สีบุญชอบ พวงจันทร์ วันที่ 10 มกราคม 2532

³จากการสัมภาษณ์ หมอหลิ้ง นาคพุ่ม วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

ผิวมะกรูด หอมแดง สมอทั้ง 2 พริกไทย กัวยาทัง 12 สิ่ง
หนักสิ่งละ 1 บาท

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาตากแห้ง บดตัวยาให้เป็นผง

วิธีใช้ : รับประทาน ใช้น้ำร้อนเป็นน้ำกระสาย

2. ^๑ชื่อยา : ยาหอมบำรุงหัวใจ¹

ส่วนประกอบของยา : โกรฐสอ โกรฐหัวบัว ใบแมงลัก อบเชยเทศ ดอกมะลิ ชะเอม
จันทร์ ชะลูด กัวยาทัง 8 สิ่งหนักสิ่งละ 1 บาท

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 8 ชนิด มารวมกัน บดให้ละเอียด

วิธีใช้ : รับประทาน โดยนำยาผงนั้นมาชงกับน้ำร้อน รับประทานครั้งละ 1 ช้อนชา

3. ^๑ชื่อยา : ยาต้มแก้เลือดลมเสีย²

ส่วนประกอบของยา : แกแล ผาง เปลือกหอยแครง ใบส้มป่อย ใบมะคั้น
ใบส้มเสี้ยว หนักสิ่งละ 5 บาท กิณประสิว 1 บาท ใบมะกา
3 บาท ลูกสมอไทย 4 บาท ถาดคั้นแดง 4 บาท เถาว์ดัยเปรี๊ยะ
4 บาท สารส้ม 6 สิ่ง

ขั้นตอนการปรุงยา : เอาตัวยาทั้งหมดมารวมกัน ต้ม $\frac{1}{2}$ - 1 ชั่วโมง

วิธีใช้ : รับประทาน

¹จากการสัมภาษณ์ หมอจงใจ คำแหง วันที่ 5 ธันวาคม 2531

²จากการสัมภาษณ์ หมอปราณี เป้าสุข วันที่ 5 ธันวาคม 2531

4. ⁴ชื่อยา : ยาต้มแก้เลือดลม¹
 ส่วนประกอบของยา : ใบมะขาม ใบส้มเลี้ยว ใบส้มป่อย ใบผักเสี้ยนผี เถาวัลย์เปรียง
 ตัวยาทั้ง 5 ชนิด หนักชนิดละ 2 บาท
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 5 ชนิด มาต้ม
 วิธีใช้ : รับประทาน
5. ⁴ชื่อยา : ยากระษัยแก้ลมจับ²
 ส่วนประกอบของยา : คีปี้ดี่ ชิง ชะพดู สะค่าน แก่นขี้เหล็ก เจตมูลเพลิง
 เถาวัลย์เปรียง แก่นขนุน ยาคำ แกแล ตัวยาทั้ง 10 ชนิด
 หนักชนิดละ 2 บาท แกนเสมหัด 2 สิ่งละ 2 บาท ใบมะก
 1 กำมือ จากแจง 1 บาท ขี้เหล็กทั้ง 5 หนักสิ่งละ 1 บาท
 เสมหะเล 1 บาท โศกกระสุน 3 บาท ผักคูน 5 บาท
 รากชิงชี 1 บาท เสมถาร 1 บาท
 ขั้นตอนการปรุงยา : โม่ปรากฏ (เข้าใจว่าบดเป็นผง)
 วิธีใช้ : รับประทาน

¹จากการสัมภาษณ์ หมอตะขบ ทองสนม วันที่ 5 ธันวาคม 2531

²จากการสัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ อนันตสมวงศ์ และนางสาวทองหยิบ จิรสุวรรณ
 วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

6. ⁴ชื่อยา : ยาอินทจักร¹

ส่วนประกอบของยา : โกรฐทั้ง 9 เทียนทั้ง 5 โกรฐกะดิ่ง จันทน์ทั้ง 2 เถาหมกเหล็ก
 อมเชย ชะลูด กฤษณา กระดำพิก ขอนคอน เปลือกส้มสุกแว้ง
 ลูกกระค่อม รากไคร้เครือ ลูกจันทน์ คอกจันทน์ กำนยาน
 กระจวาน กานพลู ลูกผักชี ตรีภักข์ สะค้าน ชะพลู เจตมูลเพลิง
 ผางเสน เลือดแรด คอกคำไต้ อำพันแดง คอกพิภุด คอกบุญมาก
 คอกสารภี คอกจำปา คอกกระถังงา คอกมะลิ อำพันทอง
 ชะมด พิมเสน หนูฝรัง

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 36 ชนิด มาบดให้เป็นผง

วิธีใช้ : รับประทาน กับน้ำกระสายน้ำดอกไม้

7. ⁴ชื่อยา : ยาแก้ลมทกจำพวก²

ส่วนประกอบของยา : แผลหอม 2 บาท ลูกผักชี 1 บาท สะค้าน 1 บาท มะตูมอ่อน
 1 บาท จันทน์ทั้ง 2 สิ่งละ 1 บาท สมอทั้ง 3 สิ่งละ 1 บาท
 หัวหมู 1 บาท โศกกระสุน 1 บาท เจตมูลเพลิง 3 บาท
 คีปี้ 4 บาท ชิง 5 บาท ข้าวเย็นเหนือ 10 บาท ข้อย้อยแดง
 3 ข้อย โศกพาย 1 บาท หนามพรม 1 บาท คันหางนกกะดิ่ง
 1 บาท กำลังว้เถลิง 1 คัน หนวดนาคราช 1 บาท ขี้เหล็ก
 1 บาท แสมทั้ง 2 สิ่งละ 1 บาท รากแจง 1 บาท รากชิงชี
 1 บาท

¹จากการสัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ อนันตสมวงศ์ และนางสาวทองทิพย์ จิรสุวรรณ
 วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

²ค.

ขั้นตอนการปรุงยา : นำค้ำยาทั้ง 22 ชนิด มาต้ม

วิธีใช้ : รับประทาน

8. ชื่อยา : ยาแก่นอนไม่หลับ ลมชื้นเบ่งบน¹

ส่วนประกอบของยา : เทียนขาว เทียนสกัดมูศย์ เทียนคากักแทน เทียนเขาวพานี้
เทียนข้าวเปลือก โกรฐมะพร้าว โกรฐสอ โกรฐจุฬาลำพา
โกรฐพุงปลา โกรฐกระดูก เปลือกสมุลแว้ง กฤษณา กระลำพัก
จันทน์ทั้ง 2 เปลือกชะลูด เปล้าน้อย เปล้าใหญ่ อยเชยเทศ
เปราะหอม ชี้ครึ่ง สัน กานพลู ลูกจันทน์ ดอกจันทน์
แก่นซี่เหล็ก คอกคำฝอย ค้ำยาทั้ง 27 สิ่ง สิ่งละ 1 บาท
เลือดแรด 3 บาท ขาสค 10 บาท ไบเมกะ 10 บาท

ขั้นตอนการปรุงยา : นำค้ำยาทั้ง 30 สิ่งมาต้ม

วิธีใช้ : ไม่ปรากฏ (รับประทาน)

9. ชื่อยา : ยาถ่ายลมในเส้นเอ็น²

ส่วนประกอบของยา : โกรฐทั้ง 5 เทียนทั้ง 5 เบญจกูล ชี้เหล็กทั้ง 5 สมอทั้ง 5
เกลือทั้ง 5

ขั้นตอนการปรุงยา : นำค้ำยาทั้งหมดมาต้ม

วิธีใช้ : รับประทาน

¹จากการสัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ อนันตสมวงศ์ และนางสาวทองหยิบ จิรสุวรรณ
วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

²ค.

10. ชื่อยา : ยาแก้ลมบ้าหมู¹
 ส่วนประกอบของยา : ใบมะขามแขก 1 ยาค่า 1 ใบมะกอก 1 ฝักราชพฤกษ์ 1
 เถาวัลย์เปรียง 1 คัวยาทั้ง 5 สิ่ง หนักเท่า ๆ กัน
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำคัวยาทั้ง 5 มาต้ม
 วิธีใช้ : รับประทาน
11. ชื่อยา : ยาหอมแก้เหน็บชาจับหัวใจ²
 ส่วนประกอบของยา : เกสรทั้ง 5 สิ่งละ 1 บาท อบเชยเทศ น้ำประสานทอง
 ชะเอมเทศ หอยสังข์เผา ชะเอมไทย ใบพิมเสน กฤษณา
 กระลำพัก ขอนคอก โกรฐสอ โกรฐหัวบัว โกรฐเขมร คัวยา
 ทั้ง 14 สิ่ง หนักสิ่งละ 1 บาท โกรฐจุฬาลำพา การะบูร
 เมนทอล พิมเสน อบเชยญวน คัวยาทั้ง 5 สิ่ง หนักสิ่งละ
 5 กรัม
 ขั้นตอนการปรุงยา : โม่ปรากฏ (เข้าใจว่านำมาบดเป็นผง)
 วิธีใช้ : โม่ปรากฏ (เข้าใจว่าใช้รับประทาน)

1.7 ตำรายาแก้ชาง : 8 ตำรา

1. ชื่อยา : ยาแก้ชางตานขโมย³

¹จากการสัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ อนันตสมวงศ์ และนางสาวทองหยิบ จิรสุวรรณ
 วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

²ค.

³จากการสัมภาษณ์ นางพร้อม อัครกุลคัมภ์ วันที่ 10 มกราคม 2532

ส่วนประกอบของยา : สะแกทั้ง 5 (รากใหญ่ ใบ กิ่ง ลำต้น รากฝอย) ชีเหล็ก
ทั้ง 5 ไซเนทั้ง 5 มะกัทั้ง 5 ชุมเห็ดใบเล็ก หัวหมูทั้ง 5
ขมิ้นอ้อย 7 แวน มาตราส่วนใช้สิ่งละกำมือ

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาต้มรวมกัน

วิธีใช้ : รับประทาน

2. ⁴ชื่อยา : ยาแก้คันขาง¹

ส่วนประกอบของยา : ใบกะเพราขาว ใบกะเพราแดง จันทน์ขาว จันทน์แดง
ข้าวเย็นเหนือ ข้าวเย็นใต้ บอระเพ็ด ชุมเห็ดเทศ
ชุมเห็ดไทย จุกหอม จุกกระเทียม หนุ่ยนาง พริกแห้ง ข่า
ตะไคร้ กระจาย แต่ละสิ่งเอาเท่า ๆ กัน

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาต้มเป็นทอนคัมมานานประมาณ 1 - 2 ชั่วโมง

วิธีใช้ : รับประทาน

3. ⁴ชื่อยา : ยาแก้ไข้ขาง²

ส่วนประกอบของยา : รากอ้อยเหนียว สมอทั้ง 3 ขมิ้นอ้อย บอระเพ็ด มะค้อน
ลูกมะขามป้อม ลูกชีกาแดง รากเล็บมือนาง เทียนขาว
เทียนดำ เกสรบัวหลวง ดอกสารภี หนุ่ยภาค น้ำประสานทอง
สารส้ม ทั้ง 15 ชนิด หนักอย่างละ 1 บาท

¹จากการสัมภาษณ์ นางแหม่ ปิ่นชูศรี วันที่ 10 มกราคม 2532

²จากการสัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ อนันตสมวงศ์ และนางสาวทองหยิบ จิรสุวรรณ
วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

ขั้นตอนการปรุงยา : นำค้ำยาทั้ง 15 ชนิด มาต้ม

วิธีใช้ : รับประทาน

4. ซอยา : ยากวาดแก๊ซ¹

ส่วนประกอบของยา : ผลมะกอกเผา 3 ผล ลิ่นทะเลิ่ง 1 บาท ทองคำเปลว 3 แผ่น

ขั้นตอนการปรุงยา : นำค้ำยาทั้ง 3 สิ่ง มาบดรวมกันให้เป็นผงละเอียด ผสมน้ำสุกปั้นเป็นแท่งไว้

วิธีใช้ : กวาด (เอาแท่งยามาฝนกับน้ำกระสาย)

5. ซอยา : ยาแก๊ซทอง²

ส่วนประกอบของยา : รากคาลทั้ง 5 สิ่งละ 1 บาท ข่า ขิง ขมิ้นอ้อย รากมะเกลือ

รากมะเขือขื่น ครีผลา รากจิงจ้อเหลี่ยม เม็ดโหระพา

แห้วหมู บอระเพ็ด ยาคำ รากเล็บมือนาง เทียนขาวพาดี้

ค้ำยาทั้ง 13 สิ่งนี้ หนักสิ่งละ 1 บาท รากมะแว้งทั้ง 2 หนัก

สิ่งละ 1 บาท ลูกขี้กาทั้ง 2 หนักสิ่งละ 1 บาท

ขั้นตอนการปรุงยา : นำค้ำยาทั้งหมดมาต้มกับน้ำ 3 ส่วน เคี่ยวให้เหลือ 1 ส่วน

วิธีใช้ : รับประทาน

¹จากการสัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ อนันตสมวงศ์ และนางสาวทองหยิบ จิรสุวรรณ
วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

²ค.

6. ชื่อยา : ยาแก้คันขโมย และพุงโร¹

ส่วนประกอบของยา : ลูกขี้ก่า 1 ลูก หัวตะไคร้ ใบมะกา ต้นคูดมูคุดหมา
 คาลหมอน ส่าโรง เปลือกไข่นา ผักคราดหัวแหวน
 แกนมะเกลือ ทลขโมย ใบเทียน ทองแดง ใบทับทิม
 ขมิ้นอ้อย บอระเพ็ด กะเพราแดง รากสะแก ค้ายาทั้ง 17
 สิ่งหนักสิ่งละ 1 บาท ชุมเห็ดทั้ง 5 หนักสิ่งละ 1 บาท

ขั้นตอนการปรุงยา : นำค้ายาทั้ง 19 ชนิด มาต้มรวมกัน

วิธีใช้ : รับประทาน

7. ชื่อยา : ยาแก้เด็กผอมแห้ง²

ส่วนประกอบของยา : ใบเทียน ใบทับทิม ชุมเห็ดเทศ ชุมเห็ดไทย ใบกระพังโหม
 เปลือกไข่นา รากชะพลู ใบกะเพราแดง ใบมะกา ค้ายาทั้ง
 9 สิ่ง หนักสิ่งละ 1 บาท ขมิ้นอ้อย 7 แวน สมอไทยเท่าอายุ
 เด็ก บอระเพ็ดควักรอบสี่ระ เกลือ 1 หยิบมือ

ขั้นตอนการปรุงยา : โม่ปรากฏ (เข้าใจว่าต้ม)

วิธีใช้ : โม่ปรากฏ (เข้าใจว่ารับประทาน)

¹จากการสัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ อนันตสมวงศ์ และนางสาวทองหยิบ จิรสวรรณ
 วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

²ค.

8. ^๕ชื่อยา : ยาแก้คันขโมยพุงโร¹

ส่วนประกอบของยา : มะเกลือทั้ง 5 สิ่งละ 1 บาท สะแกทั้ง 5 สิ่งละ 1 บาท
 ชุมเห็ดเทศทั้ง 5 สิ่งละ 1 บาท เล็บมือนางทั้ง 5 สิ่งละ 1 บาท
 กะเพราทั้ง 5 สิ่งละ 1 บาท เปลือกไข่นา ขมิ้นอ้อย ใบมะกา
 ใบเทียน ใบทับทิม ศาลหมอน ทั้ง 6 สิ่งหนักสิ่งละ 1 บาท
 สมอทั้ง 3 หนักสิ่งละ 1 บาท เปลือกเหลี่ยนหนัก 2 บาท

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาต้ม

วิธีใช้ : รับประทาน

1.8 ^๕ตำรายาอื่น ๆ : 69 ตำรา1. ^๕ชื่อยา : ยาเกลือ²

ส่วนประกอบของยา : เกลือ 1 กำมือ

ขั้นตอนการปรุงยา : 1) นำเกลือ 1 กำมือ มาบrikกรรมคาถา
 2) นำผ้ามาห่อเกลือ เอาไปประคบที่แผล

2. ^๕ชื่อยา : ยารักษาบาดแผลที่เกิดจากอาการคัน³

ส่วนประกอบของยา : คินสอพอง ต้นพีธ (ทอ)

¹จากการสัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ อเนกสมวงศ์ และนางสาวทองหยิบ จิรสุวรรณ
 วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

²จากการสัมภาษณ์ นายเล็ก เรืองประคัม วันที่ 5 ธันวาคม 2531

³จากการสัมภาษณ์ นางทราย คำเจริญ วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

ขั้นตอนการปรุงยา : 1) นำใบพืช (ท้อ) มาทำให้แห้ง

2) ผสมคินสอพองลงไป

วิธีใช้ : นำค้ำยาที่ปรุงไว้มาพอกปิดปากแผลไว้

3. ชื่อยา : ยารักษาแผลสด¹

ส่วนประกอบของยา : รุนจากเปลือกกล้วย

ขั้นตอนการปรุงยา : ชुकเอาเปลือกกล้วยคั้นในเบริเวณสี่ขาว นำส่วนที่ชุกไ้ไปปิดแผล
จนกว่าแผลจะดีขึ้น

วิธีใช้ : พอก

4. ชื่อยา : ยารักษาโรคมิวหนัง²

ส่วนประกอบของยา : พุงค้อ กระจกน้ำข้าว ชำมะเลียง น้ำปูน

ขั้นตอนการปรุงยา : 1) ตำส่วนผสมทั้งหมดให้เข้ากัน

2) บริกรรมคาถา

วิธีใช้ : ทาบริเวณผิวหนัง

5. ชื่อยา : ยาแก้พิษตะขบแมลงป่อง³

ส่วนประกอบของยา : ไข่แดงของไข่ไก่ สุธรา

¹จากการสัมภาษณ์ นางทราย คำเจริญ วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

²จากการสัมภาษณ์ นางณัฐ คนช่อ วันที่ 5 ธันวาคม 2531

³จากการสัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ อนันตสมวงศ์ และนางสาวทองหยิบ จิรสุวรรณ
วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

ขั้นตอนการปรุงยา : นำไซ้แคงมากที่กัษุราให้เข้ากัน

วิธีใช้ : พอก (เอาค้ำยาที่ผสมไว้มาพอกแผล)

6. ขอยา : ยาประคณ¹

ส่วนประกอบของยา : เถาว์ดิยเปริยง มะเคือชุมพร ชั่งข้าว โปคแห้ง

ขั้นตอนการปรุงยา : นำค้ำยาทั้ง 3 มาคัมรวมกัน

วิธีใช้ : รับประทาน

7. ขอยา : ยาประคณ 5 จำพวก²

ส่วนประกอบของยา : ข้าวเย็นทั้ง 2 ชั้นทองพยาบาท กำแพงเจ็ดชั้น ตะไคร้ นางนาค
รากมะขามป้อม หนอนทอยอยาก กระจุกควายเผือก รากมะคูก
หญ้าหมอกแมว รากไทรย้อย หนักสิ่งละ 5 ตำลึง เทียนคำ
1 ตำลึง มะพร้าวไฟ 1 ลูก

ขั้นตอนการปรุงยา : โม่ปรากฏ (เข้าใจว่านานาคัม)

วิธีใช้ : โม่ปรากฏ (เข้าใจว่ารับประทาน)

8. ขอยา : ยาประคณ³

ส่วนประกอบของยา : หมากนู้ หมากเมี้ย ประคณทั้ง 5 รังมคร่า เปลือกสะคือ
หนักสิ่งละ 1 บาท หูกด้วยน้ำ 3 หู ทราย 1 กำมือ

¹จากการสัมภาษณ์ หมอตะขบ ทองสนม วันที่ 5 ธันวาคม 2531

²จากการสัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ อนันตสมวงศ์ และนางสาวทองหิมี จิรสุวรรณ
วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

³ค.

ขั้นตอนการปรุงยา : คั้นคั่วยากับน้ำ

วิธีใช้ : 1) อาบ

2) รับประทาน

9. ชื่อยา : ยาแก้อุสวัด¹

ส่วนประกอบของยา : ลูกทิมออน ก่ามะตั้นแดง

ขั้นตอนการปรุงยา : 1) นำทิมออนมาบคี่ให้ละเอียด

2) นำก่ามะตั้นแดงมาฝนให้ละเอียด

3) นำมาผสมกัน

4) เสกตาก

วิธีใช้ : พอก, ทา

10. ชื่อยา : ยารักษาอุสวัด²

ส่วนประกอบของยา : ใบไมยราบ ลูกใต้ใบ เหล้าโรง สิ่งละเท่า ๆ กัน

ขั้นตอนการปรุงยา : 1) นำใบไมยราบ และลูกใต้ใบ มาทำให้ละเอียด

2) นำมาผสมกับเหล้าโรง บีบเอาน้ำ

วิธีใช้ : นำน้ำมาทาบริเวณที่เป็นอุสวัด นำกากมาพอกแผลไว้

¹จากการสัมภาษณ์ นายหลอ ซอดี วันที่ 5 ธันวาคม 2531

²จากการสัมภาษณ์ นายเล็ก เรืองประคัม วันที่ 5 ธันวาคม 2531

11. ชื่อยา : ยารักษาโรคเรื้อรัง ไฟลามทุ่ง สุ่วัก¹
 ส่วนประกอบของยา : ปูนขาว เหลาโรง จำนวนพอสมควร
 ขั้นตอนการปรุงยา : 1) นำปูนขาวมาผสมกับสุราขาว
 2) จุกหลป เทียน บริกรรมคาถา
 วิธีใช้ : นำยาที่ผสมแล้วมาทาบริเวณที่เป็นแผล วันละ 3 ครั้ง
12. ชื่อยา : ยาแกงสุ่วัก²
 ส่วนประกอบของยา : ผักเสี้ยน สุราขาว จำนวนพอสมควร
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำผักเสี้ยนมาตำ เอาสุราเป็นกระสาย
 วิธีใช้ : รับประทาน
13. ชื่อยา : ยาทาแกงกัก³
 ส่วนประกอบของยา : รากไม้ (ไม้ทรายชื่อ) เหลาขาว
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำรากไม้กับเหลามาฝนบนฝาดะมี
 วิธีใช้ : นำตัวยาที่ฝนได้มาบริกรรมคาถาและทาบริเวณที่ถูกัก

¹จากการสัมภาษณ์ นางบุญสม ทัญนวนิช วันที่ 10 มกราคม 2532

²จากการสัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ อนันตสมวงศ์ และนางสาวทองหยิบ จิรสุวรรณ
 วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

³จากการสัมภาษณ์ นางสาวเวียง โพธิ์เที่ยง วันที่ 10 ธันวาคม 2531

14. ชื่อยา : ยาแก้พิษสุนัขบ้า¹
 ส่วนประกอบของยา : ส่วนที่ 1 : เเครรากกระดังหมาป่า รากอัญชันดอกขาว ขิงแห้ง
 ชาเล็ก หนักสิ่งละเท่า ๆ กัน
 ส่วนที่ 2 : เขี้ยวเสือ เขี้ยวหมี เเครรากกระดังหมาป่า
 เบ็ดลำโพงคั่ว
 ขั้นตอนการปรุงยา : 1) นำตัวยาส่งที่ 1 มาบดให้ละเอียดเก็บรวมใส่ขวดไว้
 2) นำตัวยาส่งที่ 2 มาบดเป็นผง เก็บรวมไว้กับส่วนที่ 1
 3) นำน้ำ 1 ปีบมาทำนํ้ามนต์
 4) นำนํ้ามนต์ $\frac{1}{2}$ แก้ว เป็นนํ้ากระสายยา
 วิธีใช้ : 1) รับประทานยากับนํ้ามนต์
 2) นํ้ามนต์ในมือใช้อาบกลางแจ้ง
15. ชื่อยา : ยาแก้พิษสุนัขบ้า²
 ส่วนประกอบของยา : ปูนที่ไร้กินกับหมาก
 ขั้นตอนการปรุงยา : 1) นำปูนมาวางบนฝ่ามือ
 2) บวกกรรมคฤ
 วิธีใช้ : นำปูนไปทาบนบาดแผล ใช้เท้าเหยียบแล้วทิ้งคฤ

¹จากการสัมภาษณ์ นายโท มียัง วันที่ 5 ธันวาคม 2531

²จากการสัมภาษณ์ นายสำเนา ทองอุ้ม วันที่ 5 ธันวาคม 2531

16. ชื่อยา : ยาแก้ไอในท้อง¹

ส่วนประกอบของยา : คอกสารภี คอกมะลิ ยาคำ ข่า เกสรบัวหลวง ใบมะกอก
กระชาย มะค่าไก่ ขี้เหล็ก ขาวเย็นทั้ง 2 สารส้ม สมอ
ทั้ง 3 คีเก็ดลือ แสมทั้ง 2 แจง ทุยทั้ง 19 สิ่งหนักสิ่งละ
1 บาท ใบบัวบกหนัก 10 บาท

ขั้นตอนการปรุงยา : นำทุยทั้งหมดมาต้ม

วิธีใช้ : รับประทาน

17. ชื่อยา : ยาแก้ไอ²

ส่วนประกอบของยา : ใบไมยราบ ขาวสุก เหล้าขาว

ขั้นตอนการปรุงยา : 1) นำใบไมยราบไปทำให้ละเอียด

2) นำขาวสุกไปเผา

3) เอาใบไมยราบที่ตำละเอียดแล้วผสมกับขาวสุกและเหล้าขาว

วิธีใช้ : นำไปพอกที่บริเวณที่เป็นฝี

18. ชื่อยา : ยาแก้กระดูกหัก³

ส่วนประกอบของยา : น้ำมันมะพร้าว น้ำมันใส่ น้ำมัน พิมเสน สิ่งละเท่า ๆ กัน

¹จากการสัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ อนันตสมวงศ์ และนางสาวทองหยิบ จิรสุวรรณ
วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

²จากการสัมภาษณ์ นายทองหล่อ ชุ่มเจริญ วันที่ 5 ธันวาคม 2531

³จากการสัมภาษณ์ นายน้ำ สังข์นาค วันที่ 10 ธันวาคม 2531

ขั้นตอนการปรุงยา : 1) นำน้ำมันมะพร้าวไปเคี่ยวให้งวดแล้วทิ้งไว้ให้เย็น

2) ใส่น้ำมันใส น้ำมัน และพืชมเสน ลงผสม

3) บริกรรมคาถา

วิธีใช้ : ทานวบริเวณที่กระดูหัก

19. ชื่อยา : ยาแก้ลมพาต อัมพฤกษ์¹

ส่วนประกอบของยา : พริกไทย 2 บาท คีปี้ 2 บาท รากชะพลู 2 บาท โศกกระสุน
10 บาท เถวดัดเปรียง 5 บาท ฟ้าล 10 บาท ใบมะก
3 บาท ข่า 2 บาท คีเกลือ 2 บาท แกนซี่เหล็ก 5 บาท
ยาข้าวเหนียวทั้ง 2 สิ่งละ 10 บาท ขมิ้นอ้อย 3 บาท
กระเทียม 3 บาท เทียนทั้ง 5 สิ่งละ 1 บาท ใบมะค่าไก่
5 บาท แสมทั้ง 2 สิ่งละ 5 บาท ผักกูด 3 ผัก ขิงแห้ง
2 บาท รากเท้าชายม่อม 2 บาท กุ่มทั้ง 2 สิ่งละ 5 บาท
การบูร 2 บาท บอระเพ็ด 1 บาท พญามูลเหล็ก 5 บาท
ลูกกระค่อม 1 บาท ยาค่า 2 บาท โกรฐทั้ง 9 สิ่งละ 1 บาท

ขั้นตอนการปรุงยา : นำคัวยาทั้งหมดมาทำเป็นยาหม้อ

วิธีใช้ : รับประทาน

¹จากการสัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ อนันตสมวงศ์ และนางสาวทองหยิบ จิรสวรรณ
วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

20. ชื่อยา : ยาแก้ไอมีพิษ¹

ส่วนประกอบของยา : โบริระก ใม่ชะมโก๋ โกรฐทั้ง 5 เทียนทั้ง 5 ซิง ซา
โพล เถวัลย์เปรียง หัวข้าวเย็นเหนือ หัวข้าวเย็นใต้
ฝักราชพฤกษ์ (คูน) คำฝอย หญ้าแห้วหมู กีบี่ดี การบูร
ตัวยาทั้งหมดหนัก 5 บาท

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาต้มจนเดือดประมาณครึ่งชั่วโมง

วิธีใช้ : รับประทาน

21. ชื่อยา : ยาแก้โรคมีพิษ²

ส่วนประกอบของยา : พงแดง เถวัลย์เปรียง ต้นมีพิษ รากเถวัลย์เขียว
เจตพังคี ใบชอย ทาลเส้น ส้มป่อย กานพลู ยาที่มีใจ
คนพระเจ้า 5 พระองค์

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาต้ม

วิธีใช้ : รับประทาน

22. ชื่อยา : ยาแก้ไอมีพิษ³

ส่วนประกอบของยา : ลูกจันทน์หนัก 1 เฟือง คอกจันทน์ 1 สลึง ลูกกระวาน 1 สลึง

¹จากการสัมภาษณ์ นายสัมพันธ์ บวร โภศล วันที่ 5 ธันวาคม 2531

²จากการสัมภาษณ์ นางเวียง คุ่มทรัพย์ วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

³จากการสัมภาษณ์พระอาจารย์ผิว จันดีโก วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

การบูร 2 สลึง คีปี้ 2 สลึง 1 เฟื้อง ลำพันทางหนู 2 สลึง
 โกรฐสอ 1 บาท โกรฐเขมา 1 บาท 1 เฟื้อง เทียนคำ 1 บาท
 1 สลึง เทียนแดง 5 บาท 1 สลึง เทียนแกลบ 7 สลึง
 ชิงแห้ง 7 สลึง 1 เฟื้อง เจกมุดเพลิง 2 บาท สมอไทย 2
 บาท 1 สลึง สมอเทศ 9 สลึง กานพลู 10 สลึง หักคูณเทศ
 5 บาท 1 สลึง ใบกัญชาเทศ 3 บาท 2 สลึง 1 เฟื้อง
 พริกไทย 30 บาท 3 สลึง 1 เฟื้อง บุคคอส 9 สลึง 1 เฟื้อง
 ต้นเหงือกปลาหมอ 30 บาท (คอกผล)

ขั้นตอนการปรุงยา :
 1) ทกคั่วยาให้แห้ง
 2) นำมาบดให้ละเอียด
 3) นำคัวยามาผสมกับน้ำผึ้ง ปั้นเป็นลูกกลอน

วิธีใช้ : รับประทาน

23. ชื่อยา : ยาแก้โรคอัมพฤกษ์¹ อัมพาต

ส่วนประกอบของยา : เกลือ ฝักคูน กะเพรา ชะพลู ยาคำ จำนวนพอสมควร

ขั้นตอนการปรุงยา :
 1) หั่นคัวยาคือเป็นชิ้นเล็ก ๆ
 2) นำมารวมกันต้ม

วิธีใช้ : รับประทาน

¹จากการสัมภาษณ์ นายถวิล ฉ่ำเวช วันที่ 21 สิงหาคม 2531

24. ชื่อยา : ยาโรคอัมพาต¹
 ส่วนประกอบของยา : ต้นสาเลื้อย ต้นสาเห็ด มะกาเลื้อย เจตพังถี้ เจตมูลเพลิง
 ขาวเย็นเหนือ ขาวเย็นใต้ กระจุกอึ่งแดง โศคลาน เอ็นอ่อน
 เอ็นฮา
 ขั้นตอนการปรุงยา : 1) นำตัวยามาล้าง แล้วยำไปตากให้แห้ง
 2) สับเป็นท่อน ๆ รวมกันต้ม
 วิธีใช้ : รับประทาน
25. ชื่อยา : ยาน้ำนมหยอกตา²
 ส่วนประกอบของยา : น้ำฝน 1 ถ้วยชา น้ำนมคน 1 ถ้วยชา พิมเสน 1 สลึง
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยามาผสมให้เข้ากัน
 วิธีใช้ : หยอกตา นำยาที่ผสมแล้วมาหยอกตาวันละ 2 ครั้ง
26. ชื่อยา : ยาหยอกตาแก้ตอกระจก³
 ส่วนประกอบของยา : พิมเสน มะนาว เกลือ คำลิ่ง จำนวนมากน้อยแล้วแต่อาการ
 ของโรค

¹จากการสัมภาษณ์ นายเวียง คุ้มทรัพย์ วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

²จากการสัมภาษณ์ หมอประกอบ คนชม วันที่ 5 ธันวาคม 2531

³จากการสัมภาษณ์ นางขวัญ อยู่สบาย วันที่ 5 ธันวาคม 2531

ขั้นตอนการปรุงยา : 1) นำพิเสนและเกลือมาบดให้ละเอียด
 2) บีบน้ำมะนาวใส่ คนให้เข้ากัน
 3) บริกรรมคาถา

วิธีใช้ : หยดคก

27. ชื่อยา : ยาแก้คัดจมูก¹

ส่วนประกอบของยา : รากสำเภา น้ำฝน

ขั้นตอนการปรุงยา : เอารากสำเภาฝนกับน้ำฝน

วิธีใช้ : หยดคก วันละ 2 ครั้ง ประมาณ 7 วันหาย

28. ชื่อยา : ยาแก้วิ²

ส่วนประกอบของยา : หัวไชเท้า 7 แวน น้ำผึ้ง 2 ถ้วยชา

ขั้นตอนการปรุงยา : นำเอาตัวยาทั้ง 2 สิ่งมารวมกัน คองหัวไชเท้าในน้ำผึ้ง

วิธีใช้ : รับประทาน (ครั้งละ 1 แวน)

29. ชื่อยา : ยาขับปัสสาวะ³

ส่วนประกอบของยา : ใบข่อย 1 กำมือ ใบไผ่สีสุก 1 ขยุ้มมือ

¹จากการสัมภาษณ์ นายวินัย หนูหน่วย วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

²จากการสัมภาษณ์ หมอตะชาย ทองสนม วันที่ 5 ธันวาคม 2531

³จากการสัมภาษณ์ หมอवासนา รุ่งเรืองวิไล วันที่ 5 ธันวาคม 2531

ขั้นตอนการปรุงยา : นำใบชอย และใบไผ่สีสุกมาปิ้งไฟให้เหลือง แล้วนำมาต้ม
วิธีใช้ : รับประทาน (นำน้ำต้มใบยามากินครั้งละ 1 ถ้วยชา)

30. ชื่อยา : ยาถุกถลันมีสี่สาวะ¹

ส่วนประกอบของยา : ถุกกระคอบ ผ่างแสน อมเชย เกวด้วยเปรี๊ยะ กี่เกลือ
หนักสี่ลึงละ 5 บาท ยาคำ 3 บาท แกนคี่หมี 2 บาท รากชุมเห็ด
2 บาท กิประสิ่ว 2 บาท

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 9 ชนิดมาต้ม

วิธีใช้ : รับประทาน

31. ชื่อยา : ยาแก้ชัคเบา²

ส่วนประกอบของยา : รากดำเจี๊ยก ใบไผ่ป่า ขาวเย็นเหนือ ขาวเย็นใต้ แกแล
หญุกไซ หัวตะไคร้ หนักสี่ลึงละ 2 บาท สารส้มหนัก 1 บาท

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 8 ชนิด มาต้ม

วิธีใช้ : รับประทาน

32. ชื่อยา : ยาแก้หนาว³

ส่วนประกอบของยา : มะกรูดทั้ง 5 หน่อหญุกคา รากดำเจี๊ยก รากมะละกอ

¹จากการสัมภาษณ์ หมอจงใจ คำแหง วันที่ 5 ธันวาคม 2531

²จากการสัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ อนันตสมวงศ์ และนางสาวทองหิမ် จิรสุวรรณ
วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

³จากการสัมภาษณ์ นายหนู จินคาคี วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

- เหงาสั้ประคเขี้ยว ไบไผ่ป่า กิประสิวกิม สารสม
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำเอาตัวยาทั้ง 8 ชนิด มาต้มกับน้ำคางແຄบຂາວເໜືອ
 วิธีใช้ : รับประทาน (กรองเอาแต่น้ำรับประทาน 7 วัน)
33. ชื่อยา : ยารักษาฟัน¹
 ส่วนประกอบของยา : พิมเสน การบูร โคนกินสอ ยาเส้น (ทำผง) เมนทอล
 หนักสิ่งละ 1 ชีค
 วิธีใช้ : อุดฟัน
34. ชื่อยา : ยาแก้รำมะนาด²
 ส่วนประกอบของยา : จุนดี น้ำสะอาด
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำจุนดีผสมน้ำสะอาด
 วิธีใช้ : อมบวเปาก
35. ชื่อยา : ยารักษาโรคเบาหวาน³
 ส่วนประกอบของยา : ต้นข้าวโพดแห้ง ต้นไม้กวาดแห้ง กาฝากต้นน้อยหน่า มะละกอ
 สุกพอสมควร น้ำตาลทรายแดง
 ขั้นตอนการปรุงยา : เอาส่วนผสมทั้งหมดมาต้ม
 วิธีใช้ : รับประทาน (นำน้ำต้มยามาต้มก่อนอาหารเช้า - เย็น)

¹จากการสัมภาษณ์ คุณวนิดา แดงประเสริฐ วันที่ 10 มกราคม 2531

²จากการสัมภาษณ์ นายหยวน แซ่หลี่ วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

³จากการสัมภาษณ์ นายเซ่ง ฉัตรเงิน วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

36. ชื่อยา : ยาแก้โรคมะเร็งตำรับหมอแรม¹
 ส่วนประกอบของยา : พุทธรักษาสด 6 ชีด ขนเม่น 1 ชีด เกล็ดลิ้น 3 บาท
 เจียงกระเบน 1 บาท หัวข้าวเย็นทั้งสองสิ่งสิ่งละ 4 บาท
 แฉ่งน้ำมันยาง 1 บาท มะไฟเคื่อนห่า 4 บาท ทองพูนัง
 8 บาท ผักสี่กระเหรียง 8 บาท กระคองเตานา 3 บาท
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 11 ชนิด มาต้ม
 วิธีใช้ : รับประทาน
37. ชื่อยา : ยารักษาโรคมะเร็ง²
 ส่วนประกอบของยา : หนังกวาย ใบตำลึง ไข่ไก่ (ไข่ขาว 1 ฟอง) แต่งวงช้าง
 เกลาวัลย์หัวควน
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำหนังกวาย ใบตำลึง ไข่ไก่ มาผสมกันต้ม
 วิธีใช้ : รับประทาน (คั้นเช้า - เย็น ครั้งละ $\frac{1}{2}$ แก้ว ประมาณ 10 วัน)
38. ชื่อยา : ยารักษาโรคมะเร็ง³
 ส่วนประกอบของยา : หัวข้าวเย็นโต หัวข้าวเย็นเหนือ รากมะคูกู พญารอยรู

¹จากการสัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ อนันตสมวงศ์ และ นางสาวทองหยิบ จิรสุวรรณ
 วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

²จากการสัมภาษณ์ นายเวียง คุ้มทรัพย์ วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

³จากการสัมภาษณ์ นายจรูญ แซ่เอ็ง วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

กำมะถันเหลือง รากมะขามป้อม รากชันทองพญาบาท กระจุก
 เลื้อย กระจุกหมาป่า กระจุกควายเผือก กระจุกมาขาว
 รากทองพันชั่ง หญ้าหนวดแมว

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยามาต้มรวมกัน

วิธีใช้ : รับประทาน (คั้นครั้งละ 1 ถ้วยชา วันละ 3 เวลา)

39. ชื่อยา : ยากระษัยแก้เหน็บชา¹

ส่วนผสมประกอบของยา : ฝักเสี้ยนผี ฝักเสี้ยนไทย ใบมะขาม ใบส้มป่อย ใบส้มเสี้ยว
 คิณประสีวิ สารส้ม คีเกลื้อ เกลื้อสินเชาว์ เกลื้อสตุง ราก
 ทองแตก ลูกคัคเคา โกงน้ำเต้า ยากำ คำฝอย ฝาง แขนสน
 แขนสีกชี แขนปรู แขนมะหาด แขนลันทม แขนขนุน แขน
 ชีเหล็ก แขนมะค่าโก แขนมะเกลื้อ แขนแสมสาร แขนแสมทะเล
 เถาคันแดง เถาวัดย์เบรียง สมกงน้อย สมกงใหญ่ ขาวเย็นเหนือ
 ขาวเย็นใต้ ลูกมะขามป้อม ลูกสมอไทย ลูกสมอคิง หนักสิ่งละ
 2 บาท ฝักคูน 12 บาท ชิง ขา กระจาย ไพล กระจุก
 สิ่งละ 10 สิ่ง มะกรุก 3 ลูก ใบมะกา 5 บาท สหิตคูนเทศ
 5 บาท

ขั้นตอนการปรุงยา : ไม้ปรากฏ (อาจจ้นำตัวยาทั้งหมดมาตากให้แห้งแล้วบดให้เป็นผง)

วิธีใช้ : รับประทาน

¹จากการสัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ อนันตสมวงศ์ และนางสาวทองหยิบ จิรสวรรณ
 วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

40. ชื่อยา : ยาแก้โรคเห็บซา¹.
 ส่วนประกอบของยา : ผักเสี้ยนผี เหงาหมู เหงือกปลาหมอ บอระเพ็ด โคไม้ชุม
 น้ำผึ้ง
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำส่วนผสมทั้งหมดมาตากให้แห้ง นำมาบดให้ละเอียด ผสมกับ
 น้ำผึ้ง ปั้นเป็นลูกกลอน
 วิธีใช้ : รับประทาน
41. ชื่อยา : น้ำมันทาแก้โรคกระดูก²
 ส่วนประกอบของยา : น้ำมันมะพร้าว คากา
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำน้ำมันมะพร้าวมาบริกรรมคากา
 วิธีใช้ : ทานวด
42. ชื่อยา : ยาแก้โรคกระดูก³
 ส่วนประกอบของยา : โกรฐน้ำเต้า เถาวัลย์เปรียง ยาคำ บอระเพ็ด เทียนคำ
 สะค้าน สมอทั้ง 3 ขมิ้นออย มะขามป้อม แก่นขี้เหล็ก
 ฝักราชพฤกษ์ แสมทั้ง 3 รากทองแตก ใบมะกา รากชะพลู
 ขาคม กล้วยทั้ง 15 สิ่ง หนักสิ่งละ 1 บาท

¹จากการสัมภาษณ์ นางสาวพิสมัย พิมพ์สกุล วันที่ 15 กรกฎาคม 2531

²จากการสัมภาษณ์ นายพูน คนชื้อ วันที่ 5 กรกฎาคม 2531

³จากการสัมภาษณ์ นายชวย แสงหาทรัพย์ วันที่ 5 ธันวาคม 2531

- ขั้นตอนการปรุงยา : นำส่วนผสมทั้ง 15 ชนิด มาต้ม
วิธีใช้ : รับประทาน
43. ชื่อยา : น้ำมันทาแก้โรคกระดูก¹
ส่วนประกอบของยา : น้ำมันมะพร้าว คากา
ขั้นตอนการปรุงยา : นำน้ำมันมะพร้าวมาบริกรรมคาถา
วิธีใช้ : ทา ทอด บริเวณกระดูกที่ปวดใหญ่ๆ
44. ชื่อยา : ยาต้มแก้ปากเปื่อย²
ส่วนประกอบของยา : เปลือกส้มโอ เปลือกหว่า เปลือกพิทูล เถาว์ยักษ์รด เกลือ
หนักสิ่งละเท่า ๆ กัน
ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 5 ชนิด มาต้ม
วิธีใช้ : รับประทาน (นำต้มยารวันละ 3 - 4 วัน)
45. ชื่อยา : ยาแก้เห็นชา³
ส่วนประกอบของยา : ขาวเย็นเหนือ ขาวเย็นใต้ ผักกุน ใบมะกา ยาคำ ชิงแห้ง
หนักสิ่งละ 1 บาท

¹จากการสัมภาษณ์ นายชวย แสงหาทรัพย์ วันที่ 5 ธันวาคม 2531 (นายสยาม บานเย็น ก็ให้สัมภาษณ์ด้วยคำร่าที่คล้ายกัน)

²จากการสัมภาษณ์ หมอปราณี เบ้าสุข วันที่ 5 ธันวาคม 2531

³จากการสัมภาษณ์ หมอประกอบ คนชม วันที่ 5 ธันวาคม 2531

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 5 ชนิด มาคั้นนานครึ่งชั่วโมง
วิธีใช้ : รับประทาน

46. ชื่อยา : ยาต้มแก้เห็บช้ำ แก้กระษัยเป็นนิว¹
ส่วนประกอบของยา : เถาวัลย์เปรียง เหมือดคน กระเบา แก่นไม้แดง บานไม่รู้โรย
ออยแดง แก่นไม้สัก แก่นประคูน โศโครุม ใบชุมเห็ด หนังก
สิงละ 2 บาท
ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 10 ชนิด มาต้ม
วิธีใช้ : รับประทาน

47. ชื่อยา : ยารักษีสีทองแกล้ม²
ส่วนประกอบของยา : ขาวเย็นเหนือ ขาวเย็นใต้ ตะไคร้หางนาค เหง้าไม้รวก
กำแพงเจ๊กัน หนังกสิงละ 5 ตำลึง
ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 5 ชนิด มาต้ม ก่อนต้มให้เอาเงิน 1 บาทผูกคอกหม้อ
ไว้ บริกรรมคยาคาถา สัพพี นโม พุทธายะ นะมะพะทะ มะพะทะนะ
พะทะมะ นะมะพะ (เมื่อหายแล้วให้ทำขนมปลากักริมอุทิสีให้หม้อพรม
และหมอบุญรอด ครูเคิม)
วิธีใช้ : รับประทาน

¹จากการสัมภาษณ์ นายชอง มงคลศิลป์ วันที่ 5 ธันวาคม 2531

²จากการสัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ อนันตสมวงศ์ และนางสาวทองหยิบ จิรสวรรณ
วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

48. ชอยยา : ยาแก้โรคสี่ดวงจุมก¹
 ส่วนประกอบของยา : เปลือกหมากแห้ง กำมะถัน ไบหนัก สุมุกชอย
 ขั้นตอนการปรุงยา : ฉีกหมากให้เป็นฝอย แล้วตากให้แห้ง นำกำมะถันมาตำให้เป็นผง ผสมกับเปลือกหมาก แล้วเอาไบหนักหรือสุมุกชอย มวนค้ำยา
 วิธีใช้ : สูบ
49. ชอยยา : ยาแก้โรคสี่ดวงจุมก²
 ส่วนประกอบของยา : ส้มกุ้งใหญ่ เถวด้ยเปรี๊ยะ กะเพราแดงทั้ง 5 กำมะถันแดง
 หนักสี่ละ 3 บาท ขาวเย็นทั้ง 2 หนักอย่างละ 4 บาท
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำค้ำยาทั้ง 6 สิ่ง มาต้ม
 วิธีใช้ : รับประทาน
50. ชอยยา : ยาแก้โรคสี่ดวงดำไต้³
 ส่วนประกอบของยา : คีเกลื้อ เกลื้อ ขิงสด ไบส้มป่อย ไบมะขาม ไซล ช่า
 แกลด หนักสี่ละ 2 บาท หัวเตกคันแดง คันเหิงอกปลาหมอ
 สะคัน ลูกชะพลู พริกไทย คีปลี่ ผาง คำฝอย ไบมะก
 ชี่เหล็กทั้ง 5 มะคำไก่อทั้ง 5 เถวด้ยเปรี๊ยะ แกนแสมสาร

¹จากการสัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ ชนนศสมวงศ์ วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

²จากการสัมภาษณ์ นางช้อง มงคลศิลป์ วันที่ 5 ธันวาคม 2531

³จากการสัมภาษณ์ หมอทองหยิบ เฟื่องอินทร์ วันที่ 5 ธันวาคม 2531

แก่นแสมทะเล สันเทศ ไม้สัก แก่นขนุน หนักสิ่งละ 1 บาท
 ลูกสมอลำเพรา 50 ลูก สมอไทยครึ่งอายุ สมอชิง 12 ลูก
 ลูกมะขามป้อม 12 ลูก

ขั้นตอนการปรุงยา : นำค้ำยาทั้งหมดมาต้มเคี่ยว

วิธีใช้ : รับประทานแทนน้ำ

51. ขอยา : ยาแก้กระษัยเส้น¹

ส่วนประกอบของยา : หญ้าหนวดแมว เถาวัลย์เปรียง ใบมะค่าไก่ หัวหมู หนักสิ่ง
 ละ 1 บาท

ขั้นตอนการปรุงยา : นำค้ำยาทั้งหมดมารวมกันต้ม

วิธีใช้ : รับประทาน

52. ขอยา : ยาแก้กระษัยลงฝัก²

ส่วนประกอบของยา : ข้าวเย็นเหนือ ข้าวเย็นใต้ รากลำเจียก รากไผ่ป่า แกแด
 สารส้ม รากไผ่สีสุก รากมะนาว รากกระท้อน ใบมะกอก
 เถาวัลย์เปรียง รากหญ้าคาก เขาคายเผือก หนักสิ่งละ
 1 บาท สมอทั้ง 3 หนักสิ่งละ 1 บาท แสมทะเล แสมสาร
 หนักสิ่งละ 1 บาท พริกไทย คีปี้ รากชะพลู กานพลู รวมสิ่งละ
 1 บาท

¹จากการสัมภาษณ์ หมอวาสนา รุ่งเรืองวิไล วันที่ 5 ธันวาคม 2531

²จากการสัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ อนันตสมวงศ์ และนางสาวทองหยิบ จิรสวรรณ
 วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาต้มรวมกัน

วิธีใช้ : รับประทาน

53. ชื่อยา : ยากระษัยโทสันตกค¹

ส่วนประกอบของยา : สะค้าน กอังกิ่ง ว่านน้ำ มหาหิงค์ ยาคำ โกรฐจุฬาลำพา
โกรฐพุงปลา โกรฐสอ หัวอุศพิศ ชะเอมเทศ คีปดี แกนแสมทะเล
พริกเทศ หนักสิ่งละ 1 บาท พริกไทยล่อน หนัก 13 บาท

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาบดให้เป็นผง

วิธีใช้ : รับประทาน (ใช้น้ำร้อนหรือสุรา ใดๆอย่างหนึ่ง เป็นน้ำกระสาย)

54. ชื่อยา : ยากระษัย²

ส่วนประกอบของยา : ใบมะขาม มะคำไก่ เขาคายเผือก รากหญ้าคา รากไผ่สีสุก
ไผ่ป่า แก่นแสด สารส้ม แก่นขี้เหล็ก แก่นขนุน ผาง คีเกิ้ลือ
หญ้าแพรก คอกขานไม่รู้โรย เถาว์ลัยเปรี๊ยะ เถาคัน หนักสิ่ง
ละ 1 บาท สมอหัง 3 หนักสิ่งละ 1 บาท จุกสับปะรด ฝักคูณ
3 ฝัก

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมารวมกันต้ม

วิธีใช้ : รับประทาน

¹จากการสัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ อนันตสมวงศ์ และนางสาวทองหยิบ จิรสุวรรณ
วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

²ค.

55. ชื่อยา : ยาแก้หัดหอย หรือออกหัดทั้งตัว¹
 ส่วนประกอบของยา : คนทา ขิงชี รากไม้รวก หัวคัส เถาหูกนาง รากเท้าขามอม
 เกสรคอกบูนภาค เกสรบัวหลวง เกสรสารภี หนักสิ่งละ 1 บาท
 รากหับทิม รากเทียน หนักสิ่งละ 2 บาท
 ขั้นตอนการปรุงยา : คั่วยาทั้งหมดมาคั่ว
 วิธีใช้ : รับประทาน
56. ชื่อยา : ยาคุณชาตุ²
 ส่วนประกอบของยา : คีปี้ ชะพลู สะคาน คำฝอย มะตูมอ่อน เจตมูลเพลิง
 หนักสิ่งละ 2 บาท ขิง วานน้ำ แห้วหมู หนักสิ่งละ 1 บาท
 ขั้นตอนการปรุงยา : ไม่ปรากฏ (เข้าใจว่านำคัวยามารวมกันคั่ว)
 วิธีใช้ : ไม่ปรากฏ (เข้าใจว่ารับประทาน)
57. ชื่อยา : ยาสมมิตรกุมาร³
 ส่วนประกอบของยา : อบเชย สมุลแว้ง จันทน์หอม กฤษณา กะล่ำพัก ชะลูด
 ขอนคอก หนักสิ่งละ 1 สสิ่ง ก่ายาน 1 บาท โกรฐทั้งเถาหนัก
 สิ่งละ 2 สสิ่ง เทียนทั้ง 5 หนักสิ่งละ 1 บาท ลูกผักชี 1 บาท

¹จากการสัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ อนันตสมวงศ์ และนางสาวทองหยิบ จิรสุวรรณ
 เมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2531

²ค.

³ค.

สังกรณี 1 สลึง ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กระจวาน กานพลู หนุ่ย
ฝรั่ง อำพันทอง สัน หนักสี่ลึงละ 1 เฟือง พิมเสน 2 สลึง

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาคบเป็นผง

วิธีใช้ : รับประทานโดยใช้น้ำคอกไม้เทศเป็นน้ำกระสาย

58. ชื่อยา : ยาประสะน้ำมัน¹

ส่วนประกอบของยา : จันทน์เทศ ชะเอมเทศ น้ำตาลทราย หนักสี่ลึงละ 1 บาท
กานพลู ผลมะแว้ง โกรฐสอ โกรฐเขมา โกรฐก้านพร้าว
โกรฐพุงปลา โกรฐจุฬาลำพา

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยามาต้มรวมกัน

วิธีใช้ : รับประทาน

59. ชื่อยา : ยาบำรุงน้ำมัน²

ส่วนประกอบของยา : ผลเร่ว ใบกระจวาน กานพลู พริกไทย ชิงแห้ง คีปลี
อบเชย คอกบูนนาค ระย่อม ตัวยาทั้งหมดหนักสี่ลึง

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยามาคบให้ละเอียด เป็นยาผง หรือจะปั้นให้เป็นเม็ดก็ได้

วิธีใช้ : รับประทาน

¹ จากการศึกษา นายประสิทธิ์ อนันตสมวงศ์ และนางสาวทองหยิบ จิรสุวรรณ
เมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2531

² ก.

60. ชื่อยา : ยาบำรุงธาตุเล็ก¹
 ส่วนประกอบของยา : คีปี้ลี้ รากชะพลู เจตมูลเพลิง สะค้าน ขิง แก่นจันทร์^๒
 สິงละ 1 แห้วหมู ผลกระค่อม บอระเพ็ด มะตูมอ่อน แฝงหอม
 แก่นสน ชะลูด อบเชย สมุลแว้ง หนังกเท่า ๆ กัน เกสรทั้ง 5
 หนังกสิงละ 2 บาท
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาต้ม ถ้าต้องการให้ระบายให้เค็มสมอไทย
 วิธีใช้ : รับประทาน
61. ชื่อยา : ยาแก้ความคันคำ²
 ส่วนประกอบของยา : ใบมะงั่ว ใบเสนียด สมอพิเภก สมอเทศ สักชี แก่นสน
 สมอไทย มะขามป้อม ผักราชพฤกษ์ หนังกสิงละ 1 บาท
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาต้ม
 วิธีใช้ : รับประทาน
62. ชื่อยา : ยาพอกหัวทวารลำไส้³
 ส่วนประกอบของยา : ใบละหุ่งแดง ต้นตีนตะขาบ หัววานชั้กมคลูก วานหางจรเข้

¹จากการสัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ อนันตสมวงศ์ และนางสาวทองหยิบ จิรสุวรรณ
 เมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2531

²ค.

³ค.

ใบระงับพิษ สีเสียด สีผึ้ง ใบมะลิ สารส้ม เกตุคันแดง
หนักสิ่งละ 1 ตำลึง

ขั้นตอนการปรุงยา : คำค้ำยาทั้ง 10 ชนิดให้ละเอียด ใช้สุราเป็นน้ำกระสาย

วิธีใช้ : พอก (นำค้ำยาที่ตำละเอียดผสมสุราขาว พอกบริเวณหัวทวารลำไส้ วันละ 2 ครั้ง)

63. ชื่อยา : ยาแก้ไอเจียร เมื่อตั้งครก¹

ส่วนประกอบของยา : แก่นสน จันทน์เทศ เพพทโร รากแฝกหอม ชิงแห้ง หัวหมู
ลูกผักชี มะตูมอ่อน รากชะพลู หนูก้านก หัวหอม ต้นตะไคร้
ลูกยอสุกเผาไฟ หนักสิ่งละเท่า ๆ กัน

ขั้นตอนการปรุงยา : ไบปรากฏ (เข้าใจว่าทำเป็นยาต้ม)

วิธีใช้ : รับประทาน

64. ชื่อยา : ยาไฟลคำ²

ส่วนประกอบของยา : ชิง เหล้าโรง ขมิ้นน้อย ช่า ไฟลคำ

ขั้นตอนการปรุงยา : 1) นำส่วนผสมทั้งหมดมาโขลกให้ละเอียด

2) บรุกรวมคกเถ

วิธีใช้ : พอกแผล

¹จากการสัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ อินันตสมวงศ์ และนางสาวทองหยิบ จิรสุวรรณ
เมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2531

²จากการสัมภาษณ์ นายถวิล ฉ่ำเวช วันที่ 21 สิงหาคม 2531

65. ชื่อยา : ยาแก้ชาน¹

ส่วนประกอบของยา : บอระเพ็ด ลูกขี้ก่า ยาคำ จันทน์ทั้ง 2 ก้านสะเค รากมะเขือขื่น แสมทะเล ชะพลู สะค้าน หญ้าตีนนก แสมสาร สน สักขี้ รากขี้มอม หนักสิ่งละ 2 บาท

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 14 ชนิดมาต้ม

วิธีใช้ : รับประทาน

66. ชื่อยา : ยาแก้ววมทั้งตัว²

ส่วนประกอบของยา : ขี้เหล็กทั้ง 5 รากทองแตก ขมิ้นน้อย เตียนทั้ง 5 โกรธน้ำเต้า สมอไทย ยาคำ ใบมะก่า หนักสิ่งละ 1 บาท ฝักคูน 3 ฝัก เถวัลย์เปรียง 6 บาท สมอพิเภก 2 บาท ลูกมะขามป้อม 2 บาท

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 12 ชนิด มาต้มรวมกัน

วิธีใช้ : รับประทาน

67. ชื่อยา : ยาแก้ดี 7 ประการ³

ส่วนประกอบของยา : รากมะอึก รากมะแว้งเครือ แก่นสน จันทน์เทศ ลูกขี้กาแดง

¹จากการสัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ อนันตสมวงศ์ และนางสาวทองหยิบ จิรสุวรรณ
วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

²ค.

³ค.

บอระเพ็ด ลูกกระค่อม เหง้าหมู สมอไทย หนังกิ่งละ 1 บาท
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 9 ชนิด มาคัม
 วิธีใช้ : รับประทาน

68. ชื่อยา : ยาแก้ปวด ถูกคุดมี (ถูกของ)¹
 ส่วนประกอบของยา : นมกระชาย คันหมอน เหง้าหมู ตะโกนา อัมพันทอง เกสร
 ทั้ง 5 เถเอ็นอ่อน กำลังช้างเผือก กำลังวัวเถลิง กำลังเสือ
 โคร่ง หนังกิ่งละเท่า ๆ กัน
 ขั้นตอนการปรุงยา : 1) นำตัวยาทั้ง 10 ชนิด มาคัม
 2) บริกรรมคาถา
 วิธีใช้ : รับประทาน พ่นเป่า บีบนวด โดยใช้เวทย์มนต์กำกับ

69. ชื่อยา : ยาน้ำมนต์ (รักษาโรคน้ำร้อนลวก ไฟไหม้)²
 ส่วนประกอบของยา : น้ำฝน เทียน
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำน้ำฝนใส่ภาชนะ จุกเทียน บริกรรมคาถา
 วิธีใช้ : คัม อาบ พ่น ประพรม

¹จากการสัมภาษณ์ นางเซ็ง จิตรเงิน วันที่ 8 กรกฎาคม 2531

²จากการสัมภาษณ์ นายบาง นาโพธิ์ วันที่ 5 ธันวาคม 2531

2. คำร่ายาพื้นบ้านที่รวบรวมได้จากเอกสารโบราณ

นอกจากคำร่ายยาพื้นบ้าน 138 คำร่า ที่แพทย์แผนโบราณในจังหวัดชลบุรีใช้บำบัดรักษาโรคให้แก่มวลโยวในปัจจุบันที่กล่าวมาแล้ว จังหวัดชลบุรียังมีคำร่ายยาโบราณที่บันทึกอยู่ในโบราณสถาน สมุคชอยคำ สมุคชอยขาว และที่นำมาตีพิมพ์เผยแพร่อยู่อีกเป็นจำนวนมาก คำร่าดังกล่าวนี้บางคำร่าก็นับถือด้วยอักษรขอม เท่าที่สืบค้นหาได้มีถึง 180 คำร่า ซึ่งแพทย์แผนโบราณที่มีอยู่ในปัจจุบันมีให้นำมาใช้ ที่เป็นเช่นนี้ อาจจะมีสาเหตุหลายประการด้วยกัน เช่น อานไม่ออก เพราะเป็นภาษาขอม ผู้ที่เป็นเจ้าของคำร่ามิได้สืบทอดอาชีพแพทย์แผนโบราณจึงมีให้นำมาใช้ และมีให้นำไปเผยแพร่จึงเก็บไว้เหมือนนักสะสมของ เกาเก็บของ เกาไม่ให้ผู้ใดขอยืมไปคัดลอกด้วยเกรงว่าจะขำหรือสูญหาย

คำร่ายยาพื้นบ้านชลบุรีที่รวบรวมได้จากเอกสารโบราณ และเอกสารที่ตีพิมพ์เผยแพร่ 180 คำร่า จัดหมวดหมู่ตามหลักการของคณะกรรมการควบคุมการชขายยา พุทธศักราช

2498 ตามคุณสมบัติของยา 7 กลุ่ม

2.1 คำร่ายยาแก้ไข้	26 คำร่า
2.2 คำร่ายยาแก้ท้องเสีย	- คำร่า
2.3 คำร่ายยาขับไล่หิด	14 คำร่า
2.4 คำร่ายยาแก้ไอ	1 คำร่า
2.5 คำร่ายยาแก้ท้องขึ้นอคเฟอ	7 คำร่า
2.6 คำร่ายยาแก้ลม	4 คำร่า
2.7 คำร่ายยาแก้ชาง	24 คำร่า
2.8 อื่น ๆ	104 คำร่า
รวมทั้งสิ้น	180 คำร่า

ตารางแสดงประเภทยาและวิธีใช้

ประเภทของยา	วิธีใช้						หมายเหตุ
	รับประทาน	พอก, ทา, พน หยอด, ฉีด	สูบ สูด	กวาด	ไม่ปรากฏ วิธีใช้	จำนวน ตำรายา	
1. ยาแก้ไอ	25 (80.65)	6 (19.35)	-	-	-	26 31	ทั้งกินและพน 5 ขนาน
2. ยาแก้ท้องเสีย	-	-	-	-	-	-	
3. ยาขับไล่หิด	13 (92.86)	-	-	-	1 (7.14)	14	
4. ยาแก้ไอ	1 (100)	-	-	-	-	1	
5. ยาแก้ท้องอืด เพื่อ	6 (85.71)	-	-	-	1 (14.28)	7	
6. ยาแก้ลม	3 (75.0)	1 (25.0)	-	-	-	4	

ประเภทของยา	วิธีใช้						หมายเหตุ
	รับประทาน	พอก,ทา,พ่น หยอด,อุก	สูบ สูด	กวาด	ไม่ปรากฏ วิธีใช้	จำนวน ตำรายา	
7. ยาแก้อาเจียน	9 (36.00)	4 (16.00)	- -	10 (40.00)	2 (8.00)	24 25	ทั้งกวาดและ พ่น 1 ชนิด
8. อื่น ๆ	76 (69.72)	28 (25.68)	3 (2.75)	1 (0.91)	1 (0.91)	104 109	ทั้งกินและทา 6 ชนิด
รวม	133 (69.63)	39 (20.42)	3 (1.57)	11 (5.76)	5 (2.62)	180 191 (100)	

ตารางแยกประเภทและลักษณะยา

ประเภทของยา	ลักษณะของยา					รวม
	ยาต้ม ยาน้ำ	ยาผง หยาบ-ละเอียด	ยาเม็ด ยาแท่ง	ยากำ (เหลว)	ไม่ปรากฏ ลักษณะ	
1. ยาแก้ไอ	15 (57.69)	1 (3.85)	10 (38.46)	- -	- -	26
2. ยาแก้ท้องเสีย	- -	- -	- -	- -	- -	-
3. ยาขับโลหิต	7 (50.0)	7 (50.0)	- -	- -	- -	14
4. ยาแก้ไอ	1 (100.0)	- -	- -	- -	- -	1
5. ยาแก้ท้องอืดเฟ้อ	5 (71.43)	2 (28.57)	- -	- -	- -	7
6. ยาแก้ลม	3 (75.0)	- -	1 (25.0)	- -	- -	4

ประเภทของยา	ลักษณะของยา					รวม
	ยาต้ม ยาน้ำ	ยาผง หยาบ-ละเอียด	ยาเม็ด ยาแท่ง	ยาค่า (เหลว)	ไม่ปรากฏ ลักษณะ	
7. ยาแก้ต่าง	2 (8.33)	17 (70.83)	5 (20.83)	- -	- -	24
8. อื่น ๆ	61 (58.65)	21 (20.19)	16 (15.70)	5 (4.89)	1 (0.96)	104
รวม	94 (52.22)	48 (26.66)	32 (17.77)	5 (2.77)	1 (0.55)	180 (100.0)

2.1 ตำรายาแก้ไข้ : 26 ตำรา

1. ชื่อยา : มหาสะคำ (แก้ไข้สันนิบาต ไช้รากสาค)
 ส่วนประกอบของยา : กระจุกแรง กระจุกห่าน กระจุกหมาคำ รากผักเข้ ใบบล่อนียด
 ใบบิมเสน ใบบันพร้าวหอม ลูกจิกนา รากบัวหลวง รากผักเบ็ด
 ขั้นตอนการปรุงยา : 1) เอากระจุกแรง กระจุกห่าน กระจุกหมาคำ เผาให้ไหม้
 บคิให้ละเอียด
 2) บคคัวยาที่เป็นพืชสมุนไพรทั้งหมด
 3) นำผงกระจุกมาผสม รวมกันบคและทำเป็นแท่ง
 วิธีใช้ : นำแท่งยามาละลายคายน้ำมะพร้าวพ่นใส่ผู้ป่วย และกินกับน้ำชาชม
2. ชื่อยา : ยาแก้ประค
 ส่วนประกอบของยา : เปลือกขางแตก 1 ต้น 1 ชะนาง 1 หนึ่งแรค 1
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำมาต้มรวมกัน
 วิธีใช้ : รับประทาน
3. ชื่อยา : ยาแก้ไข้ประค
 ส่วนประกอบของยา : รากสะหลอด 1 กาบศาล 1 หัวคล้า 1 ข้าวเย็น 1
 รากเถาว์ลัยเขียว 1 ขมิ้น้อย 1
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำส่วนประกอบทั้งหมดมารวมกันต้ม
 วิธีใช้ : รับประทาน

4. ชื่อยา : ยาแก้ไข้ประคง
 ส่วนประกอบของยา : เบนจุกุด ไบมะกา ยาคำ ไบส้มป่อย ฝักราชพฤกษ์ หนักสิ่ง
 ละ 30 กรัม
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยามาต้มรวมกัน
 วิธีใช้ : รับประทาน
5. ชื่อยา : ยาแก้ไข้ปวง
 ส่วนประกอบของยา : รากคันทรง 1 รากมะเค็ดชุมพร 1 รากเท้ายายม่อม 1
 รากน้ำนอง 1 หัวคัล 1 ขาวเย็น 1
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำส่วนผสมทั้งหมดมาต้มรวมกัน
 วิธีใช้ : รับประทาน
6. ชื่อยา : ยาแก้ไข้เนื้องอก้วงแวงเขี้ยว
 ส่วนประกอบของยา : มะแว้งทั้ง 2 รากมะอึก 1 รากมะเขือขื่น 1 รากชะพลู 1
 สน 1 หนุ่ยแห้วหมู 1 จันทน์ 1 ตะไคร้ 2
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาต้มรวมกัน
 วิธีใช้ : รับประทาน
7. ชื่อยา : ยาแก้ไข้
 ส่วนประกอบของยา : แกนขี้เหล็ก 1 แกนเสมหัง 2 แกนประคู้ 1 แกนสั๊ก 1
 แกนคูน 1 แกนสน 1 จันทน์ทั้ง 2 หัวคัล 1 หนุ่ยขาวเย็น 1
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 9 ชนิดมาต้มยาต้ม
 วิธีใช้ : รับประทาน

8. ชื่อยา : ยาแก้ไข้เนอรอน
 ส่วนประกอบของยา : รากพุงคอก 1 รากหญ้านาง 1 รากผักเ้า 1 รังไคร้เครือ 1
 ตะไคร้ 1 จันทน์ 2
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยามาบดให้ละเอียด บดเป็นผงไว้
 วิธีใช้ : รับประทานและชะโลม (ฝนแห้งยากับน้ำซาวข้าว) ถ้ายังไม่หาย ให้เอาใบเงิน 1
 ใบทอง 1 เชน้ำกิน ถ้ายังไม่หายอีก ให้เอารากแก้ว เชน้ำกินแก้ยากน้ำ
9. ชื่อยา : ยาแก้ไข้ลงท้องไข้เนอ
 ส่วนประกอบของยา : ใบหทัย 1 ใบเทียน 1 รากกำจาย 1 ตะคัน 1 เปลือก
 ลูกและใบมะขาม 1
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาต้ม
 วิธีใช้ : รับประทาน
10. ชื่อยา : ยารุไข้เหนือ ไข้สันนิบาต
 ส่วนประกอบของยา : ผักกูด 1 มะตูม 1 ทองแตก 1 ใบมะขาม 1 ใบมะกา 1
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาต้มรวมกัน
 วิธีใช้ : รับประทาน
11. ชื่อยา : ยาเขี้ยวมหาอุคมิใหญ่ (แก้ไข้ตัวร้อน แก้ไอ)
 ส่วนประกอบของยา : ใบเทียน 1 ใบหทัย 1 ใบน้ำเต้าขม 1 ใบผักเ้า 1
 ใบผักกะเจต 1 ใบสะเคา 1 ใบแพงพวย 1 ใบชี้หนอน 1
 ใบส้ม 1 ใบปับ 1 ใบมะยม 1 ใบมะเฟือง 1 ใบมะกรูด 1

ไบมะนาว 1 ไบมะระ 1 ไบมะขาม 1 ไบมะคำไก่ 1
 ไบหนาด 1 ไบซีกแดง 1 ไบหมากผู้ 1 ไบหมากเมีย 1
 ไบส้มซ่า 1 ไบพิมเสน 1 ไบกระทีบยอด 1 ไบคนที่สอ 1
 พรหมมี 1 ไบพลูแก่ 1 ไบสะเพรียก 1 ไบชิงช้าชาลี 1
 ไบส้มป่อย 1 ไบสาวาด 1 ไบผักชีล้อม 1 ไบพุทรา 1
 ไบผักแว่น 1 ไบหญ้าหาง 1 ไบโคกอ่อน 1 ไบผักคราด 1
 ไบผักถอง 1 ไบสมอทะเล 1 ไบสะค้าน 1 ไบแคแดง 1
 ไบคองสามยาน 1 หางตะเฒ่า 1 วานกั๊บแรด 1 วานรองทอง 1

ลูกผักชี 1 หัวผักกาด 1 ขมิ้นน้อย 1 ปักขี้ล้อม 1
 ผักขี้จิ้น 1 รากเจตมูล 1 ไบบรเพ็ด 1 หอมแดง 1
 กระจีต 1 กระจีต 1 กระจาย 1 ชิง 1 ซา 1
 พริกไทย 1 คีปี้ 1 รากชะพลู 1 ลูกหลังกยา 1 มะรุม 1
 วานน้ำ 1 ทองหลวงไบมน 1 เปลือกเฮียงนางแอ 1 เมล็ด
 มะขาม 1 หนุ่ยไค้ไบ 1 หนุ่ยแพรง 1 หนุ่ยปากควาย 1
 สมอทั้ง 3 กุ่มทั้ง 2 กะเพราทั้ง 2 กิ่งก้อทั้ง 2 ชุมเห็ดทั้ง 2
 ไบระงับทั้ง 2 ขอบระนางทั้ง 2 ไบมะม่วง 1

ขั้นตอนการปรุงยา : 1) นำค้ำยาทั้ง 86 ชนิด ชนิดละเท่า ๆ กันบดให้ละเอียด
 2) ใช้สุราเป็นกระสาย ทำเป็นแท่งไว้

วิธีใช้ : รับประทานกับน้ำกระสายให้เหมาะสมกับเพศและวัย

12. ชื่อยา : ยาเขียวพิกุลทอง

ส่วนประกอบของยา : ไบเล็บกรูท 1 ไบทองพันชั่ง 1 ไบพิมเสน 1 ไบมะยม 1

ใบเอียงลำหอบ 1 ใบคัตโคม 1 ใบหูกนาง 1 ใบเตยหอม 1
 ใบบอระเพ็ด 1 ใบตำลึงตัวผู้ 1 ใบผักเซ้า 1 ใบชิงช้าชาติ 1
 เปราะหอม 1 พิทูล 1

ขั้นตอนการปรุงยา : เอาตัวยาทั้งหลายมาทำเป็นแท่ง

วิธีใช้ : รับประทานกับน้ำกระสาย (น้ำดอกไม้) แทรกกินประสั

13. ชื่อยา : พระโอสถเชื่อมหภาพรหม (แก้พิษเตโชธาตุกำเริบ)

ส่วนประกอบของยา : ใบขี้หนอน 1 ใบปับ 1 ใบส้ม 1 ใบชิงช้าชาติ 1 ใบขี้เหล็ก 1
 ใบผักเค็ด 1 ใบแคแดง 1 ใบแพงพวย 1 ใบทองหลางใบมน 1
 ใบพุ่มเรียงป่า 1 ใบพุ่มเรียงบ้าน 1 ใบนมพิจิตร 1 ใบพริกไทย 1
 ใบน้ำเต้าขม 1 ใบหมกยูง 1 ใบหมกเมี่ยง 1 ใบมะระ 1
 ใบหูกนาง 1 ใบพุงคอก 1 ทวายมอม 1 ใบระงับ 1
 น้ำคั้นไฟ 1 ตำลึงตัวผู้ 1 พรหม 1 ใบผักเซ้า 1 ใบถั่วระ 1
 ใบสะเท 1 ใบบรเพ็ด 1 ใบพิมเสน 1 เอียงพราหอม 1
 เกหวัดคน 1 ชมัน้อย 1

ขั้นตอนการปรุงยา : เอาตัวยาทั้งหมดมาคั้นให้เป็นผง แล้วทำเป็นแท่งไว้

วิธีใช้ : ทั้งกินทั้งชโลม น้ำกระสายมีหลายชนิด ถักร่อนในใสน้ำขาวขาวเหนียว
 จันทนแดง จันทนขาว แทรกยาเขียว ถักคองกรให้ฮาเจียนใสน้ำลูกลอย
 ลูกผักชี และเทียนค้ำคัมเป็นน้ำกระสาย ถักคองกรกระทุ้งไซ้และพิชหักเหือก
 ใใใน้ำรากคนท 1 ทวายมอม 1 หูกนาง 1 ชิงช้า 1 รากมะเคื่อ 1
 คัมเป็นน้ำกระสาย ถักคองกรจะแกลมเพื่อพิชไซ้ให้ลง ให้เอา เปลือกมะเคื่อ 1
 เปลือกแค 1 เปลือกเกาก 1 คัมเป็นน้ำกระสาย

14. ชื่อยา : "ยา เขียวพระอิน"
- ส่วนประกอบของยา : ใบแพงพวย 1 ใบส้ม 1 ใบถั่วแระ 1 ใบผักกะเจด 1
ใบผักหวาน 1 ใบผักขง 1 คินประสีขาว 1
- ขั้นตอนการปรุงยา : เอาตัวยาทั้งหมดมาบดให้ละเอียด บดเป็นผงไว้
- วิธีใช้ : รับประทาน
15. ชื่อยา : มหานิลใหญ่ (แก้ไข้สารพัด)
- ส่วนประกอบของยา : กระจุกงูเห่าล้อม 1 กระจุกห่าน 1 กระจุกแร้ง 1 งาช้าง 1
เขากวาง 1 เขากกระบือเผือก 1 พาคไฉน 1 "เล็ดในสะหมอง" 1
หวายตะกัก 1 ลูกประคำดีควาย 1 พืชภาค 1 เนระภูสี 1
ยาคำ 1 มหาหิงค 1
- ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมด (ยกเว้นมหาหิงคกับยาคำ) มาคั่วให้ไหม้แล้วนำ
มาบด จากนั้นบดเป็นผงไว้
- วิธีใช้ : รับประทาน
ถ้าเป็นโรคฝีพิษ ให้เอาใส่ขี้หนูละมุก และผสมกับแตรกโปในตัวยาข้างต้น
16. ชื่อยา : ยาแก้ตัวร้อน
- ส่วนประกอบของยา : ข้าวเย็นทั้ง 2 เปลือกน้ำเต้า 1 เกาหมอกทั้ง 2 จันทน์ทั้ง 2
เกสรสัตตพุด 1 เกสรสัตบัน 1 เกสรบัวหลวง 1 สารภี 1
พิภูล 1 บุนนาค 1 โกรฐหัวบัว 1
- ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาบด แล้วบดเป็นผงไว้
- วิธีใช้ : รับประทานกับน้ำกระสายต่าง ๆ กัน เช่นน้ำจันทน์ ถ้าแก้อาการกระหายน้ำให้
ใช้น้ำข้าวขาวเป็นน้ำกระสาย

17. ชื่อยา : มหานิลใหญ่
 ส่วนประกอบของยา : กระจุกงูเห่าล่อม 1 ถ่านไม้กะทอน 1 น้ำประสานทอง 1
 สกุสะปะก 1
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาเผา จากนั้นจึงนำมกบป็นเป็นแห้งไว้
 วิธีใช้ : รับประทานกับน้ำกระสาย น้ำคร่ำ น้ำปูนใส เมื่อคุมแตกแล้วให้ใช้น้ำชาขาว
 เจริญพรทหาย
18. ชื่อยา : ยาแก้ไข้ถอนพิษไข้รากสาค
 ส่วนประกอบของยา : เปลือกเกกกา 1 ใบหมกขี้ 1 ใบหมกเมี่ยง 1 หนุ่ยแพรง 1
 ใบน้ำเต้า 1 ใบทองหลางใบมน 1 ขี้วัว 1 รากสนพร้าวหอม 1
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาบดทำเป็นแห้งไว้
 วิธีใช้ : นำน้ำชาขาวมาละลายยาแห้งในน้ำและทา
19. ชื่อยา : พระโอสถแก้ไข้ 3 ฤดู
 ส่วนประกอบของยา : ลูกกระค่อม แฝกหอม เทียนคำ จันทน์ขาว ขิงแห้ง คัสลี
 โกฐเขมา ชะพลู หัวหมู แก่นสน จุกโรหิณี รากกรรณิกา
 ครันลา ผักแว่นคอง โกฐเขมา บอระเพ็ด ผักคูน รากมะอึ๊ก
 หนักอย่างละ 1 บาท
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมารวมกันต้ม
 วิธีใช้ : รับประทาน
 ถ้าต้องการให้ระบายให้เติมยาคำ 2 สลึงลงไปใหม่ต้มยาด้วย

20. ชื่อยา : พระโอสถแก้ไข้ใหญ่ทั้งปวง

ส่วนประกอบของยา : ลูกรมะกอก ลูประคำค้ำกาย หวายตะคล้า อย่างละเท่า ๆ กัน
หัววานมหาภาพ หัวฮึกเผาไฟ รากหญ้านก เห็น กระจดินนิมาน
อย่างละ 2 บาท

ขั้นตอนการปรุงยา : 1) ย่างลูกรมะกอก ลูประคำค้ำกาย หวายตะคล้า
2) ต้มหัววานมหาภาพ หัวฮึกเผาไฟ รากหญ้านก เห็น
กระจดิน

วิธีใช้ : รับประทาน

21. ชื่อยา : พระโอสถปลายไข้

ส่วนประกอบของยา : ลูกระกอม แก่นสน สะพัญ คัมปี้ ลูมะตูมอ่อน จันทน์ทั้ง 2
กกตั้งกา สมอทั้ง 3 มะขามป้อม รากทองแตก โกรฐทั้ง 5
เทียนทั้ง 5 เกสรทั้ง 5 แผลหอมเทศ ฝรั่ง แก้ว แก่นขนุน
สะค้าน ขิงสด ยาทั้งหมดหนักสิ่งละ 1 บาท

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมารวมกันต้ม

วิธีใช้ : รับประทาน

22. ชื่อยา : พระโอสถแก้ไข้เม็ดตุ๋น

ส่วนประกอบของยา : แก่นขี้เหล็ก พญามือเหล็ก เถาว์ลัยเปรี้ยว แก่นขนุน อย่างละ
1 บาท บอระเพ็ดยาว เเทว้อมคี่ระคนใช้ทอนออกเป็น 5 ทอน

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมารวมกันต้ม แล้วเสกด้วยพระเจ้า 5 พระองค์

วิธีใช้ : รับประทาน

23. ชื่อยา : พระโอสถเขียวใหญ่

ส่วนประกอบของยา : ใบขี้เหล็ก ใบส้ม ใบทองพันชั่ง ใบผักขาว ใบพืชมเสน
 ใบสันพร้าวหอม ใบมะกรูด ใบมะนาว ใบมะยม ใบมะเฟือง
 ใบระงับ ใบเล็บครุฑ ใบหญ้านาง ใบผักคราดหัวแหวน
 ขมิ้นน้อย รากมะนาว รากมะกรูด รากมะปรางหวาน
 เหมือดคน โกรฐสอ โกรฐหัวบัว เปราะหอมเทศ จันทน์ทั้งสอง
 ยาทั้งหมดนี้ใช้จำนวนเท่า ๆ กัน

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมารวมกันบดเป็นผงไว้

วิธีใช้ : เอายาฝนละลายกับน้ำคอกไม้ รับประทานและพิน

ถ้าเป็นอ้วกน้ำอ้วกใส อีสุกอีใส เอาฝนกับน้ำจันทน์ หรือน้ำคอกไม้ หรือน้ำข้าวขาว
 ถ้าเป็นเม็ด ปวดท้อง ทกมูกเลือด เอาฝนกับน้ำกระทือ หมกไฟ หรือน้ำไฟ
 ก็ได้

ถ้าเป็นไข้ผัดสำแดง หรือกินยาผิด ให้เอารากมะนาว รากมะปรางหวาน
 รากมะกรูด เหมือดคน เถมวก รากหญ้านางแดง ฝนกับน้ำสะอาดละลาย
 กินบ้าง พบบ้าง

24. ชื่อยา : พระโอสถแก้ฤดูหมึ้นไข้

ส่วนประกอบของยา : ฝรั่ง 8 บาท แถแระ 4 บาท เทียนคำ 2 บาท คำฝอย 3 บาท
 ยาคำ 1 บาท 2 สลึง ใบส้มป่อย 3 บาท แสมทั้ง 2 สลึงละ
 3 บาท รากขี้กูดทั้ง 2 สลึงละ 3 บาท ราชพฤกษ์ 3 บาท

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาผสมกันต้ม

วิธีใช้ : รับประทาน

25. ชื่อยา : พระโอสถแก้ไข้ทับทิม
- ส่วนประกอบของยา : ฝรั่งเสน 5 บาท แก้ว 2 บาท แสมทั้ง 2 สิ่งละ 2 บาท
 ใบส้มป่อย 2 บาท ใบมะขาม 2 บาท รากชี่กาทั้ง 2 สิ่งละ
 2 บาท ลูกชี่กาทั้ง 2 สิ่งละ 2 บาท ฝักราชพฤกษ์ 2 บาท
 แผลหอมเทศ 2 บาท ยาคำ 3 บาท
- ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาต้มรวมกัน
- วิธีใช้ : รับประทาน

26. ชื่อยา : พระโอสถแก้ไข้ไข้กำเค
- ส่วนประกอบของยา : ลูกประคำดีควาย โป่งบัวหลวง รากหญ้าคา เม็คมะกอก
 เถวัลย์เหี่ยว หัวหวายขม รากมะปราง ฝรั่งละ 3 บาท
- ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาผสมกันต้ม
- วิธีใช้ : รับประทาน

2.2 ตำรายาแก้ท้องเสีย : ไม่มี
 ไม่มี

2.3 ตำรายาขับไล่หิด : 14 ตำรา

1. ชื่อยา : ยารุเลือกเสีย
- ส่วนประกอบของยา : ใบมะกอก ใบส้มป่อย ใบมะขาม ฝรั่ง ข่า เทียนทั้ง 5
 สมออย่างละ 1 ตำลึง กระจ่าง 1 หัว เกลือ 1 ถ้วย

- ขั้นตอนการปรุงยา : 1) นำตัวยาทั้งหมดมารวมกัน
 2) เอาเงิน 1 บาท ผูกคอดมอຍากอนต้ม
 3) จุกขุบ เทียน จักหมาก พลุ บุษาครุฑอน
 4) ใส่น้ำ 3 ส่วน ต้ม

วิธีใช้ : รับประทาน เมื่อจะรับประทานให้เอาคิเกลือแทรกลงคามาชุกหนัก - เมา

2. ชื่อยา : ยาแก้เจ็บท้องหลังการคลอดบุตร
 ส่วนประกอบของยา : สะโทน 1 รากกรรณิก 1
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งสองมารวมกันต้ม
 วิธีใช้ : รับประทาน

3. ชื่อยา : ยาแก้เจ็บท้องหลังคลอดบุตร
 ส่วนประกอบของยา : แกนสน สุรา
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำแกนสนผ่นคยสุรา
 วิธีใช้ : รับประทาน

4. ชื่อยา : ยาแก้เจ็บท้องหลังคลอดบุตร
 ส่วนประกอบของยา : พริก 1 กระเทียม 1 เกลือ 1 เปลือกทองแตก
 ขั้นตอนการปรุงยา : เอาตัวยาทั้งหมดมารวมกันต้ม
 วิธีใช้ : รับประทาน

5. ชื่อยา : โร คอยู่ไฟไม้ไค้

ส่วนประกอบของยา : ใบมะกอก หัวข่า เถาคัน อย่างละ 5 ตำลึง ยาคำ 8 บาท
มะค่าไก่ เถาวัดยี่เป็ง รากมะตูม อย่างละ 4 บาท หนุ่ยไทร
สารส้ม ผักเป็ดแดง คินประสีขาว เลือดแรด ไพร ขมิ้นน้อย
สมอทองแดง อย่างละ 1 บาท มะกรูด 15 ผล ใบส้มป่อย
4 บาท ผักคูน 5 ผัก ใบส้มเกลี้ยง 4 บาท ผักราชพฤกษ์
5 ผัก เกลือ 1 ชั่ง

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมารวมกัน เติมน้ำ 3 ส่วน ต้มเคี่ยวให้เหลือ
1 ส่วน เก็บใส่ขวดไว้รับประทาน

วิธีใช้ : รับประทาน

6. ชื่อยา : ยาขับเลือด

ส่วนประกอบของยา : เปลือกมะขาม 1 เปลือกคาเสื่อ 1 เปลือกพิทูล 1 เปลือก
มะกอก 1 เปลือกกระท้อน 1 เปลือกมะพร้าว 1 เปลือกมะยม
คั้วผู้ 1 เปลือกเหง่า 1

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมารวมกันต้ม

วิธีใช้ : รับประทาน

7. ชื่อยา : ยาแก้เลือดคั่ง

ส่วนประกอบของยา : แกนสมอทะเล 1 ไพล 1 หนุ่ยของไฟ 1 เกลือ 1

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาบดให้ละเอียดเป็นผง ใส่น้ำกระสาย

วิธีใช้ : รับประทาน

8. ชื่อยา : ยาแก้เลือดคั่ง
 ส่วนประกอบของยา : เปลือกหอยขมเผาไฟให้ไหม้ 1 พริก 1 ขิง 1 กระเทียม 1
 คีปี้ 1
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาบดให้ละเอียด ละลายกับสุรา
 วิธีใช้ : รับประทาน
9. ชื่อยา : ยาแก้เลือดคั่ง
 ส่วนประกอบของยา : ขมิ้นน้อย 1 รากส้มป่อย 1 ว่านน้ำ 1 พริกไทย 1
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาบดให้ละเอียด ละลายกับสุรา หรือน้ำมะนาว
 วิธีใช้ : รับประทาน
10. ชื่อยา : ยาขับเลือด
 ส่วนประกอบของยา : เกล็ดสินเชาว์ หัวกระเทียมแห้ง พริกไทย สารส้ม ลูกกระวาน
 กานพลู สิ่งละ 1 ส่วน ขิงแห้ง รากเจตมูลเพลิง เหง้าตะไคร้
 หอม ไพรแห้ง หนักสิ่งละ 2 ส่วน เทียนดำ โกรฐเขี้ยว หนัก
 สิ่งละ 4 ส่วน
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดล้างให้สะอาด ตากให้แห้ง บดให้เป็นผง
 วิธีใช้ : รับประทานครั้งละ $\frac{1}{2}$ - 1 ช้อนกาแฟ ละลายกับสุรา หรือน้ำสุก
11. ชื่อยา : ยาขับเลือด
 ส่วนประกอบของยา : สารส้ม 1 ชันตะเคียน 1 สีเสียดเทศ 1 กำยาน 1 อย่างละ
 เท่า ๆ กัน

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาทำให้เป็นผง เอาถ่านไม้สะแกมาสุ่ม เอาผงยา
โรยลง

วิธีใช้ : ไม้ระบูน (เข้าใจว่าใช้สุกควัน)

12. ชอยยา : ยาขับเลือด

ส่วนประกอบของยา : ผักเสี้ยนผี 1 ผักกอก 1

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 2 มาบด ละลายกับสุรา

วิธีใช้ : รับประทาน

13. ชอยยา : พระโอสถแก้ระกุษัค

ส่วนประกอบของยา : ฝรั่ง 1 บาท คำฝอย 1 บาท 2 สิ่ง ดอกจันทน์ 1 บาท
กระวาน 1 บาท กานพลู 1 บาท ลูกจันทน์ 1 บาท ดอกสารภี
1 บาท ดอกขมุนนาค 1 บาท ดอกพิกุล 1 บาท สารส้ม 3 บาท
โกฐทั้ง 5 สิ่งละ 1 บาท เทียนทั้ง 5 1 บาท ยาคำ 1 บาท
สมอไทย 5 บาท

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาต้ม

วิธีใช้ : รับประทาน

14. ชอยยา : พระโอสถบำรุงโลหิต

ส่วนประกอบของยา : ฝรั่ง แก้ว สะค่าน เหง้าหมู เจตมูลเพลิง ลูกมะขุมอ่อน
บอระเพ็ด คีปี่ลี ชิงแห้ง พริกไทยอ่อน ขมิ้นอ้อย วานรทอง
รกระยอม การะบูรณ ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน แก่นสน
จันทน์ทั้ง 2 ยาทั้งหมดคั้นสิ่งละ 1 บาท

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาต้ม

วิธีใช้ : รับประทาน

2.4 ตำรายาแก้ไอ : 1 ตำรา

1. ชื่อยา : ยาแก้ปอดพิการ

ส่วนประกอบของยา : เปลือกขี้เฒ่า 1 เชือกเขาพรวน 1 ต้นคิง 1 รากทรงบาดาล 1
รากพิลังกาคำ 1

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 4 อย่างมารวมกันต้ม 3 เหว 1

วิธีใช้ : รับประทาน

2.5 ตำรายาแก้ท้องอืดเฟ้อ : 7 ตำรา

1. ชื่อยา : ยาแก้กลอน

ส่วนประกอบของยา : ใบมะขาม 1 ใบส้มป่อย 1 ไพล 1 แมงข้าวเม่า 1
หญ้ายวนไฟ 1 ปูนขาว 1 เกล็ดจอก 1 คินประสีว 1 บาท

ขั้นตอนการปรุงยา : เอาน้ำแกลบข้าวเหนียวเป็นกระสายต้มกับตัวยาทั้งหมด

วิธีใช้ : รับประทาน

2. ชื่อยา : ยาแก้พร รกัก

ส่วนประกอบของยา : ใบคูน ใบมะกา เกล็ด ข่าแห้ง หนังก้อย่างละ 1 ชั่ง

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาต้มรวมกัน

วิธีใช้ : รับประทาน

3. ชื่อยา : ยาถายพยาธิ

ส่วนประกอบของยา : ไบมะก 1 ไบชบา 1 ไบกะเบง 1 ไบคราม 1 อย่างละ
 จอก น้ำมันคิบ 1 จอก ไบบัวหลวง 1 ไบเผาไฟให้ไหม้ คีกา 1
 คีปลาซอน 1

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดใส่หุงไปคั่วยกกันให้คงแก่น้ำมัน

วิธีใช้ : ไบระบู่ (เข้าใจารับประทาน)

4. ชื่อยา : เพพร่าจวน (แก้พยาธิทั้งปวง ท้องมาน ไข้ตาเหลือง)

ส่วนประกอบของยา : ชุมเห็ดเทศทั้ง 5 หัวร้อยรู หนัก 5 คำลึง หนอนศายอยาก
 5 คำลึง หัวกระเทียม 1 คำลึง

ขั้นตอนการปรุงยา : เอาตัวยาทั้งหมดรวมกันคั่ว ก่อนต้มให้เอาเงินผูกปาก เมื่อ 1 บาท

วิธีใช้ : รับประทาน

5. ชื่อยา : ยาบำรุงธาตุไฟ บำรุงธาตุทั้ง 4 (ขับลมเจริญอาหาร)

ส่วนประกอบของยา : คีปลี ชิงแห้ง ชิงบ้าน ข่าป่า ข่าบ้าน ลูกผักชี ไซโล
 กระทือ ลูกคัสตาง การบูร หนักอย่างละ 1 บาท รากชะพลู
 1 คำลึง ใบชา 1 ชั่ง สะคาน 1 คำลึง ลูกสมอไทย 1 คำลึง
 สมอเทศ 1 คำลึง เทียนทั้ง 5 สมอนา ลูกจันทน์เทศ
 คอกจันทน์ ลูกกระวาน 1 วานน้ำ 1 หนักอย่างละ 1 บาท
 บอระเพ็ด 2 ชั่ง

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดคั่วคเป็นผง ก็โรตมก็ไค้

วิธีใช้ : รับประทาน ถ้าทำเป็นผงรับประทานกับน้ำผึ้ง

6. ชื่อยา : ยาสमानธาตุทั้ง 4 (ยากุณโพลีอะเจด)

ส่วนประกอบของยา : โกรฐจุฬาลำพาเทศ 1 โกรฐสอ 1 เทียนคำ 1 เทียนแดง 1
 จันทเทศ 1 จันทนแดง 1 ลูกจันทน์ 1 ลูกกระวาน 1
 กานพลู 1 ลูกเบญจกานี 1 สีเสียดเทศ 1 ชะเอม 1
 สมอทั้ง 3 พริกเม็กใหญ่ 1 รากชะพลู 1 ชิง 1 คีปี้ 1
 สะค้าน 1 รากผักชี 1 เจตมูลเพลิง 1 มะแว้งทั้ง 2
 วานน้ำ 1 รากเจตพังคี 1 ผักกาด 1 พื้งกะสา 1 มะตูม
 อ่อน 1 สะวาด 1 สะเนียด 1 ชักหมอน 1 หนูกปากควาย 1
 หัวกระเทียม 1 คุน 1 บุนนาค 1 ใบพิมเสน 1 มะขามป้อม 1
 ยาทั้งหมดคั้นเอาเสมอกัน ใบองคกยเททยาทั้งหลายเมือกินะง์เอา
 หนัก 2 สลิ่ง

ขั้นตอนการปรุงยา : บด แล้วคลุกคายน้ำผึ้ง น้ำข้าว

วิธีใช้ : รับประทาน สมานธาตุ ชุบธาตุทั้ง 4 แก้วเสลด แก้วพระคึก (พริกคึก)
 แก้วเจ็บท้อง เจ็บทวารเบา ปีนไล่ไส้ แก้วลม 12 จำพวก แก้วไอ ริดสีดวง
 และพยาธิ ถ้าจะแก้ไข้ให้ยกกระสาย (เปลี่ยนน้ำกระสาย)

7. ชื่อยา : ยาพระโอสถธาตุบรรจบ

ส่วนประกอบของยา : โทศลทั้ง 5 เทียนทั้ง 5 ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน
 กานพลู เกสรบัวหลวง ดอกมะลิ ดอกพิทูด ดอกบุนนาค
 ดอกคำไทย ดอกกระคังงา หนูกแห้วหมู สะค้าน ยาทั้งนี้ตั้ง
 ละเทากัน

ขั้นตอนการปรุงยา : นำยาทั้งหมดมาบดให้เป็นผง ละลายน้ำร้อนสุก น้ำผึ้ง หรือ
น้ำอ้อยแดง

วิธีใช้ : รับประทาน เป็นยาคุมภักดู

2.6 คำรยาแกล้ม : 4 คำรยา

1. ซอยา : ยาน้ำมันแก้เป็นลม

ส่วนประกอบของยา : พริก 1 ทะนาน เอียงเพชร 1 หอม 1 กระจุก กระจุก
1 กระจุก น้ำใบสลอด 1 น้ำใบลำโพงแดง 1 ทองหลางใบมน 1
น้ำมันงา 1

ขั้นตอนการปรุงยา : เมื่อจะหุงให้ตั้งหมกกรวยมะพร้าว 1 ผ้าขาว 1 ผืน อย่ำให้
ใครช้อไฟ แล้วเสกด้วยคาถา (อ่านไม่ออก)

วิธีใช้ : ทา (อย่ำให้เข้าทุก)

2. ซอยา : ยาคัมแกล้ม

ส่วนประกอบของยา : สาหร่ายทะเล 1 บาท หอยเสฉวน 1 บาท (5 ตัว) ราก
มะม่วงป่า 1 บาท แก่นเสม็ดทั้ง 2 สิ่งละ 1 บาท เหง้าไม้สีสุก
1 บาท ดอกบัวหลวง 5 ดอก เปลือกไม้แดง 3 บาท ยาคำ 1
1 บาท ฝักราชพฤกษ์ 1 บาท ยอดมะกอก 13 ยอด หนูลิ้นงูเห่า
1 บาท ใบมะกอก 1 บาท ดอกพิทูด 1 บาท เทียนแดง 5 บาท
เถาหมกแดง 1 บาท หัวยาข้าวเย็นทั้ง 2 สิ่งละ 1 บาท
รากโปรงฟ้า 1 บาท กาฝาก 1 บาท หัวทิม 1 บาท
หมมสะแก 11 หมม พริกไทย 1 บาท ทองคำนา 1 บาท

เกลือ 15 เม็ด สร้อยกาฝาก 1 บาท ใบบัวหลวง 15 ใบ
 เพี้ยทะเล 1 บาท กาฝากมะม่วงป่า 1 บาท เปลือกสีเสียด
 1 บาท ใบตะเคียน 1 บาท หนามแดงเท่าอายุ ลูกไม้ยาง
 3 ลูก ต้นน้ำมราชสีห์ 3 บาท ลูกสะบ้า 1 ลูก รากมะตูมหนู
 1 บาท ผักเป็ดแดง 1 บาท กาฝากกุ่มน้ำ 1 บาท แกนฝาง
 1 บาท

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาต้ม

วิธีใช้ : รับประทาน แก้มวงเวียน แก้ปวดท้อง

3. ชื่อยา : ยาต้มแก้เป็นลม

ส่วนประกอบของยา : เกสรทั้ง 5 จันทน์ทั้ง 2 ชลูด แกนซี่เหล็ก คำไทย คำฝอย
 ฝาง แกแลด ชะเอมเทศ แกนเสมสาร คนทา เถาว์ดัยเป็รียง
 ชิงชี มะเคือชุมพร ท้าวยายม่อม คีเกลือ ยาทั้งนี้หนักสิ่งละ
 1 บาท

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาต้ม

วิธีใช้ : รับประทาน แก้มวงเวียน หน้ามืด ทาตาย หัวใจสั่น เป็นไข้หนาววันและ
 เลือดน้อย

4. ชื่อยา : พรหมทัตถกถัม (ยาแก้ลมและแก้เลือดคั่งขึ้น)

ส่วนประกอบของยา : มหาหิงค 1 บาท กระวาน 1 สลึง การบูร 1 บาท กานพลู
 1 สลึง ลูกจันทน์ 1 สลึง กีบตี 1 สลึง พริกไทย 5 เท่าของ
 ยาทั้งหลาย

ขั้นตอนการปรุงยา : บดควยยาทั้งหมด ผสมกันทำเป็นแท่ง เเทาตุ้มะเว้ง ใช้น้ำมะกรูด เป็นน้ำกระสาย

วิธีใช้ : รับประทานครั้งละ 5, 7, 9 เม็ด ก็ได้
 ถ้าเลือดคั่งขึ้น น้ำลายฟูมปากและคอแห้ง ให้เอาเปลือกมะรุ้ม ตำละลายน้ำร้อน กรองเอาแต่น้ำ กรอกปาก ถ้าแก้พิษให้ใช้สุราเป็นน้ำกระสาย ถ้าจะแก้ พิษระคึก และแก้บิด ปวดท้องให้เอาน้ำมะขามเปียก 1 ถ้วย ใบมะนาว 1 ละลายน้ำกินไปค่อย

2.7 ตำรายาแก้ซาง : 24 ตำรา

1. ซอยยา : ยาเหลืองน้อย

ส่วนประกอบของยา : ใบตะไคร้หอม 1 น้ำประสานทอง 1 หัวหอมแดง 1 คิง္กูเหลื่อม 1 กระเทียม 1 ขมิ้นน้อย 1 ทุกสิ่งหนักเท่ากัน

ขั้นตอนการปรุงยา : บดควยยาทุกชนิดรวมกันเป็นผง ใสสุราเป็นน้ำกระสาย

วิธีใช้ : รับประทาน แก้วซาง

2. ซอยยา : ยาแก้ซาง

ส่วนประกอบของยา : หญ้าคอกขาวทั้งคันทั้งราก

ขั้นตอนการปรุงยา : ตำ

วิธีใช้ : รับประทานแก้วซาง

3. ซอยยา : ยาแก้ซาง (ดินเหลืองและคากฟาง)

ส่วนประกอบของยา : จันทน์แดง 1 เนระพูสี 1 จันทน์ขาว 1 พิษะนาค 1 ระยอม 1
 น้ำประสานทอง 1

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยามาฝนด้วยน้ำข้าว

วิธีใช้ : รับประทาน

แก้คลื่นร้าวและบาดแผลให้ยกน้ำประสานทอง เติบ แทรกคิ่งงูลงชุปสำล่อมจะหาย

4. ชื่อยา : จุกคงคา (แก้มวง 108 จำพวก)

ส่วนประกอบของยา : วานรชนทอง 1 ดินทะเลบั้งใต้เกรียม 1 น้ำประสานทอง 1
หนังแรกเผาไฟไหม้ 1

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาฝนให้ละเอียด

วิธีใช้ : กวาด โดยแทรกคิ่งงูเหลือม

5. ชื่อยา : ยาแก้มวงหึ่งปวง

ส่วนประกอบของยา : กระจกแมงกานีส 1 กระจกบู่ทะเล 1 ดินทะเล 1 เมล็ดมะนาว 1
บูกอยซาก 1 น้ำประสานทอง 1 หอยโขงคายนทราย 1 กัมมู่
ทะเล 1

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาบด นำลูกปะคำค้ำคายนเป็นกระสาย บดกวาด
กัมมู่หน้ากทำทอง (น้ำประสานนาค)

วิธีใช้ : กวาด

6. ชื่อยา : ยาแก้มราง

ส่วนประกอบของยา : หางปลาชอน 1 รากกิน 1 ชี้ค่างก 1 สะกือจาก 1

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 4 มาเผาไฟให้ไหม้คเป็นผงละลายกับสุรา

วิธีใช้ : ไม้ปรากฏ (เข้าใจว่าใช้วิธีกวาดค)

7. ชื่อยา : ยาแก้ชาง (ทางขวางจร)

ส่วนประกอบของยา : กระจุกงูเห่าล้อม 1 เข่าเหยี่ยวพญา 1 คำสั่ง หางแมงดา 1 คำสั่ง
กัตะทาบ 1 สลึง 1 เฟื่อง หางปลาชอน 1 กิ่งเหา 1 เฟื่อง
น้ำประสานทอง 1 คัมภีร์ 1

ขั้นตอนการปรุงยา : นำคัมภีร์มาฝนละลายน้ำสุรา

วิธีใช้ : กวาดคอ

8. ชื่อยา : ยาเขียวแก่งทองทาบชาง

ส่วนประกอบของยา : ใบกะเพรา 1 หอมแดง 1 ใบพญาคันคัง 1 กระจุกงูเห่า 1
ขมิ้นน้อย 1 ยาทั้งนี้เอาแต่เท่า ๆ กัน

ขั้นตอนการปรุงยา : นำคัมภีร์มาบดให้ละเอียด ใส่น้ำสุรารวมเป็นน้ำกระสาย

วิธีใช้ : รับประทาน

9. ชื่อยา : ยาแก้ชาง

ส่วนประกอบของยา : น้ำประสานทอง 1 วานกั๊บแรด 1 เกล็ดหัวปลาชอน 1
วานรอนทอง 1 กระจุกงูเห่าล้อม 1

ขั้นตอนการปรุงยา : นำคัมภีร์มาบดให้ละเอียด

วิธีใช้ : กวาด แก้วชางวิเศษนักแล

10. ชื่อยา : ยาแก้ชาง

ส่วนประกอบของยา : หนังกั๊บแรด 1 ลูกปลาคำคั๊บควาย 1 หน้ากระเบน 1 แทรกคั๊บปลาชอน

ขั้นตอนการปรุงยา : นำคัมภีร์มาบดละเอียด ใส่น้ำสุรารวมเป็นน้ำกระสาย

วิธีใช้ : กวาด

11. ชื่อยา : ยาแก้ซาง
 ส่วนประกอบของยา : เปราะหอม 1 กิ่งล่อพอง 1 รากไม้รวก 1 น้ำประสานทอง 1
 ลี้นทะเล 1
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยามาบดละเอียด
 วิธีใช้ : ทาปากเด็ก แก้ซางวิเศษนัก
12. ชื่อยา : ยาแก้ซางชันผกหนัก
 ส่วนประกอบของยา : ใบสวาค 1 น้ำประสานทอง 1 กระเทียม 1 เปลือกขมิ้น 1
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาบด เติมน้ำปูนกับน้ำมันก๊าดละลายยา
 วิธีใช้ : ทาแก้ปวด
13. ชื่อยา : ยาทาลิ้น
 ส่วนประกอบของยา : นอแรด 1 งาช้าง 1 ลี้นทะเล 1 น้ำประสานทอง 1
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาคั่วบด
 วิธีใช้ : ทาลิ้น ตกแล
14. ชื่อยา : ยาทาลิ้น
 ส่วนประกอบของยา : พริก 1 ชิง 1 กระเทียม 1 กีบี่ 1 ดินประสีว 1 ยาละออง
 ไฟ 1 น้ำประสานทอง 1
 ขั้นตอนการปรุงยา : เตายาทั้งนี้คั่วบด
 วิธีใช้ : ทาลิ้น

15. ชื่อยา : ยาหาลิ้น
 ส่วนประกอบของยา : แก่นไม้สัก น้ำขาวข้าว
 ขั้นตอนการปรุงยา : เอาไม้สักมาเผา บดให้ละเอียดละลายกับน้ำขาวข้าว
 วิธีใช้ : ทาคามโรฟัน หายได้
16. ชื่อยา : ยาแก้หืด
 ส่วนประกอบของยา : เฝือกจัน 3 เม็ด เผาไฟ 1 เม็ด มะนาวกั้วให้เกรียม 1
 น้ำประสเนทอง สะตุใส่หม้อสมควร
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำคั่วยาทั้งหมดบดให้ละเอียด
 วิธีใช้ : กวาก (กับน้ำมะนาว)
17. ชื่อยา : ยามหาจักร (แก้งาง แกลง ขางนิล ขางขโมย)
 ส่วนประกอบของยา : วานกั้วแรก 1 วานรอนทอง 1 รากไคร้เครือ 1 โกลฐเขมา
 น้ำประสานทอง 1 ระยอบ 1 รากชะพลู 1 กระจังโคม 1
 แผลกหอม 1 ขมิ้นอ้อย 1 สารส้ม 1 ขิง 1 คินประสัวขาว 1
 เทียนคำ 1 เทียนแกลง 1 เทียนขาว 1 คีปี่ 1 เทียน 1
 ยาวพาลี 1 กระจังเทียม 1 ใบกะเพรา 1 ตะเอบ 1 ยาหิ้งนี้
 สิ่งละ 2 สิ่ง จุนสีสะตุแล้ว 1 สิ่ง ยาคำเพายาทั้งหลายน
 บดทำผงไว้ เอาใบกะเพรา 1 ใบแมงลัก 1 ใบผักเสี้ยนผี 1
 ยา 3 สิ่งนี้เอาสิ่งละ 1 บาท เป็นน้ำสำหรับบดทำผงไว้
 ขั้นตอนการปรุงยา : สุมคั่วยาทั้งหมดบดให้ละเอียดทำเป็นผงไว้
 วิธีใช้ : กวาก รับประทาน แก้งาง ขางขโมย ลงท้อง ตกมูกเลือด และท้องขึ้น

18. ชื่อยา : วาตะภักดิ์ (แก้ขางและคานขโมย)
 ส่วนประกอบของยา : กระจุนกกกเพลิง 1 รากจอก 1 เจียงกระเบน 1 น้ำประสานทอง 1 หางแมงค 1 รากคิน 1 เม็ดโนมะหว 1 ซากพระคุณ 1 น้ำกระสายเฮน้ำมันก็ได้ น้ำดอกไมก็ได้
 ขั้นตอนการปรุงยา : สุมตัวยาให้เป็นถ่าน บดให้ละเอียดใส่น้ำดอกไม้ หรือน้ำมันเป็นกระสาย
 วิธีใช้ : รับประทานแก้ขาง
19. ชื่อยา : แสงสุริยา (ยาแก้ขาง)
 ส่วนประกอบของยา : ตริณต
 ขั้นตอนการปรุงยา : สุมตัวยาให้เป็นถ่าน บดให้ละเอียด
 วิธีใช้ : รับประทาน แก่คานขาง นอนสะกุงหวากผวา ทวีรอน
20. ชื่อยา : ยาเขี้ยวกวาดแก้ขางแก้พิษ
 ส่วนประกอบของยา : ใบชักแดง 1 ใบสะเค 1 ข่า 1 ใบมะนาว 1 กระเทียม 1 ถั่วลิ 1 เฮเทากัน
 ขั้นตอนการปรุงยา : สุมตัวยาให้เป็นถ่าน แล้วบดให้ละเอียด
 วิธีใช้ : รับประทานกับสุรา หรือน้ำก็ได้
21. ชื่อยา : ยาพิลึกแผ่นดินหงาย (แก้ขางหัวเหลือง)
 ส่วนประกอบของยา : น้ำประสานทอง 1 ดินประสีขาว 1 กำมะถัน 1 เปลือกไข่ฟัก 1 จุนดี 1 มะขามป้อม 1 หรตากลีบทอง 1 รากไคร้เครือ 1

สารส้ม 1 ช้อนกลาง 1 ตรีกระตัก เสมอกากกั ใ้หน้ามะนาว
เป็นน้ำกระสาย

ขั้นตอนการปรุงยา : สุกคัยาใ้เป็นถน บคใ้เป็นผงทำเป็นแห้งไว้

วิธีใ้ : กวาด โดยใ้ยาแห้งบคผสมกัน้ำมะนาว

22. ชื่อยา : มหานิลบิกทองใ้ใหญ่ (แก๊ซาง)

ส่วนประกอบของยา : หัญฟรัน อ่าพันทอง เกสร โกฐ เตียน เสาเสมอกั

ขั้นตอนการปรุงยา : สุกคัยาใ้เป็นถน บคใ้ละเอียดแล้วปั้นเป็นเม็ดใ้ บคคัย
ทองคำเปลว

วิธีใ้ : บคยาเม็ด ผสมน้ำกระสายใ้กวาดซาง

23. ชื่อยา : มหานิลกระชาย (แก๊ซาง)

ส่วนประกอบของยา : กระชาย ลูกประคำคัคกาย หวายตะคั ทางปลาช่อน
เบญจกานี่ เสาเทา ๆ กั

ขั้นตอนการปรุงยา : สุกคัยาใ้เป็นถน บคใ้ละเอียดผสมน้ำกระสายเปลือกไม้
ปั้นเป็นเม็ดใ้

วิธีใ้ : ใ้ระบู่ (เข้าใ้จวากวาด หรือรับประทน)

24. ชื่อยา : พระโอสถแก๊ซาง

ส่วนประกอบของยา : รากเข้มทั้ง 2 ทองแตก รากส้มฝอย รากฟักขาว เถว้ดัย
เปรียง รากขุมเห็ดเทศ ผักครากหัวแหวน เปลือกใ้เเน
แกนสน เถว้ดัยเขี้ยว รากชิงชี่ เทายายมอม มะเคอขุมพร
ยาทั้งนี้ลั้งละ 1 บาท ลูกสมอไทย 2 บาท

ขั้นตอนการปรุงยา : คั้นคั่วยาทั้งหมด

วิธีใช้ : รับประทานแก้วนึ่ง

2.8 ตำรายาอื่น ๆ นอกจาก 7 กลุ่มข้างต้น : 104 ตำรา

1. ชื่อยา : น้ำมันแก้ท้องป่วง

ส่วนประกอบของยา : เปลือกสะเคา 1 เปลือกมะม่วง 1 ใบมะม่วง 1 ใบมะเขือ 1
ใบมะระ 1 ใบฝ้ายเทศ 1 มะพร้าวไฟ 1

ขั้นตอนการปรุงยา : ทำคั่วยาทั้งหมดให้เข้ากัน เอน้ำมันมะพร้าวไฟคั้นกะทิ ใสหุงคั่วยา
ที่คั่วไว้ให้กลายเป็นน้ำมัน

วิธีใช้ : ทาฝี และเสกคัวยกถ (อ่านไม่ออก)

2. ชื่อยา : ยาน้ำมันแก้ท้องป่วงและมะเร็ง

ส่วนประกอบของยา : ขอบชะนางทั้ง 2 ใบลำโพง 1 ใบข่อย 1 ใบสะแก 1
นระนาง 1 เปลือกกุน 1 เปลือกพริก 1 รากเจตมูลเพลิง 1
ขมิ้นน้อย 1 ใบระงับ 1

ขั้นตอนการปรุงยา : ทำคั่วยาเอน้ำมันสิ่งละเอียด น้ำมันคืบ 1 จอก น้ำมันมะพร้าว
1 จอก หุงให้กลายเป็นน้ำมัน

วิธีใช้ : ทาฝี มะเร็ง

3. ชื่อยา : น้ำมันใส่ปากแผล

ส่วนประกอบของยา : ผิวมะกรูด 1 ขมิ้นน้อย 1 ชิงช้าชาติ 1 คัสปี้ 3 ดอกพริกไทย
7 เม็ด กระเทียม 7 กลีบ

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมด หุงในน้ำมันมะพร้าว จนกึ่งแค่น้ำมัน

วิธีใช้ : ทาแก้ผิวหนังเกาต์และหนอง เปื่อยเป็นตุ่มลึก

4. ชื่อยา : น้ำมันใส่ปากแผล

ส่วนประกอบของยา : มะพร้าวไฟ (มากขึ้นเป็นกะทิ) ลำโพงกาสาวพิศ (เอาทั้งต้ม)
ขอมชะนางทั้ง 2 (ตำเอาน้ำ)

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาหุงให้กึ่งแค่น้ำ

วิธีใช้ : หยอก (หุง) ใส่ปากแผล

5. ชื่อยา : น้ำมันประหาร (ประสาน)

ส่วนประกอบของยา : เห็ดนาก 1 หญ้าพันงูทั้ง 2 ใบตูดหมูตูดหมา 1 ตำเอาสิ่งละเอียด
จอก น้ำมันงา 1 จอก

ขั้นตอนการปรุงยา : เอายาทั้งหมดหุงให้กึ่งแค่น้ำมัน เอาเขาวัวเผาไฟให้ไหม้ขี้ให้
ละเอียด ใส่ลงในน้ำมัน

วิธีใช้ : ใช้ทาแผล ทั้งก้นทั้งเรียกเนื้อดี

6. ชื่อยา : น้ำมันประสาน

ส่วนประกอบของยา : ไพล 1 กระเทียม 1 หอม 1 ข่า 1 กระชาย 1 เปลือก
มะรุุม 1 เปลือกทองหลาง 1 ตะไคร้ 1 ขมิ้นขาว 1
วานรอนทอง 1 ตำเอาน้ำให้เทากับน้ำมันมะพร้าวครึ่งหนึ่ง
น้ำมันงาครึ่งหนึ่ง

- ขั้นตอนการปรุงยา : 1) นำตัวยาทั้ง 10 ชนิดตำเอาน้ำไว้
 2) เติมน้ำมันมะพร้าวครึ่งหนึ่ง ของน้ำทั้ง 10 ชนิดข้างต้น
 3) เติมน้ำมันงาอีกครึ่งหนึ่ง
 4) หุงจนกลายเป็นน้ำ
 5) ปรุงด้วยลูกจันทน์ กอกจันทน์ กระวาน กานพลู

วิธีใช้ : ใ้ส้าบกดแผล

7. ชื่อยา : น้ำมันประสาน

ส่วนประกอบของยา : ขี้ไต้สุ่มเม็ด 1 พริกไทย 1 ขนไก่เผาไฟให้ไหม้ 1

ขั้นตอนการปรุงยา : บดตัวยาทั้ง 4 ชนิดให้ละเอียด ผสมลงในน้ำมันคิบ

วิธีใช้ : ทาปากแผล

8. ชื่อยา : ยาแก้นิ้ว

ส่วนประกอบของยา : รากหญ้าคา สารส้ม รากเข็มขาว รากมะละกอ รากคำสิง
 คินประสีขาว หนักสิ่งละ 1 บาท แกลบขาวเหนียว ทำน้ำ
 กระจาย

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 6 ชนิด คั้นกับน้ำกระจาย

วิธีใช้ : รับประทาน แก่นิ้ว ขัดเบา

9. ชื่อยา : ยาแก้นิ้ว

ส่วนประกอบของยา : แกลบเผาไฟให้ไหม้ 1 คินประสี 1 สารส้ม 1 ตะไคร้สุก 1

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 4 ชนิด มาคั้นกับน้ำ

วิธีใช้ : รับประทานแก้นิ้ว

10. ชื่อยา : ยาแก้คางทูม
 ส่วนประกอบของยา : ข้าวเย็นแห้ง 2 ขานไม้รูโรยแห้ง 2 ใบมะค้ำไทย 1
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำค้ำยาแห้ง 5 ชนิด มาต้ม
 วิธีใช้ : รับประทาน (ยาภายิน) ภายนอกให้เอาปูนขาวมาฝนกับน้ำทาบริเวณที่บวม
11. ชื่อยา : ยาแก้ฝีมคูลูก
 ส่วนประกอบของยา : รากคนเฒ่าแห้ง 2 กระจุกแห้ง 1 กระจุกกา 1 กระจุกหมากำ 1
 เถาบุ้งไก่ 1 รากคุดแห้ง 1 รากกันตรง 1
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำค้ำยาแห้ง 8 ชนิดมาต้มรวมกัน
 วิธีใช้ : รับประทาน แก้ฝีมคูลูก
12. ชื่อยา : น้ำมันแก้สารพัดโรค
 ส่วนประกอบของยา : เปลือกพิกุล 1 พริก 1 ขิง 1 กระทือ 1 ใพล 1 กระจาย 1
 หอมแดง 1 ผักเจด 1 ทั้งหมดนี้ล้างสะอาด
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำค้ำยาแห้ง 8 ชนิดมาหว่านน้ำ แล้วคั้นค้ำค้ำกับน้ำมันพร้าวไฟ
 3 ลูก เค็มน้ำมันงา 1 ทะยาน ลูกตา 700 ลูก หุงจนค้ำค้ำ
 น้ำมัน แล้วปรุงค้ำจันทน์ 1 กระจาน 1 กานตดู 1 เมื่อจะ
 หุงให้หันหน้าไปทางหนุม (เข้าใจวาทิตบูรพา) จินประสิทธิ์ทิต
 (ทิตประจิม)
 วิธีใช้ : รับประทาน (เวลารับประทานให้บายน้ำไปหนุม จินประสิทธิ์ทิต) ยานี้แก้ค
 ฝี ขี้เรื้อนคุดถึง มะเร็ง คุดทะราด

13. ชื่อยา : ยาหยอดแกก เป็นก้อน
ส่วนประกอบของยา : เอนโดเมทริยมูท ถักคองการทาหลังคก ตกค่อ ให้เอาสนิมเหล็ก 1
น้ำมะนาว 1
ขั้นตอนการปรุงยา : 1) เอาเอนโดเมทริยมูทหยอด
2) เอาสนิมเหล็กผสมกับน้ำมะนาว
วิธีใช้ : 1) หยอด 2) ทาหลังคก
14. ชื่อยา : ยาแก้ฝีดาษ
ส่วนประกอบของยา : รากอำพัน 1 หนามพรมมิ 1 พลุแก 1 รากคำ 1 รากชี้หนอน 1
ข้าวเย็น 1 พืชหนาด 1 ระยอม 1 หมูปลอย 1 ผักบุง 1
หอรกา 1 เหล้าคิงู
ขั้นตอนการปรุงยา : นำคัวยาทั้งหมดฝนควยสุราคิงูคยม
วิธีใช้ : รับประทาน แก้ฝีดาษจับหัวใจ
15. ชื่อยา : ยาเขี้ยวใสสารพัดฝีดาษ
ส่วนประกอบของยา : จันททั้ง 2 ชีวับคเป็นแหง รากเห็ดคาน 1 เห็ดไม้แกง 1
เห็ดคดินนิมกน 1 ระยอม 1 กฤษณา 1
ขั้นตอนการปรุงยา : นำคัวยาข้างคณฝนควยน้ำ
วิธีใช้ : ทั้งกินทั้งทา
16. ชื่อยา : ยาแก้ฝีดาษ
ส่วนประกอบของยา : หรค 1 หวายคค 1 หวายคณ 1 ผาง 1 กะปิ 1
หอมแกง 1 หนอไม้ 1

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 7 ชนิดมาบด

วิธีใช้ : ทดลอมวงให้รอบหัวฟันนั้น ถัดฟันในแตกให้เสียนางแห้งเสีย

17. ชื่อยา : ยาแก้มะเร็ง

ส่วนประกอบของยา : ต้นทองพันชั่ง 400 กรัม ต้นเหียงอกปลาหม้อ 200 กรัม ราก

เปลือกต้นมะหนอน 200 กรัม หัวยาข้าวเย็นเหนือข้าวเย็นใต้

200 กรัม หัวร้อยรู 200 กรัม ไรกทั้งสอง 200 กรัม

กำแพงเจ็ดชั้น 100 กรัม ชันทองพญาบาท 100 กรัม แก่นไม้สัก

100 กรัม

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาต้ม (หรืออบคเป็นผงก็ได้)

วิธีใช้ : รับประทาน

18. ชื่อยา : ยามะเร็งกระดูกทะราด 5 จำพวก

ส่วนประกอบของยา : ข้าวเย็นเหนือ ข้าวเย็นใต้ อย่างละ 1 คำสิ่ง เปล้าน้อย

เปลือกใหญ่ ต้นยาสูบ ชันทองพญาบาท รากชะพลู รากมะคูน

รากมะกอก หนอนตายอยากร หนักสิ่งละ 1 บาท น้ำมะพร้าวไฟ

1 ส่วน น้ำทา 2 ดอน

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาต้มด้วยหม้อดิน เอาทองคำมุกกอบหม้อไว้ด้วย

วิธีใช้ : รับประทาน (ก่อนรับประทานให้เอาคอกไม้ ฐูปเทียน บูชาเสียก่อน)

19. ชื่อยา : ยาคุมลดความอ้วน

ส่วนประกอบของยา : ทองพันชั่ง หนัก 4 บาท ใบคนสบู่ หนักเบ็ดแดง หนักเสียนผี

ใบมะคำไค้ทั้ง 5 ชิง ชะพลู สะก้าน เจกมุดเพลิง กล้วยดี

กล้วยดี กล้วยดี กล้วยดี

หนักสิ่งละ 1 บาท ใบมะกา ใบส้มป่อย ใบส้มเปรี้ยว เพชร
 สังกะสี หนักสิ่งละ 2 บาท ใบส้มซ่า รากลำเจียก คนท
 เถวด้ยเขียว หัวขายมอม มะเคื่อชุมพร ชิงชี ชั้นทองพญาบาท
 โทหนง พยามูลเหล็ก คีเกดือ ใบหนาค เเทเอนออบ หนัก
 สิ่งละ 1 บาท เถวด้ยเป็รียง โครราน หนักสิ่งละ 2 บาท
 ขาวเ็นหัง 2 สิ่งละ 1 บาท

ขั้นตอนการปรุงยา : นำค้ำยาทั้งหมดมาต้ม

วิธีใช้ : รับประทาน (ก่อนอาหาร 3 เวลา) ลดความอ้วน แก่ความค้ำโลหิตสูง

20. ชื่อยา : ยาแก้สะอึก

ส่วนประกอบของยา : ใบมะกอม 1 หอมแดง 1 พริกไทย 1 ชิง 1

ขั้นตอนการปรุงยา : นำค้ำยาหัง 4 ชนิด มาต้ม

วิธีใช้ : รับประทาน

21. ชื่อยา : ยาวิสัยให้สะอึก (แก้เสลดค้ำขึ้น แก่ลมอุทร)

ส่วนประกอบของยา : สมอเทศ 1 ชิงแห้ง 1 ลูกชะพลู 1 รากไคร้เครือ 1
 กานพลู 1 ลูกจันทน์ 1 คอกจันทน์ 1 ชะเอมเทศ 1
 ลูกเอนออน 1 ลูกน้กชีเทศ 1 โกรฐหัง 5 เทียนหัง 5
 กรบูน น้ำประสานทอง หนักสิ่งละ 1 บาท

ขั้นตอนการปรุงยา : นำค้ำยาหังทั้งหมดมาต้ม หรืออบเป็นผง

วิธีใช้ : รับประทาน

22. ชื่อยา : ยาแก้สะอึก
 ส่วนประกอบของยา : ไบมะกรูด 3 ใบ ทาติ 1 ดอก บัวหลวง 3 ดอก
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 3 ชนิด มาต้ม
 วิธีใช้ : รับประทาน
23. ชื่อยา : ยาแก้เลือดออกตามไร้น้ำ
 ส่วนประกอบของยา : เปลือกราชพฤกษ์ 1 เปลือกขุทรา 1 เปลือกตะเกียน 1
 เปลือกตะแบก 1 กบกด 1 ใบเทียน 1 เกล็ด 1
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 7 ชนิด มาต้ม
 วิธีใช้ : รับประทานไปจนกว่าจะหาย
24. ชื่อยา : ยาแก้ชักเบา
 ส่วนประกอบของยา : โคนัสพัท 7 ชิ้น รากลำเจียก 7 ชิ้น บอระเพ็ด 7 ชิ้น
 กูลิกกับสารส้ม หนัก 1 บาท แกลบข้าวเหนียว 1 ทะนาน
 (800)
 ขั้นตอนการปรุงยา : เอาตัวยาทั้ง 5 ชนิด ต้มรวมกัน
 วิธีใช้ : รับประทาน
25. ชื่อยา : ยาแก้ชักเบา
 ส่วนประกอบของยา : เตาทำลึงค์ผู้ สารส้ม
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 2 มาต้มรวมกัน
 วิธีใช้ : รับประทาน

26. ชื่อยา : ยาแก้งูกัด

ส่วนประกอบของยา : เเทคันแดงสด 5 – 6 ใบ ใบเสลดพังพอน 30 ใบ น้ำข้าวขาว
2 – 3 ช้อนโต๊ะ

ขั้นตอนการปรุงยา : ตำเเทคันแดงกับใบเสลดพังพอนให้ละเอียด แล้วนำมาต้มกับน้ำ
ข้าวขาว

วิธีใช้ : 1) รับประทาน
2) พอกแผล (ที่ใช่พอกไม้คองคั้นน้ำข้าวขาว)

27. ชื่อยา : ยาแก้เห็นชาวมิงง

ส่วนประกอบของยา : โกรฐทั้ง 5 เทียนทั้ง 5 เมล็ดจุก หนักดั่งละ 50 กรัม กล้วย
เกล็ดสีนขาว เมล็ดพันธุ์นกกระทา คีเกล็ด วานน้ำ ผาง กำฝอย
เเทโคคราน กำดั่งเดื่อโครง หนักดั่งละ 30 กรัม

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาต้ม

วิธีใช้ : รับประทาน ผู้ใหญ่รับประทานครั้งละ 2 – 4 ช้อนโต๊ะ วันละ 3 เวลา ก่อน
อาหาร เคี้ยวกลดลงตามส่วน

28. ชื่อยา : ยาแก้เห็นชา

ส่วนประกอบของยา : กระจ่าง 7 กลีบ คีปดี 7 ดอก พริกไทย 7 เม็ด รากเป็ด
น้อย 1 ทาไม้ไผ่สีสุก 3 ทา เมล็ดไฟ 1 คีเหี้ย 1 ผาง 1
เอาเทากัน

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาแช่สุราไว้ 1 คืน

วิธีใช้ : รับประทาน

29. ชื่อยา : ยาแก้โรคกระษัยไตพิการ

ส่วนประกอบของยา : ช้เหล็กทั้ง 5 ลูกสมอทั้ง 3 เทียนทั้ง 5 ขมิ้นซอย บอระเพ็ด
ใบระกา หัวหมู แก่นเสม็ดทั้ง 2 โกรธน้ำเค็ม สิ่งละ 1 บาท
เถาว์ดัยเป็รียง 8 บาท ยาคำ 2 บาท ฝักคูน 3 ฝัก

ขั้นตอนการปรุงยา : นำทุกยาทั้งหมดมาต้ม

วิธีใช้ : รับประทานวันละ 3 เวลา ก่อนอาหาร ครั้งละ 1 ถ้วย ทบมด้วยน้ำชาหรือน้ำ
มังกร

30. ชื่อยา : ยาแก้ท้องมาน

ส่วนประกอบของยา : บอระเพ็ดหนัก 1 ชั่ง ต้เกลือ 1 ถ้วย

ขั้นตอนการปรุงยา : นำบอระเพ็ดต้มกับต้เกลือให้เดือด 3 พอง

วิธีใช้ : รับประทาน วันที่ 1 รับประทาน 1 อีก วันที่ 2 วันที่ 3 ถึงวันที่ 10 รับประทาน
เพิ่มขึ้นวันละ 1 อีกทุกวัน วันที่ 11 เริ่ม 1 อีกใหม่

31. ชื่อยา : ยาเจ็บอวัยวะเพศหญิง

ส่วนประกอบของยา : รากคูน 1 รากเสนียด 1 โศกกระสุน 1

ขั้นตอนการปรุงยา : นำทุกยาทั้ง 3 ชนิด หุงด้วยน้ำมังงา

วิธีใช้ : ทา บริเวณที่เจ็บ

32. ชื่อยา : ยาแก้คอ

ส่วนประกอบของยา : ลูกหมากตามคัมข้อ 1 ลูกหมากจะกำขาว 1 หัวกล้วยคั้น 1

ยา 3 สิ่งนี้เอาสิ่งละ 1 บาท ลูกหมากไฟหนัก 2 บาท เอาเชือก
เถาว์ดัย 1 เป็นกระสาย

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดยกละเอี้ยด บั่นเป็นแท่งไว้
 วิธีใช้ : พ่นใส่คอ คอแคบ คอเนื้อ ฯลฯ ยาทั้งนี้แก้สำรพัดทุกอัน

33. ชื่อยา : ยาบำรุงเลือด

ส่วนประกอบของยา : ยาข้าวเย็น 5 ตำลึง ผิวไม้ไผ่ 5 บาท ข้าวเปลือก

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 2 ชนิด คองค้ำยสุรา ผังข้าวเปลือกไว้ 3 วัน

วิธีใช้ : รับประทาน

34. ชื่อยา : ยาแก้ฝีในท้อง

ส่วนประกอบของยา : รากกังกปลาแดง รากพุงคอ โศกกระสุน หนักสิ่งละ 5 ตำลึง
 หัสคูนเทศ หัสคูนไทย เขาพอครว ลูกจันทน์เทศ กอกจันทน์เทศ
 เขาพอครว พริกไทย คีปี้ เขาอายุญ์ใต้ ไม้จำฉา 1 ไร่ 1
 เจตมูลแดง 1 ข้าวเย็น 1 พืชหนาด 1 หางไหลแดง 1
 กินปลวกชฎา 1 กระเทียม 7 กลีบ

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาสับให้ละเอียด คองสุรา

วิธีใช้ : รับประทานวันละ 3 เวลา สิ้น 3 หนานหายแล

35. ชื่อยา : ยาริดสีดวง

ส่วนประกอบของยา : ส้มกุ่ม แก่นเสมหะเล ผิวมะกรูด วานน้ำ หัวผักกาดแดง
 บอระเพ็ด หนักสิ่งละ 1 บาท

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 6 ชนิดมาต้มรวมกัน

วิธีใช้ : รับประทานวันละ 2 เวลา

36. ชื่อยา : ยาริกสีดวงชั้นดำไล่ ชั้นทรวงอก ชั้นคอ ชั้นลิ้น
 ส่วนประกอบของยา : น้ำประสานทอง สารส้ม หนักสิ่งละ 1 สลึง
 ขั้นตอนการปรุงยา : ให้เอาตัวยาทั้ง 2 ชนิด ละลายน้ำ ถักเป็นริกสีดวงที่ลิ้น คอ
 ให้ละลายน้ำทาล
 วิธีใช้ : หยอก บริเวณที่เป็น
37. ชื่อยา : ยาแกักริกสีดวงดำไล่ ปากเปื่อย คอเปื่อย
 ส่วนประกอบของยา : ข้าวหมาก 7 ลูก ข้าวเหนียว 1 ทะนาน เทียนทั้ง 5
 หนักกะเพราแดง 1 เปลือกหอยขม 1 เกลือสินไชว หนักสิ่ง
 ละ 1 บาท
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดคองไว้ 3 วัน
 วิธีใช้ : รับประทานครั้งละ 2 จอก
38. ชื่อยา : ยาแก้คันชะโมย
 ส่วนประกอบของยา : มหาหิงค์หนัก 1 บาท ชุมเห็ดโคน 1 คัน เลือกใบถี่ ๆ 5 ใบ
 ขั้นตอนการปรุงยา : เอาตัวยาทั้งหมดรวมกัน ใบชุมเห็ด 5 ใบลงคั่วย พระเจ้า
 5 องค์ วังไว้ปากหม้อ คั่ววางไว้ในที่เหมะระสมอย่าให้อะไรข้าม
 วิธีใช้ : รับประทานเช้า - เย็น (จุดชุมเห็ดโคนของตำราอาหารขึ้นมาปิดปาก)
39. ชื่อยา : ยาอายุวัฒนะ
 ส่วนประกอบของยา : กุ่มอ่อน 1 ชั่ง หนอนทกยอก 1 ชั่ง พริก ขิง กล้วยี่ สลึงละ
 5 คำลึง

ขั้นตอนการปรุงยา : 1) เอาตัวยาทั้ง 5 ชนิด มาตำเป็นผง
 2) เอน้ำผึ้งรวง 3 ทะนาน เคี่ยวให้เป็นยางมะตูม
 3) เอาตัวยาที่ตำไว้ใส่ลงกวนให้เข้ากันดี
 4) เอายาใส่ลงในหม้อไฟแขวนไว้หั่วเตาไฟ 3 เดือน
 วิธีใช้ : รับประทานเป็นยาอายุวัฒนะ

40. ชื่อยา : ยาอายุวัฒนะ
 ส่วนประกอบของยา : ขิงแห้ง เจตมูลเพลิง เกตุส้าน ชะพลู คีปรี หรพากลีบทอง
 จันทน์ทั้ง 5 สิ่งละ 3 บาท
 ขั้นตอนการปรุงยา : เอายาทั้งหมดมาบดให้เป็นผง
 วิธีใช้ : รับประทาน

41. ชื่อยา : ยาอายุวัฒนะ
 ส่วนประกอบของยา : เขาคั 1 มะเขือขึ้น 1 นอนทกยอยาก 1 บอระเพ็ด 1
 ยาทั้ง 4 สิ่งนี้หนักสิ่งละ 1 ชั่ง
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 4 ชนิดมาต้มให้เป็นผงละลายในน้ำผึ้ง ใส่ในหม้อไฟ
 วางไว้บนหั่วเตาไฟ 3 ปี หรือ 3 เดือน
 วิธีใช้ : รับประทาน

42. ชื่อยา : ยาแก้ทองมวน
 ส่วนประกอบของยา : ไรศทั้ง 2 แกนสน 1 ใบสลอด 1 ใบรัก 1 ใบพริกไทย 1
 ข่า 1 เปลือกมะรุ้ม 1 เปลือกทองหลาง 1 เปลือกมะไฟ 1
 ไพล 1 คินปลวกปลายไม้ 1 ใบสมอน้ำ 1 ขมิ้นน้อย 1
 หน่อไม้ไผ่สีสุก 1

ขั้นตอนการปรุงยา : เอาตัวยาทั้งหมดมาตำเอาน้ำสิ่งละถ้วย เคี่ยวให้งวดเหลือถ้วย
เดียว จึงเอากินผลวกละสายลง

วิธีใช้ : รับประทาน

43. ชื่อยา : ยาแก้หอบ

ส่วนประกอบของยา : ไพลดำ 1 รากมะแว้งเครือ 1 พริก 1 ขิง 1 หนอนตายอยาก 1

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 5 สิ่ง มาตำเป็นผง ละลายน้ำผึ้ง

วิธีใช้ : รับประทาน เป็นยาอายุวัฒนะ เวลารับประทานให้ทองคำถ (อ่านไม่ออก)

44. ชื่อยา : ยาแก้หืด

ส่วนประกอบของยา : ใบตำหม่อน 1 กระจุกผี 1

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 2 มาบดให้ละเอียด

วิธีใช้ : รับประทาน

45. ชื่อยา : ยาแก้หืด

ส่วนประกอบของยา : เมล็ดในละมุดสีดา ดอกคี่ปดี รากชะพลู มะขามป้อม เอาแต่น้ำ
เนื้อ ใบเสนียด ผักส้มป่อย รากมะกล่ำเครือ พริกไทย
หนักสิ่งละ 30 กรัม ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ อบเชย หนักสิ่งละ
15 กรัม น้ำประสานทองสะอาด หนัก 15 กรัม หนักแก้ว
ชะเอมเทศ หนักสิ่งละ 15 กรัม

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาบดเป็นผง

วิธีใช้ : รับประทาน โดยใช้น้ำมะนาว น้ำมะกรูด หรือน้ำส้มซ่า เป็นน้ำกระสาย
รับประทานแก้อไอ แก้หอบหืด ขับเสมหะ

46. ชื่อยา : ยาแก้ตะมอย
 ส่วนประกอบของยา : โใบมะระ 1 โใบมะนาว 1 โใบเทียน 1 เขาไม้ 1 โใบผักขวง 1
 หัวปลาทู เฉากไฟไหม้ 1
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 6 สิ่ง มาบดให้ละเอียด
 วิธีใช้ : พอก (ตะมอย)
47. ชื่อยา : ยาแก้เจ็บหลัง
 ส่วนประกอบของยา : หัวหมู 1 ทะนาน พริกไทย ชิง คีปลี่ สิ่งละ 2 บาท
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 4 ชนิด มาทำให้เป็นผงละลายกับน้ำผึ้ง
 วิธีใช้ : รับประทาน
48. ชื่อยา : ยาแก้เจ็บหลัง
 ส่วนประกอบของยา : ลูกข่อย 1 ทะนาน พริกไทย วานน้ำ สิ่งละ 1 คำสิ่ง
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 3 ชนิดมาทำให้เป็นผง ละลายน้ำผึ้ง
 วิธีใช้ : รับประทานแก้เจ็บหลัง
49. ชื่อยา : ยาแก้เจ็บหลัง
 ส่วนประกอบของยา : ข้าวเหนียวคำ 1 ทะนาน น้ำอระเพ็ด
 ขั้นตอนการปรุงยา : หุงข้าวเหนียวคำคัวยน้ำอระเพ็ดให้ไ้ 3 หน คำเป็นผง ละลาย
 น้ำผึ้ง
 วิธีใช้ : รับประทาน แก้เจ็บหลัง

50. ชื่อยา : ยาแก้เจ็บหลัง
 ส่วนประกอบของยา : โพล 1 ทะยาน พริก 1 ขิง 1 คีปดี 1 น้ำผึ้ง 1 ทะยาน
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 5 ชนิด มาทำให้ละเอียดแล้วนำไปกวนกับน้ำผึ้ง
 วิธีใช้ : รับประทาน
51. ชื่อยา : ยาแก้กลอน
 ส่วนประกอบของยา : ขมิ้นน้อย 1 หัวหมู 1 บอระเพ็ด 1 สมอไทย 1 สิ่งละ
 เทกกัน
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 4 ชนิด มาทำให้เป็นผง ละลายในน้ำผึ้ง
 วิธีใช้ : รับประทาน
52. ชื่อยา : ยาแก้กลอน
 ส่วนประกอบของยา : ข้าวเหนียวคั่วเป็นข้าวตอก 1 หัวหมู 1 พริกไทย 1
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 3 ชนิด ทำเป็นผงละลายในน้ำผึ้ง
 วิธีใช้ : รับประทานแก้กลอน
53. ชื่อยา : ยาพอกฝีหึ่งปวง
 ส่วนประกอบของยา : ข้าวสุก 1 ขมิ้นน้อย 1 ใบบัวบก 1 ใบชะค่อมอน 1
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 4 ชนิดมาตำ
 วิธีใช้ : พอก (แก้ฝีถั่วงูและฝีหึ่งปวง)

54. ชื่อยา : ยาแก้ชักเมก
 ส่วนประกอบของยา : ใบกะเพราแดง 1 คินประสีว 1 รากคิน 11 หัว
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 3 ชนิดมา โขลกให้ละเอียด
 วิธีใช้ : พอกที่หัวเหิน
55. ชื่อยา : ยาแก้ปวดไม้ไต่คื่นโกศก
 ส่วนประกอบของยา : ใบกะเพรา 1 ใบพลูแก่ 1 กระบูน 1 ใบผักแว่นแดง 1
 พริก 7 ชิง 7 ลูกมะนาว 1
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาคั่วให้ละเอียด
 วิธีใช้ : รับประทาน (ใช้น้ำมะนาวเป็นน้ำกระสาย)
56. ชื่อยา : ยาแก้สารพัดโรค
 ส่วนประกอบของยา : ใบชุมเห็ด 1 กระจ่าง 1 เปลือกทองเหลืองใบมน 1 เปลือก
 กุ่มบกทั้ง 2 หอยแครงเผาไฟ 1 ไพล 1 ชิง 1 กระทือ 1
 วานน้ำ 1 สารส้ม 1 คีปี้ 1 กระจ่าง 1 เจตมูล 1
 ชะพลู 1 สะกั้น 1 ใบกะเพรา เพาะยาทั้งหลาย
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาทำเป็นผงละเอียด นำกระสายน้ำร้อนและอื่น ๆ
 ตามแต่ที่คิดว่าดี เหมาะกับโรค
 วิธีใช้ : รับประทาน แก้สารพัดโรคใช้วิธีเปลี่ยนน้ำกระสาย
57. ชื่อยา : มหาหิงค์
 ส่วนประกอบของยา : มหาหิงค์ 1 ชิง 1 คีปี้ 1 พริกไทย 1 ใบกระพังโหม 1
 กระจ่าง 1 เหาสิ่งละ 1 สลึง

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 6 ชนิด มาบดให้ละเอียด ใส้เหล้าเป็นน้ำกระสาย
วิธีใช้ : รับประทาน เป็นยาประจำท้องเด็ก แก่ชากุ 4

58. ชื่อยา : ยาแก้อุจจาระ

ส่วนประกอบของยา : รากไม้ หรือรากสะเค รากกรัก ใบมะเฟือง

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยามาบด

วิธีใช้ : รับประทาน

59. ชื่อยา : ยาแก้แมงกะพรุนไฟและสาหร่ายทะเล

ส่วนประกอบของยา : ใบคนที่สอทะเล ใบคนที่สอเขมา ใบเสลดพังพอน ใบตำลึง
เอาสิ่งละเท่ ๆ กัน

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 4 ชนิด ตำเจือน้ำเล็กน้อย

วิธีใช้ : พอกบริเวณแผล จะหายปวดภายใน 20 นาที

60. ชื่อยา : ยาแก้เลือดออกตามไรฟัน

ส่วนประกอบของยา : เถนไม้รวกหนัก 15 กรัม สารส้มสุก 15 กรัม

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยามารวมกัน ละลายน้ำสะอาด

วิธีใช้ : ทาตามไรฟัน

61. ชื่อยา : ยาแก้เลือดออกตามไรฟัน

ส่วนประกอบของยา : สารส้ม พิมเสน ใบคนที่สอ ไพรสก หนักสิ่งละ 2 สิ่ง
เกลือเล็กน้อย

ขั้นตอนการปรุงยา : นำค้ำยาทั้ง 4 ชนิด มากำให้ละเอียดแทรกเกลือพอนิ่มลว

วิธีใช้ : ทบบริเวณเหงือก วันละ 3 - 4 ครั้ง

62. ชื่อยา : ยาบำรุงอวัยวะเพศ

ส่วนประกอบของยา : หัวกระชาย ดอกบัวเหี่ยว ไม้แม่กลำ เปลือกตะโกบั้งไฟ
ลูกจันทน์เทศ ดอกจันทน์เทศ พริกไทย อบเชย สิ่งละเท่า ๆ กัน

ขั้นตอนการปรุงยา : นำค้ำยาทั้งหมดมาบดให้เป็นผง ใส่น้ำผึ้งหรือน้ำสุกเป็นน้ำกระสาย

วิธีใช้ : รับประทาน (วันละ 2 เวลา ก่อนอาหารเช้า - เย็น)

63. ชื่อยา : ยาอายุวัฒนะ

ส่วนประกอบของยา : แร่ไ้คยอม 1 ชั่ง หนอนศกยอยาก 3 ชั่ง หัวบัวบก 1 ชั่ง
(ถ้าไม่มีเอาหัวบัวขมก็ไ้ หรือไม้ไ้ใช้เกสรบัวหลวง 5 คำลิ่ง)
มะลิซ้อน 1 คำลิ่ง ดอกอัญชัญขาว 1 คำลิ่ง ลูกมะกอมออน
5 คำลิ่ง ลูกจันทน์ 1 บาท กระบูน 1 บาท สะคัน 3 ชั่ง

ขั้นตอนการปรุงยา : นำค้ำยาทั้งหมดมาบดให้เป็นผงละเอียด ผสมน้ำผึ้งปั้นเป็นเม็ด
(ลูกกลอน)

วิธีใช้ : รับประทาน (ก่อนรับประทานให้บูชาฤๅษี 4 คน ค่ายมะพร้าวอ่อน 4 ใบ
เทียนเงินเทียนทอง 4 เล่ม กวैया พลุ หนัก เครื่องกรวยบายศรี 1 สำหรับ
เสกค้ำยาคถ (อ่านไม่ออก) ส่วนที่ รับประทาน 15 วัน โรคภัยจะหาย
รับประทาน 1 เดือนจะมีกำลังค้ำเทพยคถทรงกำลังขำงสาร รับประทาน
2 เดือน คงกะพันธาตรี 3 เดือนรูปโฉมคงามค้ำเทวคถ 4 เดือนเสี่ยง
เพราะค้ำนกกกระเวก 5 เดือนมีปัญญค้ำพระพุทชโฆษา ฯลฯ

64. ชื่อยา : ยาแก้สารพัดพิษ

ส่วนประกอบของยา : พืชินาค 1 พาคไฉม 1 รากไทรเครือ 1 สารพังงา 1
 สารพัดเขี้ยว 1 ผนังแรคนอ 1 แรค 1 สารพัดเข่า 1
 สารพัดกระดูกงู 1 พญาชีเหล็ก 1 รากกะยอมคอกแดง 1
 สารพัดควาน ยาทั้งนี้เอาเท่า ๆ กัน

ขั้นตอนการปรุงยา : นำคั่วยามาบดให้ละเอียด แล้วปั้นเป็นแท่งไว้

วิธีใช้ : รับประทาน (เอายกแห่งมาฝนกับสุรา) แก้พิษผีทั้งปวง มะเร็ง ตะมอย
 งูสวัด สึก งูขบ หมากบัก ฯลฯ

65. ชื่อยา : ยาปราบชมพูทวีป (แก้สารพัดโรค)

ส่วนประกอบของยา : ลูกจันทน์เทศ หนัก 1 สลึง กอกจันทน์เม็ด 1 สลึง กระจวาน
 หนัก 1 สลึง 1 เพ็ญ กระบูนหนัก 2 สลึง คีปัดหนัก 2 สลึง
 1 เพ็ญ กานพลูหนัก 10 สลึง พิลังกาษาหนัก 3 สลึง
 ลำพันทางหนูหนัก 3 สลึง 1 เพ็ญ โกรฐอ่อนหนัก 1 บาท โกรฐ
 เขมาหนัก 1 บาท 1 เพ็ญ เทียนคำหนัก 1 บาท 1 สลึง
 เทียนแดงหนัก 5 สลึง 1 เพ็ญ เทียนคักแตนหนัก 6 สลึง
 1 เพ็ญ เทียนแกลบหนัก 7 สลึง ชิงแห้งหนัก 7 สลึง 1 เพ็ญ
 เจกมุดเพลิงหนัก 2 บาท สมอไทยหนัก 1 บาท 1 เพ็ญ สมอ
 เทศหนัก 5 สลึง บุกดหนัก 5 สลึง 1 เพ็ญ หัวคูนเทศหนัก
 5 บาท 1 สลึง 1 เพ็ญ ไบภัญชาเทศหนัก 31 บาท 2 สลึง
 1 เพ็ญ พริกไทยอ่อนหนัก 6 บาท 1 สลึง 1 เพ็ญ (กะไม่มี
 ไ้พริกไทยคำ) เจริญปลาทมอ(ลูกคอกใบ) หนัก 30 บาท

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมด มาบดให้ละเอียดผสมน้ำผึ้งปั้นเป็นเม็ดเท่าเม็ด

พุดรา

วิธีใช้ : รับประทาน แก้วโป โสฬอง ทองใหญ่ ทองฆาน ไล่เลื่อน ศึก 20 จำพวก
ลม 108 จำพวก เสมหะ 20 จำพวก กุศล 20 จำพวก คามิกพาง หนูกิ่ง
เดินเข้สะโหก จาม ไอ หลังเสียดแทง เจ็บคอ บาดทะยัก ทวาร
เรอ บวมน้ำทั้งตัว ๓๓ทุก 4 ไม่เสมอกัน ฯลฯ หมั้นทำบุญต่อกับภรรยา

66. ชื่อยา : ยาแก้โรคสีดวง

ส่วนประกอบของยา : เปลือกหว่า 1 รากนมแมว 1 จันทน์ทั้ง 2 ใพล 1 กระชาย 1
หนักสิ่งละเท่า ๆ กัน

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาบดให้ละเอียดปั้นเป็นแท่งไว้

วิธีใช้ : 1) รับประทาน
2) ท (ใช้น้ำมะพร้าวไฟเป็นน้ำกระสาย ถ้าไม่หายให้ใช้น้ำหมากสุก หรือ
น้ำชาขม ทั้งกินและท เช้า - เย็น)

67. ชื่อยา : ยาแก้โรคสีดวง

ส่วนประกอบของยา : ขิง คีปดี เปลือกขี้เหล็ก หอยขม หอยกาบ หอยแครง
รากเจตมูลเพลิง หนักสิ่งละ 2 บาท ปูนขาวหนัก 2 สลึง
พริกไทยหนัก ๑ ชั่ง

ขั้นตอนการปรุงยา : 1) นำตัวยาทั้งหมดบดเป็นผง

2) นำน้ำบอระเพ็ด น้ำชา น้ำขมิ้นน้อย น้ำผึ้ง อยางละ
1 ชาม มารวมกัน

3) เทียนวงใส่ลงไปในสมให้เข้ากัน

4) บั้นเป็นลูกกลอนขนาดเท่า เม็กพุทรา

วิธีใช้ : รับประทาน เช้า - เย็น

68. ชื่อยา : ยาสมานปากเมี้ยวคอเอียง

ส่วนประกอบของยา : เปลือกทองหลางใบเนน 1 ลูกมะกอก 7 ลูก เบญจจัน 7
น้ำประสานทอง 1 สลึง

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาคั่วให้ละเอียดแล้วบั่นเป็นผงไว้

วิธีใช้ : รับประทาน (ใช้น้ำคาลสคเป็นน้ำกระสาย) แต่ไม่หายให้เอาน้ำเกก
เปลือกเกก 7 เปลือก จิงหน 7 เกลือ 7 ท่อมกินด้วย

69. ชื่อยา : ยาประสะ (แก้ฝี)

ส่วนประกอบของยา : ไพล 1 กระชาย 1 กระเทียม 1 ขิง 1 ขมิ้นทั้ง 2 ข่า 1
ยาทั้งหมดนี้หนักสิ่งละ 1 ตำลึง คนคั่ว 1 วานกั๊บแรก 1
วานรทอง 1 ไคร้เครือ 1 รากแก้ว 1 ลูกสารพัดพิษ 1
ลูกกระวาน 1 กานสังกรณี 1 ทั้งหมดนี้หนักสิ่งละ 2 ตำลึง
ขี้แมลงสาบ 2 บาท

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาคั่วให้ละเอียดบั่นเป็นเม็กขนาดเท่าลูกฝ้าย

วิธีใช้ : รับประทาน (ใช้สุราเป็นน้ำกระสาย)

70. ชื่อยา : ยาแก้ฝี

ส่วนประกอบของยา : จันทน์แดง 1 เบญจจัน 1 วานกั๊บแรก 1 วานรทอง 1
สังกรณี 1 เขากวาง 1 หวายตะก 1 ไคร้เครือ 1 งูคี่เหลื่อม
หนักสิ่งละเท่า ๆ กัน

ขั้นตอนการปรุงยา : นำค้ำยาทั้งหมดมาบดรวมกัน แล้วปั้นเป็นแท่งไว้

วิธีใช้ : รับประทาน โดยใช้น้ำฝนเป็นน้ำกระสาย

71. ชื่อยา : ยาแก้ผี

ส่วนประกอบของยา : ใบลำไพล 1 ใบกระทกรก 1 ใบผักปลิงแดง 1 หนุ่ยไก่ใบ 1
ใบสะอึก 1 ใบส้มป่อย 1 ใบคำลั้งคิ้ว 1 ใบป๊อบ 1
ผักฝอย 1 ผักบั้งน้ำ 1 กระเทียมพราวด์ 1 แคละสิ่งหนักเสมอมกค

ขั้นตอนการปรุงยา : นำค้ำยาแต่ละชนิดมาบดรวมกัน

วิธีใช้ : พน, พอก (ถ้าจะให้รัดหัวผีให้เขาปูนขาวผสมค้ำ)

72. ชื่อยา : ยามหาคงค

ส่วนประกอบของยา : ใบหมากเมี่ยง 1 ใบหมากผู้ 1 ใบพิกุล 1 เถาหญ้าหนง 1
ใบน้ำเต้าแห้ง 1 ใบผักเข้ 1 ใบชบา 1 ใบพิมลัด 1
ใบส้ม 1 ใบระงับ 1 ใบทองหลางใบมน 1 ใบหญ้าค้ำไฟ 1
ต้นพราหมณ์ 1 ซองสามย่าน 1 หางจรเข้ 1 เห็ดขี้วัว 1
กระเทียมยอก 1 ชันกพิราย 1 คินสอพอง 1 ยาทั้งนี้เอาเท่ากัน

ขั้นตอนการปรุงยา : นำค้ำยาทั้งหมดมาบดรวมกัน ทำเป็นแท่งไว้

วิธีใช้ : พน ท (ใช้น้ำชาขาว คินประสิริ น้ำส้มมะขามเปียก น้ำมะพร้าว ฯลฯ เป็นน้ำกระสาย เกษมความเหมาะสมกับชนิดของผี)

73. ชื่อยา : ยามหาคงค

ส่วนประกอบของยา : แก่นพรหม 1 ข้าวสาร 1 ยอดสีพรท 1 ลูกประคำค้ำควาย 1
รากป๊อบ 1 หางจรเข้ 1 คินประสิริขาว 1 หัวคำลั้ง 1
ยา 8 สิ่งนี้เอาเสมอมกค

- ขั้นตอนการปรุงยา : นำคัวยาทั้งหมดมาต้มรวมกัน ทำแห้งไว้
 วิธีใช้ : รับประทาน วันละ 3 ครั้ง (นำคัวยามาละลายในน้ำชาขาว หรือน้ำดอกไม้)
74. ชื่อยา : ยาแก้หืด
 ส่วนประกอบของยา : แวนนากยูง 1 กำมะถันแดง 1 ส่วนตะแบกทั้ง 2 ดอกลำโพง
 กาสาวพัตร์กักชอน 1 ขนหมี 1
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำคัวยาทั้งหมดมาหั่นตากแดด (เริ่มการระบูนเล็กน้อย)
 วิธีใช้ : สูบ (นำคัวยามาสูบแล้วสูดควัน)
75. ชื่อยา : ยาอบนิ่วพรณ
 ส่วนประกอบของยา : ไพโร 3 ชีด ใบมะขามสด 1 ชีด ใบส้มป่อย 1 ชีด
 ใบส้มเกลี้ยง 1 ชีด อะโอมเทศ 1 อบเชยเทศ 1 อบเชยฉนวน 1
 หนักสิ่งละ 1 บาท กระบูน 2 สลึง พิมเสน 2 สลึง
 กินสอพอง 2 บาท ขมิ้นชัน 2 สลึง เกสรทั้ง 5 สิ่งละ 1 บาท
 ดอกมะลิสด 1 บาท เปลือกชะลูด 1 บาท
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำคัวยาทั้งหมดมาต้ม ให้เกิดควัน
 วิธีใช้ : อบร่างกาย
76. ชื่อยา : ยาสูบริคดีคาง
 ส่วนประกอบของยา : มะเขือขี้ 1 สลึง หัสศุณเทศ 3 สลึง นมกำดั่ง 3 สลึง
 ชิงแห้ง 2 สลึง โบนมพิจิต 2 สลึง ขี้จระเข้ 3 สลึง
 อะโอมเทศ 2 สลึง

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาบดให้ละเอียด

วิธีใช้ : สุก

77. ชื่อยา : พระโอสถหอมเหลือง

ส่วนประกอบของยา : จันทน์ทั้ง 2 กฤษณา กระดำพิก โกฐสอ โกฐเขมา

โกฐพุงปลา โกฐลักลิ่ง โกฐหัวบัว โกฐเรียง โกฐทุตำพาท

โกฐกานพร้าว เปลือกสมุลแว้ง พิมเสนเกล็ด ยาทั้งหมดนี้หนัก

สิ่งละ 1 สลึง รากโค้วเครือ 3 บาท ชะเอมเทศ 1 บาท

น้ำประสานทองสุก 3 สลึง

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาบดให้ละเอียด นำน้ำดอกไม้มา เป็นน้ำกระสาย
ทำเป็นแพงไว้

วิธีใช้ : รับประทานและกวาด แก่สารพัดโรค ใช้วิธีเปลี่ยนน้ำกระสายจากน้ำดอกไม้
เป็นน้ำขุมเห็ด น้ำกะเพรา น้ำคั้นลูกสมอไทย น้ำจันทน์หอม น้ำคั้นลูกยอ
น้ำคั้นกระพัง โสมกัมเกล็ด น้ำขมิ้นออย น้ำมะกล่ำเครือคั้น น้ำหัวหอมคั้นกับ
ลูกจันทน์เทศ น้ำผักเสี้ยนผี น้ำหัวกระเทียมผงไฟ

78. ชื่อยา : พระโอสถแก้กระษัย

ส่วนประกอบของยา : แก่นแสมทั้ง 2 สิ่งละ 3 บาท มะค่าไก่ 5 บาท สมอเทศ 5 บาท

สมอไทย 5 บาท ยาค่า 1 บาท 2 สลึง กี่เกล็ด 5 บาท

แก่นขี้เหล็ก 1 บาท ผักราชพฤกษ์ 8 บาท ใบมะกอก 4 บาท

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งหมดมาต้ม

วิธีใช้ : รับประทาน แก้อาการเมื่อยตามเส้นเอ็น

79. ชื่อยา : พระโอสถแก้โรคผิวหนัง

ส่วนประกอบของยา : ขี้ทองพวยบาท 5 บาท กำแพงเจ็ดชั้น 5 บาท รากทองพันชั่ง
5 บาท ขี้เถ้าเหินเหินขี้เถ้าเหินไต้สิ่งละ 10 บาท กำมะถันแดง
5 บาท ซากก่อน 1 บาท หนอนคยอยาก 3 บาท

ขั้นตอนการปรุงยา : ไม่ปรากฏวิธีปรุง (เข้าใจว่าเป็นยาต้ม)

วิธีใช้ : ไม่ใช้ระบุ (เข้าใจว่าเป็นยารับประทาน)

80. ชื่อยา : พระโอสถแก่อยุไฟไม้ไค้

ส่วนประกอบของยา : ผาง 3 บาท แกแล 3 บาท สมอภิเภก 3 บาท ชะพลู 2 บาท
มะขามป้อม 3 บาท แกนสน 2 บาท พริกไทย 2 บาท
ขี้เหล็กทั้ง 5 สิ่งละ 1 บาท ขิงสด 5 บาท ใพลสด 5 บาท
ชาสด 10 บาท ใบส้มป่อย 3 บาท ใบมะขาม 3 บาท
รากทองแตก 3 บาท เถาวัลย์เปรียง 3 บาท หัวเตกคัน
3 บาท คีเกลื้อไทย 5 บาท ยาคำ 1 บาท คำฝอย 2 บาท
เหงือกปลาหมอ 3 บาท ขมิ้นน้อย 5 บาท

ขั้นตอนการปรุงยา : นำค้ำยาทั้งหมดมาต้มรวมกัน

วิธีใช้ : รับประทานวันละ 3 เวลา เป็นยารักษาแผลสด แก้มือเท้าชา ปากชา
เลือดลมเดินไม่สะดวก

81. ชื่อยา : พระโอสถแก้ฤดูหนาวพิการ

ส่วนประกอบของยา : ขิงแห้ง 4 บาท คินประสีวิ 2 บาท สารส้ม 2 บาท ผาง 10 บาท
คำฝอย 1 บาท ใบมะก 3 บาท แกนแต่มทั้ง 2 สิ่งละ 10 บาท
ใพลสด 5 บาท กระชาย 5 บาท ชาสด 5 บาท มะกรูด 5 ลูก

ชั้นตอนการปรุงยา : นำค้ำยาทั้งหมดมาต้ม

วิธีใช้ : รับประทาน

82. ชื่อยา : พระโอสถแก้คกมูกเลือด

ส่วนประกอบของยา : ผางเสน 2 บาท หัวตะไคร้ 5 บาท ลูกมะขุม 3 บาท

ผักคราดหัวแหวน 3 บาท เทียนดำ 2 บาท เปลือกโมกข์หลวง

3 บาท ชะพลู 2 บาท ขมิ้นน้อย 3 บาท

ชั้นตอนการปรุงยา : นำค้ำยาทั้งหมดมาต้มเดี่ยว

วิธีใช้ : รับประทาน

83. ชื่อยา : พระโอสถแก้คณขโมย

ส่วนประกอบของยา : ขี้เหล็กทั้ง 5 สิ่งละ 1 บาท ขุมเห็ดเทศทั้ง 5 สิ่งละ 1 บาท

กะเพราทั้ง 2 อย่างละ 1 บาท คันลำมะงาทั้ง 5 สิ่งละ 1 บาท

เถาหัวลิงทั้ง 5 สิ่งละ 1 บาท ลูกสมอไทย 5 บาท สะค้าน

2 บาท ชิงสก 2 บาท ชะพลู 2 บาท เหงือกปลาหมอ 2 บาท

คี้เกลือ 2 บาท ไบมะก 2 บาท ยาค่า 2 สิ่ง

ชั้นตอนการปรุงยา : นำค้ำยาทั้งหมดมาต้ม

วิธีใช้ : รับประทาน

84. ชื่อยา : ยาแก้หนองใน

ส่วนประกอบของยา : กำมะถันเหลือง 5 บาท ขาวเียนทั้ง 2 หนักสิ่งละ 10 บาท

รากไม้รวกหนัก 25 บาท รวมสรรพยาทั้ง 4 สิ่งรวมน้ำหนัก

50 บาท

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 4 สิ่งมาต้ม

วิธีใช้ : รับประทาน เช้า - เย็น แก้วหนึ่ง

85. ชื่อยา : ยาแก้หนองใน

ส่วนประกอบของยา : ไบมะกอก ยาตำ ผักคูน คีเกลื้อไทย รากขันทองพยาบาท
กระดูกควายเผือก คัมภีร์ เบื่อฤดูร้อน เบื่อไข้ไก่ฟ้า
หัวข่าขาวเย็นทั้ง 2 สารส้ม ขาคางแดง รวบรวมสรรพยา 12 สิ่ง
เสมอมาก

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 12 ชนิดมาต้ม

วิธีใช้ : รับประทาน เช้า - เย็น แก้วหนึ่ง

86. ชื่อยา : ยาแก้หนองใน เช้าขอดีมะม่วง

ส่วนประกอบของยา : ศรีภูมิภูษา ไพล ขมิ้นน้อย ผาง หัวข่าขาวเย็นทั้ง 2
เมล็ดพืชมังคุดกาค คำฝอย ไบมะกอก กระบูน สรรพยาทั้งนี้
หนักเท่ากัน เท่ากับ 2 บาท ทองหนักทั้ง 5 หนัก 6 บาท
รวมน้ำหนักทั้งสิ้น 32 บาท

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งสี่มาต้มรวมกัน

วิธีใช้ : รับประทาน (แก้หนองใน เช้าขอดีมะม่วง)

87. ชื่อยา : ยาแก้หนองใน

ส่วนประกอบของยา : ศรีภูมิภูษา 1 บาท เถวัลย์เปรียง เถาคันแดง ผาง ข
ไพล ยาตำ กระชาย เกลื้อสินเชาว์ คีเกลื้อไทย สรรพยา

ทั้ง 9 สิ่งนี้ หนักสิ่งละ 5 บาท หอม 3 หวี ใบระกา 7 กำมือ
กระเทียม 7 หวี ตะไคร้ 7 ต้น

ขั้นตอนการปรุงยา : นำสรรพยา 16 สิ่งมาต้ม

วิธีใช้ : รับประทาน

88. ชื่อยา : ยาแก้หนองใน

ส่วนประกอบของยา : กำมะถันทั้ง 2 ยาคำ คินประสิว สรรพยาทั้ง 4 สิ่งหนักสิ่งละ
2 สลึง รากยาสูบ 2 สลึง 1 เฟื้อง รากลำโพง 2 สลึง
1 เฟื้อง รากมะค่าไก่ รากลำเจียก เถววัลย์เปรียง
หญ้าไทร กระจุกควายเผือก แสมทั้ง 2 รากมะละกอ
รากหญ้าคาก รากพญาสัตบรรณ เถกั้นแดง งวงศรด
รากขันทองพยาบาท แก่นจันทน์ เทียนเขาวพานี้ ข่าลิง
รากโองเพง รากแฝกหอม หัวยาข้าวเย็นทั้ง 2 สรรพยาทั้ง
20 สิ่งนี้หนักสิ่งละ 5 สลึง จุกส้มปะรด 3 จุก เกลือ 3 ถ้วยตะไค้
ขามเบญจรงค์ 1 ชิ้น

ขั้นตอนการปรุงยา : นำค้ำยาทั้ง 20 ชนิด มาต้ม

วิธีใช้ : รับประทาน แก้หนองใน

89. ชื่อยา : ยาแก้หนองใน

ส่วนประกอบของยา : หัวข้าวเย็นแฉง 8 บาท เหวงือกปลาทอม 4 บาท กำมะถันเหลือง
2 บาท ขันทองพยาบาท 6 สลึง หนอนศกยอนนาก 6 สลึง
รากสะแก 6 สลึง ฟาง 2 บาง แกลด 2 บาท แขนขนุน
1 บาท สารส้ม 1 บาท เทียนขาว 2 บาท ขมิ้นน้อยแห้ง 2 บาท

กระชายแห้ง 2 บาท แฝกหอม 2 บาท ขานไม้รุ่ยโรยขาว
 6 สิ่ง ขี้เหล็กแห้ง 5 หนัก 3 บาท เถาว์ลัยเป็รียง 3 บาท
 ใบมะกอก 6 สิ่ง มะค่าไก่ 6 สิ่ง ยาค่า 2 บาท กี่เกลือ
 2 บาท สมอกิ่ง 2 บาท รากกระดังงา 1 บาท หนุ่ยไก่ใบ
 1 บาท จันทน์แดง 1 บาท รวมสรรพยา 25 สิ่ง รวมน้ำหนัก
 52 บาท

ขั้นตอนการปรุงยา : นำค้ำยาทั้ง 25 ชนิด มาต้ม

วิธีใช้ : รับประทาน เช้า - เย็น ครั้งละ 1 ถ้วยชา

90. ชื่อยา : ยาชุกแก้นองใน (ขนาดที่ 1 ยาถ่ายนองใน)

ส่วนประกอบของยา : รากพรมมิ รากหนามรอบค้ำ รากกระทุ้งมาบ้า รากทองแตก
 แก่นประคูน และแก่นมะหาด ใบมะพร้าว ใบมะขาม ใบส้มป่อย
 เถาว์ลัยเป็รียง โศภกระสุน สมอเทศ สมอพิเภก สรรพยา
 ทั้ง 13 สิ่ง หนักสิ่งละ 1 บาท รงทอง 2 บาท ยาค่า 2 บาท
 ขี้เหล็กแห้ง 5 หนัก 3 บาท คัดเค้แห้ง 5 3 บาท พาคไฉน 6
 บาท รากนางพูน 6 บาท มะขามป้อม 3 ผล สมอไทยเทาอายุ
 ฝักราชพฤกษ์ 5 ฝัก รวมสรรพยา 22 สิ่ง

ขั้นตอนการปรุงยา : นำค้ำยาทั้ง 22 ชนิด มาต้ม 3 เตา 1 แทรกคี่เกลือทมน้ำกำลัง
 ชาติหนักเบา

วิธีใช้ : รับประทาน เช้า - เย็น เป็นยาถ่ายนองใน รับประทาน 1 วันเว้น 3 วัน
 วันที่เว้นรับประทานขนาดที่ 2 (วันละ 3 เวลา เช้า - กลางวัน - เย็น)

91. ชื่อยา : ยาชุกแก้นองใน (ขนานที่ 2 ยาขับหนองใน)
 ส่วนประกอบของยา : แกนซีเหล็ก แกนประคูน แกนเสมสาร แกนสน แกนมะนาก
 เบลีอกโลก ออยขาง รวมสรรพยา 7 สิ่งหนักสิ่งละ 10 บาท
 เสมอภาค
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 7 ชนิด มารวมต้ม
 วิธีใช้ : รับประทาน วันละ 3 เวลาในระหว่างที่เว้นรับประทานยาขนานที่ 1 (เป็นยา
 ขับหนองใน และสมานแผลในรูลอกปัสสาวะ)
 เมื่อรับประทานยาขนานที่ 1 ที่ 2 จืดแล้วให้รับประทานขนานที่ 3 ต่อไป
92. ชื่อยา : ยาชุกแก้นองใน (ขนานที่ 3 ยาขับรากหนองใน)
 ส่วนประกอบของยา : พริกไทย ชิง คีปี้ เขมทะเล็ก สรรพยาทั้ง 4 สิ่งนี้หนักสิ่งละ
 4 บาท โดกทั้ง 2 คุยทั้ง 2 กังปลาทั้ง 2 กำมะถันเหลือง
 กระดุกงูเหลือม รากขนุนลำมะลอ เทียนคำ เทียนขาว
 สรรพยาทั้ง 11 สิ่งนี้หนักสิ่งละ 4 บาท หัวยาข้าวเย็นทั้ง 2
 หัวหนอนทอยยาก รากพงแก แกนซีเหล็ก สรรพยาทั้ง 6 สิ่งนี้
 หนักสิ่งละ 10 บาท ขันทองพยามาพหนัก 20 บาท ขมิ้นออย
 3 หัว
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้งสี่มาทำเป็นยาต้ม
 วิธีใช้ : รับประทาน
93. ชื่อยา : ยาแก้พิฬิส 1
 ส่วนประกอบของยา : หัวยาข้าวเย็นแดง 9 บาท ขันทองพยามาพ 4 บาท หนอนทอย
 อยาก 2 บาท ใบถั่วแระ 1 บาท กำมะถันเหลือง 2 บาท

๓. กนกะเม็ง 1 บาท ผักเม็กแดง 1 บาท ตรีภู่ ๑๑ สิ่งละ 1 บาท
 เทียนคำ 2 บาท เทียนขาว 2 บาท เปล้าทั้ง 2 สิ่งละ 2 บาท
 แสมทั้ง 2 สิ่งละ 3 บาท ยาคำ 2 บาท คีเกลื้อ 2 บาท
 ชีเหล็กทั้ง 5 หนัก 3 บาท สมอคิง 2 บาท ไบมะก 2 บาท
 บานไม่รู้โรย 2 บาท รวมสรรพยา 22 สิ่ง รวมน้ำหนัก 50 บาท

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 22 ชนิด มาต้ม

วิธีใช้ : รับประทานเช้า - เย็น ครั้งละ 1 ถ้วยชา

94. ชื่อยา : ยาแก้ชิวลิศ 2

ส่วนประกอบของยา : หัวยาข้าวเย็นแดง 20 บาท ชันทองพยาบาท 10 บาท หนอน
 ทยอยาก 6 บาท กำมะถันเหลือง 6 บาท ไบถั่วแระ 1 กำมือ
 ไบกะเม็ง 1 กำมือ ไบผักเบ็ด 1 กำมือ ตรีภู่ ๑๑ สิ่งละ 2 บาท
 เปล้าทั้ง 2 สิ่งละ 4 บาท เทียนคำ 4 บาท เทียนขาว 4 บาท
 แสมทั้ง 2 สิ่งละ 4 บาท รวมสรรพยา 16 สิ่ง

ขั้นตอนการปรุงยา : นำสรรพยาทั้ง 16 ชนิด มาต้ม

วิธีใช้ : รับประทานเช้า - เย็น ครั้งละ 1 ถ้วยชา

95. ชื่อยา : ยาแก้ชิวลิศ 3

ส่วนประกอบของยา : ข้าวเย็นแดง 10 บาท เหนืออกปลาหมอด 3 บาท รากทุพร 2
 บาท กำแพง 7 ชั้น ชันทองพยาบาท 2 บาท หัวหนอนทย
 อยาก 2 บาท กำมะถันเหลือง 3 บาท เทียนคำ 6 บาท
 ไบถั่วแระ 1 บาท เทียนขาว 6 สิ่ง พริกไทย 1 บาท
 รากเจตมูลแดง 6 สิ่ง คีปี่ 2 บาท ขมิ้นอ้อยแห้ง 2 บาท

เปล้าใหญ่ 6 สิ่ง ดอกจำปา 1 บาท ดอกมะลิลา 1 บาท
 บอระเพ็ดแห้ง 1 บาท ยาคำ 1 บาท คีเกื้อ 2 บาท
 ขี้เหล็กทั้ง 5 หนัก 3 บาท สมอคิง 2 บาท แสมทะเล 2 บาท
 แก่นลันทม 2 บาท เถาวัลย์เปรียง 1 บาท ไบมะกา 1 บาท
 ไบมะค่าไก่ 1 บาท สรรพยา 27 สิ่ง รวมน้ำหนัก 54 บาท
 ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 27 สิ่ง ทำเป็นยาต้ม
 วิธีใช้ : รับประทาน เช้า -- เย็น ครั้งละ 1 ถ้วยชา

96. ชื่อยา : ยาแก้เซ้าข้อ 1

ส่วนประกอบของยา : กำมะถันเหลือง ชั้นทองพยาบาท รากมะขามป้อม โคคราน
 กระดูกควายเผือก สรรพยาทั้ง 5 สิ่งนี้หนักสิ่งละ 10 บาท
 หัวยาขาวเย็นทั้ง 2 สิ่งละ 20 บาท พริกไทยดำ 20 บาท
 รวมสรรพยา 8 สิ่ง

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 8 ชนิด มาทำยาต้ม

วิธีใช้ : รับประทาน เช้า - เย็น

97. ชื่อยา : ยาแก้เซ้าข้อ 2

ส่วนประกอบของยา : กำมะถันเหลือง 1 บาท สมอพิเภก สมอคิง รากหญ้าคา
 ยาคำ จันทน์เทศ สรรพยาทั้ง 5 สิ่งนี้หนักสิ่งละ 3 บาท
 ฝักเสี้ยนผี รากมะคูก รากมะเคื่อปล่อง สะคาน ชะพลู
 หัวหมู รากขี้มอญ แก่นแสมทั้ง 2 เถาวัลย์เปรียง ไบมะกา
 ฝักคูน สรรพยา 12 สิ่งนี้ หนักสิ่งละ 5 บาท หัวยาขาวเย็น
 ทั้ง 2 สิ่งสิ่งละ 10 บาท รวมสรรพยา 20 สิ่งหนัก 96 บาท

ขั้นตอนการปรุงยา : นำยาทั้ง 20 ชนิด มาทำเป็นยาต้ม

วิธีใช้ : รับประทาน เช้า - เย็น

98. ชื่อยา : ยาแก้เข้าข้อ 3

ส่วนประกอบของยา : รากยอ รากพวงแก รากบานไม่รู้โรยขาว สรรพยา 3 สิ่งนี้
หนักสิ่งละ 20 บาท รวมน้ำหนัก 60 บาท

ขั้นตอนการปรุงยา : นำค้ำยาทั้ง 3 ชนิด ทำเป็นยาหม้อ

วิธีใช้ : รับประทาน

99. ชื่อยา : ยาแก้เข้าข้อ 4

ส่วนประกอบของยา : เกดื้อสมุทรหนัก 5 บาท รากมะขามป้อม รากไผ่ป่า กระจุกข้าง
ขามเบญจรงค์ กระจุกควายเผือก สรรพยาทั้ง 5 สิ่งนี้หนักสิ่งละ
10 บาท กำมะถันเหลือง 20 บาท หัวยาข้าวเย็นทั้ง 2 สิ่ง
สิ่งละ 20 บาท รวมสรรพยา 9 สิ่ง รวมหนัก 115 บาท

ขั้นตอนการปรุงยา : นำค้ำยาทั้ง 9 สิ่งมาทำเป็นยาต้ม

วิธีใช้ : รับประทาน

100. ชื่อยา : ยาแก้เข้าข้อออกคอก

ส่วนประกอบของยา : หัวยาข้าวเย็นทั้ง 2 รากมะแว้งทั้ง 2 สมอเทศ สมอไทย
สมอพิเภก สมอคิ่งู สมอทะเล รากทองแตก รากกำจัด
รากมะยมค้ำผู้ หัวหนอนตายอยาก รากเดียน รากไม้รวก
รากส้มป่อย รวมสรรพยา 16 สิ่ง เอาหนักสิ่งละ 5 บาท
ใส่หม้อภาค รวมน้ำหนัก 80 บาท

ขั้นตอนการปรุงยา : นำสรรพยาทั้ง 16 สิ่ง มาทำเป็นยาต้ม

วิธีใช้ : รับประทาน เช้า + เย็น

101. ชื่อยา : ยาชุกแกชของคตลอดเนาเปื่อยเพราะเชื้อกามโรค (ขนานที่ 1)

ส่วนประกอบของยา : พริกไทย กระเทียมสด ขิงสด คึบสี เทียนคำ วานน้ำ
การะบูรุน มหาหิงค์ สรรพยาทั้ง 9 สิ่งนี้ หนักสิ่งละ 1 สลึง
น้ำคาลห่มหนัก 2 สลึง ส้มมะขามเปียกหนัก 2 สลึง ผิวมะกรูด
2 สลึง ผลสลอดประสะแล้ว 2 บาท รวมสรรพยา 12 สิ่ง
รวมน้ำหนัก 5 บาท 2 สลึง

ขั้นตอนการปรุงยา : นำสรรพยา 12 สิ่ง มาทำให้ละเอียด

วิธีใช้ : รับประทานครั้งละหนัก 1 สลึง 1 เื้อง รับประทานแล้วก็น้ำร้อนตาม
เป็นยาถ่ายน้ำเหลืองร้ายให้สิ้นโทษ

วิธีประสะสลอด สำหรับยาชานานนี้ให้เอาผลสลอดมาปอกเปลือกนอกแล้วผ่าเม็ดเอาใส่
ข้างในออก แขน้ำปลาร้าปากให้ไว้ 1 คืน รุ่งขึ้นจึงเอาใส่กะทะไฟ
คั่วให้เหลือง แล้วเอาใส่ที่ห่อสลอดนี้ 5 ชั้น เอาหินหรือของหนัก ๆ
ทับไว้ให้น้ำมันออกมาคึกคัก แล้วเอาเม็ดสลอดไปปรุงยาผสมกับตัวยาอื่น ๆ

หมายเหตุ ยาชานานนี้ ให้รับประทานตอนเช้าก่อนอาหาร เวลาเคี้ยว รับประทานทุกเช้า
จนหมดยา ส่วนมือกลางวัน เย็น กลางคืน ให้รับประทานขนานที่ 2

102. ชื่อยา : ยาชุกแกชของคตลอดเนาเปื่อยเพราะเชื้อกามโรค (ขนานที่ 2)

ส่วนประกอบของยา : ตรีภูกุ๊กหนักสิ่งละ 2 บาท เปลือกกระทู้หนู 8 บาท ขมิ้นสด
20 บาท เปลือกกล้วยตานี 10 บาท ใบโกฐเขมา 3 กำมือ
รวมสรรพยา 7 สิ่ง

ขั้นตอนการปรุงยา : นำยาทั้ง 7 ชนิด มาทำเป็นยาต้ม

วิธีใช้ : รับประทาน วันละ 3 เวลา กลางวัน เย็น กลางคืน คู่กับยบทันที 1

103. ชื่อยา : ยาชุกแกของคุดอกเน่าเปียกเพราะเชื้อกามโรค (ขนาดที่ 3)

ส่วนประกอบของยา : รากมะนาว ลูกเบญจกานี

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 2 สิ่งมาฝนกับน้ำปูนใส

วิธีใช้ : ทาปากของคุดอกที่เน่าเปียก ทาทุกวัน ๆ ละ 2 ครั้ง

104. ชื่อยา : ยาชุกแกของคุดอกเน่าเปียกเพราะเชื้อกามโรค (ขนาดที่ 4)

ส่วนประกอบของยา : เปลือกมะพร้าว เปลือกเงี้ยวพรวานางแอ เปลือกจิก เปลือกกรวด
สรรพยาทั้ง 4 สิ่งนี้เอาเสมอกัน

ขั้นตอนการปรุงยา : นำตัวยาทั้ง 4 มาต้มเอาน้ำ แล้วเอาสารส้มลงกวน

วิธีใช้ : ใช้น้ำยาชะของคุดอกทุกวัน วันละ 2 ครั้ง

แพทยพื้นบ้านจังหวัดชลบุรี

ตารางแสดงแพทย์พื้นบ้านชลบุรีจำแนกตามพื้นที่และเพศ

เขตปกครอง	ชาย	หญิง	รวม
อ.เมือง	12	7	19
อ.พนัสนิคม	4	1	5
อ.พานทอง	3	6	9
อ.บ้านบึง	8	5	13
อ.หนองใหญ่	2	1	3
อ.ศรีราชา	10	1	11
อ.บางละมุง	8	1	9
อ.สัตหีบ	2	2	4
อ.บึงทอง	7	1	8
กิ่งอำเภอกะลาสิริราช	-	7	7
รวม	55	33	88

ทำเนียบนามแพทย์พื้นบ้านอำเภอเมืองชลบุรี

1. นายจำนงค์ วันทะน
บ้านพิทยไอสถ 140/11 ต.บางปลาสร้อย
2. นายชนินทร์ โกศลวรรณ
บ้านสถานไอสถถมี 345 ถนนฉิมพราการ ต.บางปลาสร้อย
3. นายชวน พิทักษ์วงศ์
77 หมู่ 1 ต.คอนหัวบัว
4. นางซอน ประเสวีรสรา
39 หมู่ 3 ต.บ้านป่า
5. นายทองโพธิ ชันทอง
บ้านฉัตรสงวนไทยไอสถ 99 หมู่ 3 ต.แสนสุข
6. น.ส.ทองหยิบ จิรสุมรรณ
30 หมู่ 2 ต.บางทราย
7. นางนภ วรณแดง
26/23 หมู่ 5 ต.ห้วยกะปิ
8. นางนงนุช มีเจริญ
บ้านสรรพยา 438 ต.มะขามหยง

9. นายบุญเจือ วิชาทนต์
บ้านศูนย์เวชภักดิ์ 249 ต.บางปลาสร้อย
10. นายประภักดิ์ สุทธิรักษ์
462 ต.มะขามหยง
11. นายประชุม ณีรัตน์
480/2 ต.มะขามหยง
12. พันจ่าเอก ประสิทธิ์ อัมมศมวงศ์
289 ต.บางปลาสร้อย
13. นายพยุ่ง จุลมณฑล
15/7 หมู่ 3 ต.บ้านปึก
14. น.ส.ร่าเพย ไบเจริญ
บ้านสามัคคีไอสถ 480/2 ต.มะขามหยง
15. น.ส.วัลภา มาเน
บ้านยอดไอสถ
16. นายสมพงษ์ สุปล
ชมรมแพทย์แผนโบราณ วัดใหญ่อินทาราม ต.บางปลาสร้อย
17. นางสมศรี แซ่เซี่ย
435 ต.มะขามหยง

18. นายเอียง เจริญพา
ร้านสุขเจริญโฮสเทล 452/4 ต.มะขามหย่ง
19. นายอำพน คัมภีรานนท์
ร้านพิทักษ์เภสัช 246 - 248 ถนนชิวปรากฏ

ทำเนียบนามแพทย์พื้นบ้านพหุศาสตร์

1. นายทอม อ่ำพันธ์
21 ต.พหุศาสตร์ อ.พหุศาสตร์
2. นายจ่าณรงค์ วิญญูถน
35 ต.พหุศาสตร์ อ.พหุศาสตร์
3. นางละมัย วีรธรรมานุกาศกร
132 ต.พหุศาสตร์ ถนนเมืองเก่า อ.พหุศาสตร์
4. นายวินัย ศรีชวนนท์
106 ต.พหุศาสตร์ อ.พหุศาสตร์
5. นายเสถียร ทองประเสริฐ
43 ต.พหุศาสตร์ อ.พหุศาสตร์

ทำเนียบนามแพทย์ชั้นภาวนาทอง

1. นางจงใจ คำแหง
26 หมู่ 5 ต.ภบไผ่ อ.พานทอง
2. นายชอน เมกคศิริ
29 หมู่ 1 ต.ภบไผ่ อ.พานทอง
3. นางทะชาบ ทองสนม
25 หมู่ 6 ต.ภบไผ่ อ.พานทอง
4. นายโต บิยัง
15 หมู่ 1 ต.ภบไผ่ อ.พานทอง
5. นายทองหยิบ เลื่องอินทร์
9 หมู่ 4 ต.หนองกะขะ อ.พานทอง
6. นางประกอบ คนรม
19 หมู่ 2 ต.ภบไผ่ อ.พานทอง
7. นางปราณี เป้าสุข
77 หมู่ 1 ต.ภบไผ่ อ.พานทอง
8. นางวาสนา รุ่งเรืองวิไล
20 หมู่ 5 ต.หนองกะขะ อ.พานทอง
9. นายวิฑิต เขียวแจ่ม
36 หมู่ 1 ต.ภบไผ่ อ.พานทอง

ทำเนียบนามแพทย์ที่เข้าบ้านเมือง

1. นางจรรยา แซ่ฮอง
572 หมู่ 6 ต.หนองอีรุณ อ.บ้านเมือง
2. นายเซ่ง ฉัตรเงิน
129 หมู่ 6 ต.บางไผ่ อ.บ้านเมือง
3. นายสอน มั่งคั่ง
314 หมู่ 6 ต.หนองอีรุณ อ.บ้านเมือง
4. นางทวย คำเจริญ
63 หมู่ 5 ต.บ้านเมือง อ.บ้านเมือง
5. นายพิน เต็มสกุล
25 หมู่ 2 ต.หนองซาก อ.บ้านเมือง
6. น.ส.ยุพิน สาคู
280 หมู่ 1 ต.บ้านเมือง อ.บ้านเมือง
7. นายเรียง คุ้มทรัพย์
100 หมู่ 1 ต.หนองบอนแดง อ.บ้านเมือง
8. นางละมัย พนมมัท
67 หมู่ 5 ต.บ้านเมือง อ.บ้านเมือง

9. นายวินัย พงษ์พนาย
21/1 หมู่ 2 ต.หนองซาก อ.บ้านมิ่ง
10. นายสุรินทร์ อุทัยรัตน์
44/1 หมู่ 5 ต.บ้านมิ่ง อ.บ้านมิ่ง
11. นายหนู จินศักดิ์
34/1 หมู่ 3 ต.หนองซำซาก อ.บ้านมิ่ง
12. นายหยวน แซ่ลี
112 หมู่ 7 ต.หนองอีตู้อ อ.บ้านมิ่ง

ทำเนียบนามแพทย์พื้นบ้านหนองใหญ่

1. นายน้ำ สัจจนาค
73 หมู่ 1 ต.หนองใหญ่ อ.หนองใหญ่
2. นายมคิศักดิ์ คันศิวิรัมย์
48 หมู่ 1 ต.หนองใหญ่ อ.หนองใหญ่
3. นางสังเวียน โพธิ์เที่ยง
106 หมู่ 1 ต.หนองใหญ่ อ.หนองใหญ่

ทำเนียบนามแพทย์พื้นบ้านศรีราชา

1. นายจจร หอมศิษฐ์
3 ต.ศรีราชา อ.ศรีราชา
2. นายคำวี่ ทองสุข
3/26 หมู่ 2 ต.สุรศักดิ์ อ.ศรีราชา
3. นายเกิด นำเวช
221/147 หมู่ 2 ต.สุรศักดิ์ อ.ศรีราชา
4. นายทองสุข เดื่อภักดิ์
274 ต.ศรีราชา อ.ศรีราชา
5. นายประเสริฐ พรหมประสร
15 หมู่ 6 ต.บางพระ อ.ศรีราชา
6. น.ส.พิสมัย พิมพ์ถุก
148 ต.ศรีราชา อ.ศรีราชา
7. นายสยาม อินทรสุระ
1/163 หมู่ 2 ต.บางพระ อ.ศรีราชา
8. นายดี สุขศรี
270/7 ซอย 22 ถนนเฉลิมจอมพล อ.ศรีราชา

9. นายสุนทร ทองสุข
214 ถนนเจิมจอมพล ต.ศรีราชา อ.ศรีราชา
10. นายเสกข์ พงศ์กำแหง
5/1 ม.4 ต.สุรศักดิ์ อ.ศรีราชา
11. นายสำราญ คงขันนะ
7๖ หมู่ 7 ต.สุรศักดิ์ อ.ศรีราชา

ทำเนียบกรมแพทยที่เข้านางละมุน

1. นายขวัญ อัยสบาย
31 หมู่ 5 ต.หนองปลาไหล อ.บางละมุน
2. นางฉม คณธี
146 หมู่ 2 ต.นาเกลือ อ.บางละมุน
3. นายชวง แสงหาทรพัย
18 หมู่ 6 ต.หนองปลาไหล อ.บางละมุน
4. นายถนอม ทิพสุณี
52 หมู่ 5 ต.หนองปลาไหล อ.บางละมุน
5. พระภิกษุ นีว ชันคิโก
วัดหนองปลาไหล อ.บางละมุน
6. นายพูน คณธี
4 หมู่ 8 ต.หนองปลาไหล อ.บางละมุน
7. นายสยาม ขานเย็น
174 หมู่ 6 ต.นาเกลือ อ.บางละมุน
8. นายสัมพันธ์ บวรโกศล
2 หมู่ 4 ต.นาเกลือ อ.บางละมุน
9. นายเสมอ อัยสบาย
28 หมู่ 5 ต.หนองปลาไหล อ.บางละมุน

ทำเนียบนามแพทย์ที่น่านสัทธิบ

1. นางชอุ่ม สุขรุ่ง
บ้านหมอมหมัก 0258/2 หมู่ 1 ต.สัทธิบ อ.สัทธิบ
2. เรือโทเชิด ทาคแก้ว
417/18 หมู่ 2 ต.สัทธิบ อ.สัทธิบ
3. นางวนิดา แคนงเจริญ
บ้านเจริญเกษิธิ 431/432 หมู่ 2 ต.สัทธิบ อ.สัทธิบ
4. นายสุเทพ สุขเจริญเวช
0437/4 หมู่ 2 ต.สัทธิบ อ.สัทธิบ

ทำเนียบนามแพทย์ที่นบ้านบ่อทอง

1. นายทรงชัย กัณฺธิริสุมฺพรณ์
134/1 หมู่ 1 ต.บ่อทอง อ.บ่อทอง
2. นายทองพด ลือศรี ะกานนธ์
460/15 หมู่ 1 ต.บ่อทอง อ.บ่อทอง
3. นายทองหล่อ ชุมเจริญ
103/4 หมู่ 2 ต.บ่อทอง อ.บ่อทอง
4. นายบาง นาโพธิ์
23 หมู่ 4 ต.บ่อทอง อ.บ่อทอง
5. นายเล็ก เรืองประกำ
37/4 ม.5 บ้านหนองเสม็ด ต.บ่อทอง อ.บ่อทอง
6. นายดำเกา ทองอุคม
28/4 หมู่ 2 ต.สุวรรณ อ.บ่อทอง
7. นายหล่อ ชอด้
38/2 หมู่ 5 ต.ชาติทอง อ.บ่อทอง
8. นายอำนวย แฉวศรี
59/19 หมู่ 1 ต.บ่อทอง อ.บ่อทอง

ทำเนียบนามแพทย์ที่รักษากะโหลกศีรษะ

1. นางจันทร์ บัวศรี
61 หมู่ 6 ต.ท่าหลวง ิ่งอำเภอเกาะสีชัง
2. นายชอบ หวงจันทร์
43 หมู่ 6 ต.ท่าหลวง ิ่งอำเภอเกาะสีชัง
3. นายเข้ม ปิณฑุศรี
19 หมู่ 2 ต.ท่าหลวง ิ่งอำเภอเกาะสีชัง
4. นางบุญสม ศันตุนิธ
26/6 หมู่ 6 ต.ท่าหลวง ิ่งอำเภอเกาะสีชัง
5. นางประยงค์ ประสบโชค
5 หมู่ 4 ต.ท่าหลวง ิ่งอำเภอเกาะสีชัง
6. นางพร้อม อัมฤศคามัน
16 หมู่ 2 ต.ท่าหลวง ิ่งอำเภอเกาะสีชัง
7. นางแม่ ลินมงคล
8 หมู่ 1 ต.ท่าหลวง ิ่งอำเภอเกาะสีชัง

สมุนไพรที่พบในตำรายาพื้นบ้านชลบุรี

สมุนไพรที่พบในตำรายาพื้นบ้านชลบุรีมีทั้งพืชสมุนไพร สมุนไพรจากสัตว์ และแร่ธาตุ แต่เป็นพืชสมุนไพร เสียกว่าร้อยละ 90 ผู้วิจัยได้ค้นคว้าสมุนไพรที่ปรากฏในตำรายาพื้นบ้านชลบุรี มาค้นหาคำอธิบาย แล้วจัดเรียงลำดับตามแผนการ เรียงลำดับอักษรของพจนานุกรม ดังนี้คือ

กระชาย : ไผ่ล้มลุกจำพวกวาน ไบโทยาเว ค่ายไบชมัน กอกสีม่วงแดง มีหัวรูปเรียวยาว ใช้เป็นอาหารและเครื่องยา มี 3 ชนิดคือ กระชายเหลือง กระชายขาว กระชายแดง ทางภาคเหนือเรียกหัวระแอบ มีสรรพคุณทางยา กล่าวคือ หัวและรากปรุงเป็นยารับประทานขับปัสสาวะ แก้กษัยเบาเหลืองแดง เจ็บปวดนั้นเอน หัวเผาไฟนึ่งรับประทานกับน้ำปูนใส เป็นยาแก้บิด แก้โรคที่เกิดในปาก แก้มูกคิต มีชื่อทางพฤกษศาสตร์ว่า *Kaempferia pandurata*

กระตอม : เป็นไม้เถาพวกขบวมและทำสิ่ง เลื้อยคลานไปตามพื้นดิน ลำต้นหาห่อหุ้มหรือกระตอม ผลเป็นเหลี่ยมสลับเหลี่ยม ผลสุกสีส้ม มีรสขม ใช้ทำยาแก้ไข้ ไบสคาคำตัน เอน้ำหยอดตาแก้ตาแดง ตาเจ็บ เมล็ดตำรับประทาน แก้พิษสำแดง เป็นยารักษาโรคในการแท้งลูก เป็นยาขับน้ำลาย ช่วยย่อยอาหาร แก้ไข้ มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Gynopetalum cochinehinense*

กระถังงา : เป็นพรรณไม้ดอก มีหลายชนิด เช่น กระถังงาจีน กระถังงาเถาหรือกระถังงาไทย กระถังงาสงขลา ใบ เนื้อไม้ และดอก มีสรรพคุณทางยา ใบและเนื้อไม้รับประทานเป็นยาขับปัสสาวะพิการ ดอกปรุงเป็นยาหอม

แก้มวงเวียน ชูกำลังทำให้ชุ่มชื้นใจ ไบยังใช้รักษาโรคผิวหนัง แดงคัน
ไต่อก้วย มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Canangium odoratum*

กระถิน : ชื่อไม้ยืนต้น มีหลายชนิด ใบเล็กเป็นผอมคล้ายคลึงกัน บางประเทศใช้
กระถินเป็นยาขับพยาธิ รากกระถินไทยใช้ปรุงเป็นยาอายุวัฒนะ ขับลม
ขับระดูขาว ออกบัวรุ่งคืบ แกะเกล็ดกระถินคันทา กระถินมีชื่อทางวิทยาศาสตร์
ว่า *Leucaena glauca*

กระทอน : ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ ดอกเล็กเป็นช่อคล้ายช่อมะม่วง ผลกลม
เมื่อสุกจะเป็นสีเหลือง รับประทานได้ มี 2 ชนิดคือ กระทอนบ้าน
(*Sandoricum indicum*) และกระทอนป่า (*Sandoricum
nervosum*) กระทอนป่ามีผลคอกกว่ากระทอนบ้าน แตرسเปรี้ยวกว่า
อีสานเรียก "มะคอง" ภาคเหนือเรียก "หมากคอง" ปัตตานีเรียก
"สะโต" พายัพเรียก "มะคิม" ไบสกลใช้ขับเหงื่อ ต้มอาบแก้ไข้
เปลือกรักษาโรคผิวหนัง กลากเกล็ด รากเป็นยาขับลม แก้ก่องเสีย
แก้บิด เป็นยาอายุ

กระท้อ : ไม้จำพวกขิง ข่า ไซล เนื้อในหัวสีขาวอมเหลือง ใช้เป็นเครื่องแกง
หรือใช้เป็นเครื่องยาแก้โรค (*Zingiber Zerumber*) ประโยชน์ทาง
ยาใช้ขับลม บำรุงธาตุ เพาะหมักไฟไซ้แกจุกเสียจ และทองอีกเพื่อ
แก้บิด บำรุงน้ำนม ดอกแก้มอมเหลือง

- กระเทียม : (Garlic : *Allium Sativum*) ใบเขียวหนาแข็งยาว คล้ายว่านน้ำ หักเป็นกลีบเล็ก มีเยื่อหุ้มสีขาว เขียงใหม่และพ่ายไฟเรียก "หอมเทียม" อุดร เรียก "หอมขาว" ภาคใต้เรียก "หัวเทียม" ประโยชน์ทางยา เป็นยาระบาย ปฐมยาแก้ไข้ แก้ไอ แก้ริดสีดวง และโรคผิวหนังบาง อย่าง ขี้บวม ขี้บัสสวาระ บำรุงธาตุ ขี้บเน้อร้าย ขี้บตุฎ คั้นน้ำ หยอกหูแก้ปวดหู และหูอื้อ ฯลฯ
- กระเบา : เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่ ต้นเล็ก กิ่งแผ่ย่อย ยอดเป็นพุ่มแหลม ผลเล็กกลม โคนขนาดผลส้มเกลี้ยง เมล็ดกลั่นเป็นน้ำมันแก้โรคเรื้อนได้ กระเบาองค์เรียก *Hydnocarpus Kurzii* ประโยชน์ทางยา ใช้น้ำมันจากเมล็ดทำโรคผิวหนังแทบทุกชนิด โรคเรื้อน มะเร็งคุดทะราด ฉื่นคันทุกชนิด
- กระพังโหม : บางทีเรียกว่า ต้นตุ๊กหมูตุ๊กหมา ไม้เถาใบเรียวยาวเล็ก กลิ่นเหม็นฉุน (*Paederia Linearis*) ใช้น้ำยาหรือรับประทานเป็นผักจิ้มได้ สรรพคุณทางยา ทั้งต้นแก้ท้องเสีย แก้ไข้ เข้ายาคานชไมย ใบตำพอก รักษาโรมาณะด แก้ปวดศีรษะ แก้ท้องอืดเพื่อ รักษาแผลในลำไส้อักเสบ รากใช้เป็นยาหยอดตา แก้อาพาฬ ตาแฉะ ตามัว ใช้น้ำยาขี้บวม ทำให้อาเจียนแก้จุกเสียด
- กระโรกน้ำข้าว : ไม้ยืนต้น สูง 2 - 3 ศอก บางต้นสูงกว่านี้ อยู่ในสกุลส้ม ใบมี 1 - 7 หรือกระรอก ดอกเล็กขาวเป็นช่อสั้น ๆ อยู่ปลายกิ่ง ผลกลม ๆ ขนาดประมาณ 1 เซนติเมตร เมื่อสุกเป็นสีชมพูเรื่อ ๆ รับประทานได้ มีรสหวาน ๆ

ชอบขึ้นในที่ชื้นแฉะตามชายน้ำ และริมหนองน้ำ ชาวบ้านมักเรียกว่า กระจอก
น้ำขาว หรือเงยทวย ชาวพม่าเรียกว่า ส้มจีน (Glycosmis
Cochinchinesis) ดอกและผลทำทวารักษาโรค รากแก้พิษฝิ่นภายในและ
ภายนอก ขับน้ำนม แก้พิษงู พิษแมลง แก้โรคผิวหนังพุพอง

กระลำพัก : แขนไม้หอมอย่างดี เกิดจากแขนไม้ที่เป็นโรค โรคนี้ลงจับต้นไม้ใด จะ
ทำให้ต้นไม้เนิ่นทวยและทำให้เนื้อไม้หอม

กระวาน : ไม้จำพวกขิง ข่า ให้ดอกและผลโดยแทงหน่อขึ้นจากโคนต้น ในเมืองไทย
มี 2 ชนิดคือ กระวานขาวกับกระวานแดง กระวานแดงนี้บางทีก็เรียกว่า
กระวานดำ หรือกระวานโพธิสัตว์ (Amomum Cardamomum) ใบกระวาน
ที่ใช้เป็นเครื่องเทศปรุงอาหารในประเทศไทยมีใช้ใบกระวานจริง แต่เป็น
ใบของต้นเทพทโร ผลกระวานและลูกกระวานที่ใช้ในเมืองไทยได้มาจาก
ต้น Amomum krervanh

กฤษณา : เนื้อไม้หอมชนิดสีน้ำตาล เกิดจากหวายไม้ ก้นกฤษณาเป็นไม้ขึ้นเต็มขนาดย่อม
เป็นไม้จำพวกสารดงในลำต้น คัดแยกกระลำพัก เนื้อไม้สีขาว แต่เมื่อแก่
มีสารดง จะทำให้เนื้อไม้มีสีน้ำตาล มีกลิ่นหอม ประโยชน์ทางยา ใช้ปรุง
เป็นยาหอม แก้ลม หน้ามืด วิงเวียน สุมศิระระเด็กแก้ลมชาง น้ำมันจาก
เมล็ดรักษาโรคเรื้อน และโรคผิวหนัง เนื้อไม้ใช้รักษาโรคพบชื่อ มีชื่อ
ทางพฤกษศาสตร์ว่า Photinia davidsoniae

กล้วย : ไม้จำพวกต้นเป็นทาบคุมแกน เรียกว่าช่อดอก ใบแบนใหญ่ยาว ดอกเป็น
ปลีรูปยาวเป็นวง มีหลายชนิด เช่นกล้วยตานี กล้วยเล็บ กล้วยน้ำว้าไทย
ไม้กล้วยตานีในสวนกล้วยแกว่หรือคิงจุมูก หัวหรือเหง้าพอกสีระแวง
ปลูกสีระแวงเนื่องจากทำควา พอกหัวเหินแกช้กับสีระแวง ดอกหรือปลีกล้วย
แกว่เรียงกันยาวง่ามให้หมัก กล้วยตานีปลูกใช้ เป็นยาทาแผลสมานแก้
ร้อนในสำหรับเด็ก แก่ทองเดี่ย ใบต้มน้ำชวยแก้ผื่นคันตามผิวหนัง กล้วย
น้ำว้าไทยผลิบรรผลฝาด สมานกล่อมอาเจม ยางกล้วยใช้คล้บเด็กแก้ระอองซาง
เบืออกทกแก้ปากเมือย

กะเพรา : ไม้ล้มลุกขนาดเล็ก สูงราว 5 ฟุต จำพวกโหระพและแมงลัก ชนิดต้นและ
ใบสีเขียว เรียกว่า "กะเพราขาว" ชนิดต้นและใบแดงเรียก "กะเพรา
แดง" ภาคเหนือเรียก "กอมกัว" ประโยชน์ทางยา แก่ท้องขึ้น ท้องอืด
เพื่อ ใ้ใ้ทั้งรับประชนและทาภายนอกรักษาโรคกลากเกลื้อน ใบสด
กลั่นใ้ใ้ใ้กะเพราใ้ใ้ใ้ใ้ รากทำยารักษาธาตุไม่ปกติและแก้ใ้

กะเม็ง : *Eclipta Alba* เป็นไม้เล็กจำพวกหญ้า ลำต้นสีม่วง ใ้ใ้ใ้ ใบเขียว
มีขนกล้วย ชนิดหนึ่งมีดอกขาว อีกชนิดหนึ่งดอกเหลือง ชนิดดังนี้บางที
เรียกกะเม็งดอกเหลือง ประโยชน์ทางยา ใช้ทาภายนอกแก้โรคผิวหนัง
น้ำคั้นจากต้นกะเม็งผสมกับขมิ้นที่มีกลิ่นหอมใช้กินแก้โรคผิวหนัง น้ำคั้นจาก
ใบผสมกับน้ำผึ้งใช้แก้อาการอักเสบของ เยื่อเมือกในเด็ก กะเม็งสกัดใ้ใ้ใ้
ที่ใ้ใ้ใ้ใ้ใ้ใ้ รากเป็นยาทำใ้ใ้ใ้ และถอยอย่าง
แรง ฯลฯ

- กะละปังกา : กัลปังกา เป็นสัตว์น้ำจำพวกกระรึง ของเกิดอยู่ในน้ำทะเล มีกิ่งก้านคล้ายกิ่งไม้ เกิดติดอยู่กับหินกระรึง เมื่ออ่อนสีขาว แก่ทึบยี่ด่าง แก้วสีดำ
- กะลา : ไม้มันเคี้ยว รากเป็นหัวใจเป็นอาหารได้ สูงราว 3 - 4 เมตร หัวคัม
หรือข่าน้ำ รับประทานและอาบ แก้โรคประลง ผื่นคันตามผิวหนัง เหง้าใช้พอกแผล
หรือเรว ส่วนผลเป็นเครื่องเทศ มีชื่อทางพฤกษศาสตร์ว่า *Alpinia allughas*
- กัญชา : (*Cannabis Sativa*) พรรณไม้จำพวกหญ้า กระจุกตื้น สูงไม่เกิน
7 ฟุต เปลือกทำเชือกผ้าใบ ใบทอดยาวราบเช่นผ้าใบ ใบและดอก
คั่วเมื่อบีบแห้ง ใช้สูบมีนเมา ประโยชน์ทางยา ใช้ผสมเป็นยานอนหลับ
ปรุงกับยาอย่างอื่นเป็นยาแก้ท้อง ชาติการ กัญชา เป็นยาเจริญอาหาร
- กาฝาก : ชื่อต้นไม้เล็กที่อาศัยเกาะกินอาหารจากต้นไม้ใหญ่ กาฝากมะม่วง เบรี่ย
ส้มเบรี่ย คัมกินแก้โรคฝีสภาวะพิการ (เบาหวาน) บัสดวะเป็นโลหิต
และโรคความคั้นโลหิต ลมประสาทมีม่งในสมอง
- กานพลู : ไม้พุ่มขนาดย่อมถึงขนาดกลาง ใบเขียวจัด แข็งหนา เป็นมันคล้ายใบแก้ว
มีกลิ่นหอมเผ็ดร้อนออกดอกเป็นกระจุกคล้ายขจร (*Clove - Eugenia
Aromatica*) ภาคเหนือเรียกขี้จี่ ประโยชน์ทางยา ดอกตูมแห้งมีน้ำมัน
ใช้ทำเป็นยาทำให้อ่อน เมื่อถูกผิวหนังทำให้แสบ ใช้ภายในเป็นยาระงับ
กระตุก ขับผายลม แก้ปวดท้อง ท้องอืด รุบส่ำใส่คุดขึ้นแก้ปวดคั้น
แก้ท้องร่วง แก้ไอ

- การบูร : ผลึกสีขาว กลิ่นหอม กลิ่นจากต้นการบูร (Camphor) ต้นการบูรเป็นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ชอบอากาศหนาวจัด ถิ่นกำเนิดคือจีนและญี่ปุ่น ใบโตปลายมน พุ่มใหญ่ ใบคอกหนาหีบ (Carphor Tree หรือ Dryobalanops Cinnamomum Camphora) น้ำมันการบูร (Camphor Oil) ประโยชน์ทางยาเป็นยาบำรุงธาตุ ขับลมให้นาย กระจายลม ขับเสมหะ แก้โรคตา
- กำแพงเจ๊กัน : ไม้เถาขนาดใหญ่ ลำพอกแสดงฟัน หรือเถาวัลย์เปรี๊ยะ เนื้อในเถาสีแดงเรื่อ มีเส้นดำเป็นวง เป็นชั้น รวม 7 - 8 ชั้น ข้อเถาออกม้าน้ำนองหรือตะลุมกก็เรียก (Litosanthes Biplora) ชื่อวานคล้ายวานแสงอาทิตย์ รากเป็นตุ่ม กิ่งหัวเป็นกลุ่มอย่างลูกกลางสาคร ไซปองกันภัย (Salacia Socia) ประโยชน์ทางยา เตาปรุงเป็นยาฟอกขับโลหิตสตรี ยาขับผายลม แก้โลหิตเป็นพิษ บางจังหวัดใช้รักษาไข้และบำรุงหัวใจ แก้ปวดทนต์ข้อ ไซซอพิการ เข่าข้อ ประคอง
- กำมะถัน : ธาตุ เป็นผลึกสีเหลืองอ่อน คัดไฟง่าย กลิ่นเหม็นรุนแรง ไซสมทำกินเป็นไซสมทำยาฆ่าเชื้อโรค
- กำยาน : ต้นกำยาน ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ ใบคอกหนาหีบ (Styrax Benzoiders; Benzoin); ยางไม้ที่ได้จากต้นกำยาน กลิ่นหอม ใช้เป็นเครื่องยา และใช้อบกลิ่นเพื่อให้ออม ใช้เป็นเครื่องหอมชนิดหนึ่ง ประโยชน์ทางยาปรุงเป็นยาขับเสมหะ ขับปัสสาวะ ใช้ภายนอกเป็นยากระสุน และยาฆ่าเชื้อจุลินทรีย์

- กำลังข้างเผือก : ไม้ขนาดกลาง บางคราวมีกิ่งพาดคล้ายไม้เถาขึ้นพัน ใบคดหนาหยาบ เนื้อไม้ใช้ทำยาได้ (Hiptage Candicans) เนื้อไม้ปรุง เป็นยาบำรุงธาตุ แก้ออนเฟี้ย บำรุงโลหิต
- กำลังวัวเถลิง : ไม้ยืนต้นขนาดกลาง ใบโคหนาหยาบ เปลือกต้นสีแดงเข้ม คล้ายสีน้ำตาลเข้ม เนื้อไม้สีน้ำตาลอ่อน เนื้อไม้และเปลือกใช้ เป็นสมุนไพร กำลังหูกี้เรียก ประโยชน์ทางยา เนื้อไม้และเปลือกปรุง เป็นยาขับระทามบำรุงโลหิต บำรุงธาตุ บำรุงเส้นเอ็น แก้ปวดเมื่อยร่างกาย บำรุงกำลัง
- กำลังเสือโคร่ง : ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ ต้นสูงมาก ใบโคคหนาหยาบ เปลือกหนา สีค่อนข้างดำ กลิ่นฉุนแรง คล้ายน้ำมันระกำ เนื้อไม้สีขาว ขอบขึ้นในที่ สูง เช่นยอดเขา ใช้เป็นเครื่องยา เปลือกและกะพี้มีน้ำมันหอมระเหย ใช้เป็นยาบำรุงธาตุ บำรุงกำลัง เจริญอาหาร ขับลมในลำไส้ ทำเส้นเอ็นให้แข็งแรง แก้อาการปวดเมื่อยในร่างกาย
- กุ่ม : ไม้ยืนต้นขนาดกลาง ผลกลม เปลือกแข็ง ผิวนอกคล้ายผิวมะขวิด ใบอ่อนมีรสเปรี้ยว ใจรับประทาน มี 2 ชนิดคือ กุ่มน้ำ ต้นกุ่มชนิดนี้ ขอบขึ้นตามริมน้ำ (Crataera Nurvala) กุ่มบก ขอบขึ้นตามที่ดอน (Crataera Erythocarpa) ประโยชน์ทางยา ใบกุ่มน้ำใช้ขับเหงื่อ แก้ตาเจ็บและคอเจ็บ ตูบกแก้ไข้ เปลือกแก้สะอึก ขับผายลม กะพี้แก้ ริดสีดวงทวารหนัก แกนแก่น้ำ รากขับหนอง เปลือกปรุง เป็นยาขับเหงื่อ ผายลม รากปรุง เป็นยาบำรุงธาตุ

- เก็ด็ดดิน : ต้นไม้สูงไม่เกิน 6 ฟุต (*Desmodium pulchellum*) บางถิ่นเรียก เก็ด็ดดินใหญ่ เก็ด็ดปตาชอน จีนเรียกไปจีเซ้า ประโยชน์ทางยา พบว่ารากและใบมีไอสโตรเจนบางชนิดที่รักษาโรคพิษชิโบลีในคน โรคตับแข็ง โรคตับอักเสบชนิดเนื้องอกและเรื้อรัง และโรคไตหวัคใหญ่ได้ผลดี
- เก็ด็ดสตุ : เก็ด็ดที่ใส่กระณะทั้งไฟจนแตกละเอียดเป็นผง
- เกสรทั้งห้า : เกสรดอกพิกุล เกสรดอกมะลิ เกสรดอกบุษราคัม เกสรดอกสารภี เกสรดอกบัวหลวง รวมเรียกเกสรทั้งห้า
- แกแล : ชื่อไม้เถาขนาดใหญ่ชนิดหนึ่ง แกนสีเหลือง ใซ้ย้อมผ้าและทำยา (*Cudrania Javanensis*) กะแล็กเรียก ประโยชน์ทางยา แกนมีรสขม ขา ขึ้น บำรุงน้ำเหลืองให้เป็นปกติ แก้พุพอง บำรุงกำลัง ขับมีสสาวะ เข้ายารักษาไข้รากสาคหลมเขาดำได้ ดอกแก่เสมหะ โลหิต และวโยกำเริบ
- โกรฐ : ชื่อเครื่องยาจำพวกหนึ่งมีหลายชนิด เช่น โกรฐทั้งห้า คือ โกรฐหัวบัว โกรฐสอ โกรฐเขมร โกรฐเชียง และโกรฐจุฬาลัมพนา โกรฐทั้งเจ็ด เพิ่ม โกรฐกระดูก และโกรฐก้นเหว้า โกรฐทั้งเก้า เพิ่มโกรฐขุปลงา และโกรฐขุฉามังสี นอกจากนี้ยังมีโกรฐพิเศษอีก 3 ชนิดคือ โกรฐกักรว โกรฐกะถิ่ง และโกรฐน้ำเต้า

- โกฐกะถลิง : ชื่อเรียกเมล็ดแก่แห้งของต้นแสลงใจ ไม้แก่โรตไผ่ และโรตในคำคือ แก้วชะงักกัศค้อย ทำให้มีสีขาวระคลงระคลกดี กำจัดลมแน่นหน้าอก แก้วคัสถิงทว เวหนัก และระบทยลมิในทอง
- โกฐกักรา : ชื่อเรียกรากแห้งของไม้ล้มลุกชนิดหนึ่ง มีกลิ่นหอม รสเผ็ดร้อนมาก มีน้ำมันระเหย สรรพคุณแก้ลม แก้กสันเหียน แก้ปวดหัวศีรษะ แก้วคัสถิงทว หรือทวารทั้ง 9 เป็นยาบำรุงประสาท บำรุงกำลัง เป็นยาขับน้ำลาย ไซ้ผสมทำยาสัสน มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Anacyclus pyrethrem*
- โกฐกัพร้าว : ชื่อเรียกเหง้าแห้งของไม้ล้มลุกชนิดหนึ่ง รสขม สรรพคุณยาโบราณ กล่าวว่า แก้วชัสน์เรื้อรัง ไซ้ซึ่งมีอาการระอึก แก้วหอย แก้วเสมะเป็นฉิไซ้ น้อย ๆ เป็นยาบำรุงธาตุ เจริญอาหาร ยาระบายอ่อน ๆ ไซ้มาก ๆ เป็นยาขับ ไซ้ภายนอกแก้โรคผิวหนัง มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Picrorrhiza kurroa*
- โกฐเขมา : ชื่อเรียกเหง้าและรากของไม้ล้มลุกหลายชนิด บางทีเรียกว่า โกฐหอม มีกลิ่นหอมและร้อน รสขมขื่น มีน้ำมันหอม ไวกามินเอ, คี สูง ไซ้เป็นยาบำรุงธาตุ ยาบำรุง ไซ้แก้โรคเข้าข้อ ฯลฯ เจริญอาหาร เป็นยาแรงขับปัสสาวะ แก้วโรตไผ่ในคอ แก้วคัสถิงทว แก้วไซ้ แก้วลมคะงั้ว แก้วไซ้รากฝาคเรื้อรัง แก้วเหง้าออกมาก บางทีเรียกว่า โกฐหอม มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Atractylodes lyrata, A. spp.*

- โกฐจุฬาลัมพา : ชื่อเรียกยอดแห้งที่กำลังมีดอกของพืช 3 ชนิด ผักชี (ฝรั่ง) ก็เรียก ใบปรุง เป็นยา แก้ไข้ ที่มีเม็ดผื่นขึ้นตามตัว เช่น ไข้คอก หัด อีสุกอีใส กำแดง ฝีดาษ ใบรากสาบ ปะคง แก้ไข้เพื่อเสมหะ แก้หืด แก้ไอ เป็นยา เร่งประสาทส่วนกลางที่สมอง
- โกฐภูมามังสี : ชื่อเรียกรากแห้งของไม้มลลพิษชนิดหนึ่ง ใบแห้งมีน้ำมันหอมระเหย เป็นยา ขับลมในลำไส้ บำรุงาน ใบเฝือกอกินแก้บิดลงท้อง นำมาโรยทาแก้วาม ผักขำ ใบของนำมาสูกมแก้การอักเสบของ เยื่ออ่อนตามต่อกระดูก และ ทำลายสิ่งโตโครกในช่องปากและเหงือก ขับโลหิตสตรีที่เน่าเหม็น แก้คิ พิกการและพิษทั้งปวง โกฐภูมามังสี มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Eurclyptus*
- โกฐเขียง : ชื่อเรียกเหง้าและรากแห้งของไม้มลลพิษชนิดหนึ่ง จีนเรียกรากทั้งกุ่มเท้า กุ่มขวย ใบปรุงรับระหวานแก้สอิก แก้ไข้ หัวใบบำรุงโลหิต ราก กระจายโลหิต
- โกฐน้ำเต้า : ชื่อเรียกรากและเหง้าของพืช 6 ชนิด จีนเรียกท้อจิ่ง (*Rheum palmatum*) เป็นยาบำรุงธา ในโรคธาตุพิการ อาหารไม่ย่อย แหตย์ โบราณใช้แก้เจ็บคว และริดสีดวงทวารด้วย
- โกฐพุงปลา : ชื่อเรียกลูกที่เกิดตามกิ่งและใบของพันธุ์ไม้หลายชนิด มีชื่อเรียกแตกต่างกัน หลายชื่อ เช่น จุกกะโรติณี กัล้วยไม้ ชาวพวยพีเรียกกวกลม โครธา- ลุด เรียกพุงปลา จีนทบู้เรียกเถาพุงปลา ระยองเรียกกด้วยมูั้ง พังงาเรียกจุกูโรติณี ชุมพรเรียกนมตำไร ลูกมีรสฝาดคล้ายลูกเบ็ญจกานี้

ปลูกเป็นยาสมุนไพรแก้ท้องร่วง แก้บิด ปวดเบ่ง เสมหะพิการ มีชื่อทาง
วิทยาศาสตร์ว่า *Dischidia rafflesiana*

โกฐสอ : ชื่อเรียกรากแห้งของไม้ล้มลุก มีชื่อจีนว่าแป๊ะดี รากมีกลิ่นหอมฉุนใจ
ใช้ปรุงยาแก้ไข้ แก้หืด แก้ไอ โกฐนี้มาจากจีน มีชื่อจีนว่า แป๊ะดี

โกฐหัวบัว : ชื่อเรียกเหง้า(หัว) ราก ใบ และดอกของพืชล้มลุก 3 ชนิด มีชื่อจีนว่า
ชวงเกียง มีชื่อทางพฤกษศาสตร์ว่า *stephania erecta*
(Menispermaceae) ปลูกเป็นยาแก้ลมในกองวิเศษต่าง และกระชายอม
ทั้งปวงให้ผายหรือเรอออกมา

ขมิ้น : ชื่อพรรณไม้พวกหนึ่งของอินเดีย เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่
เมื่อลำที่เปลือกต้นจะมียางสีขาวไหลออกมา เมื่อรองน้ำยางทิ้งไว้จนแห้ง
ยางจะจับเป็นก้อน ส่วนที่ไม่จับจะเป็นน้ำใส หมูใบหนาหยาบ ใบแบนโต
ขนาดมือคน ผลใหญ่กลมรี มีหลายขนาดตามชนิด เปลือกนอกของผลเป็น
หนามอ่อนที่เล็ก เนื้อในเป็นยางสีเหลืองหรือสีจางๆ รสหวานปนเฝื่อน
ของหวาน เมล็ดแฉะหรือคมก้นเฝื่อน เนื้อไม้สีเหลือง เรียกแก่น ขมิ้นเป็น
จีน ๆ คมเคี้ยวเข้าน้ำมาโขย้อมน้ำจืดหรือ รสจืดกว่ากรีก ใช้อย่างอื่นก็
ได้ มีหลายชนิดเช่น ขมิ้นละมุด ขมิ้นแห้ง รากใช้ภายนอกเป็นยารักษา
โรคผิวหนัง คมกับน้ำรับประทานแก้ท้องเสีย

ขมิ้นชัน : ว่านลงหัว ใบโตกว่ากระชาย ขนาดเดียวกับขมิ้นชันไทย หัวเป็นแง่ง
สีเหลืองจืด ใช้หัวตำ นำน้ำมาขย้อมน้ำจืด รสจืดเป็นเครื่องแกง เครื่องยา

ชั้นทองพยับบาท : ไม้ยืนต้นขนาดเล็กถึง ปุ่มดอกหนา พื้นใบเขียวแก่เป็นมัน ผลกลมมี 3 พู
 ขนาดราวลูกหินเชือก ๆ มีชื่อทางพฤกษศาสตร์ว่า *Gelonium*
multiflorum เปลือกเป็นยาบำรุงเหงือก ไซ้แก้เหงือกอักเสบ
 เป็นยาถ่าย แก้โรคบิดพิการ โรคผิวหนังกลากเกลื้อน

ชา : ชื่อพรรณไม้ชนิดหนึ่งในตระกูลขิง (*Zingiberaceae*) มีหลายชนิด
 ลำต้นเป็นกอ สูงประมาณ 1 - 3 เมตร ช่อดอกออกปลายลำต้น เหนือ
 มีกลิ่นฉุน ไซ้เป็นเครื่องยาไทยและปรุงเป็นอาหาร

ชาแดง : ชื่อชาป่าชนิดหนึ่ง ดอกเป็นช่อสีแดงกินได้ มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า
 ชากระดูกะโรหิณี (*Alpinia Galanga*) มีคุณลักษณะคือ แก้ง่วง แก้ง
 อาเจียน ฝนก้าน้ำปูนใสกิน

ชาคน : ชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง (*Cinamomum siamense*) ในตระกูล
Lauraceae เนื้อไม้มีกลิ่นหอม มีชื่อเรียกต่างกันในท้องถิ่น เช่น
 ตะไคร้คน เทพทาโร พูลกัน ปูนัน กะเพราคน ใบคอกหนามดิบ เนื้อไม้
 ฟ่ำมเบาดีน้ำคดล่อน กลิ่นหอมฉุน เนื้อไม้และรากปรุงเป็นยารับประทาน
 แก้อ่อนแอแน่นเพื่อ ขับลมในลำไส้ แกลมันเมืองสูง หน้ามีคิงเวียน

ชาเล็ก : ชื่อพรรณไม้ชนิดหนึ่ง บางถิ่นเรียกชาลิง หรือชาน้อย หัวมีกลิ่นฉุนกว่า
 ชาใหญ่ และชากาแรงมาก ประโยชน์ทางยาคือ ตัวคอกแห้งฝนกับสุรา
 แก้อ่อนแอแน่นเพื่อ ยัดใส่ฟันแก้ปวดฟัน ขับลม ผสมทำเมี่ยงเตล้าได้ค
 ้นไซ้แก้ค้ำช ฝัทราย ใบแก้เกลื้อนน้อยใหญ่ ดอกขับพยาธิในลำไส้
 รากแก้ฝี มีชื่อทางพฤกษศาสตร์ว่า *Alpinia officinarum*

ข้าวโพก : ชื่อพจนานุกรมหนึ่ง ลำต้นสูงคล้ายอ้อ หรือข้าวพาง ฝักยาวประมาณ 1 คืบ มีเปลือกเป็นกาบหุ้มหลายชั้น เมล็ดใหญ่เท่าถั่วลิสงโตเท่าเม็ดถั่วลิสง ปลูกอยู่รอบข้าง บางถิ่นใช้เป็นอาหารคาวแกง มีชื่อทางพฤกษศาสตร์ว่า *Triticum vulgare* ซึ่งข้าวโพกใช้ปลูกเป็นยารับประทานแก้พิษคานทรางสำหรับเด็ก แก้ปัสสาวะเป็นหนอง และสูมรับประทานเป็นยาห้ามระดูชุกมาก เป็นยาปิดโลหิต

ข้าวเย็นโต : ชื่อพรรณไม้ชนิดหนึ่ง (*Smilax sp.*)⁷ ในตระกูล Liliaceae ใช้หัวทำเครื่องยา ข้าวเย็นโตหัวสีขาวมีถิ่นกำเนิดในประเทศจีน ใช้คู่กับข้าวเย็นเหนือปลูกเป็นยาถอนใน กระหายน้ำ แก่น้ำเหลืองเสีย แก้มะเร็ง คุชทะรธา กามโรค เช้าช้อ ออกดอก ทำแผล ฝักแก้ประคอง เม็ดฝนคันทุกชนิด

ข้าวเย็นเหนือ : ชื่อพรรณไม้ชนิดหนึ่ง มีหัวสีแดง ใช้ทำยา เป็นพรรณไม้ที่มีในป่าเมืองไทย ใช้คู่กับข้าวเย็นโต พรรณไม้จากจีน หัวสีขาว นอกจากใช้ปลูกยารักษาโรคที่กล่าวแล้วในข้าวเย็นโต ยังสามารถใช้แก้ตาแดง กับพิษในกระดูก แก้เส้นเอ็นพิการ ทางอีสานใช้หัวต้มกินแก้ลมพาศควย

ขิง : ต้นไม้ชนิดหนึ่ง จำพวกวาน หน่อและใบคล้ายไพล ลงหัวเป็นแง่งติดต่อกันไป หัวใช้ทำยาและรับประทานได้ มีรสเผ็ดร้อน ปลูกเป็นยาแก้ไข้ แก้ลมพรรคึก ลมพานไส้ แก่นเน่น แก้เสียคาง แขนอนไม่หลับ เป็นยาอายุวัฒนะ (*Zingiber officinale*)

- ชิงแห้ง : ชื่อชิงชนิดหนึ่ง ที่ตากแห้งใช้เป็นเครื่องยา แก่ของซินอ้อเพื่อ และเป็นยาชมเจริญอาหาร
- ชีกาแดง : ไม้เถาเลื้อยพันต้นไม้ใหญ่ ใบและเถาคล้ายผักขาว ตามเถามีมือจับ ผลสุกมีสีแสดกลมโตขนาดส้มเขียวหวาน เถาและผลมีรสขม ใช้ทำยา (Trichosanthes cordata) ชีกาน้อย ชีกาเทศ แดงโมป่า หรือมะกาดินก็เรียก ผลแห้งปรุงยาใช้รักษาโรคหืด เป็นยาถ่ายอย่างแรง
- ชี่รอก : เรียกแตกต่างกันหลายชื่อ เช่น ทนกระชับ หรือชื่อน เป็นพรรณไม้ล้มลุก (Xanthium strumarium) ในวงศ์ Compositae มักขึ้นในทุ่งนา ริมน้ำ ต้นสูงราว $\frac{1}{2}$ - 1 เมตร ลำต้นและใบคาย ใบมนแฉกและขอบเป็นจัก ๆ ก้านใบแหลม ดอกเล็กรวมเป็นกระจุก ผลรียาวราว 1 ซม. หนามงอปลายทั่วทั้งผล รากหอมอ่อน ๆ ไซ้อบผ้าได้ บางส่วนเช่นใบชี่ทม เป็นยาจับแก้อาเจียนพิษเสมหะ รากเป็นยาเย็นถอนพิษไซ้ทั้งปวง ทั้งต้นต้มกินเป็นยาขับปัสสาวะ แก้อาการ แก้อ่อนเพลีย
- ชี่เหล็ก : ชื่อต้นไม้ขนาดใหญ่ชนิดหนึ่ง (Cassia Siamea) ในวงศ์ Leguminosae ดอกเหลืองคดเป็นช่อใหญ่ มักขึ้นตามริมน้ำ หรือป่าชื้น ไม้มีสีน้ำตาลแกหรือบางทีก็เกือบดำ มีลายเป็นเส้นสีแกหรืออ่อนกว่าพื้น แข็งเหนียวและหนักมาก ดอกและใบอ่อนรับประทานได้ มีหลายชนิด เช่น ชี่เหล็กโคก ชี่เหล็กเลื้อย ชี่เหล็กคันชั่ง นิยมใช้แก่นชี่เหล็กเป็นยาระบายและฟอกโลหิตสตรี บางครั้งผสมในยารักษาโรคผิวหนัง ดอกและใบอ่อนกินแล้วนอนหลับสบาย

- ช้อย : ชอคนไม้ชนิดหนึ่ง สูงราว 8 เมตร ดอกสีขาว (Terminalia triptera) ในวงศ์ combretaceae ไซปรุงยาไทย
- ไซเน่า : ชอคนไม้ชนิดหนึ่ง (Vitex Glabrata) ในตระกูล Verbenaceae เป็นคนไม้ขนาดกลางสูงประมาณ 8 - 12 เมตร ในชอหนึ่งมีใบย่อย 5 ใบ คล้ายใบงิ้ว ดอกเล็กสีม่วงอ่อน ผลไซเน่าขนาดเท่าหัวแม่มือ เมื่อสุกกินไฉมีรสหวานเล็กน้อย มักขึ้นตามป่าดิบ และที่ราบลุ่มทั่ว ๆ ไป มีชื่อเรียกแตกต่างกันไปตามท้องถิ่น เช่น กะมอขบ พญาผาคาน กะมอขบ คำมอกน้อย คมขวาน เปลือกต้นรสหวานชุ่มแก้มิขทานทรง แก้อุจจาระ เป็นพอง เหม็นเปรี้ยว แก่ทองเสี้ย แก่คานขโมย ขับไล่เดือนในท้อง รากแก่ทองรวงเจริญอาหาร
- คนทา : ชอคนไม้ชนิดหนึ่ง (Harrisonia perforata) ในวงศ์ Simarubaceae ขนาดสูง 1 - 1.5 เมตร บางที่อาจสูงถึง 6 - 8 เมตร มีหนามทั่วต้น ใบคล้ายมะขวิด แต่แข็งกว่า ดอกสีขาว ผลกลมแบน ขนาดราวหัวแม่มือ มักขึ้นเป็นหมู่ในป่าโปร่ง ทุกส่วนมีรสขม เป็นไม้สมุนไพรชนิดหนึ่ง ใบรวมใช้กึ่งทำไม้สีพื้น บางที่ก็เรียกว่า สีพื้น คนทา กะลันทา จี หนามจี หนามกะแท่ง โคทา เจี้ย ไม้เจี้ย สีเตาะ เปลือกและรากของต้นคนทาคัมเป็นยาแก้โรคทองรวงและบิด ป้องกันหวัดหวัดโรค ใช้ลดความร้อนในร่างกาย กระทุ้งพิษไข้ พิษกาฬไซ้ทั่วทุกชนิด

โคนลินสอ : ชื่อหนึ่งของท่านคนที่สอ คนที่สอเป็นไม้เถาขึ้นต้นขนาดย่อม สูงราว 4 เมตร
อาศัยพาดกิ่งไม้อื่น ดอกเล็กสีม่วง ออกเป็นช่อ ผลขนาดเมล็ดพริกไทย
ออกเป็นพวง "คนที่สอขาว" หรือ โคนลินสอ หรือดินสอ หรือสีสอก็เรียก
ชาวพายัพเรียก "ผีเสี้ยนอย" หรือ "สีเสี้ยนอย" (*Vitex triplolia*)
ใบใช้ปรุงยาบำรุงน้ำดี ขับลม ฆ่าพยาธิ แก่สาบสางในร่างกาย
ดอกแก้ไข้ แก้พยาธิและหืด ไอ แก้ไข้หญิงมีครรภ์ เมล็ดเป็นยาเจริญ
อาหาร รากแก้โรคตับ โรคตา ลำไส้พิการ

ครั่ง : ชื่อเรียกพรรณไม้ชนิดหนึ่ง (*Dendrobium parishii*) ว่าเอื้องครั่ง

คล้า : ชื่อพรรณไม้ชนิดหนึ่ง (*Donax arundastrum*) ในวงศ์
Marantaceae ลำต้นและใบคล้ายข้าว ผิวคล้ายหวาย ไร้อาณัติ
ประโยชน์ทางยา หัวกินเป็นยาแก้พิษไข้ ไข้กาฬ ขับพิษไข้ทั้งปวง กระทุ้ง
พิษไข้หัว ไข้เหนือ ไข้ปอดบวม แก้อ่อนในกระหายน้ำ ลดความร้อนใน
ร่างกาย แก้ไข้รากสาต เหือดหัด ฝีดาษ สุกใส ต้นคล้านี้บางที่เรียก
คลุ้ม หรือกุ่ม

ค้ำเค้า : ชื่อไม้ดอกชนิดหนึ่ง (*Gandia pauciflora*) ในวงศ์ Rubiaceae
เป็นไม้พุ่มหรือไม้เถา มีหนามโค้งแหลม ดอกสีขาว ๆ เหลือง ๆ
กลิ่นหอม บางทีก็เรียกว่าโยทะกา ใบ ดอก ต้น ราก รู ขี้ปรุงยาได้
ใบแก้โรคโลหิตชาน ดอกแก้โลหิตในกองกำเคา รูขับโลหิตระดูสตรี
ต้นบำรุงโลหิต รากแก้เลือดออกโรฟัน

- คำใต้ : ไม่นาคนเล็กจำพวกกระถิน (*Acacia farnesiana*) ในวงศ์ Leguminosae ออกสีเหลือง เป็นพุ่ม
- คำผอย : ชื่อพรรณไม้ชนิดหนึ่ง (*Carthamus tinctorius*) ในวงศ์ Compositae เป็นไม้พุ่ม สูงราว 3 - 4 ฟุต ใบแข็งหนา ริมใบเป็นจักแหลมคล้ายหนาม ออกโคนาอกกู่หลาย เกสรใช้ทำยา (*Carthamus tinctorius*) บางทีเรียกออกคำ คำหุ้ม คำยอง หรือ คำยุง
- คุณ : ชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง (*Cassia fistula*) ในวงศ์ Leguminosae ออกเป็นช่อยาวสีเหลือง ฝักเมื่อแก่สีน้ำตาลเข้มแกมดำ เรียบ ไม่มีขุย ใช้เป็นสมุนไพร ในภาคอีสานแทนใช้กินแทนหมากจืด เปลือก ราก เมล็ด ใบ เป็นยาระบาย ฝักเป็นยาดาย เมล็ดทำให้อาเจียน รากผดสมาน เป็นยาฆ่าแมลง ใช้ เป็นยาดาย น้ำคั้นจากใบแกโรควิวหนึ่ง
- คุณ : ชื่อผักหัวชนิดหนึ่ง (*Colocasia gigantea*) ในวงศ์ Araceae คล้ายเผือก ก้านใบและแผ่นใบสีเขียวอ่อน มีนวล ก้านใบใช้เป็นผักได้ หัวสุ่มเป็นถ่านปรุงเป็นยากินแก้อาเจียน พิษร้อน พิษเชื่อมซึม พิษตานทราย หัวคูนดิบปรุงเป็นยาแกโรควิวเถาในท้อง ภายนอกใช้หุง เป็นน้ำมันใส่แผล กัดฝ้า กัดหนองได้ดี
- โคคลาน : ไม้เถาชนิดหนึ่ง ใบโต (*Anamirta cocculus*) มีชื่อเรียกหลายชื่อ เช่น ขมิ้นเครือ วานนางลอม แม่น้ำนอง หวายดิน จุมรวมพุ่ม

พะยอม อมพะยอม เถาวัลย์ทอง กระจับปี่ โศกแก้ว เถาปรุง เป็นยาถิ่น
 แก้วปวดเมื่อยตามร่างกาย แก้วเส้นเอ็นตึงแข็ง ปวดหลัง ปวดสะเอว
 แก้วไตพิการ ปัสสาวะพิการ บำรุงโลหิต

- โคกกระสุน : ชื่อไม้เลื้อยชนิดหนึ่ง (*Tribulus terrestris*) ในวงศ์
Zygophyllaceae บางทีเรียกหนามดิน หรือ กามินหิน ไซ้ปรุง เป็นยา
 ถิ่นขับปัสสาวะ แก้วปัสสาวะพิการ แก้วหนองใน ขับอุจจาระ แก้วไตพิการ
- โคกเครือ : ชื่อไม้เถาไร้ท่อน้ำยาไทย รากมีรสขมขึ้นปร่า แก้วพิษไข้ พิษกาฬ เจริญ
 อาหาร ชูกำลัง บางทีเรียกว่าโคกเครือ โคกเคื่อ รังโคกเครือ
- จันทน์ขาว : เป็นไม้พุ่มขนาดเล็ก เนื้อไม้หอม มีกลิ่นคล้ายกำยาน (*Tarenna*
hoanensis) บางทีก็เรียกจันทน์
- จันทน์แดง : เป็นไม้ยืนต้นขนาดย่อม สูงราว 8 - 9 ฟุต ลำต้นแข็งเกลี้ยง มีใบกลม
 กิ่งเป็นกระจุก ดอกออกเป็นช่อ ติดลูกเป็นพวง ชอบขึ้นตามภูเขาสูง
 เนื้อไม้มีสีขาว เมื่อฝนตกเนื้อไม้จะค่อย ๆ กลายเป็นสีแดง เมื่อแห้ง
 กลายเป็นสีแดงแล้วก็คาย ไซ้ปรุงยา (*Dracaena lourieri*) จันทน์
 จันทน์แดงก็เรียก แก้วจันทน์แดงที่ขายตามร้านขายเครื่องยา มักเป็นไม้
 ประศุนิยมนึ่งของอินเดีย (*Pterocarpus santalinus*)
- จันทน์เทศ : เป็นไม้ต้นของต่างประเทศ (*Myristica fragrans*) ในวงศ์
Myristicaceae รากมีรสเผ็ด มีกลิ่นหอมฉุน ใช้ทำยาไทยและปรุง

อาหาร เมล็ดเรียกลูกจันทน์ เป็นน้ำมันหอมระเหย ใช้แต่งกลิ่นขี้ผึ้ง ส่วนรากเรียกดอกจันทน์ ใช้เป็นเครื่องเทศและขี้ผึ้ง

จำพวก : ต้นไม้คล้ายขมิ้นจำปี ดอกเป็นเกลียวยาวมีสีเหลืองอมส้ม กลิ่นหอม (*Michilia jampaca*) กอกรวม รักษาโรคเรื้อนและฝี ฝี ดอก และผลเป็นยาเย็น แก้โรคซางไข้ คัดน้ำเหลืองในผิวหนัง แก้ไข้ ดอกขมิ้น บำรุงหัวใจ แก้โรคทางไต แก้หนองใน รากแห้งและเปลือกกรากแห้งกับ กากนมใช้ห่อฝีเรียกหนอง และระงับความอักเสบ น้ำมันหอมระเหยแก้ปวดศีรษะ แก้ไข้ แก้ปวดข้อ ท้อง แก้ท้องอืดเฟ้อ เปลือกแก้ไข้บำรุงหัวใจ ขมิ้นเสมหะ ผลและเมล็ดแก้แผลที่เท้า และแก้แผล รากเป็นยาถ่าย ดอกบำรุงหัวใจ แก้เส้นกระดูก บำรุงธาตุ ขมิ้นลม ทำเป็นยาของหรือต้มและผง

จิงจ้อ : ไม้เถาจำพวกผักขม (Ipomoea spp.) ในวงศ์ Convolvulaceae ใช้ทำยาไทย มีหลายชนิด เช่น จิงจ้อขาว หรือจิงจ้อเหลี่ยม (*Ipomoea turpethum*) ลำต้นเป็นเหลี่ยมหรือมีปีก ดอกขาว จิงจ้อเหลือง หรือจิงจ้อขน (*Ipomoea vitifolia*) ลำต้นกลม มีขนมาก ดอกเหลือง เถลไถลขึ้นและร้อน แก้โรคมาน บำบัดลม และเสมหะโลหิตกำเผล ทำให้อาหารนั้นงวดเร็ว (ช่วยย่อย)

จุนสี : เกล็ดปกตินิโคตหนึ่ง ชื่อคือปริกซัลเฟต (CuSO_4) เมื่อเป็นผลึกมีสูตร $\text{CuSO}_4 \cdot 5\text{H}_2\text{O}$ ลักษณะเป็นผลึกสีน้ำเงิน ใช้เป็นสารฆ่าเชื้อรา ฆ่าลูกน้ำ คนทั่วไปเข้าใจว่าเกิดจากสนิมทองแดง

เจตพังกี : ชื่อไม้พุ่มชนิดหนึ่ง (*Adenochlaena siamensis*) ในวงศ์ Euphorbiaceae ทั่วไทย ใ้ทำยาไทย มีทั้งไม้โต รากฝน ท้องเด็ก แก้วคท้อง ท้องขึ้น ท้องเพ้อ รับประทานเป็นยากระสายลม ขับลมในลำไส้ ทำให้หายและเรอ แก้กูกเสียดแน่นเฟ้อ แก้กโรคในกะเพาะ และลำไส้พิการ ใ้ใช้ร่วมกับรากกายานเป็นยาบำรุงธาตุ บำรุงหัวใจ ใ้ใช้ร่วมกับหัวไหล กระเทียม ขิง พริกไทย กิ่งไม้ เจตมูล ทำยารับประทานกับน้ำคาลทรายแดง เป็นกระสาย เป็นยารักษาธาตุ เจริญอาหาร ขับลม

เจตมูลเพลิง : ชื่อต้นไม้เล็ก ๆ ชนิดกราก ใบคล้ายใบมะลิแต่โตกว่า เมื่อบอกงามมาก จะนอแตกไปตามพื้นดิน มี 3 ชนิดคือ

- 1) เจตมูลเพลิงขาว ใบสีเขียว ดอกเป็นหลอดสีขาว ใ้ใบทำยา (*Flumbago zeylanica*)
- 2) เจตมูลเพลิงแดง ใบสีเขียวอมแดง ใ้รกรากทำยา (*Flumbago indica*)
- 3) เจตมูลเพลิงฝรั่ง เป็นพรรณไม้จากแอฟริกา ดอกสีขาว หรือสีฟ้าอ่อน ปลูกเป็นไม้ประดับ ออกดอกตลอดปี (*Flumbago capensis*) พืชหมอกก็เรียก

แจง : ไม้ยืนต้นขนาดเล็ก ใบหนาแข็ง มีใบย่อย 1 - 3 ใบ ทุกส่วนของต้น ใ้ทำยา (*Niebuhria siamensis*). รากปลูกเป็นยาบำรุงกำลัง แก้กษาระพิการ แก้กษะขี้ แก้วคเมื่อย ขับน้ำสวะ เปลือก ราก ใบ คัมภีร์แก่น้ำคี่ชาน หน้ามีคคาฟาง ใ้ใช้ขับสัน ใบและยอดค้ำไหลค สี่พัน เป็นยาซาแมลง

- ชะพลู : ชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่งใบเหมือนพญู (Piper sarmentosum) ในวงศ์ Piperaceae ต้นและใบมีรสเผ็ดเล็กน้อย ราก ต้น ราก ใบ ราก เป็น ยาขับเสมหะ รากปรุง เป็นยาแก้ธาตุพิการ บำรุงธาตุ รากและดอก ขับลม แก้ท้องขึ้นอีกเพ้อ แก้ปวดเมื่อย มีชื่ออื่น ๆ อีกคือ รากพญู พญูก ผักพญูก พญูลิงนก นมวา ผักอีไร
- ชะมวง : ชื่อต้นไม้ยืนต้นชนิดหนึ่ง (Garcinia cowa) ในวงศ์ Guttiferae ใบใช้เป็นผัก มีรสเปรี้ยวชนิด ๆ ใบและผลเป็นยาระบายท้อง แก้ไข้ แก้ท้องเสียด แก้ธาตุพิการ รากใช้ เป็นยาแก้ไข้ ภาควิชาออกมีมาก ที่จำทวี
- ชะมด : ชื่อสัตว์สี่เท้าที่เลี้ยงลูกด้วยนมชนิดหนึ่ง (Viverra civetta) ในวงศ์ Viverridae หน้ยาว ปากเสี้ยม หางยาว ลายเป็นปล้อง ๆ มีหลายชนิด เห็นนม หรืออเห็นนมก็เรียก เรียกเครื่องหอม 2 อย่าง อย่างหนึ่งได้จาก น้ำมันที่ซึมออกจากต่อมใกล้เครื่อง เพศชะมดทั้งตัวผู้และตัวเมีย ซึ่งเข็ดไว้ ทนเข็กรง เรียกชะมดเข็ด อีกอย่างหนึ่งมาจากเมืองจีน เรียกชะมดเขียง ซึ่งได้จากต่อมที่อยู่ใต้ของของชะมดเขียง (Muschus moschiferus) ในวงศ์ Moschidae ตัวผู้มีกลิ่นหอมมาก
- ชะดู : ชื่อพรรณไม้เถาชนิดหนึ่ง (Alyxia reinwardtii) ในวงศ์ Apocynaceae เถาเล็กราว 1 เซนติเมตร เลื้อยพันต้นไม้ใหญ่ เปลือกเถาค่อนข้างดำ กิ่งคล้าย ๆ เถาบานบุรี เปลือกหอม กลิ่นคล้าย กลิ่นอบเชย ใบปรุง เป็นยา และปรุง เครื่องหอม ชะดูควากก็เรียก

- ชะเอม : ชื่อไม้เถาชนิดหนึ่ง (*Myriopteron extensum*) ในวงศ์
Asclepiadaceae มีหลายชนิด เช่น ชะเอมจีน หรือชะเอมเทศ
 ชะเอมเทศหรือชะเอมป่า มีรสหวาน 50 เท่าของน้ำตาล ไร่รังนก
 รักษาไข้ ยาชับเสมหะ หลอดลมภายใน แดงก้นและรศยา ชะเอมจีน
 ถือเป็นชะเอมที่ดีที่สุด
- ขมิ้นคุดูก : ว่าเป็นไม้ล้มลุก ใบเหมือนใบขมิ้นแต่ใหญ่กว่า มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า
Curcuma xanthorrhiza มีสรรพคุณทางยา หัวค้ำกอง เหนือกลิ่นคุด
 คุดคอกใหม่ ๆ แก้อาเจียนคุดคอก ทำให้คุดคอกเข้าอุ ปวดจากการอักเสบ
 ได้เร็วดี สำหรับผู้ชายที่เป็นได้เลื่อน กระษัยกลอนลงปีก ปวดเขี้ยวคุด
 อัสตะ อัสตะแข็ง เป็นเส้น เจ็บปวด ใช้น้ำมันผสมกับสุราทาที่เจ็บปวด
- ชิงช้าชาลี : เป็นชื่อเถาวัลย์ชนิดหนึ่ง คล้ายบระเพ็ดแต่เถาเกลี้ยง ไร้ตำยา ทุกส่วน
 มีรสขม ไร้ขม เป็นยาขมเจริญอาหาร ระงับพิษฝีดาษ เคนแหวง
 คับขี้ไขเหนื่อ แก้อะอืด ใบสีกคำพอกฝี สรรพคุณอ่อนกว่าบระเพ็ด
 เเทกซ์ เเท ใบ ราก ทำยาต้ม บำรุงกำลัง แก้น้ำเหลืองเสีย แก้ไข
 คีชาน โรคผิวหนัง ปวดตามข้อ โรคทางเดินปัสสาวะ และชาคุดไม่ปกติ
 และปวดตามข้อเรื้อรัง ขิงขีตระยะที่ 2 มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า
Tinospora cordifolia
- ขิงขี : ชื่อหนึ่งของต้นกระโถกใหญ่ เป็นไม้พุ่มขนาดเล็กยอมน สูงขนาด 2 - 4 เมตร
 มีหนามเล็กสั้น ๆ ขนาดโคนก้านใบข้างละอัน ใบยาว 10 - 12.5
 เซนติเมตร กว้าง 5 - 10 เซนติเมตร ก้นกลม ปลายแบน บางที่

เว้ากลางขึ้น ๆ กระจุกกลางยื่นเลยปลายใบคล้ายปากของกบ เด็กขึ้น ๆ
แข็ง คอขาว มีกเหือง ซึ่งภายหลังกลายเป็นม่วงแก่ ใหญ่ 2 -- 4
เซนติเมตร ออกเป็นพุ่มต่ำถึงเหนือง่ามใบ กิ่งละ 2 -- 7 ดอก ผล
กลม ๆ หรือรูปไข่ใหญ่ 5 -- 7.5 เซนติเมตร เมื่อสุกสีแดง ก้านแข็ง
ยาวราว 2 - 5 เซนติเมตร ใจคนปรุงยาแก้หืดและจับที่ไตนม รากใจ
เข้ากับยาหารากแก้ไข้ทุกชนิด เนื้อไม้แก้หลอดลมอักเสบ และเนื้อเมือก
จุ่มอกอักเสบ รากแก้ปวดกระเพาะอาหาร ช่วยให้นมคนดูเข้าอุ้งถึงคลอด

ตำมะเลียง : ชื่อไม้ชนิดหนึ่ง (*Otophora cambodiana*) ในวงศ์ Sapindaceae
ใบยาวเลี่ยม เมื่อสุกผลดำ ๆ กินได้ มีรสหวานฉ่ำฝาด มีชื่อเรียกหลาย
ชื่อ เช่น พุ่มเรียง มะเค้ พเลียง รากใจปรุงยารับประทานแก้ไข้
ไข้เหนือ ไข้กาฬ แก้อ่อนภายใน ไข้สันนิบาต ใบผูกใบตวย ผลใจ
รับประทานเป็นอาหาร

ชุมเห็ด : ชื่อพรรณไม้สกุลหนึ่งในวงศ์ Leguminosae มี 2 ชนิด ชนิดหนึ่ง
(*Cassia tora*) ใบเล็ก เรียกว่าชุมเห็ดไทย อีกชนิดหนึ่ง (*Cassia*
alata) ใบใหญ่ เรียกว่าชุมเห็ดเทศ ทั้ง 2 ชนิดใช้ทำยาไทยได้
เมล็ดควรผสมมูลเป็นไข่อมคัม ทำให้สกปรก ขี้จุกจิก และ
บัสติวะ แก้กวาง ตกผ้ามี ความคันเจ็บคุดสูง คัมอักเสบ คัมแข็ง
เป็นยาบำรุงกำลัง ทั้งต้นผสมมูลเป็นยาระบาย ยาถ่าย แก้ไข้หวัด
ไข้หวัดใหญ่

ใจเท้ : หัวผักกาดสด

- กินประสีว : ชื่อวัชพืชมงคลชนิดหนึ่ง ทำจากการต้มเคี่ยวมูลค่างคาว ไซ้ผสมทำกินเป็น
คอกไม้ไฟและทำยา
- กินสอพอง : กินสีเขียวไซ้ละลายน้ำทาทั่วอย่างแฉะ ไซ้เป็นส่วนผสมของยาสมุนไพรไทย
- กึ่งเกตุ : เกตุชนิดหนึ่ง เมื่อกลึงเอียงสีขาว มีรสเค็มจืดจางคม เกตุอยู่ใต้เกตุ
โนมาเกตุ ไซ้เหนียวระบายหรือยาถ่าย
- จีปี้ : พรรณไม้เถาชนิดหนึ่ง (Piper longum) ดอกมีรสเผ็ด ไซ้ปรุงยาได้
กลาวคือ ผลที่ยังไม่แก่เต็มที่ไซ้ทำยาขับลม รักษาอาการนิคปกติในลำไส้
แก้ปวดท้อง ไซ้เป็นเครื่องเทศ ดอกไซ้ปรุงยาประจำปดวีชาติ แก้ท้อง
ร่วง เถาและกิ่งก้านแก้ปวดท้องจุกเสียดภายนอก ไซ้ฝนเอาน้ำทาแก้
ฟกบวม ไล่พิษแก้ปวดฟัน รากแก้เส้นอำพริก อ่ามะพาค บัสคาค
ทันขับเสมหะ ใบแก้เส้นสุมนา และเส้นอัสติกากาศ เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า
ประดงขอ ปานนุพิษญาไฟ
- จีพี้ : ชื่อพรรณไม้ชนิดหนึ่ง (Gonocaryum lobbianum) มีรสขม ใบคล้าย
ใบมะไฟ มีอยู่ตามป่า เนื้อไม้ไซ้ทำยารับประทานขับเหงื่อ แก้ไข
ระงับความร้อน แก้ปวดศีรษะ ใบไซ้ต้มกินทำให้แห้งดู มีชื่อเรียก
แตกต่างกันไปตามท้องถิ่น เช่น มะกึ่งพี้ ชามไฟ กำไล กาลี คัลไล
- เจ็ดย : พืชชนิดหนึ่ง (Coix lachryma - jobi) ในวงศ์ Gramineae
ลำต้นและใบคล้ายคนข้าวโพก แต่ใบสั้นกว่า ผลกลมหรือยาวรีสีขาว

สีเหลือง หรือสีน้ำเงิน ชนิดที่มีเปลือกหุ้มอ่อนไร้ทำเป็นอาหาร เหล้าและยา เมล็ดทำเป็นยาชง เป็นอาหารที่มีคุณค่าสำหรับคนไข้ เป็นยาเย็น ขับปัสสาวะ และใช้บำบัดอาการหลอดลมอักเสบ ปอดอักเสบ น้ำคั่งในปอด เมล็ดหนักให้ไตแอลกอฮอล์ใช้ในโรคข้ออักเสบ รากทำยาชงขับพยาธิในเด็ก

แดง :

ชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง ชาวโคราชเรียกไม้แดงกร่อม ชาวเชียงใหม่เรียกเชียงใหม่เรียกควาย ชาวตากเรียกเพย (Kylia Kerrii) เปลือกมีรสฝาดใช้เป็นยาสมานธาตุ แก่นผสมยาแกห้วงโลหิตและกระษัย เห็ดที่เกิดจากไม้แดงแกพิษโลหิต อาการปวดอักเสบของผิวหนัง ๆ กับพืชใช้กาพออกผสมยาแก้ไข้ บำรุงหัวใจ

ตริภูก :

ของเผ่ากรอน 3 ชนิด คือ พริกไทย กีบลิ และชิงแห้ง

ทอใต้ :

ไม้ยืนต้นขนาดย่อม ใบคล้ายใบมะตูม แตกต่าง (Allophylus sootepensis) รากใช้ทำยา

ทองกึ่ง :

ชื่อหนึ่งของต้นพลวง (Dipterocarpus tuberculatus) มีใบใหญ่ ไซ้หอยยาสูบ

ทองแตก :

ชื่อไม้เถาชนิดหนึ่ง ใบเป็นสองแฉก (Maliospernum axillare) เมล็ดใช้เป็นยาถ่ายอย่างแรง ใบตำรับประทานเป็นยาถ่าย เช่นน้ำรักษาหืด รากเป็นยาถ่ายสำหรับโรคตาเนื้อ และโรคผิวหนัง เมล็ดใช้ทำ

ภายนอก ทำให้เลือกมาเลี้ยงบริเวณที่หามาก ทำให้ร้อน รากแก้วม้วนน้ำ และกินาน

ตะโก : ชื่อต้นไม้ขนาดกลาง เปลือกหนาสีดำ มี 2 ชนิด คือ ตะโกนา ใบค่อนข้างกลม รีบ้างเล็กน้อย ผลกลมพวยแหลมมีคอกขนาดเล็ก รสฝาดระคนหวาน (Diospiros rhodocalyx) ตะโกบ้าน ใบยาวใหญ่และหนาแข็ง ผลโตกว่าตะโกนา รสฝาดจืด ตะโกสวนก็เรียก ลูกตะโกไซ้เป็นยาแก้ท้องร่วง ทกโลหิต แก้วมวน ขับพยาธิ แก้กษัย ฉี่เน่า เปื่อย เปลือกของลูกเผาเป็นถ่านเข่น้ำรับประทานขับระดูขาว ขับปัสสาวะ เปลือกและเนื้อไม้ของต้นรับประทานเป็นยาบำรุงธาตุ บำรุงกำลัง บำรุงความกำหนัด แก้โรคความตายคาน

ตะขบ : ไม้นั้นขนาดกลาง มี 3 ชนิดคือ 1) ตะขบไทย ใบกลมเล็กขนาดใบพุทรา ผลกลมโตขนาดเท่าผลพุทรา ผลสุกมีสีแสดเกือบดำ รสหวานและฝาดเล็กน้อย 2) ตะขบป่า ต้นและใบเหมือนตะขบไทย ต้นและกิ่งมีหนามแหลม บางแห่งเรียกว่าตาลเสี้ยน 3) ตะขบฝรั่ง ต้นและกิ่งไม่มีหนาม ใบบางเป็นขน ลูกเล็กเมื่อสุกสีเหลืองอ่อนอมเขียว รสหวาน ตะขบไทยใช้ทำยา กล่าวคือ ผลรับประทานเป็นยาขับเหงื่อ รากแก้ลมโรค และโรคผิวหนัง เนื้อไม้ตะขบป่าใช้เป็นยาแก้ท้องร่วง บิด มูก เลือด ขับเหงื่อ ขับพยาธิได้เดือน แก้กานชะโมย ทั้งต้นและรากแก้โรคผิวหนัง ประจาง ผื่นคัน ตะขบฝรั่งใช้คอกชงน้ำกินแก้ไข้หวัด ปวดศีรษะ

ตะไคร้ : ชื่อไม้กอ (Cymbopogon citratus) ใบเรียวยาว หนามักกลิ่นหอม รสปร่า ไซ้ปรุงอาหารและทำยา น้ำมันจากใบและต้นไซ้แต่งกลิ่นสบู่ เครื่องดื่มและอาหาร ใบและต้นเป็นยาขับปัสสาวะอย่างอ่อน ทำให้ประจำเดือนมาปกติ เหง้าและหัวเป็นยาขับลมในลำไส้ ขับประจำเดือน ขับระดูขาว แก้เบื่ออาหาร บำรุงไฟธาตุ

ตะไคร้แดง : หรือตะไคร้หอม เป็นไม้กอเหมือนตะไคร้ที่ไซ้ปรุงเครื่องแกง ลำต้นสีแสด กิ่งและใบยาวกว่ามาก ดอกออกเป็นช่อผอมคล้ายดอกอ้อ ใบและหนามักกลิ่นหอม อนุญาตรับประทานไม่ได้ ใบผสมควยน้ำมัน ศึกษไฟได้ง่าย ไลยุง ไล่จี้ ไซ้ปรุงยา และปรุงเครื่องหอม (Cymbopogon nardus) น้ำมันที่กลั่นได้ไซ้แต่งกลิ่นสบู่ น้ำหอมไล่ยุง ยาคนฆ่ายุง ไซ้เหง้าเป็นยาบีบมดลูกอย่างแรง ทำให้แท้งบุตรได้ เป็นยาขับประจำเดือนอย่างแรง ขับปัสสาวะ ขับระดูขาว แก้แผลในปาก ปากแตกระแหง

ตะไคร้หางนาก : ต้นไม้จำพวกหญ้า ต้นเล็กแจ่มกึ่งก้านเลื้อยแยกเป็นสาขายาวทอดไปตามพื้นดิน ใบยาวแหลมเป็นจักเล็กน้อย ชอบขึ้นตามริมน้ำ ไซ้ทำยา (Rhabdia lycioides) ไม้ระพูส่วนใดไซ้เป็นยาขับปัสสาวะ แก้ปัสสาวะพิการ (แก่กระษัย) ไตพิการ รากแก้ไข้ แก้อ่อน แก้เลือดออกตามไรฟัน

คันทน์ : หรือคันทน์ เป็นพืชสมุนไพรชนิดหนึ่งอยู่ในวงศ์เดียวกับกระดังงา ใบเปลือกและต้นผสมตัวยาอันตำรับประทาน แก้ไซ้จับสัน คันทน์มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Colophyllum floribundum*

คานชโมย : ไผ่ยืนต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ ใบเป็นพุ่มใหญ่งาม ดอกเป็นกลีบมีกลิ่นหอม ทุกส่วนใช้ทำยา ทางเหนือเรียกขานชโมย (*Tournefortia ovata*) เปลือกใช้ทำยาแก้บิด มูก เลือด เนื้อไม้มีรสเบื่อเมา กินแก้พิษคานชราง ใบและขั้วพวยำทุกชนิด ทางจังหวัดตราดใช้ต้นและผลเป็นยา ทางสุราษฎร์ใช้รากแก้ท้องร่วง ผลแก้คานชโมย ใบแก้ทรางขึ้นในปาก พิษมีหรืออ่อนว่า งวงข้างหลวง

ตาล : ต้นไม้จำพวกหมาก หรือมะพร้าว ต้นสูงกว่ามะพร้าวราวเท่าตัว (*Borassus flabellifer*) ออกดอกเป็นวง ผลเป็นทะลายคล้ายมะพร้าว ผลโตขนาดผลมะขวิด จาวในผลรับประทานได้ บางถิ่นเรียกว่าตะโหนดหรือตาลตะโหนด ซอกดอกที่อยู่นอกจากจะให้น้ำตาลแล้ว ยังเป็นยาขับปัสสาวะ รากเป็นยาขับปัสสาวะ แก้อันใน กระหายน้ำ กามหรือกำนไบบสลดไฟบีบเอาน้ำรับประทานแก้ท้องร่วง ท้องเสีย แก้โลหิตอมแก้ปากเปื่อย งวงตาลแก้คานชโมยเด็ก

ตาลหมอน : ตาลหมอน หรือตาลขี้ก เป็นไม้เลื้อย ใบเล็กยาว โคนประมาณ 1 นิ้วพุดยาวประมาณสองนิ้วครึ่ง หลังใบสีเขียวสด ท้องใบและต้นเป็นสีขาวเหลือง เป็นมันคล้ายกำมะหยี่ ดอกเป็นกระจุกคล้ายดอกหนาด ทุกส่วนใช้ทำยาได้ มีรสหวานชุ่มเย็น แก้พิษคานชราง บำรุงเนื้อหนังให้ชุ่มชื้น คุมธาตุ ขับไล่เดือนในท้อง รักษาได้

คำลิ่ง : ไม้เถา มี 2 ชนิด (*Coccinia indica*) ชนิดหนึ่ง ใบเป็นจักเว้าลึก เข้าไปเกือบถึงโคนใบ เรียกว่าคำลิ่งตัวผู้ อีกชนิดหนึ่ง ใบโตเว้าข้างเล็กน้อย

คล้ายรูปสามเหลี่ยม เรียกคำสิงทัวเมีย กอกสีขาว มีห้าแฉก ผลอ่อน สีเขียว เมื่อสุกสีแสด รับประทานได้ ยอดรับประทานทางผัก ใบและ รากใช้ทำยา รักษาโรคผิวหนัง หลอดลมอักเสบ และเบาหวาน ใบสด แกงจืดและแกงเผ็ด อักเสบ ปวดบวม แมลงสัตว์กัดต่อย

ตรีผลา : ชื่อผลไม้ 3 อย่าง ประกอบขึ้นใช้ในตำรายาไทย ได้แก่ผลสมอไทย สมอพิเภก มะขามป้อม

เตยหอม : ต้นไม้ชนิดต้นเล็ก ใบยาวแยกออกจากโคนต้นคล้ายด้ายประดก ใบเขียวเกลี้ยง มีกลิ่นหอม (*Fandanus odorus*) ริมใบเกลี้ยง ไม่มีหนาม ต้นสูงราว 2 ฟุต ต้นแก่มีรากอากาศคล้ายลำเจียก ชอบขึ้นชายน้ำหรือที่ชื้นแฉะ มี รสเย็นหอม บำรุงหัวใจให้ชุ่มชื้น โยจมากใช้น้ำที่คั้นจากใบใส่ผสมในการ ทำข้าวกระยาคุณให้คนไข้รับประทาน ทำให้เกิดกำลัง ทำให้จิตใจผ่องใส ต้นและรากเป็นยาขับปัสสาวะ แก้กษัยน้ำเน่าพิการ ใบสดตำพอกรักษา โรคหัด อีสุกอีใส โรคผิวหนัง

เต่าเกียด : เป็นต้นไม้จำพวกลงหัวในจีน (*Homalomena aromatica*) พวกเดียวกับเสนหจันท์ ใบหนา ปลายแหลม ตะโพกฉางออออกทั้งสองข้าง ก้าน ใบสีแสด กอกคล้ายบอน เหน่ามีกลิ่นหอม กลิ่นใก้น้ำมันหอมสี่เหลืองมีฤทธิ์กระตุ้น เหน่าปนเป็นผงผสมในยาสูบและยานัตถุ์ได้ ทั้งต้นใช้รักษา แก่โรคผิวหนัง กลิ่นหอมจากเหง้าเต่าเกียดหรือพวกวานเสนหจันท์ทำให้เกิดอารมณ์เคลิ้มฝันได้ บางตำรารว่าแก่วโรคตับ ปอกพิการ เนื่องจากเกิด พลังตกหลวม (ตับทรุดพิการ) แก้ไขเชื่อมขี้

- คูกหมูกูคหมา : ชื่อหนึ่งของต้นกระพัง โหม กูที่กระพัง โหม
- ถั่วแระ : *Cajanus indicus* เป็นพืชสมุนไพรที่ใช้ประกอบยาได้ กล่าวคือ รากขับปัสสาวะ เมล็ดมีโปรตีนมากใช้เป็นอาหาร ใบแก้อาการท้องเสีย คั้นน้ำจากใบใส่แผลในปาก ในหู
- เถาคัน : เป็นไม้เลื้อยริมใบเป็นจัก มีใบย่อย 3 ใบ ออกดอกเป็นช่อใหญ่แบนแน่น ผลกลมโตขนาดมะม่วง เมื่อกินสีเขียวรับประทานได้ทั้งฝัก ผลสุกสีน้ำตาล ในผลสีม่วงแก่ น้ำในผลแก่ถูกเข้าจะคั้นมาก (*Parthenocissus quinquefolia*) เถาปรุงเป็นยาขับเสมหะ แก้กษัย (กษัย) เหมือนเถาคันแดง
- เถาคันแดง : ลำต้นเป็นเถามีมือสำหรับเกาะออกทรงข้ามกับใบ (*Columella trifolia*) ใบแก้อาการตามโรฟัน ยาพอกรักษาแผลในจมูก ยาทาถูบริเวณผิวหนัง ใบและรากลวกใช้ ผักสมาน เถาขับเสมหะ แก้กษัย พอกเลือด ขับลม แก้กษัยภายใน ใบอังไฟปิดฝี ถอนพิษปวดบวม มีชื่ออื่น ๆ ว่า เครือหุนแป
- เถาแมว : เป็นไม้เลื้อยจำพวกเถาเอ็นอ่อน เถาเกลี้ยงไม่ขรุขระ ชนิดเปลือกแดง เรียกแมวแดง ชนิดเปลือกขาว เรียกแมวขาว (*Hemteria zeylanica*) เถาแมวมีรสฝาด มีนเมา เป็นยาแก้ไข้และฆ่าพยาธิทั้งปวง และแก้บาดแผลโดยเป็นยาสมานค้ำย โขยมากปรุงเป็นยาแก้โรคเรื้อน โรคประดงฝนคั้น น้ำเหลืองเสีย บางตำราใช้เถาแมวฝนกับน้ำมันงา

ทาแก๊พืษคะชาบแมลงปองชบคอย เถาผนแวงแวงแวงแวงแวงแวงแวงแวง
รวง ลมแวง บำรุงโลหิต

เถาวัลย์เขียว : คือเถายานาง หรือเถาหญ้านาง กุ้หญ้านาง

เถาวัลย์เปรียง : ชื่อพรรณไม้เลื้อยชนิดหนึ่ง (Derris seandens) ในวงศ์
Leguminosae เป็นเถาเนื้อแข็งขนาดใหญ่ ไซ้เข้ายากกลางบ้าน เถา
มีรสฝืดอน หันตากแห้งควงกับน้ำกินเป็นยาถ่ายเส้นและกระษัย แก่เส้น
เอ็นชอก ทำให้เส้นเอ็นหยอน ไซ้ในยาอายุวัฒนะ ขับปัสสาวะ ขับเสมหะ
ไซ้เถาของเถาเป็นยาขับระดู รากเป็นยาเบื่อปลา

เถาหัวจวน : เถาวัลย์จวน เถาวัลย์ยอกจวน เป็นพืชสมุนไพร มีสารพิษ ไซ้แช่เกลือ
กำจักปลวกได้ เถามีรสขมแก่น้ำเหลืองเสีย เป็นผีพุงอง รากต้มกินแก๊พืษ
สุนัขบ้า มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Sarcostemma acidum*

ทองเครือ : ต้นทองกวาวชนิดหนึ่งที่เรียกว่า กวาวเครือขาว (*Mucuna pruriens*)
รากไซ้เป็นยาธาตุ แก่โรคเส้นประสาทต่าง ๆ ผักขบพยาธิในท้อง เมล็ด
ชงน้ำร้อนเป็นยาขับปัสสาวะ และมารน้ำ

ทองพันชั่ง : ไม้พุ่มต้นเล็ก สูงราว 3 - 4 ฟุต ใบสีเขียวอมเหลือง มีจุดกางกระดี่
เหลืองในใบ ดอกคล้ายนกยูง กลางตัวและปีกสีขาว ดอกออกมาก ๆ
กูดคล้ายนกยางเกาะต้น (*Rhinacanthus nasutus*) ไซ้ทำยาขับ
โรคกลากเกลื้อน โดยแช่รากในสุราหรือน้ำส้ม ใบเป็นยาขับพิษไซ้ไซ้ผสม

ยาเขียว ใบแห้งคั่วขงน้ำกินต่างชา เป็นยาระบายและขับปัสสาวะ
รากและใบแกช้กตาก และโรคผิวหนังหลายชนิด เมล็ดชอบเสื่อผ้าไหม้กลิ่น

ทองระอา : ไม้พุ่มขนาดเล็ก ใบสีเขียวแก่ยาวและแหลม ใบคล้ายใบกระถุงไก่อ
หรือต้นพราหมณ์ เส้นกลางใบสีเขียวเข้ม กอกเป็นช่อสีเหลือง ตามกิ่ง
ก้านมีหนามแหลมคม มีปลูตามสวนทั่ว ๆ ไป สรรพคุณทางยา ใช้ใบ
ตำโขลกให้ละเอียดผสมกับสุราพอกหรือทาแก้ปวดฝี และถอนพิษร้อนอักเสบ
ใช้รากเผาหาแกพิษตะขบ แมลงป่อง พิษงู เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าลิ้นงูเห่า

ทองหลาง : ไม้ยืนต้นขนาดกลาง ก้านใบมีใบย่อย 3 ใบ ตามลำต้นและกิ่งก้านมีหนาม
เป็นปุ่มเล็ก ดอกออกเป็นช่อ คล้ายดอกแคแดง สีแดงเข้ม ออกดอกเวลา
ทิ้งใบ (*Erythrina fusca*) ทองหลางหนาม หรือทองหลางน้ำก็เรียก
ทองหลางคางคอก ทองหลางใบมน เปลือกทองหลางใบมนมีรสเฝื่อนอกหัก
แก้ปวดฟัน ขับเสมหะ แก้ไข้ ใบของทองหลางใบเขียวและทองหลาง
ใบมนใช้ทำยาขับไส้เดือน แก้วสีดวง แก้ม คอกขับโลหิตระดู ลูก
บารุงน้ำดี กะพี้แกพิษฝี แกนแกฝีในท้อง รากแกพิษทั้งปวง ใบสดผสม
ควันไต้ แล้วนึ่งรูนน้ำสุราปิดแผลระกูดหนอง

ทับทิม : ไม้พุ่มขนาดย่อม ใบเล็กยอดแดง ดอกมี 2 ชนิด ชนิดหนึ่งดอกแดง
อีกชนิดหนึ่งดอกสีขาว ผลกลมโตขนาดผลส้มเกลี้ยง (*Punica*
granatum) ผลใช้แกโรคลักปิดลักเปิด เปลือกผลมีรสฝาด ใช้แกโรค
ท้องร่วง โรคที่เกี่ยวกับทางเดินอาหาร เปลือกต้นและเปลือกรากเป็นยา
ขับพยาธิตัวตืด

- เทพทาโร : ไม่นั้นต้นขนาดใหญ่ ใบชกหนาทึบ เนื้อไม้สีขาว มีกลิ่นหอมฉุน เหมือนกลิ่นการบูร ใบมีกลิ่นหอมเหมือนเครื่องเทศ เรียกว่าใบกระวาน (*Cinamomum parthenocylon*) มีชื่อเรียกตามท้องถิ่นว่า ปูต้น ไม้การบูร จวงหอม ตะไคร้ต้น อบเชยจีน เปลือกต้นใช้ขับลม
- ทวายยาม่อม : ชื่อต้นไม้ 2 ชนิด ชนิดหนึ่งใบเรียวยาวคล้ายใบยี่โถ ใช้ทำยา อีกชนิดหนึ่งใช้รักษา(หัว) ทำแป้ง ต้นทวายยาม่อมใช้เป็นยาขับเสมหะ ยาขับพิษใช้แก้อ่อนใน บางแห่งใช้รักษาหรือผสมกับสุรารับประทานแก้อ่อน ใช้กากหอกหรือทาปากแผลดอนพิษงู แก้อ่อนในกระหายน้ำ อาเจียน ท้องอืด และพิษงู
- เทียน : เครื่องยาสมุนไพร มี 5 อย่าง ไค้แก่ เทียนหัว เทียนขาว เทียนขาวเปลือก เทียนตาตักแทน เทียนเขี้ยวฟ้ามี เรียกว่าเทียนทั้ง 5
- เทียนขาว : ชื่อเรียกผลแก่แห้งของไม้มงคลชนิดหนึ่ง (*Caraway*) เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ยี่หระ ใช้เป็นยาขับแก๊สในท้อง ใช้ทำน้ำกระสายยาแก้ท้องขึ้น ปวดท้องสำหรับเด็ก ๆ และโบราณกาลสาวราแกเสมหะผูก แก่นัว ขับระดูขาว
- เทียนขาวเปลือก : ชื่อผักชนิดหนึ่ง (*Anethum graveolens*) ในวงศ์ Umbelliferae ใบเป็นเส้นย่อย ๆ ดอกเล็กเป็นช่อสีเหลือง ผลรูปไข่แบน ใบใช้เป็นผักเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าผักชีลาว สรรพคุณทางยาคือ ทำลายกองลมอันระคนปนอยู่กับเสมหะ นอกจากนั้นยังแก้กองลมอันพอก

- เทียนคำ : ชื่อต้นไม้จำพวกหนึ่งมีหลายชนิดด้วยกัน ส่วนของพืช เมล็ด ใบ ใ้ทำยา (Nigella sativa) บำบัดอาการไอ และหอบหืด รสขม ใบมีวิตามินซี ใ้ขับลม กระตุ้นปัสสาวะ ขับระดู ขับน้ำนม ใ้ภายนอกแก้ผิวหนังเป็น ทุมแตก
- เทียนตาคกแตน : ชื่อเรียกผลแก่แห้งของผักชีลาว และไม้มลลुकชนิดหนึ่ง บางตำรา(ไม่เทศ - เมืองไทย) เรียกว่าเทียนขาวเปลือก เทียนตาคกแตนมีชื่อวิทยาศาสตร์ ว่า Herachum siamicum ใ้เป็นยากระตุ้น แต่งกลิ่น ขับลม บำรุงธาตุ แก้เสมหะพิการ แก้กำเภา
- เทียนเขาวพาคี : เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า วานเขาวพาคี หรือผักชีกระเทียม (Artemisia scoparia) เมล็ดปรุงเป็นยากระจายเสมหะ และขับลมในท้อง ใ้ใน ร่ายที่ประจำเดือนไม่ปกติ ปวดประจำเดือน
- ไทรย้อย : ไม้นั้นขนาดกลางกับขนาดใหญ่ ใบคกหนากลม ปลายใบแหลม ใบโต ประมาณ 3 - 4 เซนติเมตร แฉกแบบแจ้ มีรากอากาศ เป็นเส้นเล็ก ออกจากกิ่งห้อยย้อยลงมาจนถึงพื้นดิน รากอากาศจะเจริญเติบโตเพิ่มขนาด ขึ้นทุกที่จนดูเหมือนลำต้น ผลเหมือนไทรกว้างทั้งขนาดและสี (Ficus benjamina) รากที่ห้อยย้อยลงมาใ้ปรุงเป็นยาขับปัสสาวะ แก้นิว แก้อักเสบ พิการ สี่เหลืองแดง ขุนขึ้นเป็นตะกอน แก่ทางเดินปัสสาวะ อักเสบ ขับระดูขาว แก้หนองใน และบำรุงน้ำนม

- นมตรี : ไม่นิยมรับประทาน ใบเล็กคล้ายฝรั่ง พุ่มแบนกว้าง ดอกเหลืองสด มี 2 ชนิด ชนิดหนึ่งกิ่งก้านมีขนสีน้ำตาลหนาที่มาก ดอกดกไม่มีขนง (Peltophorum dasyrachis) อีกชนิดหนึ่งกิ่งก้านมีขนบางกว่า ดอกแตกแขนง (Peltophorum inerme) เปลือกมีรสฝาด รับประทาน รสอมเสมหะและโลหิต แก่ทองรวง ขมิ้นโลหิต ขมิ้นเขยลง
- นมพิจิต : ชื่อไม้เถาชนิดหนึ่ง (Trichosanthes cucumerina) ในวงศ์ Cucurbitaceae ผลมีรสขมใบปรุงยา
- นางคำ : รานจำพวกขิง ข่า กลางใบมีสีแดง หัวสีเหลืองเข้ม มีกลิ่นหอม รสฝาด (Curcuma amada) ไร้ทำยาได้ ทั้งนี้คือ หัวฝนกับน้ำสุกหรือสุราใส่ การระบุน ทานองและชาแกมขม เหน็บชา กับปวดขม เกิดคอกหัวคั คิมาก ไร้คอกกับสุราหรือฝนกับสุราเอาสำลุ่มบอมข้างแกม กลืนน้ำลาย ทีละน้อย ๆ แก่คอกน้ำลายอีกเสบ
- น้ำเต้า : (ชื่อโกฐน้ำเต้า) หรือไม้เถาใบโตคล้ายใบผักทอง แตกหนา มีขนขาวเหลือง คล้ายกำมะหยี่ตลอดทั้งเถาและใบ ดอกใหญ่สีขาวอมเหลือง มี 4 ชนิด ชนิดหนึ่งมีรากคล้ายขลุ่ย อีกชนิดหนึ่งกลมเกลี้ยง ไม่มีคอเหมือนขลุ่ย อีกชนิดหนึ่งผลกลมยาวเหมือนมะเข่าง เรียกว่าเต้าข่าข่า อีกชนิดหนึ่งเหมือน ชนิดแรก เนื้อตลอดจนใบ เตา มีรสขมเรียก "น้ำเต้าขม" ชนิดนี้หายาก มักใช้ทำยา เนื้อในผลเป็นยาถ่าย แก้อาเจียน เมล็ดใช้ตำน้ำมันเป็นยาหล่อลื่น ไร้หอกคิระแก่วัด ขมิ้นพชาติ รากเป็นยาแก้คั้ง ขมิ้นน้ำดี ใบเป็นยา คัมพิษแก้ตัวร้อน ร้อนในกระเพาะน้ำ

- น้ำนมราชสีห์ :
- 1) ชื่อกล้วยชนิดหนึ่ง (Musa sp.) ผลคล้ายกล้วยกรับ เมื่อสุกรสหวานเย็น มีกลิ่นหอม
 - 2) เป็นพรรณไม้ล้มลุกขนาดเล็กชนิดหนึ่ง (Euphorbia hirta) ในวงศ์ Euphorbiaceae ต้นคล้ายผักเบี้ย ใบเป็นขนและมียอดมากกว่าผักเบี้ย มียางขาวคล้ายน้ำมันใช้เขย่ายาไทย

น้ำประสานทอง : เกือบมอแรกใช้สำหรับประสานโลหะ มี 2 ชนิดคือ น้ำประสานทองจีน น้ำประสานทองเทศ น้ำประสานทองจีนใช้แก้โรคสีทองจุ่ม แก้เสมหะอันเกาะอยู่ในทรวงอก น้ำประสานทองเทศ แก้โรคที่เกิดในลำคอ แก้ไข้ผอมเหลือง แก้โรคสีทองดำ และโรคสีทองทวารหนัก แก้ฟกชวม แก้ลมอัมพฤกษ์ แก้ไอ แก้หืด

นุ่น : ต้นไม้ขนาดใหญ่ ลำต้นตรงไม่มีขน กิ่งชี้ตรงไปด้านบน ใบเป็นแฉกเล็ก ผลโชนนกกคล้ายหูกมก เปลือกนอกแข็ง เมื่อผลแก่จนแห้ง แล้วเก็บเอาลงมาไขนุ่นในผลนุ่นให้ฟูเอาเมล็ดออก เมล็ดไขนุ่นนั้น (White cotton tree หรือ Kapok : Ceiba pentandra)

บอระเพ็ด : เถาวัลย์ชนิดหนึ่ง เถาเป็นปุ่ม ๆ มีรสขม ใช้ทำยาเจริญอาหาร แก้ไข้เจ็ดยิ่ง ใช้รักษาโรคผิวหนัง ฆ่าพยาธิ น้ำจากต้นและใบโรดคน้ำกลดในเลือด ลำต้นใช้เป็นยาขับพยาธิ เดี่ยวกับน้ำมันมะพร้าวใช้รักษาโรคภูมิคุ้มกันบกพร่อง ทั้งกันคนเป็นยาทำให้อายุยืน และแก้พิษงูพิษชนิด ใบโชนก ละเอียดยกปดผี ฟกชวมปวดแสบปวดร้อน เถาบำรุงไฟธาตุ แก้ระอิก ใบและคอกฆ่าพยาธิในท้อง ลูกแก่เสมหะเป็นนิม มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า Tonospora Grispa

- บัวบก : ชื่อต้นไม้ 2 ชนิด ชนิดหนึ่งเป็นไม้เลื้อยจำพวกผัก (*Centella asiatica*) ในวงศ์ Umbelliferae ทอดเลื้อยไปตามพื้นดิน ใบเป็นใบเดี่ยว ปลายใบกลม ขอบใบหยักเล็กน้อย มักขึ้นตามพื้นดินที่ชุ่มชื้น ใบและก้านกินได้ นิยมใช้สกัดจากใบและก้านเคี้ยวแก้รำไรมะ ผักหนอกก็เรียก ชื่อชนิดหนึ่งเป็นไม้ลงหัว ลำต้นเลื้อย (*Stephania pierrei*) ในวงศ์ Menispermaceae รากพองออกเป็นหัวอยู่ใต้ดิน ใบค่อนข้างกลม ปลายใบแหลม มักใช้ในใบห้ำเรียกอีกอย่างว่า โทษหัวบัว หรือบัวเห็ด หัวมีรสเฝื่อนขมเล็กน้อย แก่นม แก่เมื่อขจัด เป็นยาอายุวัฒนะ ช่วยย่อยบำรุงธาตุ หัวค้ำน้ำมีพิษออกแกพิษฝีภายนอก แก้เจ็บปวด
- บัวหลวง : บัวจำพวกใบกลมหนาแข็ง ก้านใบเป็นหนาม ชนิดดอกสีแดง ชนิดดอกสีขาวหรือบัวหลวงขาว (*Nelumbo nucifera*) บัวหลวงทั้งสองใบปรุงยาไทย รากให้เคี้ยวรับประทานระงับอาการท้องร่วง ชาติไม่ปกติ เม็ดคัมภีร์ทางอาหารสูง ภายใต้น้ำมีสีเขียว เรียกว่าบัวมีรสขมมีฤทธิ์ขยายหลอดเลือดที่ไปเลี้ยงหัวใจ เกสรบัวเข้ยาหอมหลายชนิด บำรุงหัวใจ ینگสกัดจากใบและดอก บัวมีฤทธิ์หยุดยั้งการเจริญเติบโตของเชื้อแบคทีเรีย ยางจากก้านใบและดอกแก้อองเค็ม
- บานไม่รู้โรย : ชื่อดอกไม้ชนิดหนึ่ง กิ่งเล็กสูงประมาณ 2 ฟุต ใบเล็ก ยาว และกายนอกกลม มีหลายสี เช่น สีชมพู สีแดงแก สีขาว (*Globe amaranth : Gomphrena Globosa*)

บุนนาค : ชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง ใบเล็กเขียวเข้ม หนาและแข็ง คล้ายคลึงกับใบมะพร้าว แต่ยาวกว่า ดอกโตเท่าดอกกระถิน กลีบดอกหนาและแข็ง กลิ่นหอมเย็น สิ่งกลีบไปไกลมาก (*Mesua ferrea*) ดอกหอม มีรสฝาดสมาน เป็นยาชาดู เข้เครื่องหอม เข้ยาแก้ลม ยาแก้ไอ เป็นยาขับเสมหะ เกสรดอกบุนนาคเข้ยาหอม มีฤทธิ์ฝาดสมาน บำรุงธาตุ ขับลม ขับเหงื่อ น้ำมันจากเมล็ดทานแก่โรคผิวหนัง ปวดตามข้อ

เบญจกุล : ยาไทย เครื่องยา 5 อย่าง คือ รากเจมมูลเพลิง เกสรสะกั้น รากชะพลู เหง้าชิงแห้ง และลูกคี่ปี่

ประคองข้อ : ชื่อหนึ่งของต้นทองระอา (กุหลาบทองระอา)

ประคองไฟ - : ต้นไม้ขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ เปลือกต้นหนา สีเหลืองเทา แตกเป็นร่องลึก ลักษณะหยาบคล้ายไม้กอก หน้าใบเขียวแก่ ท้องใบมีขนหยาบเทา ออกดอกเป็นช่อ (*Parinarium anamenes*) เนื้อปรงเป็นยาขับร้บประทาน แก่ประคอง แก่เมื่คื่นคั้นแก่งท้วกัว ปวดแสบปวดร้อน มีน้ำเหลืองไหลซึม ไร้ทั้งกินและคัมอาบ

ประคู้ : ไม้ยืนต้นในวงศ์ Leguminosae มีหลายชนิด เช่น ประคู้ขาว ประคู้แดง ประคู้ลาย ประคู้แขก เป็นต้น ประคู้ขาว (*Crudia chrysantha*) หรือสะคือ ไร้ทุกส่วน (สะคือทั้ง 5) คัมเอาน้ำร้บประทานและคัมเอาน้ำอาบ แก่ไร้หัว เบน เขื่อกหัก ค้ำแกง สุกใส่

ปีคาน กัณหอบลงดำไผ่ ทองรวง หรือหอบลงปอก ประคูดาย ไผ่เป็นยา
บำรุงโลหิตและกุ่มธาตุ กล่อมโลหิต ระงับเสมหะ รากกับประทานแก้ไข้
ยางสกลใช้ทาปากแก้ปากเปื่อย เปลือกคั้นเอาน้ำผสมแก้ปากเปื่อย ปากแตก
ระแหง

ปฐุ : ต้นไม้สูงขนาดคนช้อย ใบคล้ายใบกานพลู ดอกเป็นช่อออก กลิ่นหอม
ใช้ทำยา (*Alangium lamarckii*) ใช้เปลือกกรากปฐุเป็นยารักษา
ยาระบาย แก้โรคผิวหนัง ใช้เป็นยาทำให้อาเจียร เมื่อกินของเป็นพิษ
ถ้ากินน้อยจะแก้ไข้ ช้ำเหงื่อ

ปฐุ : 1) ซากุทำจากหินหรือเปลือกหอย เผาให้ไหม้เป็นผง ถ้าทำจากหิน
เรียกว่าปฐุหิน ถ้าทำจากหอยเรียกว่าปฐุหอย ถ้าเป็นสีขาวเรียกว่า
ปฐุขาว ถ้าผสมกับขมิ้นเป็นสีแสด เรียกว่าปฐุแดง
2) เป็นชื่อเถาวัลย์ชนิดหนึ่ง (*Cissus repanda*) ในวงศ์
Ampelidaceae เรียกว่าเถาวัลย์ปฐุ

เปราะหอม : เปราะหอมขาว ไม้ชนิดเดียวกับเปราะหอมแดง แตกต่างที่ตรงท้องใบ
มีสีขาวเท่านั้น (*Kaempferia galanga*) หัวและใบปฐุเป็นยาขับลม
ทำยาสูมนมอมแก้หวัด กำเภา และลมซาง แก้ซางขัก สำหรับแก้
ดอก แก้เด็กนอนสะดุ้งผวา คั้นกับเลือดเตี้ยของสตรี

เปราะหอมแดง : ไม้ลงหัวจำพวกมหากาฬใบมันคล้ายขมิ้น ใบหนาแห้งขึ้นจากใต้ดิน หน้าใบ
เขียว ท้องใบแดง ใบยาวราว 3 - 4 นิ้ว ใบมีกลิ่นหอม เป็นไม้เจริญ

ในฤดูฝน ฤดูหนาวจะโทรมเหลือแต่หัว (Kaempferia galanga)
ใบแก่เกิดสีน้ำตาล ดอกแก่โรดคา ต้นแก่ทองขึ้นทองเนื้อ หัวขมิ้นเล็กและ
หนอง แกลมพิษ แก่เป็นคัน แก่ไอ แก่ปากแผล

เปล้า :

ชื่อต้นไม้ มี 3 ชนิด คือ เปล้าน้อย เปล้าน้ำเงิน และเปล้าใหญ่

เปล้าน้อย : ต้นไม้ขนาดเล็กอม ลักษณะใบคล้ายใบมะม่วง ใบโตยาว
ปลายแหลม สีเขียววาว ออกดอกเป็นช่อยาวคล้ายช่อมะม่วง

(Croton joufra)

เปล้าน้ำเงิน : ไม้ยืนต้นใบหยาบ (Croton cuningli)

เปล้าใหญ่ : ไม้ชนิดเดียวกับเปล้าน้อย เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่
ใบใหญ่กว่าเปล้าน้อย (Croton argyratus)

ใบและรากคำพอกแผล พอกฝี รากแฉ่นำรักษาโรคในลำคอของเด็ก ใบ
แฉ่นำอาบให้ร่างกายสดชื่นผ่องใส ใบบัวเป็นยาบำรุงธาตุ ดอกแก้พยาธิ
ลูกของสุราษฎร์ โสฬีตระกู

ผักคราด :

ไม้ล้มลุก กระจุกเดี่ยวมักจะมีสูงราว 1 - 2 ฟุต ดอกรูปไข่สีเหลือง
ใบหยาบ (Spilanthes acmella) ผักคราดหัวแหวนก็เรียก รากเป็น
ยาถ่าย ขับปัสสาวะ แก้คัน เป็นยาเบื่อปลา ดอก ใบ ราก เคี้ยวอม
แก้ปวดฟัน แก้ปวดศีรษะ น้ำจากใบพอกแผล ใรรวมกับขมิ้นน้อย เกสรสุ
กาวาคอเล็กแก้พิษตามราง หัวอ่อน ต้นเสกค้ำกับสุราหรือน้ำส้มสายชูขูดสำดี
อมแก้ในลำคอ และหอมน้ำลายอีกเสมอ

- ผักเค็ง : หรือผักเค็ง (Senna sophora) ใบใช้ชงหรือต้มน้ำกิน ขับเสมหะ ในรายที่ไอเป็นหืดหรือหลอดลมอักเสบ น้ำคั้นจากใบทวารักษาโรคช้ำกลาก เมล็ดต้มน้ำกินแก้ไข้ รักษาโรคเบาหวาน
- ผักชี : ไทยภาคกลางหมายถึง "ผักชีลา" เมืองฝางเรียกกันเพี้ยนเขาวพาคือผักชี เชียงใหม่เรียกโกฐจุฬาลัมพาวาผักชี
- ผักชีลา : เป็นไม้เล็ก ๆ สูงราว 1 ฟุต ใบเล็กเป็นผ้อย ดอกออกเป็นช่อสีขาวเล็ก ๆ ผลกลมเล็ก ๆ มีกลิ่นหอม ใช้ต้นและใบเป็นอาหาร เมล็ดใช้ทำยาและเป็นอาหาร (Coriandrum sativum) ภาคเหนือเรียกผักหอมป้อม ผักหอมน้อย เมล็ดใช้แต่งกลิ่น ขับลม กระจุน ลดความร้อนในร่างกาย แก้กะหาย ผลให้น้ำมันระเหยแก่ห้องอาหารไม่ยอย รากผสมยาเขียว ให้เด็กกินเป็นยากระทุ้งพิษไข้หัว เช่น เหือด หัด สุกใส กำแดง ไล่ผลัดทิ้งแก้อไ้เนื่องจากมีเม็ดยอดขึ้นในลำคอ
- ผักบุ้ง : ชื่อไม้เลื้อยทอดยอดแตกกิ่งก้านสาขาไปไกล แตกยอดตามข้อ กอขนาน เป็นปากแตร สีขาวปนชมพู ผลกลมโตขนาดปลายนิ้วก้อย มี 2 ชนิดคือ ลำต้นสีแดงและลำต้นสีขาว ชนิดลำต้นขาวเรียกผักบุ้งจีน ชนิดลำต้นแดงเป็นผักบุ้งที่ขึ้นตามหนองนา ราชศัพท์เรียกว่า ผักทอดยอด (Ipomoea reptans หรือ Aquatica) ใช้ทั้งต้นเป็นยาระบาย รักษาโรคนอนไม่หลับ และแก้ปวดศีรษะ แก้กกลากเกลื้อน แก้ไข้ รักษาเบาหวาน เป็นยาถ่าย

ผักเป็ด : ต้นไม้เล็ก ๆ มี 2 ชนิดคือ ผักเป็ดแฉงและผักเป็ดขาว ใบแหลมคล้ายใบเทียนต้น ออกกลมขาว ออกตามข้อข้าวใบ ขึ้นตามที่ลุ่มและริมน้ำ ชนิดใบสีเขียวเรียกผักเป็ดขาว ชนิดใบสีแฉงเรียกผักเป็ดแฉง (*Alternanthera triandra*, *A. sessilis*) เป็นยาขับพิษโลหิต พอกโลหิตประจำเดือน แก้ประจำเดือนช้ำของ บำรุงโลหิตทวีย ทำยาของเบรียวเค็มเป็นยาระบายอ่อน ๆ ผักเป็ดขาวใช้เป็นยาช่วยขับน้ำนม น้ำผักเป็ดใช้หยอดตาแก้แฉง

ผักเสี้ยนผี : (*Gynandropsis gynandra*) นำมาลองเพื่อช้จัดพิษไฮโกรโนยาไนท์ จึงใช้รับประทานได้ ใบกินขม แต่หุงต้มแล้วจะหายขม ใบและเมล็ดใช้ทำให้อาเจียร และทำให้ผิวหนังร้อนแฉง ใบบดให้ช้ำใช้ทาบรรเทาอาการปวดเมื่อย ทำให้เลือดมาเลี้ยงมากขึ้น ใบพอกฝีป้องกันเป็นหนอง น้ำคั้นจากใบผสมน้ำมันใช้หยอดหูแก้อาการปวดในหู เมล็ดขับพยาธิไส้เดือน ผสมน้ำมันทาแผลแก้เหา ทำยาขงขับเสมหะ

ไผ่ : ชื่อไม้กอ ลำต้นสูงเป็นปล้อง เกิดโดยเหง้าหน่อ หน่ออ่อนเรียกหน่อไม้รับประทานได้ เมื่อมีดอก ออกแห้งจะคาย เรียก "ไผ่คายขุย" มีหลายชนิดเช่น ไผ่ป่า ไผ่สีสุก ไผ่เหลือง ไผ่ลาย ไผ่รวก (*Bambusa spp.*) ใบใช้ขับพอกโลหิตระกู่ที่เสีย คาไม้ม้วนไฟถ่านกินแก้ร้อนในกระหายน้ำ รากเป็นยาขับปัสสาวะ แก้ไตพิการ ใช้ร่วมกับยาขับระกู่ และยาแก้หนองใน คาไมไผ่เหลืองฝนหรือต้มกินแก้สตรีโลหิตคกมากไม่หยุด

ไผ่สีสุก : และไผ่ป่า คาลมිරัสจี้ก แก้วและกาฬเลื้อจ ใบประสะโลหิตและล้างทางปัสสาวะ รากรสกลอยเอียน ชำระเสมหะและโลหิตให้งาม มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Bambusa arandinacea*

ฝาง : ชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง (Caesalpinia sappan) ในวงศ์ Leguminosae ต้นและใบคล้ายต้นหางนกยูงไทย แก่นสีแดงใช้ย้อมผ้าและทำยาไทย มี 2 ชนิด ชนิดแก่นสีแดงเข้มเรียกฝางเส้น อีกชนิดหนึ่งแก่นสีเหลือง เรียกฝางส้ม แก่นสีแดงใช้แกงสียาอุทัย ใช้เป็นยาผดผามานในโรคท้องร่วง ผู้นำทวารักษาโรคผิวหนังบางชนิดได้ เพราะมีสารแทนนินซึ่งมีคุณสมบัติฆ่าเชื้อโรคได้

ฝ้ายแดง : เป็นไม้มุม สูงราว 4 - 5 ฟุต ใบเล็กเป็นแฉก โคนขาดใบต่ำถึงลำต้น กิ่ง ก้าน และใบ มีสีแดงเรื่อ ๆ ออกสีแดง เมล็ดเล็ก ๆ สีดำ มีใยขาวหุ้มเมล็ด (Gossypium orboreum) ชนิดนี้เมล็ดทำผ้าสีปักแฉด ขับเลือด น้ำคั้นจากใบแก้จุดเสียด แก้บิด แก้ไข้ เปลือก ราก ชงก้วย น้ำเคือก กินขับปัสสาวะ ทำให้ประจำเดือนมาปกติ บีมดลูกทำให้แห้งได้ ขันน้ำคาวปลา

ฝิ่น : เป็นต้นไม้เล็ก ๆ จำพวกมะเขือ ใบคล้ายใบมหากาฬ หรือผักกาดขาว มีใบงอกงามแฉดแจตามโคนต้นคล้ายต้นโตไม้รูลม ลำต้นแข็ง สูงประมาณ 3 ฟุต ออกโตสีเหลือง ผลกลมโคนนาคผลเท่าลำโพง ลักษณะผลคล้ายผลทับทิมอ่อน ๆ เมล็ดสีดำเหลืองขาว ผลแก่ใช้มีคปลายเป็นขอ กรีกจากหัวถึงก้นผล จะมียางไหลออกมาเป็นสีน้ำตาลแก ยางคิมมีกลิ่นเหม็นเขียว และขื่นจืดมาก เรียดฝิ่นคิม ต้องต้มเคี่ยวให้สุกเสียก่อนจึงจะใช้สูบได้ (Papaver somniferum) ใช้เป็นยาระงับปวดอย่างชงคิ ระงับอาการไอ ทำให้อ่อนหลับ ระงับอาการเกร็งกระตุกของกล้ามเนื้อเรียบ

- แกลทอม : เป็นต้นไม้กอจำพวกหญ้าคา หรือตะไคร้ ใบคล้ายใบหญ้าคา แต่ยาวใหญ่กว่ามาก ใบคมและเรียว เส้นกลางใบขาวตลอด รากมีกลิ่นหอม (Vetiveria zizanoides) ใช้รากบำรุงเป็นยาขับลม แก้ท้องขึ้นอืดเพื่อ ขับปัสสาวะ บำรุงหัวใจ แก้ไข้สันนิบาต ทอกแก้ไข้ โลหิตเสีย แก้ถี่ แก้ไข้พิษ คุชราด
- พง : ชื่อวิทยาศาสตร์หนึ่ง (Saccharum arundinaceum) ในวงศ์ Gramineae ใบและต้นคล้ายอ้อแซม ใบปรุงเป็นสวานประกอบของยาแผนโบราณ
- พญามือเหล็ก : ไม้ยืนต้นขนาดกลาง ปลายใบแหลม เส้นใหญ่ภายในใบ 3 เส้น ออกดอกเป็นช่อ ผลกลมโตขนาดผลส้มเกลี้ยง เปลือกสีเขียวขาว เนื้อไม้แก่นแกร่งมีรสขมจืด (Strychnos ignatii) ใช้เมล็ดและเปลือกจำนวนน้อย ๆ เป็นยาแก้หิวทกโรค และยาบำรุง ยาแก้ลมพาตบางประเภท เป็นยากระตุ้นไขสันหลัง เนื้อไม้ฝนเอาน้ำชะโลมหัวเด็กที่เกาแฉกใหม่ ๆ จะเย็นและขับพิษร้อน แก้ไข้ทุกชนิด แก้โลหิตและกระษัย
- พริก : ชื่อไม้ล้มลุกพวกหนึ่ง (Capsicum spp.) ในวงศ์ Solanaceae ผลมีรสเผ็ด มีหลายชนิด เช่น พริกใหญ่ พริกขี้หนู พริกขี้พ้า พริกหยวก ใช้เป็นยาชาकुเจริญอาหาร ขับลม ช่วยย่อยอาหาร แก้ท้องอืดเพื่อ ทาถูหนวดให้ร้อนแรง บำรุงหัวใจ รากเป็นยาเย็นขับพิษแก้ไข้ แก้ร้อนใน แกลม

- พริกไทย : ไม้เถาลำต้นเป็นข้อเหมือนพญามีรากออกตามข้อทุกข้อ สำหรับเกาะจับตามต้นหรือไม้คาง ใบเล็กขนาดใบขี้ปลิง สีเขียวสท กอเล็กออกเป็นช่อยาว เมล็ดเล็กติดตามข้อ เมล็ดอ่อนใช้ปรุงแกงทำให้เผ็ดร้อน (Piper nigrum) ช่วยถนอมอาหาร น้ำมันจากเมล็ดมีฤทธิ์ฆ่าแมลงวัน และไม่มีพิษต่อคน เมล็ดพริกไทยแก่ใช้ขับลมจุกเดียวค เน้นปวดควมวนในท้อง บำรุงธาตุแก้เสมหะ กอกแก้ตาแดง เถาแก้บิด (ท้องร่วงอย่างแรง แก้เสมหะในทรวงอก) พริกไทย กะทิ และไข่ ผสมเป็นยาแก้เมื่อยขบ กระษัย เหน็บชา
- พรม : ไม้ยืนต้นขนาดเล็ก ใบเล็กกลมมีหนามแข็งยาว แหวม คม ก้านและกิ่งก้าน บางที่เรียกหนามพรม หรือหนามแดง (Carrissa : carandas) ใช้ปรุงยา
- พรมมี : ต้นไม้เล็ก ๆ ชนิดหนึ่ง จำพวกหญ้าใบเล็กคล้ายใบผักเบี้ย ต้นยาวราว 4 - 5 นิ้วพุ่ม ปล่อยให้ไปตามถิ่น กอเล็กสีเหลือง ชอบขึ้นตามที่ลุ่มมีน้ำขัง รับประทานเป็นผัก และใช้ทำยา มีชื่อเรียกหลายชื่อ เช่น พรมสี พรมมีแฉะ พรมสี (Trianthema trigueta) ต้นใช้ขับโลหิต ใบขับเสมหะ แก้โลหิตระดูใส พรมมีรสเย็นขมเล็กน้อย กับพิษไข่หัว แก้ไข้แกרוןในกระหายน้ำ โฉยปรุงเป็นยาเขียว
- พวง : ชื่อต้นไม้ใบใหญ่ไร้หนามของใต้ เช่น หอยาสูบ (Dipterocarpus tuberculatus) ในวงศ์ Dipterocarpaceae บางท้องถิ่นเรียกทองคิง

พิกุล : ชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง เป็นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ ดอกเล็กเป็นจุก มีกลิ่นหอมเย็น ผลสุกคล้ายมะม่วงไทย แต่เล็กเท่านิ้วมือ รสฝาดและหวาน (*Mimusops elengi*) มีชื่อแตกต่างกันตามท้องถิ่น เช่น พายัพเรียกแก้ว ภาคใต้เรียกกุล พิกุลเดือน เปลือกต้มเอาน้ำอมกัวคอบ้วนปาก แก้ปากเปื่อย ปวดฟัน ฟันโยกคลอน เหงือกบวม คุมธาตุ ดอกแห้งบดทำยานัตถุ แก้ไข้ ปวดหัว เจ็บคอ ปวดตามร่างกาย แกรอนใน เมล็ดตำละเอียด ทำยาเม็กล้วนทวารแกทองผูกเป็นพรก๊ก

พิมเสน : 1) ชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง ใบคล้ายนางแย้ม มีกลิ่นหอม ไซ้กลิ่นเอาน้ำมัน ทำยา มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Pogostemon patschonli* ใบไซ้เบ้ยาเย็น แก้ไข้ เข้ายาเขียว และยาประสะพิมเสน ยาหอม

2) ชื่อเครื่องยาอย่างหนึ่ง ได้มาจากการบูรพุงกับเครื่องยาอื่น ๆ เป็นเกล็ดสีขาว

พีช : ชื่อไม้ชนิดหนึ่ง พันธุ์ไม้กิ่งเดิมของจีนที่เรียกว่า ท้อ ผลสีเหลืองทอง รับประทานได้ (Peach : *Prunus persica*) ไซ้เป็นส่วนผสมของยา

พุงก้อ : ชื่อไม้พุ่มชนิดหนึ่ง (*Azima sarmentosa*) ในวงศ์ *Salvadoraceae* มีหนามตามข้อ รากเป็นยาเย็น ถอนพิษ ดับพิษร้อนทั้งปวง แก้ไข้ทุกชนิด กระทุ้งพิษไข้หวัด ไซ้พิษ ไซ้กาฬ ไซ้เหนื่อ ภายนอกฝนทาแก้พิษฝี แก้ฟกบวม ผกกับสุราแก้คางทูม แก้อาการอักเสบของพิษฝีทุกชนิด

- พุทธรักษา :** ไม้กอ พุทธรักษาไทยเล็กกว่าพุทธรักษาฝรั่งมาก ใบและดอกสีทอง ๆ กัน (Canna indica) เหนียงรสขม เป็นจืดแก้โรคมะเร็งอักเสบ ทำให้หัวเหลือง บิดเรื้อรัง กระอักเลือด ประจำเดือนมาไม่หยุด ท้องขาว ประจำเดือนไม่ปกติ แผลวามอักเสบ คอกรสฝาดชุ่มชื้น ไร้ห้ามเลือดในปากแผลสด และแผลมีหนอง
- พุ่มเรียง :** ชื่อต้นไม้ 2 ชนิด เรียกพุ่มเรียงบ้าน ใบยาวเสี้ยว ผลดำ ๆ กินได้ เมื่อสุกมีรสหวานปนฝาด รำมะเรียงก็เรียก อีกชนิดหนึ่งใบยาวเล็กเรียกพุ่มเรียงป่า (Otophora cambodiana) รากพุ่มเรียงทั้งสองชนิด (พุ่มเรียงทั้งสอง) มีรสเบื่อเมาเล็กน้อย กินแก้ไข้เหนือ ใช้สันนิษาคไม้ผูกไม้ตาย แกรอนใบ
- พุด :** ชื่อไม้เถาชนิดหนึ่ง (Piper betle) ในวงศ์ Piperaceae โดยมากใช้กินกับหมาก มีสรรพคุณทางยาด้วย กล่าวคือ ใช้ต้นใบพุดสดเป็นยาช่วยกำสั๊กพะะอาหาร ใบพุดสดในพอกภายนอกหน้าปิดหน้าอกเด็ก แก้หลอดลมและปอดอักเสบ บิดแก้ขับวาม บิดแก้เมคค บิดคานมค่อม น้ำเหลืองที่บวมใหญ่บลงได้ น้ำมันใบพุดทาถูวนวดแก้อักเสบ ฆ่าเชื้อโรคได้
- ไพล :** ชื่อไม้เลื้อยจำพวกวานรหรือขิง ต้นสูงราว 2 ฟุต ใบเล็กยาว ปลายยาวแหลมคล้ายขิงมาก ลงหัวเป็นแง่งติดต่อกันเป็นเสี้ยน หักออกจะเป็นสีเหลืองอมเขียว กลิ่นหอมร้อน ๆ ใช้ทำยาได้ (Zingiber casumunar) ใบแก้ร้อนเนื้อร้อนตัว แก้เมื่อย ดอกกระจายเลือดที่เป็นลมเป็นก้อน

รากแก่เสียดำเทา แก่นา เขียว โสหิน หัวขั้วระกูประจำเกือบเสกหัว ฝน
 แก่นขาวมเสดัยอก น้ำคั้นจากหัวผสมเกลือกินเป็นยาถ่ายแก้บิด น้ำคั้น
 หัวไหลผสมกรบูร น้ำมันเบนซินทาแก้เห็บชารนิควม หัว โสลกพอกบาด
 แผล สมานแผลดี หัวหมกไฟคั้นเอาน้ำกินแก้บิด

พื้ข้าว : ไม้เถา กอใหญ่สีเขียวอมเหลือง ผลโคนกลมมะขุม มีหนามเต็มทั้งผล
 ผลอ่อนรับประทานได้ ผลแก่ที่สุกสีแดง รับประทานไม่ได้ (*Momordica*
cochinchinensis) ใบเขี่ยาเขียวแก่ใช้ รากสระผมเพนัญเพื่อทา
 เทา แก้มรวง เมล็ดแก้อ้อ รักษาโรคผิวหนัง ทวาร ยอดอ่อนและเนื้อใน
 ผลเป็นอาหาร ใบสดตำพอกฝี และที่อกเสมเป็นยาถอนพิษ

มหากาฬ : ชื่อว่านเป็นไม้ลงหัวจำพวกขิง หรือเปราะ ใบคล้ายใบผักกาดอกแตอยู่
 บนดิน มหากาฬมีหลายชนิด คือสีเขียวล้วนและสีแดง เรียกว่าสีแดงส้ม
 ดอกสีเหลือง เป็นฝอยคล้ายควเรือง แต่เล็กกว่า ก้านดอกสูงราว 1 ฟุต
 ดอกออกเป็นกระจุกที่ปลาย มีสรรพคุณทางยา กล่าวคือหัวและใบสดมีพิษ
 แก้ปวดลมขับพิษร้อน หัวเจียวมหากาฬ แก้พิษไข้กาฬ

มหาดังค : ยางไม้ที่สับออกจากรากของต้นไม้ชนิดหนึ่งแรกเป็นสีขาว แล้วกลายเป็น
 เหลืองและสีดำ ไร้ท่ายา รสเ็ดร้อน ต้นมหาดังคเป็นต้นไม้ขนาดเล็ก
 มีใบน้อย มหาดังคปรง เป็นยาขับลมและระบายเป็นยาธาตุ ขับเสมหะ
 แก้อท้องเฟ้อ แก้อะทอนของเด็ก แก้ปวดท้อง แก้จุกแน่น ทำให้ถ่ายลม
 สะทก แก้โรคเส้นประสาท ช่วยย่อยอาหาร แก้ปวดศีรษะ แก้
 ฮีสที่เรี่ย

มะกรูด : ไม้ยืนต้นขนาดเล็ก ยอม ใบเขียวทึบ ดอกสีขาว เกสรเหลือง มีกลิ่นน้อย ๆ ผลรูปวงรี น้ำในผลรสเปรี้ยว ผิวและใบมีกลิ่นหอมฉุน (Citrus hystrix) ผิวมะกรูดมีน้ำมันหอมระเหยใช้แต่งกลิ่นสบู่ แชมพู น้ำมะกรูดเปรี้ยวทำยาของ เปรี้ยวเค็มออกเล็กน้อย จะช่วยลดอาการ ไม่โตยุดเน่า และช่วยให้รากพืชเจริญในน้ำยาของนี้และสายพันธุ์อื่นที่ รากตายได้

มะกอก : มะกอกบ้านเป็นไม้จำพวกหนึ่งมีหลายชนิด เช่น มะกอกแก้ว มะกอกทอง มะกอกน้ำ มะกอกป่า มะกอกฝรั่ง (Spondias mangifera) เนื้อมะกอกเปรี้ยวและสามารถใช้ใบโรยรากพืช โดยน้ำคั้นใบแก้ แก้มืด แก้คันใบแก้ปวดหู ผลมะกอกแกโรยรากพืช หรือต้กับคั้นดื่ม

มะกาน : ชื่อต้นไม้มี 2 ชนิด คือมะกานเครือ กับมะกาน

มะกานเครือ : เป็นไม้เถาขึ้นในป่าดิบชื้น ใบโตคล้ายใบมะกาน ใบเต้าหอย (Bridelia stipularis) ต้นใช้ปลูกดอกไม้ ใบแก้ ปวด ผสมเทียนแดงพอกแผลตามโรค ดอกแก้โลหิตออก จากตา ลูกแก้พิษคอแคบคอขย รากเป็นยาขับระดู

มะกาน : เป็นต้นไม้ยืนต้นขนาดกลาง ใบกลมโตขนาดใบกระท้อน ดอกเล็กสีเหลือง เมล็ดออกตามก้านใบ ไร่ทำยา (Bridelia siamensis) ใบอ่อนใช้ขับเสมหะ ฝักกด สมที่ขึ้นเรื่องสูงให้ค้ำลง น้ำรูงน้ำเหลือง แก้ไข้ แก้ มุขกิด แก้เห็บชรา รากแก้ไข้ เมล็ดทำไล่ยุงแฉะ ใบเป็นยาระบายแก้คลื่นเหียน ถ้าใช้ใบสดของบั้งไฟก่อน

- มะเกลือ : ไม้ยืนต้นขนาดกลาง ใบเล็กเป็นพุ่ม ผลกลมโตขนาดผลทุพร้า ผลอ่อนสีเขียว ผลสุกสีน้ำตาล ขางผลมะเกลือมีขี้มอมน้ำสีน้ำตาล ทำยาได้ (*Diospyros embryopteris*) ผลใช้เป็นยากลากโรควัตก และใช้เคี้ยวกลม กินง่ายกว่ายาตะวันตก รากฝน้ำขาวขาวกินแก้อาเจียร แกลม
- มะขาม : ไม้ยืนต้นขนาดกลางขนาดใหญ่ ชนิดหนึ่งใบเป็นผ้อยคล้ายใบโสม กอกออกเป็นข้อสี่เหลี่ยม-แฉก เนื้อไม้เหนียวใช้ทำเชียง ใบอ่อนและคอกใช้เป็นอาหารได้ และผักแกวดย (*Tamarindus indica*) เนื้อในผักเมื่อแก่เต็มที่เรียกมะขามเปียก เป็นยาระบาย ลดอุณหภูมิในร่างกาย บรุงเป็นยาขับเสมหะ แก้บิด แก้ไอ แก้หวัดคัดจมูก เนื้อผักผสมปูนแดงบดพอกแก้คันผื่นได้ น้ำส้มมะขามเปียกกับน้ำขมิ้นใช้ขับเดือก ขับลม สำหรับหญิงหลังคลอดบุตร แก้สนิมปากหน้าเพดาน
- มะขามแขก : ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ มีไม้มาก ใบเล็กคล้ายใบมะขามของไทย แต่ใบยาวและแหลมมากกว่า สีขาวกอน เปลือกและก้นคล้ายมะขามไทย (*Cassia acutifolia*) ใบมะขามแขกเป็นยาถ่ายแต่ไรท้องจึงต้องกินรวมกับกระวานหรืออบเชย ผักก็ใช้เป็นยาถ่ายได้ เหมาะสำหรับผู้สูงอายุซึ่งท้องผูกเป็นประจำ
- มะขามป้อม : เป็นต้นไม้ยืนต้นขนาดกลาง ใบเล็กเป็นผ้อยคล้ายใบสี่เหลี่ยม ก้านใบยาว ยอดปลายใบสี่แฉก เว้า ๆ กอกเล็ก ๆ สีเขียว ๆ เหลือง ๆ กอกออกเป็นข้อเป็นกระจุก ผลกลมโตขนาดผลมะนาวขม ๆ สีเขียวอ่อน รับประทานได้

รสเปรี้ยวฝาดขมระคนกัน รับประทานแล้วดื่มน้ำตามจะรู้สึกมีรสหวาน (Phyllanthus emblica) ผลอ่อนทำให้เนื้อหนังสมบุรณ์ ผลแก่เปรี้ยวฝาดขม แก้ไข้เจือลม แก้ไส้มหะ แก้ไข้เพื่อเสมหะ คลายผลสมอ ผลจิมพริกกับเกลือกินแก้ไอ

มะเขือขื่น : เป็นไม้ขนาดเล็ก ตามใบและต้นมีหนาม ผลแก่สีเหลือง เปลือกผลเหนียว รสขื่น (Solanum indicum) มะเขือขื่นนี้บางแห่งเรียกมะเขือหนามหรือมะเขือแจ้ รากใช้เป็นยาขับเสมหะ แก้ไอ แก้อักเสบของอวัยวะที่เกี่ยวข้องกับการหายใจ แก่โรคปัสสาวะ ช่วยให้มีลมเบ่ง (ของหญิงคลอดลูกยาก) และแก้ปวดฟัน แก้ไข้ แก้พยาธิในท้อง แก่จุกแน่นท้อง น้ำคั้นใบผสมน้ำขิงแก้อาเจียร ใบและผลใช้สกัดกับน้ำคาลทาแก้หัดและอาการคัน

มะค่าไก่ : ไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ ใบเล็กยาว ริมใบมีจัก ลักษณะคล้ายใบสะเดาแต่ยาวกว่าใบสะเดามาก ดอกเล็กสีเหลืองออกเป็นช่อใหญ่ (Pulrajiva) ใบและเมล็ดรับประทานแก้ไข้ เมล็ดรับประทานแก้ไข้หัด รากแก้กระษัย เส้นหยอน ใบค้ำพอกฝีแก้ปวด มะค่าไก่ทั้ง 5 ประกัณเฑโรคริดสีดวงลำไส้ชื่อเรียกต่างกันไปตามท้องถิ่นเช่น พายัพเรียก ปะกงนก ขอนแก่นเรียกมกค้อ ศรีราชาเรียกมะช่ายกาย

มะงั่ว : ไม้ขนาดย่อมจำพวกส้มโอ ใบและดอกคล้ายมะกรูด ผลคล้ายส้มโอแต่เล็กกว่า หัวขั้วมีจัก น้ำในผลมีรสเปรี้ยวจืดคล้ายน้ำมะกรูด ผลของเปรี้ยวเค็มหรือปรุ่ญาพอกกระดูกตรี แก่ประจำเดือนพิการ ผสมเป็นยากักเสมหะหรือยาจิบแก้ไอ รากกระทุ้งพิษ แก้พิษสำแดง ไซ้กลับไซ้ขำ น้ำคั้นจาก

ผลแก่เลื้อยออกตามโรพั่น เปลือกถูกแกมแน่นเสียด แกมชั้นสูง มีชื่อ
 อย่างอื่นว่าส้มละโว้ ส้มมะโว้ และมะโว้ช้าง (Citrus
 ichangensis)

มะขาง : ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ ใบโตหนาทึบ ผลสุกสีแดง เป็นปุ่มคล้าย
 ผลยอ มีรสหวานเล็กน้อย มีชื่อเรียกต่างกันตามท้องถิ่น เช่น ชนุนนง
 จิกเขา จิกนม (Palauim obovatum)

มะก้น : ต้นไม้ขนาดย่อมถึงขนาดกลาง ใบเขียวแก่แข็ง มีรสเปรี้ยว ออกเล็ก
 สีเขียว - แดงเรื่อ ผลกลมยาวอ ท้ายเรียวแหลมสีเขียว รสเปรี้ยวจัด
 (Garcinia shombugiana) ใบ ผล และรากปรุงเป็นยาพอกเสมหะ
 เช่น ทำยาของเปรี้ยวเค็มเป็นยาพอกเสมหะ แก้ประจำเดือนพิการ แก้อี
 ผลคองน้ำเกลือกินแก้หน้าลายเหี่ยว เป็นเมือกในคอ ใบและรากปรุงเป็น
 ยาขับปัสสาวะแก้กระษัย เป็นยาระบายอ่อน ๆ

มะกูด : ไม้ยืนต้นขนาดกลาง ใบโตหนาทึบคล้ายกุ่มบก ผลขนาดพองไข่ไก่ ผลสุก
 สีเหลืองนวล ขับปัสสาวะได้ มีกลิ่นหอม รสหวานเอียน (Siphonodon
 celastrineus) ไข่ปรุงยาได้

มะเคื่อชุมพร : หรือมะเคื่ออุทุมพร เป็นไม้ต้นขนาดใหญ่ ใบเล็กไม่คาย ผลโตกว่า
 มะเคื่อทอง เปลือกทึบฝาด ไข่เป็นยาแก้ท้องร่วง อาเจียร ภายนอกใช้
 ห้ามเลือดชะล้างบาดแผล รากเป็นยาแก้ไขพิษ ไข่กาฬ แก้อ่อนใน
 ระงับความร้อนกระทุ้งพิษ (Ficus glomerata)

- มะขาม : ชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง ลำต้น กิ่ง ก้าน มีหนาม ก้านหนึ่งมีใบ 3 ใบ เป็นรูป 3 แฉก มี 3 ชนิด ชนิดหนึ่งผลกลมยาวแบบไข่ อีกชนิดหนึ่งผลเล็กเปลือกบาง ลักษณะกลมคล้ายผลมะขวิด ชนิดนี้เรียกมะขามไข่ อีกชนิดหนึ่งคล้ายชนิดแรกแต่เปลือกอ่อนนุ่มเอาน้ำกวนบดได้ ชนิดนี้เรียกมะขามนึ่ง ออกขาวหอม เนื้อในสีเหลืองอ่อน รสหวานหอมมียางเหนียวหุ้มเมล็ด (Aegle marmelos) ผลสุกแก่ร้อนใน เป็นยาระบายอ่อน ๆ ผลดิบฝาดเสมาน เจริญอาหาร เป็นยาชาๆ เปลือกต้นและเปลือกรากแก้ไข้จับสัน ขับลม ใบสาคั้นน้ำกินแก้หวัด หลอกลมอักเสบ ทาขาวม เยื่อตาอักเสบ ผลมะขามนึ่งใช้เป็นยาอายุวัฒนะและเข้ายาบำรุงเสียง
- มะนาว : ไม่นับต้นขนาดย่อม ผลกลมเกลี้ยงโตเท่าผลหมากดิบ น้ำในผลมีรสเปรี้ยว ใช้ปรุงอาหาร (Citrus aurantifolia) และใช้ปรุงยา ใบใช้ปรุงยาก็พอกโลหิตระดู เมล็ดคั่วให้เหลืองผสมเป็นยาขับเสมหะ แก้โรคทรวงอก รากถอนพิษไข้กลับไข้ซ้ำ ผงกับสุราหาผี แก้ปากฝีไค้คี้ น้ำในผลสีฟันแก้โรคเลือดออกตามไรฟัน ใช้ปรุงยาก็เสมหะ แก้ไอ
- มะปราง : ไม่นับต้นขนาดกลาง ใบคล้ายใบมะม่วงแต่เล็กปลายแหลม ผลกลมรีเหมือนพองไข่ เมื่ออ่อนสีเขียว เมื่อสุกสีแสดแดงมี 3 ชนิด ชนิดหนึ่งผลโตขนาดพองไข่โต รสเปรี้ยวจัดเรียกกวาวหรือมะยง อีกชนิดหนึ่งผลย่อมกว่าเล็กน้อย เปลือกเปรี้ยว เนื้อหวานเรียกมะยงชิด อีกชนิดหนึ่งผลดิบรสมันเมื่อสุกรสหวานไม่อมเปรี้ยวเลย เรียกมะปรางหวาน (Douea burmanica) รากหวานและเปรี้ยวใช้เป็นยาถอนพิษไข้ ถอนพิษสำแดง แก้ไข้กลับ ไข้ซ้ำ แก้ไข้มีพิษร้อน ใบทำยาพอกแก้ปากฝีระ น้ำจากต้นทำยาอมแก้คอ

มะพร้าว : ก้นไม้จำพวกปาล์ม นำในผลรสหวานรับประทานได้ เนื้อในผลคั้นเป็นกะทิ และใจทำน้ำมัน เรียกว่าน้ำมันมะพร้าว น้ำมันมะพร้าวอ่อนเมื่อบำรุงครรภ์เด็กจะแข็งแรง ใบบำรุงคนไข้หนักที่อ่อนเพลีย คนวางนอนโร้น้ำมันมะพร้าวอ่อนกิน และล้างแผลจะหายทันที รากและคอกของมะพร้าวมีรสหวานแก่งท้อง แก้โลหิต ค่อมแก้ปากเปื่อย (Coconut : Cocos nucifera)

มะเฟือง : ไม้ยืนต้นขนาดกลาง ใบคล้ายใบมะยมแต่ยาวปลายใบแหลม ดอกเล็ก สีชมพูปนขาว ออกเป็นช่อใหญ่แบน ผลมะเฟืองมีทั้งชนิดรสเปรี้ยวและรสหวาน (Averrhoa carambola) ดอกโรยปรุยกษัตริย์เขษี ใบและผลทำให้หยุดอาเจียร ผลทำให้เลือดจับเป็นก้อน ระบายแก้เลือดออกตามไรฟัน แก้บิด ชี้นำลายลดอาการอักเสบ แก้อาการอาเจียร เป็นเลือดตกไร้มาก ๆ จะขับประจำเดือนและทำให้แห้ง

มะไฟเคียนห้า : มีชื่ออื่นว่าตุ๊กไต่ใบ หูกตุ๊กไต่ใบ มะขามป้อมดิน หมากไข่ตัง มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า Phyllanthus urinaria เป็นไม้ล้มลุกขนาดเล็ก มีลูกกลมเล็ก ๆ ติดอยู่มากันใบเรียงเป็นแถวตลอดปลายก้าน ลำต้นตรง ไม้มีขน ช่อและกิ่งก้านมีสีแดง ใบเล็กคล้ายใบกระถินหรือโสนใบเดี่ยว ใบรี ออกสลับกัน ดอกตัวผู้และตัวเมียแยกกัน มีขนาดเล็กสีเหลืองออกน้ำตาล ทั้งตัวผู้มีรสขม ขมจืดและเย็น เป็นยาฝาดสมาน บำรุงธาตุ ขับน้ำดี ขับระบายและเป็นยาขมเจริญอาหาร แก้พิษไข้ทุกชนิดตลอดจนไข้จับสั่น แก้พิษตานซางของเด็ก แก้ขัดเบา - นี้ ใบผสมน้ำข้าวตำพอกแผลเรื้อรัง บวม มีน้ำเหลือง

- มะละกอ : ไม้ยืนต้นชนิดไม่มีแก่น ใบโตเป็นจักเว้าลึก ก้านกลมยาวและกลวง มีก้านและใบตอนยอดของต้น ดอกสีขาวนวล ออกดอกเป็นช่อ ตามคอต้น เป็นไม้มียางมาก ผลดิบรับประทานเป็นผัก ผลสุกรับประทานเป็นของหวาน (*Carica papaya*) ผลสุกเป็นยาบำรุงธาตุ แก้อาการไม่ปกติ แก้อะพาเซ อาหารอืดเสีย ช่วยย่อยอาหาร ยางจากผลดิบใช้ผสมยาสีฟันและผสมพิมเสนอกู้ทัน แก้มงกิดฟัน รากแก้หนองใน ระดูขาว ขับปัสสาวะ
- มะลิ : ไม้ดอกสีขาว กลิ่นหอมเย็น (*Jasminum sambac*) ดอกหอมใบแก่กลิ่นใบชา เข้ายาหอม ใบและรากทำยาหยอดหู ใบแก้ไข้ ขับน้ำนม รักษาโรคผิวหนัง รากทำหิงเจอร์ เป็นยาสงบระงับ รักษาหลอดลม อักเสบ ใบสดค้ำกับกะตาะมห้าวแก้รักษาแผลพุพอง แผลฝีดาษ รากฝนกินแก้รอน แก้เสียดท้อง
- มะแว้ง : ชื่อต้นไม้ 2 ชนิด คือ มะแว้งเครือ (*Solanum trilobatum*) เป็นไม้เถา มีหนามแหลมคมทั้งเถา กลอดจนใบและกิ่งก้าน ใบคล้ายใบคำลิง อีกชนิดหนึ่งเรียกมะแว้งต้น (*Solanum indicum*) เป็นไม้เล็ก ขนาดค้ำมะเขือพวง มีหนามแหลมคมทั้งต้นและกิ่ง ดอกออกเป็นช่อสีม่วง เกสรกลางเหลือง มะแว้งทั้งสองชนิดมีผลโตเท่าปลายนิ้วก้อย เมื่อดิบเขี้ยวเมื่อสุกแดง รสขมจัด ใช้เป็นผักและทำยา ผลใช้ขับลม แก้ไอ ขับเสมหะ รักษาเบาหวาน มีฤทธิ์ช่วยให้ลำไส้บีบอัดเดินสะดวก ใบและรากมีรสขม เป็นยาบำรุงธาตุ ใช้ในวัณโรค ทำเป็นยาถูกลดหรือเป็นยาคุมและทำเป็นผง

มะหาด : เป็นต้นไม้ขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ ใบโคหนาหีบ เนื้อไม้แข็งเหนียว ๆ จะเกิดฟอง ชาวเหนือเขาห่อใส่ผากรอง มีน้ำให้แห้ง ใ้ย่องสีน้ำตาล ขับเป็นก้อน ย่างไฟจนเหลืองเก็บไว้ทำยา (Artocarpus lakoocha) แก่นใช้ละลายเลือด แก้กม แก้กษัย แก้เส้นเอ็นพิการ ไม่นุกไม้ตาย เนื้อไม้ทำเป็นพวกหาค ผงพวกหาคผสมน้ำทาอวัยวะที่คัน ผงพวกหาคผสมน้ำมะนาวให้เด็กกินแก้ความโมย ขับใส่เคียน พยาธิเส้นตาย พยาธิตัวคืด

มะอึก : ใบขนาดเล็ก ใบโคมีขนมีหนามเต็มใบ คอกสีม่วง เกสรสีเหลือง ผลกลม มีขนสีขาว ผลโคขนาดผลพุทรา รสเปรี้ยว ใช้เป็นอาหารได้ (Solanum ferox หรือ Caesalpinia minosoides) รากมะอึก รสเย็นและเปรี้ยวเล็กน้อย แก้กฝ่อ คีกระตุก นอนสะดุ้งผวาหลับ ๆ ตื่น ๆ เพราะโทษน้ำคีกระทำ แก่นนิ่มมาก แก่น้ำลายเหนียว กัดฟลอก เสมหะ และกระทิงพืษ คัมพิจรอนภายใน ลูกรสเปรี้ยวก็ฟลอกเสมหะ

มัน : ต้นไม้ดงหัว และราก เป็นคนก็มีเป็นเตาก็มี ไซ้หัวและรากเป็นอาหารได้ มีหลายชนิด เช่น มันแกว หัวเป็นอาหาร ผักแกมมีพิษ ไซ้ขับพยาธิ ระบายท้อง เบื่อปลา เมล็ดค้ำคั้นเอาน้ำทรรักษาโรคผิวหนังที่คันมีน้ำเหลือง เป็นแผลกว้าง

เมนทอล : (Menthol) เกล็ดสะระแทน กลิ่นสะระแทน ยาคุมชนิดหนึ่ง เป็นเกล็ด สีขาว ๆ คล้ายกลิ่นสะระแทน

แมงคากะเด : สัตว์ทะเลชนิดหนึ่ง ตัวกลมมีกระดอง เป็นสองตอน ก้นอยู่ทีอก ทางยาวแหลม
ตัวเมียใหญ่กว่าตัวผู้

แมงลัก : ชื่อไม้ล้มลุกชนิดหนึ่ง ต้นสูงราว 1 ฟุต ลำต้นเป็นสี่เหลี่ยม ออกดอกช่อ
เป็นช่อเดี่ยว มีกลิ่นหอมระคนเล็กน้อย ใบรับประทานเป็นผักและปรุงรส
รสอาหาร เมล็ดเล็ก ๆ เมื่อแก่จะพองเป็นเยื่อขาวมีเมือก ใช้กะทิกับ
น้ำคั้นรับประทานเป็นของหวาน (*Mentha arvensis*) เมล็ดระคาย
อ่อน ๆ ช่วยเพิ่มอุจจาระ และเป็นเมือกสั้นในลำไส้ มีฤทธิ์ขับปัสสาวะ
ทั้งคนขับลม ขับเหงื่อ กระทุบ แก้ไอ รักษาโรคทางเดินอาหาร คั้น
น้ำอมบ้วนปากบรรเทาอาการปวดฟัน น้ำคั้นใบให้เด็กกินแก้หวัด และ
หลอดลมอักเสบ ใบตำพอกรักษาโรคผิวหนัง

โมกมัน : ไม้ยืนต้นขนาดกลาง ดอกออกเป็นช่อยาว ฝักยาวเป็นคู่ เนื้อไม้ละเอียด
สีขาวนวลเหนียว ใ้ทำของใช้ มีชื่อเรียกแตกต่างกันหลายชื่อ เช่น
โมกน้อย แหนแดง มูกมัน (*Wrightia tomentosa*) เปลือกใช้บำรุง
ธาตุ แก้โรคไต ฆ่าเชื้อจุลินทรีย์ ใบต้มน้ำเหลือง แก้ท้องมาร ดอก
ทำสายพรวรดัก ลูกยาแมลงก้นดั้น กระชี่แก้พิษฝีดาษ แก้ขับเลือด ราก
แก้ลมสันคาน

ไมยราบ : ชื่อหนึ่งของต้นกระเทียมขอก (*Biophytum sensitivum*) เป็นไม้ล้มลุก
ต้นสูงประมาณ 15 - 20 เซนติเมตร ลำต้นตรง แตกใบและช่อดอกเป็น
กระจุกที่ยอด ก้านลำต้นมีขนแฉะไม้แข็ง ประโยชน์ทางยาใช้ทั้งคน รดนม
เย็นจัด แก้ไข้ นอนไม่หลับ สงบประสาท แก้เป็นคานขโมย ความเจ็บ

แผลฝี กะเพระดำ ใต้อักเสบ เป็นคันและออกหิด รากรสขมเล็กน้อย ผาค
 สุม แก้อี๋ ขมิบเสมหะ แก้อุดมอกอักเสบเรื้อรัง ปวดข้อ กะเพระ
 อาหารอักเสบเรื้อรัง ระบบการย่อยอาหารของเด็กไม่ดี บำรุงกะเพระ
 อาหารทำให้ท้วม รงับประสาท

ยอ : ชื่อต้นไม้หลายชนิด เช่น ขอบาบ ขอบ่า ขอบ่ามีชื่อตามท้องถิ่น
 สลักป่า สลักหลวง อุมลुकูหนัง (*Morinda citrifolia*)
 ผล ใบ ราก มีสรรพคุณทางยา ผลสุกกินกับน้ำผึ้งแก้ลมคาง ๆ ส่วนใบยอ
 คั้นกับมีดกรีดแก้มองเสียในเด็ก ผลยอคั้นใส่เกลือเล็กน้อยเป็นยาแก้
 เหงือกเมื่อย เป็นขุมขวม น้ำคั้นใบยอแก้อาการปวดของโรคเกา
 (Gout) ใบยอบำรุงธาตุ แก้ไข้ รากยอเป็นยาระบาย

ยาคำ : ยาคำทำจากยางไม้จำพวกวานหางจรเข้ (*Aloe vera*) สรรพคุณเป็นยา
 ระบาย ยาถ่าย แก้ในท้องท้องไส้ฉลกระวานหรือผลจันทน์เทศคั้นไว้ค้ำย
 ขมิ้นน้ำคั้น ทยวิชัย ขมิบยาขับเส้นค้ำย ยาคำคั้นกับเหล้าขุ่น ๆ ทาหัวฝี
 หรือแก้อาการฟกชวม ยาคำนี้แพทย์แผนโบราณใช้บำรุงเข่ายาแทบทุกชราณ
 ห้ามใช้ในโรคไตได้ หญิงมีครรภ์ หรือให้นมบุตร

ยานาง : ทุเรียนาง เถาวัลย์เหี่ยว จอยหาง อัญชอ เถาวัลย์ช่อ ปู่เจ้าเตาเหี่ยว
 ลิวัลย์เหี่ยว (*Tiliacora triandra*) เถายานางเป็นไม้เถาเลื้อย
 เนื้อไม้เหนียว สีเขียวสด ใบมีขอบใบเรียบสีเขียวสด ดอกเป็นช่อเล็ก ๆ
 สีเหลือง ผลเป็นพวง ผลแก่มีสีแสดขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1
 เซนติเมตร สรรพคุณทางยา รากแก้ไข้ทุกชนิด เป็นยาระบายทุ้งพิษ ใบใช้
 เป็นยาพอกแก้ยาเหี่ยว

- ราก : ชื่อไม้กอเป็นลำอย่างไม้ไผ่ แต่เล็กกว่าไม่มีหนาม รากไม้รากกรวยเอียงเล็กน้อย เป็นยาขับปัสสาวะ แก้ไตพิการใช้ร่วมกับยาขับระดู และยาแก้หนองใน
- รชนทอง : ชื่อวานชนิกหนึ่ง (Globba sp.) ในวงศ์ Zingiberaceae ลงหัวเล็กสี่เหลี่ยม ใบเล็กยาวคล้ายใบกระชาย ดอกออกเป็นช่อเหลือง ต้นสูงราว 1 ฟุต ใช้หัวทำยาเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าวานชอทอง (Globba sp.) หัวมีรสปร่า แก้พิษทั้งปวง เช่น ฝี งูกัด ตะขอม แมลงย่องค้อย เป็นยาสมานคุณธาตุ แก้ท้องเสีย แก้ธาตุพหยาบ แก้พิษทราม แก้บิดมูกเลือด โดยมากใช้ร่วมกับวานกับแรด
- ระงับพิษ : ระงับ ต้นคัมภีร์ หัวใจไมยราบ (Phyllanthus) เป็นไม้พุ่มขนาดเล็ก ใบคล้ายใบผักหวานแต่เล็กกว่า ดอกเล็กเป็นช่อ ผลโตเท่าลูกเคียว ผลอ่อนสีเขียว ผลแก่สีแดง ใบระงับพิษรสเย็นแก้ไข้ร้อน ใช้พิษทุกอย่าง ใบใช้ปรุงเป็นยาเขียว
- ระย่อม : ต้นไม้เล็กลงราก ใบเล็กยาวแคบคล้ายใบโค ดอกออกเป็นช่อสีแดงชมพู รากใหญ่และยาว ใช้รากทำยา มีชื่อเรียกแตกต่างกันหลายชื่อ เช่น ย่อมต้นหมา ละยอม กะยอม (Rauwolfia serpentina) กุผสมบิตทงยา รากระย่อมใช้ลดความดันโลหิต ยังใช้ถนอมยาอื่นในน้ำ ใช้รากตำกับน้ำมันมะพร้าวทาแก้ริศสีดวง รากระย่อมยังมีฤทธิ์บำรุงความจำหนัก ใช้ผสมในยาเจริญอาหาร

ราชพฤกษ์ : ไม้ยืนต้นตระกูล Cassia nodosa ใบ ดอก แกม ราก มีสรรพคุณทางยา ใบฆ่าเชื้อโรคทั้งช่วง ดอกแกมดอกแดงเรื่อรัง ฝักถุยเสมหะและพรรรคิก กะพี้แก้วมะหาด แกนขมิ้นพริกได้เคื่อน รากฆ่าเชื้อคุดทะราด

เร่ว : ญาติ มะหมากอี มะอี่ หมากอี หมากแข็ง หมากแดง ไม้ล้มลุก ก้นกลมแข็ง ใบใหญ่และยาวขนาดใบชา ดอกเป็นช่อแทงจากถิ่นโคนกอสีเหลืองแดงอ่อน ๆ ผลกลมมีขนปกคลุม เมล็ดมีรสเผ็ด ร้อน มีกลิ่นหอมคล้ายดอกกระวาน มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า Amomum xanthioides Wall มีสรรพคุณทางยา เมล็ดช่วยขับลม แก้อืดแน่นท้อง อาเจียน แก้อาการท้อง ท้องขึ้น ท้องอืดแน่น แก้อิศิวจาง ดีด ไอ ขับเสมหะ แก้อาการคันโลหิตคำ

โรคทั้งสอง : หรือโรคแดง มุขแดง โรคขาว มุขขาว เป็นพืชสมุนไพรที่มีสรรพคุณทางยา กล่าวคือ เนื้อไม้มีรสเมา เมื่อคล้ายชันทองพยายามใช้ปรุงยาแก้โรคผิวหนัง เช่นโรคเรื้อน มะเร็ง คุดทะราด โรคขึ้นคัน และน้ำเหลืองเสีย ทำให้น้ำเหลืองแห้งได้ดี

ละหุ่ง : ไม้ยืนต้นขนาดย่อม กิ่งก้านเป็นปล้อง ใบเป็นจักเว้าลึกคล้ายใบกล้วย ดอกเป็นช่อสีแดง ผลเป็นกระจุกมีขนคล้ายเงาะ มี 2 ชนิด ชนิดหนึ่งใบ คั้น กิ่ง ก้าน เป็นสีแสดล้วนเรียกว่า ละหุ่งแดงใช้ทำยา อีกชนิดหนึ่งเรียกละหุ่งขาว ใบใหญ่กว่าละหุ่งแดงมาก ใบ คั้น กิ่ง ก้าน สีเขียวสด เมล็ดใหญ่เท่าปลายนิ้ว ใช้เมล็ดทำน้ำมันเรียกน้ำมันละหุ่ง ราก ใบ และเมล็ดมีสรรพคุณทางยา ใบแก้รำไร ขับน้ำนม แก้อืดทึงการ ราก

สูงเป็นต้นทำเป็นยากินแก้พิษไข้ เชื้อมรุม เมล็ดมีเอาน้ำมันรับประทาน
เป็นยาถ่าย

ลักษณะ : ใบยืนต้นขนาดกลาง ใบยาวใหญ่ ปลายใบแหลม ใบแข็งตท เส้นใบ
มียางมาก ดอกมี 5 กลีบ ขานคล้ายปากแตร ดอกสีขาวอมเหลือง และ
แดง มีชื่ออย่างอื่นว่า จำปาขาว จำปาขาว จำปาหอม (*Plumeria*
acuminata) ยางและเปลือกมีสรรพคุณทางยา คือ เป็นยาถ่าย ขับ
ปัสสาวะ ขับระดู แก้ไข้ แก้ปวดฟัน แก้คัน ไข้เป็นยาถูเวลไข้ร้อน
แดงในโรคปวดตามข้อ รากเป็นยาถ่าย ทำให้แห้ง

ลำเจียก : เป็นไม้พุ่มขนาดกลางจำพวกเคย ใบใหญ่และยาว ริมใบมีหนามทั้ง 2 ข้าง
คล้ายใบส้มป่อย ดอกโตมีเกสรอยู่กลาง รอยนอกคล้ายมีใบสีขาวหุ้มอยู่
กลิ่นหอมเย็น ลำต้นสูงประมาณ 5 - 6 เมตร มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า
Pandanus Teclorius Solands รากมีสรรพคุณทางยา แก้พิษไข้
พิษเสมหะ พิษโลหิต ขับปัสสาวะ รากปรุงเป็นยาแก้ปัสสาวะพิการ
แก้หนองใน แก้มุตกิด และนิ้ว ภาศเหนือเรียกควยดอกเกี่ยม

ลำพัน (หางหมู) : ชื่อปลาชนิดหนึ่ง (*Prophagorus nierihofi*) ในวงศ์ Clariidae
มีกรีบหลัง และกรีบกันไปรวมกับกรีบหาง เป็นอันเดียวกัน ปลาถูกลำพัน
ก็เรียก

ลักษณะ : กระดองปลาหมึกที่นำซัดเขามาขังฝัง สีขาวสากสกรย เหนียวขาวจืด คำน
นอกมีเปลือกแข็งหุ้มอยู่ ปนเป็นผงไรท์ทำยา และใช้สกัดกาชนะโลตะ

- ดูจันทน์เทศ :** ดูจันทน์เทศมี 2 ชนิด คือ เมล็ดกลมกับเมล็ดยาว รกหุ้มเมล็ดมีกลิ่นหอม
 ฤทธิ์ทำยาและปรุงอาหาร (*Myristica fragrans*) ดูจันทน์เทศ
 ให้น้ำมันเป็นน้ำมันหอมระเหย ใ้แก่กลิ่นและขับลม ดอกใช้เป็นเครื่อง
 เทศและขับลม
- ดูไค้ใบ :** ฤทธิ์มะไฟเคี้ยวแก้, ฤทธิ์ไค้ใบ
- ดูเอ็น :** ดูกระวาน ผลของพรรณไม้ชนิดหนึ่ง (*Anomum xanthioides*)
 ในวงศ์ Zingiberaceae ชอบขึ้นในป่าดิบชื้น ผลมีกลิ่นหอมใช้ปรุง
 อาหารและใช้ทำยา ในภาคตะวันออกเฉียงมีมากที่จังหวัดบุรีรัมย์ เมล็ดหรือดูเอ็นอ่อน
 มีสรรพคุณแก้จุกเสียด และขับลม
- เล็มือนาง :** ชื่อไม้เถาขึ้นต้น ใบคล้ายใบกระดังงาไทย ดอกออกเป็นช่อใหญ่ แรกออก
 สีขาว พอแก่เป็นสีแสดชมพู (*Ouisqualis indica*) เมล็ดและใบมี
 สรรพคุณทางยา เมล็ดใช้เป็นยาขับพยาธิ เป็นยาถ่าย แก้ไข้ แก้ระดู
 ขาว ใบหอกตีระแนบแก้ปวด ระเบิดมหาแผล ทาฝี
- เลี่ยน :** เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ ใบเล็กเป็นจัก แรกออกเป็นใบย่อย
 สองชั้น พุ่มโปร่ง มีดอกขนาดเล็กทยอย ๆ สะเก็ดออกเป็นช่อใหญ่ มีกลิ่น
 หอมเล็กน้อย กลีบขาวหรือม่วงอ่อน เปลือกชั้นสีน้ำตาลถึง ผลสุกสีแสด
 ขนาดเท่าปลายนิ้วก้อย รสขมจืด มี 2 ชนิดคือ ชนิดใบใหญ่และใบเล็ก
 ทุกส่วนของต้นมีสรรพคุณทางยา ใ้แก่โรคผิวหนัง แก้โรคเรื้อนและกูดงู้ง
 เป็นยาอายุวัฒนะ ทำให้ร่างกายแข็งแรง ยางแก้ลมโต เมล็ดแก้ปวด

ในข้อ ถูกแก่วิดโรคเรื้อน และผีคันทามาตา คอกแก่วิดโรคผิวหนัง น้ำคั้น
ของใบขมิ้นพวยซี่ รับประทานวาระ บำรุงโลหิตประจำเดือน แก้วไฉ่ คอกและ
ใบพอกแก้ปวดศีรษะ มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า Melia Azedarach Linn.

เลือกแรก :

- 1) ต้นไม้เล็ก ต้นแบนแจ๊คคิดิน หน้าใบมีสีแดงและเขียวสลับกัน ริมใบ
เป็นจัก รูปใบคล้ายสี่เหลี่ยมยาวตามก้าน ดอกเป็นช่อเล็กสีแดง
บางที่เรียกกันแมงสาบ หรือมังกรไฟ ไซ้ทำยา
- 2) เลือกของแรก ไซ้ทำยาบำรุงกำลัง

วานกับแรก :

วานชนิดหนึ่ง มีใบสูง และที่โคนก้านใบมีส่วนเป็นรูปคล้ายกับม้าหรือกับแรก
ก้าน้อยอยู่ บางถิ่นเรียกวานกับม้า หรือกับม้าลม มีสรรพคุณทางยา หัวไว้
แก้ไข้กาฬ กาฬบุตร พิษกำเเศ พิษไข้กาฬ ไข้หัวคว่ำ รักษาแผลในปาก
และคอ น้ำลายเหนียว เชื้อยาขางเด็ก และพิษไซ้ รักษาโรคผิวหนัง มี
ชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า Angiopteris evecta

วานขั้กมคดูลูก :

คูขั้กมคดูลูก

วานนางขาง :

ใบเหมือนนางขาง แหงขึ้นมาจากดิน หน่อที่หงขึ้นจากพื้นดิน ไม่มีกิ่งก้าน
สาขา มี 2 ชนิด ชนิดหนึ่งสีเขียวล้วน เรียกวานนางขางเขียว อีก
ชนิดหนึ่งมีลายดำ เรียกวานนางขางลาย มีสรรพคุณทางยา ไซ้ต้มโสม
ผสมกับสุรารับประทานแก้เลือดคั่ง บาดทะยัก บำรุงมดลูกในเรือนไฟ

วานนาคราช : ชื่อหนึ่งของเถานาคราช

วานน้ำ : มีหลายชื่อ เช่น สมจีน ฮางคาวน้ำ ห้างอ ผมหา คางคาวผา
 กะสมจีน คาเจียงจี (Myrtle grass, Sweet Flag Calamus)
 วานน้ำเป็นพืชล้มลุก มีเหง้าอยู่ใตดิน มีรูปทรงกระบอกที่ค่อนข้างแบน
 มีกลิ่นหอม ใบหนายาวเรียวคล้ายใบฉาบฝรั่ง สีเข้มน้ำตาล ออกดอกเป็น
 ช่อ มีจำนวนมากอัดกันแน่นเป็นแท่งรูปทรงกระบอกสีเขียวอมเหลือง ใบ
 ราก เหง้า มีสรรพคุณทางยา ใบสดตำละเอียดใช้ผสมกระหม่อมเด็ก แก้
 หัวคักจุมูก และพอกแก้ปวดกล้ามเนื้อและตามข้อ ใช้ร่วมกับใบชุมเห็ดเทศ
 ทาแก้โรคผิวหนัง รากแก้ปวดท้อง ขับลมในลำไส้ แก้จุกแน่น แก้บิด
 ผกกับสุราทาหน้าอกเด็ก เป็นยาอุจจาระ เหง้าแก้อาการเกร็งของกะเพาะ

วานพญาหอกหล่อ : ชื่อหนึ่งของต้นทวายยามอม กูทีทวายยามอม

วานไฟ : ชื่อหนึ่งของไฟล (กูทีไฟล)

วานมหาเมฆ : ชื่อหนึ่งของวานฉกมจลुक หัวใช้ฝนทาแก้ฟกบวม เคล็ดยอกในร่างกาย
 หัวต้มบดให้แตกของสุราทินแก้ปวดมจลुक ทำให้คลายอีกเสบสำหรับคนคลอด
 ใหม่ ทำให้มจลुकเข้าอุเรีว

วานเหลือง : ชื่อหนึ่งของขมิ้นน้อย

สน : ต้นไม้จำพวกหนึ่งมีหลายชนิด มีใบเป็นผอย บางชนิดมียางและน้ำมัน มีสรรพคุณทางยาหลาย เช่น สนเหิน สนเขา สนหางม้า สนเกี้ยว สนที่ไซเท้ายา คือ สนเหิน แกนมีรสขมเผ็ดกินแก้ไข้ ขับเสมหะ กระจายลม แก้ก้นเหียนอาเจียน อ่อนเพลีย แก้กวางจิกฟุ้งชาน น้ำมันสนใช้ทาถูนิ้วก้น แก้กษัย ยอก อักเสบในสวนเล็ก แก้กองขวม ลำไส้พิการ มดลูกพิการ กะพี้แก้ไข้สันนิบาต

ส้มกบ : ไม้กวน ส้มกิน ส้มส้ม ทุเรียนทราย ส้มลังกา ส้มสามตา เกด็ก หอยจิ้ง ส้มกบเป็นไม้ล้มลุก เป็นพืชชนิดเล็ก ลำต้นเลื้อยแผ่ไป แรกกิ่ง ก้านสาขามาก มีขนอ่อนนุ่มสีขาวบาง ๆ ปกคลุมทั่วไป มีรากออกจากข้อ หรือออกเป็นช่อจอกคล้ายร่มจากง่ามใบ กลีบดอกมี 5 กลีบ รูปหัวใจสี เหลือง ผลเป็นแห้งทรงกระบอกมี 5 เหลี่ยมปลายแหลมยาว 1 - 2 เซนติเมตร ผิวนอกมีขนอ่อนนุ่มปกคลุมอยู่ ภายในมีเมล็ดจำนวนมากมีชื่อ วิทยาศาสตร์ว่า *Oxalis corniculata* Linn. มีสรรพคุณทางยาทั้งต้น มีรสเปรี้ยว เย็นจัด แก้กองขวม บิด ท้อง ท้อง ท้อง อาเจียนเป็น เลือด เลือดกำเดาออก เจ็บคอ ริดสีดวงทวาร ฝกซ์จากการทกล้ม แผลไฟลวก โขลกกับสุราใช้กากปอกแก้ปวดฝี แก้ขวม ชุบสำลีอมแก้ฝีในคอ เป็นยาถอนพิษทั่วไป

ส้มกุ้ง : กุ้งส้ม ชื่อต้นไม้ มี 2 ชนิด คือ ส้มกุ้งน้อย และส้มกุ้งใหญ่ (*Rubus moluccanus*)
ส้มกุ้งน้อย เป็นไม้เถา ใบโต ปลายใบแหลม ดอกเล็กออกเป็นช่อ ทั้งใบและเถามีรสเปรี้ยว

ส้มกุ้งใหญ่ เป็นไม้เถายืนต้น ใบกลมหนาหิบบ ดอกเล็กออกเป็นช่อ เนื้อไม้
และรากมีรสเปรี้ยวเล็กน้อย

ทั้งสองชนิดมีสรรพคุณทางยาใช้ทำยาก็กเสมหะในลำคอ แก้ไอ แก้หอบหืด
ชาวจีนทบู้เรียกอีกชื่อหนึ่งว่าตะเข้หลอกควาย

ส้มป่อย : ชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง เป็นไม้เถายืนต้น ใบเป็นผอญคล้ายชะเอม คามต้นและ
กิ่งก้านมีหนาม ใบมีรสเปรี้ยวจืด ดอกและฝักคล้ายกระดินเทศ
(*Acacia concinna*) ฝักใช้สระผม ยาขับเสมหะ ยาทำให้หัวใจ
ยาปลุกดม กำจั้งขี้รังแค ใช้ทำขี้ผึ้งบิ๊คแผลโรคนิวหนัง คัมเป็นยาแก้ไข้
มาเลเรีย ต้นเป็นยาระบาย ใบเป็นยาฟอกโลหิต

ส้มเสี้ยว : ชื่อต้นไม้ 2 ชนิด ชนิดหนึ่ง เป็นไม้พุ่มขนาดกลาง ใบกลมหนาหิบบ ใบแตก
แตกกลาง เช่นใบชงโค ดอกสีขาวมีฝักเล็ก ๆ ใบมีรสเปรี้ยวจืดและฝาด
อีกชนิดหนึ่ง เป็นไม้เถา ใช้เปลือกทำปอได้ เพราะเหนียวมาก บาง
ท้องถิ่นเรียกส้มเปรี้ยว ส้มเสี้ยวนา คังโค ชงโคขี้ไก่ ใบ เปลือก
ดอก มีสรรพคุณทางยา ใบใช้ขับระดู ขับปัสสาวะ ใช้ร่วมกับยาระบาย
ขับเมือกเสมหะ ตกหวารหนัก เปลือกแก้ไอ ฟอกโลหิต ดอกแก้บิด
(*Bauhinia malabarica*)

ส้มโอ : ชื่อส้มชนิดหนึ่งมีหลายขนาดคามชนิดและพันธุ์ (*Citrus grandis*)

ส้มอังกู : ไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ ใบโตและยาว มีกิ่งยาวห้อยย้อยลงมา ผลกลมยาว
หัวแหลม ห้ายแหลม คล้ายผลส้มอังกู (*Terminalia citrina*)

บางแห่งเรียกสมอเหลี่ยม หรือสมอหมึก มะแหน ผลมีรสขมฝาด แก้พิษ
โลหิต แก้ไอ ขับระดู เป็นยาระบายแรงกว่าสมอไทย

สมอทั้งเก้า : ในตำรายาไทยอีกแก สมอวิเชียร สมอโหรณี สมอมุกดา สมออนุกา
สมอมุตกี สมออักรยา สมอวิสันจา สมอบันตยา และสมอสวรรณา

สมอเทศ : ไม้ต้นไม่มีสีในประเศอินเดีย ผลเล็กกว่าสมอไทย มีเหลี่ยมมากกว่า
สมอไทย บางแห่งเรียกว่าสมอชิต (*Terminalia* spp.) ผลใช้ปรุง
ยาระบายอ่อน ๆ ระบายเสมหะ ระบายลม รสเปรี้ยวและฝาดจืดกว่า
สมอไทย

สมอไทย : ไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ ใบโต รสฝาด ดอกเล็ก ๆ ออกเป็นช่อ ผลกลม
เป็นเหลี่ยมน้อย ๆ ออกเป็นพวง บางแห่งเรียกสมออัพยา (*Terminalia*
chebula) ผลรับประทานเป็นยาระบาย ระบายเสมหะ แก้เสมหะเป็นพิษ
แก้บิด แก้ไข้ แก้พิษพิการ ศึกษิง ศึกษิง ศึกษิง นอนสะกุงหลับผวา

สมอพิเภก : ไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ ใบกลมโตคอกหนาหีบ ดอกเล็กสีขาวออกเป็นช่อ ผล
กลมโตขนาดผลหมาก สีน้ำตาลเหลืองขาว ผลกลกติดเป็นพวง ผลอ่อนรส
เปรี้ยว ผลแก่รสฝาด (*Terminalia* *belerica*) ผลรับประทานเป็น
ยาระบาย ผลสุกเป็นยาสมานโรคท้องมาน โรควิจสีดวง

สมิ : ไม้ยืนต้นขนาดย่อม สูงประมาณ 3 - 4 เมตร ใบผอมคล้ายใบกระดังงา
ดอกสีเหลืองสองข้าง เป็นกระสีน้ำตาล ดอกเล็ก ๆ รูปรางคล้ายผักเสี้ยนผี

ดอกกับประทานไค ส่วนต่าง ๆ ไซ้ทำยา ภาคเหนือเรียก สีไพลามหรือ สะเภทม (Sesbania aegyptica) ใบปรุงยารับประทานเป็นยาแก้ไข้ กระทุ้งพิษ ลดความร้อนในร่างกาย โดยมากเขายาเขียว ใบสุก หัวเล็กแกหัวปดหัวท้วรอน ดอกแก่สตรีมีครรภ์ทกโลหิต เปลือกฆ่าเชื้อ กลากเกลื่อน

สมุนไพร : ไมยต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ ใบหนาคลายใบอบเชย เปลือกต้นมีกลิ่นหอมฉุนปร่า ไซ้ทำยา สมุนไพรนี้มี 2 ชนิด ชนิดหนึ่งเปลือกต้นบาง อีกชนิดหนึ่งหนา (Podogarpus neriiiforia) เปลือกไซ้เป็นยาแก้ลมวิงเวียน และลมทำให้ใจสั่น แก้พิษหัวค้ำเงา ปรุงเป็นยาหอม ขับลมในลำไส้ แก้อาการพิษ

สลัดไค : ต้นไม้จำพวกกระบองเพชร ขึ้นเป็นกอใหญ่ ลำต้นเป็นเหลี่ยม มีหนามเต็มต้น ดอกเล็กสีแสดออกตามคืบเหลี่ยม ต้นแก่จะตายเพราะมีแก่นเรียกว่ากระลำพัก กระลำพักของสลัดไค มีรสขม กลิ่นหอมราคาแพง (Euphorbia anticuorum) ยางมีฤทธิ์เป็นยาถ่ายอย่างแรง เป็นยาทำให้อาเจียน เป็นยาถ่ายน้ำเหลือง ทำให้หนังแดงและอาจทำให้พองก่อนจะนำมาไซ้เป็นยาต้องนำมาคั้นเพื่อให้ฤทธิ์ลดลง ยางไซ้ทาแก้หูดได้ แก่นไซ้แก้ลมอัมกัมคานูสารีย์ แก้วตรีสมุฐาน แก้วโลหิตโทษ แก้วพิษเสมหะ บำรุงตับ ปอด ทำให้มีกำลัง

สะแก : ไม่นัยต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ ใบโตขนาดใบทองหลาง ตามใบมีหนอน
กินเป็นรูกอ กอมีสีส้มออกเป็นพวงช่อใหญ่ เมล็ดคล้ายข้าวเปลือกฝังอยู่
กลางกลีบ ผิวทนเกลี้ยง เนื้อไม้ไซ้เป็นพื้นและเผาถ่าน ทุกส่วนใช้ทำยา
ไถ้ (Combretum quadrangulare) รากปรุงเป็นยาเบื่อพยาธิไส้
แกกามโรคเข้าช้อออกดอก หนองใน เมล็ดตำผสมไข่ทอดให้เคี้ยว
ประทาน เบื่อพยาธิไส้เดือน ใบแกพิษปากเมื่อยร่างกาย

สะค้าน : เถาวัลย์ชนิดหนึ่งมีชื่อเรียกแตกต่างกันหลายชื่อ เช่น ตะค้าน จะค้าน
หนามแฉะ สะค้านขาว (Piper sp.) ทั้งต้นมีสรรพคุณทางยา เถา
ขี้ลมบำรุงธาตุช่วยย่อยอาหาร ใบแกลมในเสมหะโลหิต แก้นั้นหนอก
คอกแกลมอัมมีพิษ เช่น ลมอัมพฤษ ลมปัตฆาต ลมพรวจิก รากแก้ไข้
และโรคหืด

สะเคา : ชื่อไม้ยืนต้นชนิดหนึ่ง (Azadirachta indica) ในวงศ์ Meliaceae
ใบอ่อน ดอกเล็กสีขาวออกเป็นช่อ ใช้เป็นอาหารไก่ ผลรูปรีสีเขียวอม
เหลือง ทุกส่วนใช้ทำยาไถ้ ต้น ใบ เปลือก ราก เปลือกต้น ผลอ่อนช่วย
เจริญอาหาร แก้ไข้มาเลเรีย ใบบำรุงธาตุ ก้านใบแก้ไข้ ใบ เมล็ด
เป็นยาฆ่าแมลง ยาฆ่าเชื้อ ยากระตุ้นเฉพาะที่ ใบอ่อน ดอก ช่วยเจริญ
อาหาร ช่วยย่อย เปลือก ราก ผาสุกสมาน

สะท้อ : ไม้ต้นขนาดใหญ่ พุ่มกว้าง ใบรม เกิดตามริมน้ำ ในภาคกลางและ
ภาคอีสาน ดอกขาวออกเป็นช่อยาว ผลกลมแบน ทุกส่วนใช้ทำยาไถ้
(Crudia chrysantha) บางท่านเรียกประจุกขาว

ลัด : ไม่นั้นต้นขนาดใหญ่ ใบสากคายกลมโตประมาณ 1 ตารางฟุต ออกออกเป็นช่อใหญ่มีพิษ ฤดูออกดอกจะทำให้คนบริเวณนั้นเป็นไข้ เรียกว่าไข้ดอกลัด เนื้อไม้แข็งคงทน ไม้หอคั่ว มอกไม่กิน ทำเครื่องใช้เครื่องเรือน และสิ่งปลูกสร้าง และใช้ทำยาไล้ (Tectona grandis) เนื้อไม้ ใบ เปลือก ดอก มีสรรพคุณทางยา เนื้อไม้ขับพยาธิรักษาโรคผิวหนัง เปลือกผดผามาน ใบลดน้ำตาลในเลือด รักษาประจำเดือนไม่ปกติ ทำยาอมกลั้วคอ แก้กอเจ็บ ดอกขับปัสสาวะ

ลัดขี้ : ไม่นั้นต้นขนาดกลาง แกนมีสีน้ำตาล รสเฝื่อนฝาด ใช้ทำยา เป็นยาบำรุงธาตุ แก้อืดออกตามไรฟัน แก้กุททะรากล ขี้บเสมหะ แก้อิพิษ บำรุงโลหิต กล่อมโลหิตและอาเจม แก้อาเจียน ลัดขี้บางท่านก็เรียกว่ากรักขี้ ขี้ ไม้ขี้

ลัดกรณี่ : ชื่อต้นไม้เล็กชนิดหนึ่ง เป็นต้นไม้ล้มลุก ต้นเตี้ยแจ๋แผ่ไปบนพื้นดิน ใบคล้ายใบค้อยกิ่งเครือ มีเมล็ดออกจากช่อต้นชิวใบเป็นคู่ ๆ โคนเล็กปลายโต ทางภาคเหนือเรียกหญ้าหงอนไก่ หญ้าหัวนาค ชาวชลบุรีเรียก "จุกโรหิม" (Barleria strigosa) รากใช้เป็นยาถอนพิษไข้กาฬ แกรอนในกระหายน้ำ ลดความร้อนในร่างกาย

สันพร้ามอญ : ชื่อหนึ่งของต้นกระจุกไก่หรือกระจุกไก่อ่า (Justicia gendarussa) ใบแก้ไข้ ขี้บเหงื่อ รักษาโรคชาประจำเดือน แก้ไข้ แก้อักเสียด แก้อาเจียน รักษาโรคผิวหนัง รากใช้แก้ไข้ ท้องเสีย ขี้บปัสสาวะ ขี้บเหงื่อ

สันพร้าหอม : ชื่อต้นไม้เล็ก ๆ ชนิดหนึ่ง ลำต้นเปลาะ ๆ แผ่เลื้อยไปตามดิน ใบเล็ก ยาวรีมีใบเป็นจักเล็ก ๆ ใบมีกลิ่นหอมโช้ย้ายาแก้ไข้ และเป็นยาหอมชูกำลัง เป็นยาสมุนไพร สันพร้าหอมนี้ทางภาคเหนือเรียกว่า เกียงฟ้าใหญ่
(*Eupatorium stochadosum*)

สับปะรด : ชื่อต้นไม้เถาใบขึ้นมาเหมือนเคย ใบและกาบหนายาว ริมใบมีหนาม ผลเกิดตอนบนกลางกาบ มีคอรอบผล ต้นหนึ่งมีผลเกี่ยว บนผลมีจุดเป็น กาบเหมือนใบ ตัดออกปลูกทำพันธุ์ได้ เนื้อในผลรับประทานได้ มีวิตามิน บีสูง และมีน้ำย่อยสามารถย่อยเนื้อไก่ได้ ทั้งยังมีคุณสมบัติในการระงับ อากาศอีกเสบ อากาศบวม และช่วยซ่อมแซมเนื้อเยื่อ เหน็บและจุด ประุง เป็นยาขับพิษสภาวะ แก้ว แก้วทอง แก้วกิติ

สำเหล้า : ต้นไม้ชนิดหนึ่งคล้ายต้นสายหยุด

สาครู : ต้นไม้จำพวกปาล์ม คล้ายมะพร้าวสูงราว 15 ฟุต (*Sago palm : Metroxylon sagus*) ใต้น้ำลำต้นใช้ทำแป้ง อีกชนิดหนึ่งต้นเล็กขนาด ต้นขมิ้นหรือชา ใช้หัวทำแป้งหรือต้มกิน

สารภี : ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ ใบกลมหนาและแข็ง กอกเป็นช่อสีขาว เกสรเหลือง ภาคใต้เรียกสร้อยสารภี (*Ochrocarpus siamensis*) กอกมีสรรพคุณทางยา กอกตูมขับลมบำรุงหัวใจ ผาคสมานใช้ในรายที่ ชาติไม่ปกติ กอกสารภีมีกลิ่นหอมทน แม้ตากแห้งแล้วก็ยังหอมอยู่ ใช้ผสม ในยาหอม รับประทานแก้ลม บำรุงหัวใจ ทั้งยังมีสารที่มีฤทธิ์ขยายหลอด เลือดได้

- สารส้ม : เกลือเคมีประเภทหนึ่ง ไซ้แกว่งน้ำทำให้น้ำใสสะอาด ลักษณะเป็นก้อนแข็งสีขาว มีรสเปรี้ยวฝาด มีสรรพคุณทางยา
- สำโรง : ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ ดอกเล็กออกเป็นช่อใหญ่ กลิ่นเหม็นเหมือนกลิ่นอุจจาระ ไซ้ใบ - ผล - เปลือกทำยาได้ ใบไซ้ทำยาระบาย ผลสมานท้องแก้อกรวง แก้มืด น้ำคั้นจากเปลือกผักขี้ไก่พิการ กินกับยาเนาวหอยรักษาโรคไต เมล็ดมีน้ำมันไซ้ทำสีผึ้งทาปาก ทางเหนือเรียกสำโรงว่าจามะโรง ทางใต้เรียกมะโรง โหมรง (*Sterculia foetida*)
- สินเชาว์ : เกลือที่โตจากกินเค็ม เช่นดินโป่ง ไซ้ปรุงยาได้
- สีเสียด : ไม้ยืนต้นขนาดย่อม ใบเล็กคล้ายใบกระถิน ดอกเล็กขาวออกเป็นช่อกลมยาว 3 นิ้วพู่ต ฝักเล็กแบนมีค้ำข้างเล็กน้อย ยางและเปลือกรสฝาดจัด ไซ้กินกับพริก (*Acacia catechu*) เนื้อไม้คั้นน้ำจางจะโตก่อนสีเสียด ไซ้เป็นยาฝาดสมานอย่างแรงในโรคท้องร่วง และห้ามโลหิต (ผสมผงสีเสียดและผงอบเชยอย่างละเท่า ๆ กัน) ผงสีเสียดผสมน้ำมันทาแผลน้ำคั้นงามีองามเท่า ผงสีเสียดใส่ปูนกินกับพริกและพลูป้องกันหนูกัปลา
- เสนียด : ชื่อพรรณไม้ชนิดหนึ่ง (*Adhatoda vasica*) ในวงศ์ *Acanthaceae* ไซ้ทำยาไวยได้ ใบไซ้รักษาแผลในคอ คอเป็นเมือกเหมือนหนามบัว แก้อภัยตามโรทัน ป้องกันโรคช้ำชานและไซ้จับสัน แก้อโรคคุททะราดและฟกบวม ทำให้ผิวหนังของเป็นนวลโย

- แสม :** ชื่อต้นไม้ยืนต้นขนาดกลาง (Aegiceras corniculatum) มี 2 ชนิด
 เช่น แสมขาว แสมดำ
แสมขาว เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง ลำต้นเกลี้ยงเกลา ชอบขึ้นในที่ชุ่ม
 ชายทะเล กินเลน (Aegiceras tomentosa)
แสมดำ ลำต้นใหญ่ ผิวต้นเกลี้ยงสีดำ (Aegiceras
 officinalis)
 ทั้ง 2 ชนิดเรียกรวม ๆ กันว่า แสมทะเล ใช้เป็นส่วนผสมของยาแก้โรค
 ท้องใน
- แสมสาร :** ต้นไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่ ใบหนาเขียวเป็นมัน ดอกเป็นช่อแบนใหญ่
 สีเหลือง ฝักมีลักษณะคล้ายฝักขี้เหล็ก (Cassia garrettiana)
 แก่น ใบ ดอก มีสรรพคุณทางยา แก่นใช้เป็นยาระบาย ฟอกโลหิตสตรี
 ใบอ่อนและดอกทำอาหารแบบขี้เหล็ก แต่ต้องลวกน้ำทิ้งก่อนเพื่อป้องกัน
 ท้องร่วง แก่ระนัย ทำให้เส้นหย่อน แสมสารนี้บางทีก็เรียกว่าขี้เหล็ก
 โศก
- โสม :** ชื่อต้นไม้เล็ก ๆ ลงหัวพวกหนึ่ง ใบกลมแข็ง ปลายใบแหลมเล็กน้อย
 กิ่งก้านแผ่เจตคติณ ดอกออกเป็นช่อฝอยสีชมพู ผลเล็ก ๆ หัวคล้าย ๆ หัว
 ผักกาด รสเอียนหวานเล็กน้อย ใช้ทำยาบำรุงกำลัง โสมมีหลายชนิด
 โดยมากใช้โสมที่มาจากประเทศจีน บางทีเรียกโสมคน (Panax
 ginseng) รากใหญ่รสหวานเล็กน้อย บำรุงกำลังทำให้มีน้ำลาย ทำให้
 เส้นเอ็นมีกำลังยิ่งขึ้น ทำให้ร่างกายอบอุ่น บำรุงหัวใจ กระตุ้นความ
 ของการทางเพศ

- หญ้าคา : ไม้กอใบแบนยาว ปลายแหลมรูปหอกคล้ายใบกะเณร มีคมทั้ง 2 ด้าน สูงราว 3 - 4 ฟุต กอขาวฟูออกเป็นพู่คล้ายหางกระรอก รากให้น้ำตาลเรียก "น้ำตาลหญ้าคา" รากต้มกินเป็นยาขับปัสสาวะ คั้นจากรากเผากรรมแก่โรคผิวหนัง ในจีนให้ห้ามโลหิต บางถิ่นเรียกคา คางหลวง ลาดาย ลาแล ลาดาง (*Imperata cylindrica*)
- หญ้าชันกาด : ไม้ลงหัว หัวเล็กติดกันเป็นช่อคล้ายแงะ มีชื่อเรียกอย่างอื่นอีก เช่น หญ้าใบไม้ หญ้าหวาย หญ้าชิง (*Panicum repens*) หัวใช้เป็นยาขับปัสสาวะ แก้ไข้พิษไข้กาฬ แก้นิว แก้นองใน ไตพิการ
- หญ้าไซ : ไม้ลำ ใบมันกลมแข็งเป็นเส้นตรงและคายมาก มีขนสาบมือ (*Leersia hexandra*) ทั้งต้นปรุงคมรับประทานเป็นยาขับปัสสาวะ ขับพอกโลหิตประจำเดือนของสตรี แก้โลหิตประจำเดือนเป็นลิ่มเป็นก้อนแข็ง กำหมื่น เจ็บปวดตามท้องน้อยหรือบั้นเอว และเป็นยาบำรุงเลือดช่วย
- หญ้าตีนนก : ไม้เล็กจำพวกหมากดิบน้ำค้าง ใบเล็ก เมล็ดเล็กเท่าเมล็ดงาคือตามต้นต้นสูงราว 4 - 6 นิ้วฟูค บางท้องถิ่นเรียกหญ้าไซเหา สมอตีนเป็ด สมอตีนนก สมอหิน กานน นนตีนนก (*Vitex pubescens*) หญ้าตีนนกคมรับประทานแก้ไข้ ไข้พิการ แก้อ่อนในกระหายน้ำ เป็นยาบำรุงธาตุ ไซแทนโถงจุฬาลำพาได้
- หญ้าไต้ใบ : คู่มือไฟเคื่อนท่า (มะขามป้อมกิน หญ้าลูกไต้ใบ)

- หญ้าน้ำขี้ไฟ :** หญ้าน้ำขี้ไฟ ฉักพา โห้เช่า เป็นไม้ล้มลุก ใบหนา มีขนคาย ปลายใบแหลม ริมใบจัก ลำต้นอวบอ้วน ออกเป็นช่อตั้งตรงสีเหลือง มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Lindenbergia philippensis* Benth มีสรรพคุณทางยาทั้งต้นใช้สกัดกินเอาน้ำ เอากากพอกเป็นยาถอนพิษไฟลวก น้ำร้อนลวก แก้พิษฝี แก้ปวดบวม รักษาโรคผิวหนัง ต้นและใบแกงสุวัก
- หญ้าปากควาย :** หญ้าจำพวกหญ้าตีนนก ใบแบนยาวไปตามพื้นดิน ออกเป็นสีแจ่มประสานกัน เจริญในฤดูฝน (*Eleusine aegyptiaca*) เหนียวใช้ขับปัสสาวะ แก้ไข้ คันสาค่าละลายสุราทาแก้บวม แก้ปวด ขับพิษร้อน พิษอักเสบทั้งปวง คั้นรับประทานแก้ปวดบริเวณไต ใบตำบิกละเอียดเนื้อร้ายตามผิวหนัง
- หญ้าฝรั่ง :** เกสรของพืชชนิดหนึ่ง ลักษณะละเอียดเป็นผอมสีเหลืองคล้ายสียาจืด แต่แรงกว่า รสหวานปะแรม เย็น ชุ่ม และหอม ใช้ทำยาและเครื่องหอม บางทีเรียก "เกสรหญ้าฝรั่ง" ใช้เป็นยาชูกำลัง ใช้เป็นยาหอม แก้ไข้ แก้วิงสวาย ขับโต บำรุงธาตุ แก้อาเจียน เป็นยาบำรุงโลหิต แก้เส้นกระดูก
- หญ้าแพรก :** ไม้เลื้อยลำต้นเป็นช่อ ออกสีเขียวเล็กเป็นสีแจ่มประสานกัน ต้นแก่มีสีน้ำตาล เล็ก ๆ มาทำรังเป็นปม เล็ก ๆ เล็กมาคืบกันเรียกว่าคืบ (*Cynodon dactylon*) ทั้งต้นสกร สขมชุ่มเล็กน้อย สุกุม แก้ไข้ ลมชัก ทรากคร่า งานหนัก อาเจียนเป็นเลือด พอกแผลหกลม กระทบกระแทก มีบทบาทห้ามเลือด สมานแผลให้หายเร็ว แก้ลมพาคครึ่งคัว แขนขาชา ปวดเมื่อยกระดูก ชงเหล้ากินจะได้ผลยิ่งขึ้น

หญ้าลิ้นงู : เป็นพืชล้มลุก เลื้อย อายุมีเดี่ยว สูง 15 - 50 เซนติเมตร ลำต้นเกลี้ยง แตกกิ่งก้านสาขามาก ใบแหลมเรียวเล็ก ใบออกตรงกันข้าม ไม่มีก้านใบ ช่อดอกมี 2 - 4 ดอกแยกเป็นช่อ ดอกมี 4 กลีบ รูปกรวยมีสีขาว ผลแก่ เปลือกแข็งไม่แตก ภายในมีเมล็ดมาก มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า Hedyotis corymbosa Lamk. มีสรรพคุณทางยา คือทั้งต้นใช้แก้ มาเลเรีย ลำไส้อักเสบ พอกฝีประจำรอย ฝีวม ไฟไหม้ น้ำร้อนลวก ผสมกับแพร่ เขียงไฮ้แกมะ รังผึ้งคอก

หญ้าหนวดแมว : ชื่อไม้เลื้อยต้นเขียว ลำต้นสี่เหลี่ยมใบยาวเรียวแหลม ริมใบเป็นจัก ดอกออกเป็นช่อคล้ายฉัตร มีเกสรเป็นฝอยคล้ายหนวดแมว หรือหนวดเสือ สีขาวอมม่วง (Orthosiphon grandiflorus) ใบมีฤทธิ์ขับปัสสาวะ ในคนเป็นโรคไต โรคบวม น้ำ โดยทำเป็นยาชงดื่มต่างน้ำ ใช้บรรเทา อาการปวดและบวมตามข้อ ลดน้ำตาลในเลือด และลดความดันโลหิต หญ้าหนวดแมวนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าใบพยับเมฆ บางทีก็เรียกหญ้าหนวดเสือ

หนวดนาคราช : ชื่อพรรณไม้ชนิดหนึ่ง (Oleandra pistillaris) ในวงศ์ Polypodiaceae

หนอนตายอยากเล็ก : ชื่อหนึ่งของต้นกะเพียดหนู เป็นไม้เถาคล้ายพญู ฝักเล็กปลายแหลม ดอกเล็กเป็นกลีบคล้ายจำปา ชนิดหนึ่งดอกสีแดง อีกชนิดหนึ่งดอกสีขาว (Stermona tuberosa และ Stermona callinsae รากสด ทำผสมน้ำชะโลมเส้นผมทิ้งไว้ 1 ชั่วโมงจึงสระให้สะอาด ทำติดต่อกัน 2 - 3 วันจะฆ่าเหา

หนอนตายออกใหญ่ : กะเพี้ยค่าง เป็นไม้เลื้อยเหมือนกะเพี้ยคหนู แต่ใบและเถาโตกว่า
สรรพคุณทางยา เหมือนกัน

หนาก : ชื่อต้นไม้หลายชนิด เช่น หนาคใหญ่ หนาคหลวง คำทอง จะบอ
(*Brumea balsamifera*) ใบใหญ่เป็นขน มีกลิ่นฉุนเหม็น ใบหั่นฆวน
กับยาสูบ แก้วคี่คองจุมกได้ คุมเป็นยาขับเหงื่อ ขับเสมะ ขับลม
แก้อุจเสียดแน่นเฟื้อ ปรคทอง

หนามแดง : ชื่อพรรณไมชนิดหนึ่ง บางถิ่นเรียกมะนาวไม้อูโต (*Carissa carandas*)
มีสรรพคุณทางยา กล่าวคือ ผลดิบฝาดสมาน แก้อื้อคอกอกมโรฟัน
รากเป็นยาธาตุ เจริญอาหาร แก้อัน ใบแก้อองเสี้ย แก้อั่วคุด ปรค
คอกและปาก

หนาก : ชื่อต้นไม้จำพวกปาล์ม (*areca catechu*) ลำต้นกลม เส้นผ่าศูนย์กลาง
ราว 6 นิ้ว สูงขนาดคนมะพร้าว มีใบที่ยอด ผลมีรสฝาด สรรพคุณทาง
ยา ใบคั้นน้ำอาบแก้คัน แก้เด็กออกไขหวี ผสมยารับประทานเป็นยาลด
ความร้อนในร่างกาย แก้ไข้ ผลรับประทานแก้ท้องร่วง ยาเจียน
ขับเหงื่อ ผมหาปากเป็นยาสมานแผลปากเปื้อย รากรับประทานแก้ร้อนใน
กระหายน้ำ ถอนพิษสารปรอทกินพื้น

หนากู : ชื่อพรรณไมชนิดหนึ่ง (*Cordyline fruticosa*) ในวงศ์ Liliaceae
ใบยาวแหลมคล้ายหนากเวียแต่สีแดง มักเรียกควบกันว่าหนากูหนากูเมีย
เป็นต้นไม้เล็กจำพวกโกศด ลำต้นตรงไม่มีกิ่งก้านสาขา ใบมีใบเฮาคอน

ยอดเป็นกระจุก มีกาบลักษณะใบกระจ่าง แต่หนากว่าใบกระจ่าง มีอยู่ 3 ชนิดด้วยกัน ใบหนาผิวนุ่มมากเมื่อยรวมกับใบมะยม เช่นนำทิ้งไว้ให้เด็กที่ ออกไขหัว เช่น เหือด หัก สุกใส่ ตำแรง อาบแก้อาการคันตามผิวหนัง หรือตำรับประทานเป็นยาขับพิษไขหัว แก้กัวร้อนไต

หมากเม็ย : ชื่อพรรณไม้ (Cordyline fruticosa) ในวงศ์ Liliaceae ชนิดเดียวกับหมากผู้ แต่ใบยาวเรียวกว่า เรียกรวมกันว่าหมากผู้หมากเม็ย ใช้รวมกันในการปรุงยา

หว่า : ไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ ผลเล็กเมื่อสุกสีม่วงแก่ รสหวานฝาด (Eugenia cumini) เปลือกใช้แก้บิด ท้มอมแก้ปากเปื่อยคอเปื่อยเป็นเม็ค ใบแก้ บิด ผลเชื่อว่ากินแก้เบาหวาน ท้องร่วง ถอนพิษแสลงใจ

หวายขม : ต้นไม้จำพวกปาล์ม ใบเล็กยาวและคมคล้ายตะแกรง เมล็ดเล็ก ๆ ขนาด เมล็ดข้าวโพด เปลือกของเมล็ดเป็นเกล็ดสีขาวปนเหลือง รับประทานได้ หัวใช้ทำยาเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าเสื่อครอง (Calamus rotang) รากใช้ รักษาไข้เรื้อรัง แก้พิษบางชนิด เนื้อไม้ขับพยาธิ ยอดอ่อนเป็นยาขม เจริญอาหาร เนื้อหุ้มเมล็ดมีฤทธิ์แก้ลม

หอมแดง : หัวหอม หอมไทย หอมเล็ก (Allium ascalonicum) ไม้ล้มหัว ใบแบนเป็นเส้นยาว ดอกสีขาวเล็กเป็นช่อยาว หัวสีแสดจัดเป็นเกล็ด หัวแก้จุกกินเป็นยาขับลมในลำไส้ แก้ปวดท้อง คมแก้หวัดคัดจมูก ตำสุบ หัวเค็กแก้หวัด ขยี้คมแก้ขางชัก เป็นยาบำรุงหัวใจ

หอยแครง : ว่านจำพวกไม้ใบแข็ง ใบแข็งยาว ปลายแหลมคล้ายคันมนนิลาแต่เล็กกว่า ใบบนสีเขียวแก่ ท้องใบสีม่วงแดง ลักษณะคล้ายหอยแครง ใบสีก 3 ใบ คมน้ำจะเป็นสีแสดคล้ายทางทับทิม เติมน้ำตาลกรวดลงไปเล็กน้อย รับประทานแก้ไข้ แก้อ่อนในกระหายน้ำ แก้อาเจียนเป็นโลหิต แก้ฟกช้ำ ภายใน เนื่องจากพลัดตกจากที่สูง มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Renealiscalar hance.*

หัตถ์คุณเทศ : โพลีแตร้ง หัตถ์คิน หัตถ์คุณน้ำ สมักใหญ่ (*Kleinhovia hospita*) เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง ใบมนออกเล็กสี่มุม ออกเป็นช่อใหญ่ ผลพอง ๆ มี 5 พู ออกมาเชือโรคเรื้อรัง เปลือกแก้โลหิตในลำคอ และลำไส้ให้ กระจาย กะพี้แก้โลหิตในลำไส้ รากแก้ริดสีดวง น้ำคั้นจากใบเป็นยา หยอกตาและทาแก้คัน

หัตถ์คุณไทย : ไม้ยืนต้นขนาดย่อม ใบกลมโรมีขนคล้ายใบสลอก ดอกและเมล็ดก็คล้าย (*micromelum minutum*) ที่มีคุณสมบัติขจัดลมภายใน ผลเป็นยาถ่าย ดอกขับเสมหะ รากขับเลือดและหนอง ใบแก้ไข้หืด ใบและเปลือกเป็น ยารมริดสีดวงจุมุก

ทางจรเข้ : เป็นต้นไม้จำพวกว่าน มีมหนายาว โคนใบใหญ่ปลายใบแหลม มีหนาม แหลมตามครีบบใบ ใบสีเขียวมีกระสีขาว ภายในมีวุ้นเมือก แฉกกรอบ โคนต้น ก้านแข็งออกจากโคนต้น ก้านแข็งสูงราว 2 ฟุต ออกสีแสดอม เหลือง คล้ายดอกขนนกลิ้นตุ้ม สรรพคุณทางยา ใบตำคั้นเป็นวงกลมเอาปูน แงหาที่วุ้นแล้วบีชมันแก้ปวดศีรษะ ทำให้เย็นอุจจาระ วุ้นในใบใช้ผสมกับ

สารสมรกับประทานแก้หนองใน จีนใช้รากและเหง้าคัมภีร์แก้หนองใน
วานทางจรเข้ชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Aloe indica royle exot.*

- หางช้าง : ชื่อว่าชนิคหนึ่ง (*Belamcanda chinensis*) ในวงศ์ Iridaceae
มีใบเป็นแผ่นคล้ายพัดคล้ายจิว หรือปลายขนหางช้าง ใช้ทำยาไทยได้
กล่าวคือ เหง้าใช้เป็นยาถ่าย ขับเสมหะ ขับลม ใบใช้ปรุงยาแก้ระดู
สตรีพิการ และเป็นยาระบาย ขับแก้เลือดคั่งขึ้น แก้น้ำคั่งที่ปากมดลูก
ในเรือนไฟ
- หางนกทะเล : ชื่อพรรณไม้ชนิคหนึ่ง (*Capparis radula*) ในวงศ์ Capparidaceae
ใช้ทำยาไทย
- หางไหล : รากของพืชบางชนิด เช่น บัว บอน ที่ชอบไชไปแตกหน่อใหม่ หรือชื่อต้นไม้
พวกหนึ่งมีหลายชนิด ที่เรียก "หางไหล" หมายถึงหางไหลขาว เป็น
ไม้เถา คล้ายหางไหลแดงแต่ยอดของใบไม้แดงและมีขน ใช้รากทุบแล้ว
แช่น้ำอย่างจะออกเป็นสีขาว ใช้รดผักเป็นยาพิษฆ่าแมลงมักเรียกว่า
"โล่คั้น" (*Derris elliptica*)
- เหงือกปลาหมอ : ชื่อต้นไม้ใบแข็งหนา มีหนามที่ใบ-กิ่ง ก้านและลำต้น ดอกขาว เชี่ยวเป็น
ช่อใหญ่ผลกลมเล็ก ชอบขึ้นตามชายเลนน้ำลึกจืดเค็ม บางแห่งเรียก
ต้นไม้เกร็ง จะเกร็ง แกมหมอ (*Acanthus ebracteatus*) ใบต้ม
กับมะเฟือง อบเชย อ้อยแดง และน้ำตาลทราย กินแก้ไอ น้ำคั้นจาก
ใบทาที่ระชะช่วยบำรุงรักษาผม ทั้งคันแก้และค้ำรากผี แก้หน้าเหลืองเสีย

แก้หืด หายาคัมแก้ธาตุพิการ รากแก้มีพาคและแก้หืด ขับเสมหะ แก้มุขกึก เมล็ดใช้พอกฝี ให้แก้กินขับพยาธิ

เห็ด : พืชชั้นต่ำ มีหลายชนิด เช่น เห็ดโคน เห็ดฟาง เห็ดเหาะ เห็ดหูหนู

แห้วหมู : ชื่อต้นไม้จำพวกหญ้า (Nut grass) มี 2 ชนิด คือ แห้วหมูใหญ่ (Cyperus rotundus) ลำต้นตั้งตรง สูงราว 1 นิ้วฟุต ต้นเป็นสี่เหลี่ยม ใบเล็กยาวรูปหอก แห้วหมูเล็ก (Echinochloa polystachya) ต้นเตี้ยคิวจิน ก้านดอกสูงราว 3 - 4 นิ้วฟุต ดอกเล็กสีขาว หัวเล็กกว่าแห้วหมูใหญ่มาก ใช้หัวทำยาได้ทั้ง 2 ชนิด หัวใช้เป็นยาขับเหงื่อและปัสสาวะ บำรุงหัวใจ ขับลมในลำไส้ แก้ปวดท้อง หัวตำกับขิงกับกับน้ำผึ้ง ใช้แก้บิด โขลกพอกที่นมเป็นยาช่วยให้นมมาก

โหระพา : ต้นไม้เล็กประเภทเดียวกับแมงลัก ลำต้นเป็นสี่เหลี่ยมสีแดง ใบหอมฉุน ดอกสีแสดออกเป็นช่อคล้ายฉัตร เมล็ดเช่นน้ำแดงพองตัวได้ (Ocimum basilicum) ใบและก้านกลั่นไคร้ น้ำมัน แดงกลั่น มาแมลง ไล่แมลง ใบใช้รับประทานเป็นยาขับลม แก้ไอ ยาชงอมกั่วคอก ขับกลั่นลมหายใจ และปาก

อบเชย : ต้นไม้ขนาดกลาง ใบแข็งหนายาวราว 4 - 5 นิ้ว มีเส้นใหญ่ในใบ 3 เส้น เปลือกมีกลิ่นหอม (Cinnamomum iners) รากและเปลือกใช้ทำยาได้ เปลือกเขายานัตถ์แก้ปวดศีรษะ เขายาบ่ารุงกำลัง แก้บิด แก้ไขสันนิบาต

รากและใบต้มให้แห้งหลังคลอเคลียรับประทานและรักษาไข้ น้ำมันจากราก
เปลือกอบเชย ใช้ขับลมในท้อง ฆ่าเชื้อโรค

อบเชยญวน : ลักษณะและคุณสมบัติเหมือนอบเชยต้นแต่เปลือกหนากว่า

อ้อ : ต้นไม้จำพวกแสม ลำต้นแข็ง เป็นปล้อง ข้างในกลวง มักขึ้นริมน้ำ
(*Arundo donax*) หน่อออปรุ่งยาต้มรับประทานเป็นยาขับปัสสาวะ
แก้ไตพิการ แก้กษัย แกรอนโน แก้นิว

อ้อย : ไม้ล้มลุก ลำต้นเป็นปล้อง เนื้อในชุ่มคายน้ำหวาน (*Saccharum
officinale*) มีหลายพันธุ์ หลายชนิด เช่น อ้อยขาไก่ อ้อยแดง
อ้อยดำ อ้อยขม น้ำอ้อยที่คั้นจากต้นรสหวานชุ่ม เย็น แกรอน บำรุง
กะเพาะอาหาร ขับปัสสาวะ ขับเสมหะ แก้ไอ คอแห้ง คลื่นไส้
อาเจียน ท้องผูก อากาศเมาคาง แก้เค็ทเป็นตานขโมย ชาคอาหาร
ชานอ้อยแก้หนังศีรษะ เป็นแผลเรื้อรัง แผลฝีบวมอักเสบ

อัญชัญ : ชื่อต้นไม้ 2 ชนิด ชนิดหนึ่งเป็นไม้เถา บางแห่งเรียกว่า เอื้องชัน
อีกชนิดหนึ่งเป็นไม้เถา ออกคล้ายดอกถั่ว มีสีต่าง ๆ ชนิดดอกสีคราม
แก้มมากกว่าชนิดอื่น (*Clitorea ternatea*) ดอกสีน้ำเงินเป็นยาถ่าย
ขับปัสสาวะ ดอกสีขาวยืดหัวแก้ไไขปลุกนม รากและน้ำคั้นจากใบสด
ใช้หยอดตาแก้ตาฟางตาแฉะ

อัมพพฤษ : ต้นมะม่วง

- อำพันทอง : เมื่อกทมคุดของปลาวาฬ สีดำเป็นเงาคลายสีส้มเบ้ค เข้ม แต่เบก ลอย
น้ำได้ อีกชนิดหนึ่งเป็นอำพันที่ไล้จากยางไม้
- อุตุพิศ : ต้นไม้เล็ก ดอกบานเวลาเย็น มีกลิ่นเหม็นเหมือนอุจจาระ เขียงใหม่เรียก
บอนแก้ว (Typhonium trilobatum) รากใช้เป็นยาพอก มีฤทธิ์เป็น
ยากระตุ้น บำบัดโรคผิวหนัง รักษารวมกับกล้วยแก่ปวดท้อง ไซ
ทากและกินแก้พิษงู ภายนอกใช้เป็นน้ำมันไล่แมลง กัดผ้า กัดทอง สมาน
แผล
- เอ็นออน : เถาวัลย์ชนิดหนึ่ง เรียกอีกอย่างว่าต้นเบ็ดเครือ ใช้ทำยาบำรุงเอาให้
แข็งแรง และแก้เอ็นพิการ แก้ปวดเมื่อย บำรุงเอ็นให้แข็งแรง ใบโชนก
ห่อใบประคบเส้นเอ็นที่ปวดเมื่อย เมล็ดแก้จุกเสียด ขับลม เถาเอ็นออน
มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Cyrtolapis buehanani*
- เอื้องเพ็ชร์ : หรือเอื้องหมายนก เอื้องดิน เอื้องช้าง เป็นพืชล้มลุก มีหัว ลำต้น
กลมอวบน้ำ สูง 1.5 - 2.5 เมตร รากเป็นหัวใหญ่ยาว บริเวณโคนต้น
คิดหัวแข็งคล้ายไม้ ใบออกเรียงกันเป็นเกลียว หัวใบยาวเรียวแหลม
ฐานใบมน ดอกออกเป็นช่อที่ยอด ประโยชน์ทางยา เหง้ามีรสขมใช้ขับ
ปัสสาวะ แก้บวม น้ำ สตรีตกขาว โรคคิดเชื้อในทางเดินปัสสาวะ แผล
อักเสบบวมมีหนอง ขับโลหิต ขับเสมหะ แก้กษัย ต้มและใบคั้นเอา
น้ำทาถูรักษาตาเจ็บ มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Polygonum chinense*

ชื่อวิทยาศาสตร์ : บางแห่งเรียกชื่อเพิ่มมา แต่ชื่อทางวิทยาศาสตร์ต่างกัน ชื่อวิทยาศาสตร์
 มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Costus speciosus* เหนงมีสรรพคุณทางยา
 กหลายคือ เหนงมีรสขม เย็นจัด มีพิษ ไซ้ขับปัสสาวะ แก้วบวมหน้า สตรี
 ทักษาว และโรคติดเชื้อในทางเดินปัสสาวะ แผลอักเสบบวม มีหนอง
 ฝี และทำให้แห้ง บางตำราว่าไซ้กระตุ้นความตึงตัวของหลอดเลือด
 แก้วไซ้หัวคั แก้วไอ น้ำคั้นจากคัมไซ้แก้มัก

บทสรุป

คำราชาศัพท์บ้านชลบุรี หมายถึง คำราชาศัพท์ที่มีวิจิตรบรรจง และการนำอักษรวิเศษ
กลมแบบแผนโบราณที่มีอยู่ และใช้กันทั่วไปในจังหวัดชลบุรี

จังหวัดชลบุรี เป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ชายฝั่งทะเลตะวันออกของชาวไทย มีระยะห่างจาก
กรุงเทพมหานครตามเส้นทางรถยนต์สายบางนาตราดประมาณ 65 กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ
4,363 ตารางกิโลเมตร ประชากรประมาณ 7 แสนคน แบ่งเขตการปกครองเป็น 9 อำเภอ
กับอีก 1 กิ่งอำเภอ เป็นดินแดนที่มีคนอาศัยอยู่ตั้งแต่ยุคหิน (ตำบลโคกพนมดี อำเภอพนมดงรัก)
และเป็นที่ตั้งของเมืองโบราณสมัยทวารวดีถึง 2 เมือง (เมืองพระรถ และเมืองพญาเร) ใน
สมัยกรุงศรีอยุธยา และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ชลบุรี เป็นเมืองท่าค้าขายกับต่างประเทศ
และเป็นดินแดนที่พระมหากษัตริย์โปรดเกล้าฯ ให้ชาวต่างชาติที่เข้ามาขอพึ่งพระบรมโพธิสมภาร
มาตั้งถิ่นฐาน (ชาวลาวที่พนมดงรัก ชาวจีนที่อำเภอเมือง อำเภอบ้านมิ่ง ฯลฯ) ดังนั้นจังหวัด
ชลบุรีจึงมีประชาชนหลายเชื้อชาติ กล่าวคือ นอกจากคนไทยแล้วก็มีคนจีน ลาว มุสลิมปากีสถาน
และเขมรอาศัยอยู่ที่ตำบลบางศิลา อำเภอเมืองชลบุรี และกิ่งอำเภอเกาะสีชัง ในอดีตเคย
เป็นทั้งท่าจอดเรือสินค้าที่มาจากต่างประเทศ ที่ขนถ่ายสินค้า และสถานที่พักพิงของผู้ป่วยทั้ง
ชาวต่างประเทศ และเจ้านายไทย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรม
ราโชบายที่จะพัฒนา เกาะสีชังให้เป็นท่าเรือน้ำลึก และเป็นที่ประทับสำหรับเสด็จแปรพระราชฐาน
ในบางฤดูกาล และโปรดเกล้าฯ ให้ก่อสร้างพระราชฐาน และโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับ
การเป็นท่าเรือน้ำลึก ได้แก่ท่าเทียบเรือ ประภาคาร ทุ่นนอกเขตศิลาไต้หน้า ค่ายทหารเรือ
ตามแนวชายฝั่งทะเล เพื่อป้องกันการรบกวนของโจรสลัด นอกจากนี้ยังโปรดเกล้าฯ ให้จัด
การไปรษณีย์โทรเลขเชื่อมเกาะสีชังกับกรุงเทพฯ สร้างบ่อเก็บกักน้ำฝน ตลอดจนตั้งโรงเรียน

เพื่อให้การศึกษาแก่กุลบุตรกุลธิดา เป็นต้น¹

ที่ชายฝั่งของอำเภอสรีราชา กานตรงข้ามกับเกาะสีชัง สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี เสด็จมาประทับรักษาพระองค์อยู่ที่แค้มป์พุทธศักราช 2442 ได้โปรดเกล้าฯ ให้แพทย์หลวงที่ทามเสด็จมาอภิบาลพระองค์ออกไปบริการให้การรักษายาบาลแก่ราษฎรในบริเวณใกล้เคียงซึ่งเจ็บไข้ได้ป่วย ในที่สุดได้ทรงตั้งเป็นโรงพยาบาลขึ้นในปี พ.ศ. 2445 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามโรงพยาบาลแห่งนี้ว่า โรงพยาบาลสมเด็จพระศรีราชา เพื่อเป็นเกียรติแก่สมเด็จพระบรมราชเทวีศรีสวรินทิราผู้สถาปนาโรงพยาบาลดังกล่าว โรงพยาบาลแห่งนี้ได้รับการบูรณารังให้เจริญก้าวหน้า และให้บริการแก่ราษฎรชาวศรีราชา ตลอดจนราษฎรในอำเภอและจังหวัดใกล้เคียงอื่น ๆ สืบมาจนทุกวันนี้

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างฐานทัพเรือขึ้นที่อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี เจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ปัจจุบันถูกกำหนดให้เป็นเมืองหลักตามแผนพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก เพื่อให้เป็นภูมิภาคที่สามารถรองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่กระจายจากกรุงเทพมหานคร และเพื่อปรับโครงสร้างอุตสาหกรรมของประเทศเข้าสู่ความเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ และกระจายการผลิตให้มากยิ่งขึ้น โดยใช้ทรัพยากรในภาคตะวันออก และภูมิภาคใกล้เคียง ตลอดจนความได้เปรียบของแหล่งที่ตั้ง

เมื่อเป็นเช่นนี้ย่อมเป็นที่คาดการณ์ล่วงหน้าได้ว่า วิถีชีวิตของชาวชลบุรีจะเปลี่ยนแปลงไป ไม่เฉพาะแต่การประกอบอาชีพเท่านั้น แม้แต่โครงสร้างของประชากร ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม ประเพณี ความเชื่อ และค่านิยมที่จะเปลี่ยนแปลงไป รวมทั้งค่านิยมและความเชื่อเกี่ยวกับการบำบัดรักษาโรคด้วย

งานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์ต่อไปคือ

1. เพื่ออนุรักษ์ตำรายาไทยแผนโบราณที่มีอยู่ในจังหวัดชลบุรี
2. เพื่อสืบทอดความรู้เกี่ยวกับการบำบัดรักษาโรคด้วยยาไทยแผนโบราณ (สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น)
3. เพื่อเรียนรู้ความเชื่อ และวัฒนธรรมในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บของคนในท้องถิ่นชลบุรี
4. เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ส่วนประกอบของศิลาทางวิทยาศาสตร์ต่อไป
5. เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาและรวบรวมตำรายาไทยแผนโบราณในท้องถิ่นอื่นต่อไป

ผลของการศึกษาพบว่า จังหวัดชลบุรีมีตำรายาไทยแผนโบราณอยู่ถึง 318 ชนิด เป็นตำรายาที่แพทย์แผนโบราณในจังหวัดชลบุรีใช้ในการบำบัดรักษาผู้ป่วยอยู่ 138 ชนิด บันทึกอยู่ในใบลานสมุดข่อยคำ สมุดข่อยขาว ตลอดจนที่พิมพ์เผยแพร่ในหนังสือแจกในงานปลงศพ มีจำนวนรวมทั้งสิ้น 180 ชนิด

ตำรายาไทยแผนโบราณที่แพทย์แผนโบราณในจังหวัดชลบุรีใช้ในการบำบัดรักษาผู้ป่วย 138 ชนิด จำแนกตามคุณสมบัติในการบำบัดรักษาโรค ซึ่งคณะกรรมการควบคุมการชวยยา พุทธศักราช 2489 จำแนกตามวิธีใช้ และจำแนกตามประเภทและลักษณะของยา ดังนี้

1. จำแนกตามคุณสมบัติในการบำบัดรักษาโรคตาม พ.ร.บ. ควบคุมการชวยยา พ.ศ. 2489

1) ยาแก้ไข้	12 ชนิด
2) ยาแก้ท้องเสีย	6 ชนิด
3) ยาขับโลหิต	29 ชนิด
4) ยาแก้ไอ	1 ชนิด

5) ยาแก้ท้องขึ้นท้องเฟ้อ	2	ขนาน
6) ยาแก้ลม	11	ขนาน
7) ยาแก้ชาง	8	ขนาน
8) อื่น ๆ	69	ขนาน
รวม	138	ขนาน
2. จำแนกตามประเภทและวิธีใช้ได้ดังนี้		
1) ใจรั่วประทอน	58	ขนาน
2) ใจพอก ท หยอด	26	ขนาน
3) ใจสู้บ กูก	1	ขนาน
4) กวาก	1	ขนาน
5) ไม่ปรากฏวิธีใช้	12	ขนาน
รวม	138	ขนาน
3. จำแนกตามประเภทและลักษณะของยาดังนี้		
1) ยาคัม	88	ขนาน
2) ยาผง	21	ขนาน
3) ยาเม็ดคูลูกกลอนและยาแท่ง	10	ขนาน
4) ยาคำ (เหลว)	8	ขนาน
5) ไม่ปรากฏลักษณะ	11	ขนาน
รวม	138	ขนาน

ตำรายาไทยแผนโบราณที่พบในเอกสารโบราณ 180 ขนาน ที่แพทย์แผนโบราณที่มีอยู่ในปัจจุบันมิได้นำมาใช้ ที่เป็นเช่นนี้อาจจะมีสาเหตุหลายประการด้วยกัน เช่น 1) ไม่ออก เพราะบางตำราเขียนเป็นภาษาขอม ภาษาบาลี หรือมีเรณุนั้นก็เพราะผู้ที่เป็นเจ้าของตำรา

ในปัจจุบันมีได้สืบทอดอาชีพแพทย์แผนโบราณจึงมีไค้นำมาใช้ และมีไค้นำไปเผยแพร่ แก่เก็บรักษาไว้ เหมือนนกัสะสมของ เก๋ เก็บของ เก๋ ไม่ให้ผู้ใดขอยืมไปก็คัดลอกภัยเกรงว่าจะรุกรูหรือสูญหาย เมื่อนำคำรายาแผนโบราณทั้ง 180 ชนิดที่พบในเอกสารโบราณของชลบุรี มาจำแนกตามวิธีการ เช่นเดียวกับคำรายาที่แพทย์แผนโบราณในจังหวัดชลบุรี ใช้อยู่ข้างต้นจะได้ดังนี้คือ

1. จำแนกตามคุณสมบัติในการบำบัดรักษาโรค ตาม พ.ร.บ. ควบคุมการขายยา

พ.ศ. 2489

1) ยาแก้ไอ	26	ชนิด
2) ยาแก้ท้องเสีย	-	ชนิด
3) ยาขับโลหิต	14	ชนิด
4) ยาแก้ไอ	1	ชนิด
5) ยาแก้ท้องขึ้นอืดเฟ้อ	7	ชนิด
6) ยาแก้ลม	4	ชนิด
7) ยาแก้ชาง	24	ชนิด
8) ยาอื่น ๆ	104	ชนิด
	รวม	180

2. จำแนกตามประเภทและวิธีใช้ไคดังนี้

1) ไครับประทาน	133	ชนิด
2) ไคพอก ทา พน หยอด อุด	39	ชนิด
3) ไคสูบ สูด	3	ชนิด
4) ไคกวาด	11	ชนิด
5) ไคปรากฏวิธีใช้	5	ชนิด
	รวม	191

หมายเหตุ มียา 12 ชนิดที่ไคได้ 2 วิธี คือ ไคกิน และพน 5 ชนิด ไคกินและพน 6 ชนิด ไคกวาดและพน 1 ชนิด

3. จำแนกตามประเภทและลักษณะของยาไคคังนี้

1) ยาต้ม	94	ขนาน
2) ยาผง	48	ขนาน
3) ยาแท่ง	32	ขนาน
4) ยาตำ	5	ขนาน
5) ไม่ปรากฏลักษณะ	1	ขนาน
	รวม	180

อุปกรณ์ที่ใช้ในการปรุงยาที่บ้านชนบทที่พบจำแนกไคคังนี้คือ

1. อุปกรณ์ที่ใช้ในการคั่วและหั่นตัวยาสมุนไพรพบ มีด ขวาน มีดโก และมีดที่เ็นยาที่
ยึดติดกับแทน
2. อุปกรณ์ที่ใช้ในการตำยา พบครกหินเผาและครกหิน
3. อุปกรณ์ที่ใช้ในการบดยา พบหินบดยาแบบโบราณที่มีแผ่นหินและลูกกลิ้ง และครกบดยา
บดยาที่ทำด้วยกระเบื้องเคลือบ โถงบดยาที่ใช้แรงคน และเครื่องบดยาที่ใช้เครื่องจักรซึ่งใช้น้ำมัน
และพลังงานไฟฟ้าแทนแรงคนขนาดต่าง ๆ
4. อุปกรณ์สำหรับร่อนยาผง พบแสงสำหรับร่อนยาขนาดต่าง ๆ
5. อุปกรณ์สำหรับทำยาเม็ดยาแท่ง พบทั้งเครื่องคั้นยา และเครื่องปั๊มเม็ดยา
ชนิดใช้มือปั๊ม
6. อุปกรณ์การชั่งยา พบตราชั่งแบบโบราณชนิดมีกานยาว มีจานสำหรับวางถ้วย
ที่รองรับการชั่งไว้ทั้งก้านหัว และลูกตุ้มที่สามารถเลื่อนไปมาได้อยู่มาก และตราชั่งที่พบมากที่สุด
คือตราชั่งที่มีจานอยู่สองกานแบบที่ชั่งของ
7. อุปกรณ์สำหรับตากยา หรือผึ่งยา ทั้งตัวยาสมุนไพร และยาที่ปรุงแล้ว พบกระด้ง
ตากเคลือบและตากโลหะต่าง ๆ

สมุนไพรที่ใช้ในการปรุงยาตำรายาแผนโบราณจังหวัดชลบุรี 318 ชนิด ที่พบมีถึง 335 ชนิด เกือบร้อยละร้อยของสมุนไพรที่ใช้เป็นพืชสมุนไพร มีสมุนไพรจากสัตว์ และธาตุเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

ความเชื่อที่ปรากฏในการบำบัดรักษา โรคตำรายาแผนโบราณชลบุรีไม่แตกต่างจากความเชื่อในเรื่องเดียวกันของถิ่นอื่น คือเชื่อในเรื่องบาปเคราะห์ คนป่วยคือคนที่มีบาปเคราะห์ ถูกวิญญาณหรือผีร้ายเข้ากระทำ ฉะนั้นการบำบัดรักษาจึงต้องเอากรรมและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เข้ามาประกอบ เช่นการบริกรรมคาถาประกอบกรบำบัดรักษา การปรุงยา ทั้งยังนำเอาวัตถุศักดิ์สิทธิ์มาช่วย และส่งท้ายด้วยการทำบุญอุทิศส่วนกุศลและทำบุญสะเดาะเคราะห์ กล่าวคือมีการนำผ้ายันต์มาปิดปากหม้อต้มยา เพื่อให้ยาหม้อนั้นศักดิ์สิทธิ์ และป้องกันสิ่งชั่วร้ายเข้า ไปปะปนในหม้อยา นำเอาเชลวมาปิดปากหม้อ (เชลว คือตอกหักมุมเป็น 3 มุม ไปจนถึง 8 มุม แต่ละมุมลงอักขระ) เพื่อให้ยาหม้อนั้นศักดิ์สิทธิ์ และป้องกันเพชรพญาธรมาชิงสุบเอาสรพรทุกยาใบกวมควันที่พุ่งออกจากหม้อ ส่วนคอหม้อยาผูกเศษสังคั่วไว้ เมื่อรับประทานเสร็จแล้วก็เอาใบจำเริญ (เห็บ) เอา เศษสังคั่วที่ผูกคอหม้อไว้ ไปซื้ออาหารทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่เจ้าของตำรา ทั้งยังเป็นเกราะสะเดาะเคราะห์ของตัวผู้ป่วยอีก โสภหนึ่งด้วย

นอกจากตำรายาไทยแผนโบราณ 318 ชนิด คุณสมบัติของยา วิธีใช้ วิธีปรุงยา อุปกรณ์ที่ใช้ในการปรุงยา และสมุนไพรที่ใช้ในการปรุงยาตำรายาไทยแผนโบราณชลบุรีแล้ว การรวบรวมและศึกษาครั้งนี้ยังสามารถรวบรวมแพทย์ที่ม้านชลบุรีได้ 88 คน เป็นชาย 55 คน หญิง 33 คน จำแนกตามพื้นที่ปกครองได้ดังนี้คือ อยู่ในเขตอำเภอเมือง 19 คน อำเภอพนัสนิคม 5 คน พานทอง 9 คน บ้านฉาง 13 คน หนองใหญ่ 3 คน ศรีราชา 11 คน บางละมุง 9 คน สัตหีบ 4 คน บ่อทอง 8 คน กิ่งอำเภอเกาะสีชัง 7 คน ปัจจุบันชลบุรีมีแหล่งถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการบำบัดรักษา โรคโดยใช้ตำรายาแผนโบราณของไทยอยู่ 2 แห่งคือ ชมรมแพทย์แผนโบราณวัดใหญ่อินทาราม อำเภอเมืองชลบุรี และโรงเรียนแพทย์แผนโบราณที่อำเภอพนัสนิคม

แต่ละแห่งมีครูแหล่งละ 3 คน จำนวนคนที่เข้าศึกษาลดน้อยลง โดยลำดับ ทั้งนี้จะมีสาเหตุมาจากความเปลี่ยนแปลงในทัศนคติและความเชื่อและค่านิยมในการบำบัดรักษาโรคของชาวชนบท ความยากลำบากในการศึกษา ตลอดจนความมีต้นทุนทางเศรษฐกิจ คือ ค่าตอบแทนที่ได้จากการช่วยบำบัดรักษาโรคไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพของผู้ประกอบอาชีพ ประกอบกับการรณรงค์ให้ร้านขายยาแผนปัจจุบันสามารถขายยาไทยแผนโบราณที่ปรุงสำเร็จแล้วรวมไปขายได้ โดยไม่คงมีแพทย์แผนโบราณประจำร้าน ทำให้รายได้และแรงจูงใจที่จะรักษาและสืบทอดอาชีพแพทย์แผนโบราณลดน้อยลง โดยลำดับ หากมิได้รับการสนับสนุนส่งเสริม การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นทางค่านี้นี้ คงจะสูญสิ้นไปในระยะเวลาไม่นานนี้เช่นเดียวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในหลายด้านของไทยที่สูญหายไปแล้ว

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- คณะศึกษาศาสตร์. ตำนานพระมหากษัตริย์และบทกวี "รุไบยาค". พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงาน
สถาปนาจักรพรรดิสมุหบัญชร วิริโย (ไม้งาม) ๕ มีนาคม 2501. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์ รสพ., 2501.
- ชลด อุตกฤษณ์, พ.ศ.๒๒. คู่มือยาสมุนไพรและโรคประเทศเขตร้อนและวิชิบำบัดรักษา
เล่ม 2. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : แพรวพินิตยา, 2524.
- คำรณราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. นิทานโบราณคดี. กรุงเทพฯ :
แพรวพินิตยา, 2514.
- เคิม เพชรรัตน์. คู่มือการสอบเภสัชกรรมแผนโบราณ. พิมพ์ครั้งที่ 13. นครสวรรค์ :
อนามย์จังหวัดนครสวรรค์, 2513.
- นิโคลาส แชร่วาส. ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม. แปลโดย
สันต์ ท. โกมลบุตร. กรุงเทพฯ : ก้าวหน้า, 2506.
- ประเสริฐ พรหมณี และ พ.อ.อ.ปริญญา อุตศึกษานนท์. ตำราเภสัชกรรมไทยแผนโบราณ.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, 2526.
- พเยาว์ เหมือนวงษ์ญาติ. คู่มือการใช้สมุนไพร. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
เรือนแก้ว, 2530.
- พิชาญ พัฒนา. ความเป็นมาของการแพทย์เมืองไทย. กรุงเทพฯ : โอเคียนส์โตร์, 2509.
แพทย์แผนโบราณ, โรงเรียน. แนวทอมข้อสอบไล่รับใบประกอบโรคศิลป์สาขาเภสัชกรรม.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2509.
- ประมวลหลักวิชาแพทย์แผนโบราณ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย,
2504.
- ประมวลปัญหาเวชกรรม. กรุงเทพฯ : ศิริสารการพิมพ์, 2509.

- มณทิรา คณิศ์เกยูร และโสภิต ชรรณารวี. การพัฒนาสมุนไพรถิ่นสาธารณสุขสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 1. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.
- มหิดล, มหาวิทยาลัย. ก้าวไปกับสมุนไพร. กรุงเทพฯ : ศูนย์ข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหิดล, 2530.
- ยุวดี คณีนัยกร. วิวัฒนาการของการแพทย์ไทยตั้งแต่สมัยเริ่มต้นจนถึงสิ้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.
- ศรีเสาวภางค์, พระองค์เจ้า. "เรื่องแพทย์หมอ," ใน ลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ ภาค 4. ฉบับหอสมุดแห่งชาติ. หน้า 194 - 216, กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, 2504.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง, คณะกรรมการเผยแพร่เอกลักษณ์ไทย. หมอไทยยาไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2522.
- ศุภวิทย์ เกษมศรี, พ.อ.ม.ร.ว.. มหากษัตริย์คตินทรานุสรณ์. ม.ป.ท., 2531.
- สมพร หิรัญรามเดช. เอกสารงานวิจัยเรื่องการสำรวจการใช้สมุนไพรสองแพทย์แผนโบราณ พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์เนค, 2527.
- สุนัน สืบสงวน. เรื่องเกี่ยวกับจังหวัดชลบุรี. อนุสรณ์ในการฉกฉกนกิจศพ คุณพ่อสุนัน สืบสงวน 21 กุมภาพันธ์ 2520. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2520.
- เสฐียรโกเศศ (นามแฝง). ประเพณีการเกิด. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมนศาสตร์ฯ, 2505.
- ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต : เกิด-ตาย. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมนศาสตร์ฯ, 2505.
- เล่าเรื่องในไตรภูมิ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : อมรรคาพิมพ์, 2518.
- โสภิต บรรณาลักษณ์, ชุน. ตำรายาไทย. กรุงเทพฯ : อักษรสัมพันธ์, 2506.
- สำราญ วงศ์พหล์. "ประวัติการแพทย์ไทยตำรายาจากศิลาจารึกวัดราชโอรสาราม," สารศิริราช. 14 : 54 - 59; มกราคม, 2505.

ฮวด และกัน บัญญัติ. คำราชาศัพท์สำเร็จ. พิมพ์แจกเป็นธรรมเนียมโดยเมกคิจิตต์
22 พฤศจิกายน 2493. ปรานีบุรี : ปรานีเจริญราษฎร์, 2493.

ภาคผนวก

แบบสัมภาษณ์โครงการรวบรวมและศึกษาคำราชาศัพท์ในบทกวีคະວັນອອກ

ข้อมูลส่วนตัว

1. ชื่อ นามสกุล
 2. เพศ () ชาย () หญิง
 3. อายุ ปี
 4. ที่อยู่ () บ้านเกิด ตำบล อำเภอ จังหวัด
 - () ร้าน () บ้านเช่า
 - หรืออาศัย ตั้งอยู่เลขที่ หมู่ ตำบล
 - อำเภอ จังหวัด
5. ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่น
 6. ระดับการศึกษา () ประถมศึกษา
() มัธยมศึกษา
() อุดมศึกษา
() อื่น ๆ
 7. เชื้อชาติ
 8. สัญชาติ
 9. นับถือศาสนา

ข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพ

1. อาชีพ () อาชีพหลัก
- () อาชีพรอง
2. เป็นหมอรักษา () ทก () แชน ขา () กระจุก () อื่น ๆ

3. รักษาคนไข้มา เป็นเวลา (ตั้งแต่อายุ.....)
4. การศึกษา เกี่ยวกับโรคและการปรุงยาศึกษาโดย
 () ศึกษาด้วยตนเอง () เรียนจากผู้รู้
 () บิณฑูการศ () อื่น ๆ
5. ระยะเวลาฝึกฝนให้มีความชำนาญในการรักษาประมาณ
6. สถานที่ประกอบยา () บ้าน () วัด () โรงเรียน
 () ตลาด () อื่น ๆ
7. ผู้เขารวมประกอบยา
 () คนภายในครอบครัว () คนภายในชุมชน
 () คนนอกชุมชน () คนจากภาคอื่น ๆ ในประเทศไทย
 () คนต่างประเทศ () อื่น ๆ
8. ช่วงระยะเวลาใดของปีที่ทำการประกอบยา
9. ระยะเวลาในการประกอบยา

ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะยา

1. ชื่อยว่า เป็นยาเกี่ยวกับ
2. ยาที่ใช้รักษา
 () ปรุงเอง () ซื้อ
 () จ้างคนปรุง () อื่น ๆ
3. ส่วนผสมของยานำมาจาก
 () ซื้อ () ปลูกเอง
 () หาคามธรรมชาติ () อื่น ๆ

4. ยาที่ใช้มีลักษณะใด

() น้ำ () เม็ด () อื่น ๆ

5. ส่วนผสมของยาใช้

ทวงส่วนผสม

() ซ่อน () ชาม () แก้ว

() กระจก () อื่น ๆ

6. มาตรการทวงส่วนผสมยาในการปรุงยา

() กำ () ชั่ง () ชีค () อื่น ๆ

7. ส่วนผสมของตัวยาที่ใช้รักษาโรคมะเร็งบาง มาตรการส่วนเท่าไร

1. ได้มาจาก

2. ได้มาจาก

3. ได้มาจาก

4. ได้มาจาก

5. ได้มาจาก

8. วิธีการใช้ยา

() กิน () ท () นวด () อื่น ๆ

9. ยาที่ใช้รักษาเป็นยาที่รักษา

() เฉพาะโรค () ใช้กับโรคอื่น ๆ ได้เช่น

10. วิธีการรักษาที่ใช้ควบคู่กับการให้ยา

() ใช้ศกต () สวดมนต์ () อื่น ๆ

11. สาเหตุที่ทำให้ยาไม่ได้ผล

() ส่วนผสมผิดส่วน () การเก็บรักษา

() อากาศที่เปลี่ยนแปลง () อื่น ๆ

12. การเสื่อมของยาและการหมดอายุของยาล้าง แกตกจาก

() ลี

() กลิ่น

() ลักษณะยาที่เปลี่ยนไปจากเดิม () อื่น ๆ

13. มีการเขียนเป็นคำราชา โดยเฉพาะหรือไม่ () มี

() ไม่มี

14. แนวโน้มการปรับปรุงยา

1.

2.

3.

4.

อุปกรณ์ในการประกอบยา

1. ได้มาจาก

2. ได้มาจาก

3. ได้มาจาก

4. ได้มาจาก

ขั้นตอนในการประกอบยา

1.

2.

3.

4.

5.

ข้อมูลเกี่ยวกับคนไข้

1. คนไข้ส่วนใหญ่เป็นเพศ () ชาย () หญิง
2. คนไข้ส่วนใหญ่มีอายุในช่วง

() 1 - 10 ปี	() 11 - 20 ปี	() 21 - 30 ปี
() 31 - 40 ปี	() 41 - 50 ปี	() 50 ปีขึ้นไป
3. คนไข้เป็นคน

() ในท้องถิ่น	() ต่างถิ่น	() อื่น ๆ
----------------	--------------	------------------
4. คนไข้มีอาชีพบริการ

() ประจำ	() นานครั้ง	() อื่น ๆ
-----------	--------------	------------------
5. คิศจากรักษา

() เป็นเงิน	() สิ่งของ	() อื่น ๆ
--------------	-------------	------------------
6. วิธีการรักษา
 1.
 2.
 3.
 4.
 5.
7. การรักษานี้ใช้เวลาประมาณ เพราะ
8. คำแนะนำแก่คนไข้เกี่ยวกับวิธีการปฏิบัติตนขณะรับการรักษาคือ
9. ปริมาณยาที่ให้แก่คนไข้

() ถู	() ขวด
() หอ	() อื่น ๆ

10. คนไข้ส่วนมากจะเป็นโรคที่มีสาเหตุ
 เป็นเอง อุบัติเหตุ อื่น ๆ
11. การหายจากโรคสังเกตจาก
 เวลารักษา บาดแผล
 อาการโดยทั่วไป อื่น ๆ
12. คนไข้ที่มารักษาคงกลับมาอีกหรือไม่
 มาก น้อย มาเป็นบางครั้ง
13. สาเหตุที่คงมาในครั้งต่อไป
 ยาไม่ไฉฉล มีโรคแทรกซ้อน
 ไขยามีวิธี อื่น ๆ
14. เมื่อเกิดอาการแพ้จะมีอาการ
 ร่างกายอ่อนเพลีย ปวดศีรษะ ปวดตามแผล
 สิวเปลี่ยนแปลง อื่น ๆ

บันทึกข้อความเพิ่มเติม

.....

.....

.....

.....

.....

บทคัดย่อ

การศึกษาและรวบรวมตำรายาพื้นบ้านชลบุรีในปี พ.ศ. 2531 ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ แพทย์แผนโบราณ และการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารชั้นต้นและชั้นรอง ผลการศึกษาได้พบแพทย์แผนโบราณในจังหวัดชลบุรี 88 คน ตำรายาไทยแผนโบราณ 318 ชนิด เป็นตำราที่แพทย์ใช้ในการบำบัดรักษาอยู่ในปัจจุบัน 138 ชนิด เป็นตำราที่บันทึกอยู่ในโบราณ สมุดข่อยขาว สมุดข่อยดำ และตีพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือแจกงานศพจำนวน 180 ชนิด ตำรายาที่แพทย์แผนโบราณยังใช้บำบัดรักษาอยู่ในปัจจุบัน 138 ชนิด สามารถจำแนกตามคุณสมบัติในการบำบัดรักษาโรค ตาม พ.ร.บ. ควบคุมการจำหน่ายยา พ.ศ. 2489 ดังนี้ ยาแก้ไข้ 12 ชนิด ยาแก้ท้องเสีย 6 ชนิด ยาขับโลหิต 29 ชนิด ยาแก้ไอ 1 ชนิด ยาแก้ท้องขึ้นเพื่อ 2 ชนิด ยาแก้ลม 11 ชนิด ยาแก้ช้ำ 8 ชนิด ยาแก้โรคอื่น ๆ 69 ชนิด ส่วนตำรายาที่มีบันทึกอยู่ในเอกสารต่าง ๆ สามารถจำแนกได้ตามคุณสมบัติในการบำบัดรักษาโรคดังต่อไปนี้ ยาแก้ไข้ 26 ชนิด ยาขับโลหิต 14 ชนิด ยาแก้ไอ 1 ชนิด ยาแก้ท้องขึ้นเพื่อ 7 ชนิด ยาแก้ลม 4 ชนิด ยาแก้ช้ำ 24 ชนิด และยาแก้โรคอื่น ๆ 104 ชนิด ส่วนประกอบของยาในตำรายาพื้นบ้านชลบุรีทั้ง 318 ชนิด เป็นสมุนไพร 335 ชนิด ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพืชสมุนไพรมีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่เป็นสมุนไพรจากสัตว์และแร่ธาตุ การบำบัดรักษาโรคด้วยยาแผนโบราณกระทำโดยใช้ความเชื่อทางไสยศาสตร์ประกอบด้วย

Abstract

This research was aimed to study and collect texts on traditional folk medicine. The methods of study were to interview traditional medicine men and to study from primary and secondary documents. As a result of the study eighty eight traditional medicine men together with a hundred and thirty eight texts on traditional folk medicine were found in Chonburi. About one hundred and thirty eight of the texts are still in use in present day treatment of several diseases. Most of the texts were found inscribed on palm leaves or written on special kind of paper made from tree bark namely; Samud Khoi Khao and Samud Khoi Dum. (White Khoi Book and Black Khoi Book) One hundred eighty were found published as elogy for funeral ceremonies. The one hundred and thirty eight that are still in use can be categorized according to the Medicine Act of B.E. 2489 as following; twelve recipes for anti-pyrexia, six recipes for anti-diarrhoea, Twenty nine recipes for anti-hemorrhage, one for anti-cough, two for anti-emnagogue, eleven for treatment of faint, eight for Sarng treatment (tracheal infection) and the other sixty-nine for the treatment of miscellaneous diseases.

As for the recipes that were found recorded in various documents they could be grouped according to their qualifications as following; twenty-six recipes for anti-pyrexia, fourteen for anti-hemorrhage, one for anti-cough, seven for anti-emnagogue, twenty-four for Sarng treatment and a hundred and four for the treatment of other diseases.

The main ingredients of all the 318 traditional folk medicines that were found in Chonburi consisted of 335 varieties of herbal plants. The other minor ingredients consisted of parts of animals and minerals. The treatment by using traditional medicine was normally accompanied with the method of superstition.